magazin istoric

SERIE NOUĂ – IULIE 1996

- *Aventura tezaurului B.N.R.*
- *Gh. Brătianu și I. Mihalache au fost voluntari în 1941?*
- *Stalin oferă Beneluxul Franței*

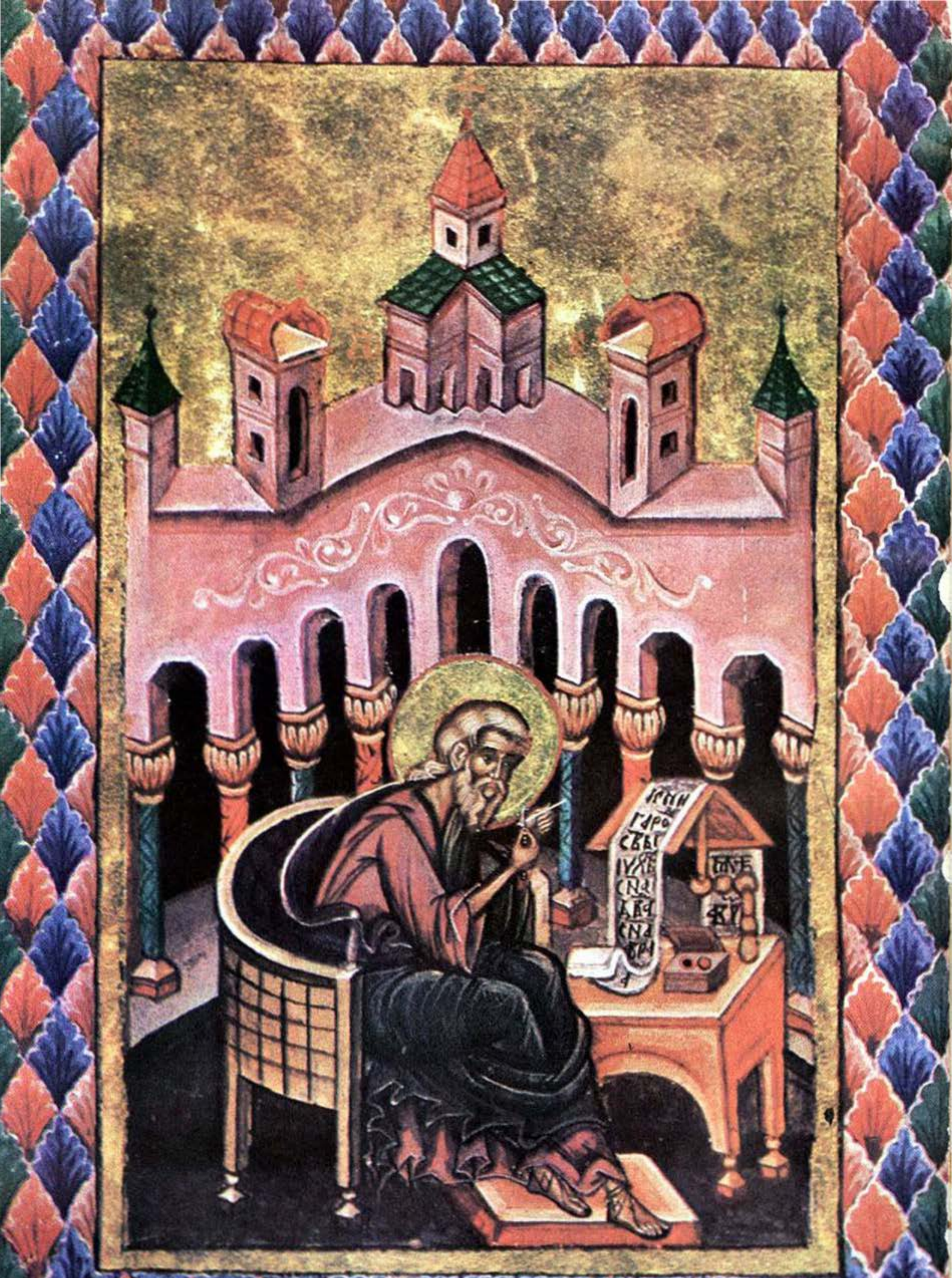

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Director – redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Revistă de cultură istorică
Anul XXX – nr. 7 (352)
iulie 1996

București, strada Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, etaj III, camerele 281, 285, 287 – Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70711, Telefon: 615.09.91.

ECHIPA REDACȚIONALĂ

Secretar general de redacție: Ioana Ursu
Redactori: Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Doina Pascu, Marian Ștefan (responsabil de număr).
Secretar de redacție: Theodor Lianos
Macheta artistică: arh. Marian Oproiu
Corectura: Georgeta Apreotesei, Constanța Avram
Dactilo: Floarea Dragne, Tudora Petre
Consilier onorific: Radu Ion Popescu
Editor: Fundația Culturală Magazin Istoric. Revistă tipărită la R.A.I. – IMPRIMERIA „CORESI" – București, director general Dumitru Constantinescu; director economic M. Vlădeanu; director M. Soare

SUMAR

Statornicia legii românești: I. Lupaș 2
Războiul rece a început în România: Elizabeth Hazard 3
Drama generalilor români – contraamiralul Horia Măcellariu: Al. Duțu, Fl. Dobre 9
Gh. Brătianu și I. Mihalache voluntari sau nu în 1941?: Petre Otu 15
George Caranfil la Conferința Păcii: Andrei Căpușan 20
1956. CIA și revoluția ungară: Mihai Retegan 23
Marea Britanie. SIS la lucru: C. Popișteanu, D. Matei 27
Operațiunea Tismana devine publică după 50 ani: C. Păunescu, M. Ștefan 33
1948. Coloana fără Sfârșit **nu cedează** 36
Stalin mai taie o dată harta lumii: F. Dolghin 37
Vlad Țepeș – agresor sau victimă a Imperiului otoman?: Eugen Denize 39
S-a discutat la Montréal: C. Popișteanu, D. Matei 44
Români și ruși. Politică și încuscriri: Paul Cernovodeanu 45
1866-1996. Clio sub cupola Academiei Române 49
Zece săptămâni lângă Eisenhower: M.D. Yarrow 55
În București, acum 50 ani 58
Limba mamă în biserici: Paul Mihail, Sergiu Roșca 62
1938-1940. În culisele ziarului România: Ioan Lăcustă 67
Din torsul zilelor: Al. Davila 71
Iluminatul frate predicator și Florența cea dezmățată 75
1917. Joffre „atacă" Washingtonul 78
Templul Shaolin și artele marțiale chineze: Anna Eva Budura 79
1792-1795. Păzea! Vine Georges Couthon! 83
Din paleolitic în plin ev mediu: George Trohani 88
Compostelle – o mie de ani de pelerinaj 90
● **Concursul lunii mai 1996. Răspunsurile la întrebări** ... 14
● **Cărți sosite** ... 22 ● **Rebus istoric** ... 94 ● **Dialog** ... 95

Cartea dumneavoastră de istorie în fiecare lună

I. LUPAŞ

Statornicia legii românești

Tot ce poate să înalţe sufletul românului, să-l cutremure şi să-l umple de fiori tainici, începând de la Sf. Evanghelie a lui Hristos, rostită din uşa altarului de preotul îmbrăcat în odăjdii, şi până la scrisul de toate zilele al apărătorilor neamului, de la cărţile cele sfinte, până la scrierile de îndrumare, cari se fac astăzi, şi până la gândurile înalte şi dorinţele îndrăzneţe ale oamenilor noştri mari, sau ale cântăreţilor cu glas de arhanghel, noi la toate acestea trebuie să ne gândim, de toate să ne aducem aminte, de câte ori rostim aceste două cuvinte, atât de frumoase şi de un cuprins atât de bogat: *lege românească!*

Aceasta totdeauna a fost *tăria* noastră şi podoaba cea mai de căpetenie a sufletului românesc: „Limbă, lege – bucurii sfinte la strămoşi erau...“

Legea românească a fost socotită drept sfântă, înainte de vremea în care a ajuns şi limba noastră la această treaptă. Dar de 200 de ani încoace, mai ales aceste două lucruri sfinte au ajuns într-o legătură nedespărţită, aşa că azi nici nu ne-am putea închipui o lege românească propovăduită în limbă străină. Şi să ajute Dumnezeu ca aceste două lucruri atât de sfinte pentru noi să rămână până la sfârşitul tuturor veacurilor în aceeaşi legătură şi unire strânsă, din care izvorăşte tăria cea mai neînfrântă.

Precum pentru limbă, tot astfel au avut românii multe de îndurat şi pentru legea lor. S-a nimerit să fim aşezaţi printre mai multe neamuri cu cari nu ne-am putut nărăvi totdeauna. Căci nu contenea de pe buzele lor hula şi batjocura ce aruncau asupra strămoşilor noştri, fiindcă ţineau cu atâta tărie la legea românească...

Dar strămoşii noştri nu s-au lăsat amăgiţi de ispite, nici înfricaţi de ameninţările cele mai grele, cum a fost de pildă cea de la anul Domnului 1566, când Dieta din Sibiu a hotărât ca toţi românii, dacă nu vor vrea să primească *legea domnilor puternici,* să fie scoşi din ţară, iar moşiile lor să fie confiscate.

Cu toate acestea, poporul românesc a rămas neclintit, îndurând pentru statornicia sa în legea strămoşească cele mai grele suferinţe. A suferit şi tăcut cu o îndelungă răbdare, cum nu s-a mai pomenit la nici un neam de pe faţa pământului. Dar de la ceea ce a apucat din bătrâni nu s-a abătut niciodată, ci a urmat mai departe a se închina lui Dumnezeu, cerându-i mila şi dreptatea în felul cum îl învăţaseră părinţii.

O singură dată în trecutul nostru s-a părut că au izbutit unele făgăduinţe împărăteşti să abată câţiva din calea credinţei strămoşeşti, dar mângâierea noastră e că *legea românească* n-a pătimit vreo schimbare mare nici atunci.

O altă mângâiere e şi alipirea puternică a înaintaşilor noştri de biserica lor strămoşească.

„Noi şi biserica noastră – scriu cu straşnică hotărâre românii din Ţara Bârsei – întru care ne-am născut prin sfântul botez, întru care trăim, întru care ne luminăm, prin care credem şi nădăjduim iertare de păcate şi viaţă de veci să dobândim şi oricine ne-ar întreba *cu glas mare mărturisim* că noi suntem fii adevăraţi ai sfintei sobornicești şi apostolicești biserici a Răsăritului şi pe această credinţă voim să stăm neclintiţi în veci. De care sfânta credinţă nici sabia, nici focul, nici închisoarea, nici sărăcia, nici nevoia, nici foamea, nici goana, nici moartea să nu ne poată despărţi“.

Şi nu ne-au putut despărţi! Căci împotriva tuturor uneltirilor străine, care ar fi voit să ne vadă dezbinaţi de tot, *legea românească* a rămas totuşi stăpânitoare.

Toţi românii suntem una astăzi, fiindcă toţi ne facem sfânta cruce de la dreapta la stânga, ca şi înainte de 1700, şi toţi înălţăm la altarul Domnului aceeaşi rugă românească, sfântă şi mântuitoare, care ne-a ajutat în trecut să ne strecurăm teferi prin mijlocul viforului veacurilor negre şi care ne va îndemna în viitor să fim precum spune poetul că erau strămoşii: „statornici în cinstea de lege şi ţară, în focul credinţei statornici“!

(Fragment din lucrarea *Temeliile traiului nostru,* Sibiu, 1912)

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

RĂZBOIUL RECE A ÎNCEPUT ÎN ROMÂNIA

ELIZABETH HAZARD

„În timp ce eu și președintele Bush am împlinit misiunea noastră centrală de a pune capăt «Războiului rece», noi am început să pregătim lumea de după «Războiul rece». Într-o mare măsură, aceasta implica adoptarea sau crearea de instituții. Dar aceasta însemna, de asemenea, că ar trebui să elaborăm strategii pe termen lung pentru a ne ocupa cu o clasă, în apariție, de probleme transnaționale. Este vorba de terorism, narcotice, mediul înconjurător, neproliferarea armelor de distrugere în masă."

Sunt cuvintele (în traducerea lui Ștefan A. Andrei) prin care fostul secretar de stat al S.U.A. James A. Baker III sintetiza în memoriile sale The Politics of Diplomacy. Revolution, War and Peace. 1981-1992 **(Politica diplomației. Revoluție, război și pace. 1981-1992) încheierea Războiului rece și necesitatea concentrării eforturilor marilor și micilor națiuni ale lumii pentru a face față noilor provocări internaționale, cărora li se adaugă necontenit apariția surselor conflictuale și tensionale din diferite zone ale lumii.**

Ceea ce am susținut (vezi Magazin istoric, **nr. 6/1996) și susținem este că fenomenul istoric global denumit** Războiul rece, **cu numeroasele lui procese ideologice militar-strategice, politice, economice, cu implicații în viața tuturor națiunilor și persoanelor timp de peste 45 de ani, a luat sfârșit. Sechelele războiului rece ca și posibilitatea și realitatea unor noi confruntări și crize bilaterale sau internaționale sunt încă parte importantă a istoriei contemporane și nu există nici o garanție că ele vor dispărea nici în viitor. Iată de ce diplomația preventivă se anunță a fi un domeniu de extremă însemnătate, împreună cu măsurile de prevenire a conflictelor.**

Ceea ce dorim să comunicăm cititorilor este că după primul val al studiilor, cercetărilor și lucrărilor consacrate Războiului rece între anii '50-'80, iată că, după 1990, o nouă bibliografie se naște. Și din această nouă

bibliografie a Războiului rece face parte și lucrarea doamnei Elizabeth Hazard, pe care Magazin istoric **o prezintă într-o avanpremieră editorială, cartea urmând să apară la editura Univers enciclopedic. Istoriografia Războiului rece are acum șansa să avanseze pe un front larg în care apariția noilor surse de arhivă din vest, dar mai ales din est, este de natură să asigure o capacitate de analiză mult sporită și un standard științific care să pună în evidență adevărurile istorice. Cele câteva zeci de lucrări ca și sutele de studii apărute până acum în acești ultimi 5-6 ani îmbunătățesc și îmbogățesc retrospectiva istoriografică a Războiului rece, ca unul dintre cele mai complexe și complicate fenomene ale secolului XX.**

Dorim să comunicăm cititorilor noștri și existența a două importante proiecte științifice internaționale privind istoria Războiului rece. Cel dintâi aparține de The Woodrow Wilson Center, din Washington, și a început în 1991 pe baza sprijinului financiar al Fundației John D. și Catherina Mac Arthur. Acest proiect urmărește să asigure o nouă informație și perspectivă asupra istoriei Războiului rece provenind mai ales din cealaltă parte a rivalității superputerilor care au dominat relațiile internaționale după cel de al doilea război mondial. Numeroși tineri cercetători din fosta U.R.S.S., China, centrul și răsăritul Europei s-au asociat proiectului, din țara noastră manifestând preocupări în acest sens domnul Adrian Pop în perioada cât a lucrat în cadrul ADIRI (Asociația de drept internațional și relații internaționale). Din păcate până acum studiile prezentate în cadrul acestui proiect nu au inclus nici o cercetare din România. În schimb au apărut multe contribuții din China, Rusia, Polonia, Ungaria, Cehia, S.U.A., Germania, toate bazate pe arhive și mărturii importante.

Cel de al doilea proiect aparține Asociației Tratatului Atlantic (ATA), o organizație nonguvernamentală care reunește comitetele și centrele atlantice din 25 de state europene, S.U.A. și Canada. Centrul Euro-Atlantic din România, creat în 1991 la București și inaugurat în prezența regretatului secretar general NATO Manfred Wörner, este membru al ATA de la Adunarea Generală de la Haga (1994). Deși proiectul istoria Războiului rece (din al cărui comitet a făcut parte și subsemnatul) a fost discutat în câteva rânduri în Comitetul Educațional al ATA la Lisabona, Haga, Montréal, nu s-a putut încă finaliza o lucrare care să fie destinată școlilor și elevilor din țările membre ale Asociației Tratatului Atlantic. Copleșitoarea majoritate a specialiștilor sunt de acord că a cunoaște istoria Războiului rece este mai mult decât util, este necesar. Faptul că Războiul rece este determinat esențialmente de relația imediat postbelică dintre U.R.S.S.-S.U.A. ne oferă atât cheia începerii cât și sfârșitului lui. Și nici o abordare științifică nu poate fi viabilă dacă nu pornește de la relațiile dintre cele două superputeri al căror prim teren de exercițiu al Războiului rece l-a reprezentat România.

Cristian POPIȘTEANU

● Gheorghe Gheorghiu-Dej căuta investitori străini ● Românii nu înțeleg preocupările de securitate ale U.R.S.S. ● S.U.A. nu puteau sprijini rezistența armată ● Diferența dintre România și Polonia ● Truman se opune creării de sfere de influență ● O frunză de palmier pentru goliciunea dictaturilor staliniste

În luna mai, Bellu Zilber făcea o analiză sumbră, vorbind despre necesitatea unor presiuni anglo-americane care să permită menținerea relațiilor comerciale cu Occidentul și ținerea unor alegeri libere[1]*. Ca economist, insista asupra primului punct, conștient că U.R.S.S. nu putea suplini nevoile României de bunuri de consum și utilaje. Punct de vedere împărtășit în parte și de Gheorghiu-Dej, care în aprilie subliniase necesitatea ca guvernul să găsească modalitățile de a atrage investitori pentru economia românească. Rapoartele trimise din București vorbeau cu tot mai multă îngrijorare și despre organizarea unei mișcări de rezistență, în cadrul căreia fruntași ai armatei și ai partidelor istorice cochetau cu reprezentanți ai Gărzii de fier.*

Maniu şi Brătianu continuau să se întâlnească cu regularitate cu generalul Schuyler şi Burton Berry, exprimându-şi temerile că Aliaţii occidentali abandonaseră ţara lor. Maniu insistă că, totuşi, o împletire a rezistenţei coordonate a opoziţiei faţă de F.N.D., refuzul ferm al regelui de a se închina în faţa ofensivei comuniştilor şi puternice presiuni diplomatice anglo-americane, atât la Bucureşti cât şi la Moscova, puteau face să eşueze cu uşurinţă planul comuniştilor. Eşecul britanicilor şi al americanilor de a articula o politică hotărâtă şi consistentă – avertiza el –, avea să ducă la moartea a mii de români, când, ulterior, comuniştii vor recurge la execuţia brutală a oponenţilor lor politici.

[1] Reamintim cititorilor că pasajele cu drepte aparţin autoarei americane, iar cele cu cursive sunt fragmente rezumative ale redacţiei.

Schuyler şi Berry împărtăşeau un respect sincer faţă de Maniu cât şi dorinţa de a vedea guvernul S.U.A. adoptând o politică coerentă de sprijinire a regelui Mihai şi a partidelor necomuniste din România. Totuşi, ei erau sensibili şi la pericolele implicate de atitudinea virulent antisovietică a opoziţiei. Într-un raport marcat de îngrijorare, adresat secretarului de stat, Berry arăta că eşecul românilor de a înţelege necesitatea de a trăi în mod amical cu ruşii putea duce la tragedie. Românii, spunea el, nu reuşeau să priceapă preocupările reale de securitate ale Uniunii Sovietice şi nici faptul că, deşi România în sine nu constituia o ameninţare serioasă pentru U.R.S.S., ea conţinea „capacităţi periculoase ca trambulină, rol în care fusese folosită de nazişti în 1941". Berry scria că românii, în cea mai mare parte, nu recunoşteau rolul pe care armata lor îl jucase în devastarea teritoriilor sovietice din Transnistria şi Ucraina şi, în schimb, adesea comparau tratamentul blând acordat de germani în perioada războiului cu condiţiile de armistiţiu sovietice.

Semnificaţia unei decoraţii

Berry şi Schuyler erau convinşi că conducerea militară sovietică, cu ajutorul N.K.G.B.-ului şi a poliţiei secrete române, avea să descopere existenţa acelor grupuri de rezistenţă şi că orice tentativă paramilitară de a produce o schimbare în conducerea României avea să ducă la o brutală reprimare a opoziţiei. Aceasta, prevedeau ei, avea doar să slujească interesele comuniştilor, discreditându-l pe rege şi oferind o scuză legitimă pentru îndepărtarea de pe scena politică a liderilor prooccidentali responsabili. Politica oficială americană urmărea asigurarea condiţiilor pentru ca în toate statele foste inamice din Europa de Est să se ţină alegeri libere.

Generalul Schuyler i-a spus lui Maniu în termeni foarte clari că Statele Unite nu aveau să sprijine acţiuni violente sau rezistenţa armată.

La 12 aprilie 1945, F.D. Roosevelt înceta din viață. Generalul Schuyler era rechemat la Washington, pentru consultări. Spera să convingă noua administrație despre necesitatea de a acționa mai hotărât pentru protejarea României. Noul președinte, Truman, i-a cerut un raport detaliat. Singura oficialitate care nu i-a împărtășit punctul de vedere a fost generalul Bissell, șeful serviciului de informații al armatei, care considera că S.U.A. nu-și puteau permite să primejduiască bunele relații cu sovieticii din cauza României. La reîntoarcerea sa la București, Schuyler a aflat despre crearea sovrom-urilor în domeniile petrolului, gazului metan, lemnului, uraniului și industriei chimice. Reacția președintelui Truman a fost să ceară retragerea reprezentanților S.U.A. din România. Secretarul de stat Grew l-a convins să renunțe, fără a abandona totuși România. Pentru planificatorii americani, Polonia, o țară care luptase alături de Aliați, căpăta o semnificație mult mai mare, într-o posibilă confruntare cu sovieticii. Era mai ușor să argumentezi în fața electoratului american sprijinul pentru o asemenea țară, decât pentru una care luptase contra Aliaților.

Între timp, apăruseră semne că sovieticii deciseseră să se comporte într-o manieră evident mai conciliatoare faţă de opoziţia din România. În cadrul unei ceremonii, Uniunea Sovietică i-a acordat, la 7 iunie, regelui Mihai cea mai înaltă distincţie militară. Decorarea regelui Mihai a fost percepută ca un semn al respectului Uniunii Sovietice pentru rege şi pentru poziţia pe care o avea şi ca o recunoaştere a sentimentului popular, care era încă profund monarhist. O.S.S.-ul a raportat că Pătrăşcanu şi alţi comunişti moderaţi se simţeau încurajaţi şi credeau că distincţia semnala o schimbare importantă în politica sovietică, ce, până atunci, minimalizase importanţa loviturii de la 23 august şi rolul regelui. Ei mai credeau că astfel poziţia sovietică se distanţa faţă de cea a comuniştilor radicali, precum Pauker şi Luca, ce se opuseseră cooperării lui Pătrăşcanu cu regele şi partidele tradiţionale în lovitura care îl debarcase pe Antonescu.

Oferta lui Pătrășcanu

La Conferința de la Potsdam (17 iulie-2 august 1945), președintele Truman a afirmat că acordurile de la Ialta nu fuseseră onorate în cazul României și al Bulgariei. Stalin a respins acuzațiile, opunând din nou cazul Italiei, în care sovieticii nu jucaseră vreun rol politic. Truman a înțeles că trebuia să își modifice poziția. După cum apreciază și Elizabeth Hazard, Declarația de la Potsdam a demonstrat eșecul marilor puteri de a ajunge la o soluție clară a impasului creat în problema României. Totuși, la întoarcerea la Washington, tonul președintelui S.U.A. a devenit mai dur. Între timp, americanii detonaseră deasupra Japoniei primele bombe atomice. Instrucțiunile trimise lui Burton Berry de către Departamentul de stat, ca și declarația președintelui Truman în fața Congresului S.U.A., la 9 august 1945, că România nu avea să fie considerată drept o sferă de influență a vreunei puteri, au convins opoziția română că se putea bucura de sprijinul S.U.A. în acțiunile sale contra guvernului dr. Petru Groza.

Generalul Schuyler şi Roy Melbourne, care îi ţinea locul lui Berry, rechemat la Washington pentru consultări, au avut o serie de întruniri cu liderii opoziţiei, informându-i că guvernul S.U.A. hotărâse că în nici un caz nu avea să recunoască guvernul român existent. Melbourne a raportat că regele Mihai a fost impresionat şi încurajat de noua hotărâre americană şi a cerut ca Melbourne şi Berry să se întâlnească cu Maniu, Brătianu, Vişoianu şi Pătrăşcanu, care să ia în considerare „tacticile eventuale".

Foreign Office-ul a fost surprins de iniţiativa bruscă a americanilor de a sprijini planurile opoziţiei. Londra şi-a avertizat reprezentantul politic la Bucureşti, Le Rougetel, să nu se implice direct şi l-a instruit pe vice-mareşalul aerului Stevenson să îl sprijine pe generalul Schuyler

„până la a face limpezi obiecţiile (britanice) faţă de guvern(ul Groza) şi dorinţele (britanicilor) ca el să fie înlocuit cu unul democrat". Guvernul britanic aştepta încă rezultatul alegerilor din Grecia şi s-ar putea să fi fost preocupat de faptul că prin adoptarea unei poziţii de forţă în România în acel moment putea pune în pericol acordul cu Stalin în privinţa Greciei.

Este vorba despre înțelegerea Churchill-Stalin din 9-10 octombrie 1944 de la Moscova în privința procentajului influenței sovietice și occidentale în centrul și sud-estul european.

La 19 august 1945, 17 zile după încheierea Conferinței de la Potsdam, bizuindu-se pe înăsprirea atitudinii americane față de U.R.S.S. în privința comportamentului în România, regele Mihai a cerut demisia guvernului Groza, atrăgând protestele violente ale sovieticilor. A urmat ceea ce se numește în istoriografie „greva regală".

După ce a reuşit să provoace o criză constituţională în România, guvernul S.U.A. a realizat rapid limitele capacităţii sale de a produce o schimbare imediată. Secretarul de stat Byrnes a devenit îngrijorat din cauza climatului politic volatil de la Bucureşti şi s-a temut că acţiuni imprudente şi nepregătite ale sprijinitorilor regelui puteau atrage represaliile sovieticilor şi afecta delicatele negocieri tripartite dinaintea Conferinţei miniştrilor de externe ce urma să se ţină la Londra. De aceea, la 25 august (nici o săptămână de la începerea „grevei regale"), el l-a avertizat pe Roy Melbourne să evite alte contacte cu liderii politici români şi l-a instruit să îl prevină pe rege să nu adopte măsuri care i-ar putea provoca pe oficialii sovietici.

De altfel, aceștia trecuseră deja la atac. Între altele, s-a început judecarea unui „grup terorist", din care făceau parte și mulți reprezentanți ai partidelor istorice. A fost evidentă încercarea de a-i implica și pe liderii acestora, Maniu și Brătianu. Apropierea Conferinței de la Londra i-a obligat însă și pe sovietici să caute o soluție de compromis, fapt confirmat și de afirmația făcută de Gheorghiu-Dej în fața comitetului central al P.C.R. – după o vizită efectuată la Moscova – că instrucțiunile primite le cereau să nu o rupă cu regele. După cum spune Elizabeth Hazard, Stalin respinsese o propunere făcută de Tătărescu ca România să semneze un pact mutual de apărare cu U.R.S.S., atâta vreme cât nu semna și cu aliații sovieticilor. Pătrășcanu le-a transmis ofițerilor O.S.S. că Stalin părea dispus să renunțe la guvernul dr. Petru Groza dacă și anglo-americanii renunțau la sprijinirea lui Maniu. Opinia liderului comunist era că un nou guvern ar fi putut fi condus doar de Titel Petrescu (pe care însă comuniștii nu l-ar fi acceptat) sau de el. Altfel, avertiza Pătrășcanu, dacă situația încordată se menținea și după Conferința de la Londra, Ana Pauker și Vasile Luca puteau pune la cale o lovitură de stat, care să aducă sfârșitul monarhiei.

O soluție favorabilă sovieticilor

Din păcate, nici regele, nici consilierii săi apropiaţi, nici reprezentanţii americani la Bucureşti nu au apreciat avantajele propunerii lui Pătrăşcanu. Privită retrospectiv, aceasta pare să fi fost o ocazie importantă pierdută. Comunist de o viaţă şi membru de frunte al partidului, Pătrăşcanu reprezenta în mod evident pentru sovietici o alternativă solidă şi convenabilă pentru un regim necomunist. Dedicat apărării intereselor naţionale şi independenţei României şi respectând autoritatea regelui, el oferea Occidentului o alternativă moderată faţă de o conducere comunistă dură, doctrinară, înrobită puterii sovietice.

La Conferința miniștrilor de externe de la Londra, secretarul american de stat, Byrnes, a adoptat o poziție intransigentă în problema României, dând astfel câștig de cauză lui Burton Berry, care se făcea ecoul preocupărilor lui Iuliu Maniu. Americanii i-au propus lui Molotov să se adopte și în cazul României acordul la care ajunseră în problema guvernului interimar din Polonia. Molotov a refuzat categoric, spunând că situația din cele două țări nu suferea comparație. Eșecul întâlnirii de la Londra i-a determinat pe americani să reevalueze obiectivele politicii Moscovei. Concluzia studiului efectuat de Departamentul de stat era că, pe lângă recunoașterea deplină a intereselor legitime ale U.R.S.S., guvernul american trebuia să se opună extinderii influenței Moscovei care ar fi dus la crearea unui bloc sovietic în Europa Centrală și de Est. În vreme ce președintele Truman, într-un discurs rostit la 27 octombrie, s-a opus din nou ideii creării de sfere de influență, secretarul de stat le sugera sovieticilor să urmeze în Europa răsăriteană exemplul politicii duse de Statele Unite în America Latină.

Un raport al O.S.S. nota că părerea predominantă printre americanii şi englezii aflaţi în România era că, dacă sovieticii nu se arătau dispuşi să-şi modifice poziţia faţă de Europa de Est până la sfârşitul anului, factorii de decizie de la Washington şi Londra trebuiau să pregătească opinia publică din ţările lor pentru eventualitatea unui război. În acel moment însă, O.S.S.-ul însuşi parcurgea faza finală a colapsului său ca agenţie de informaţii integrată, din vremea războiului. Rivalităţi birocratice, combinate cu neîncrederea lui Truman în generalul Donovan, l-au făcut pe preşedinte să dea un ordin executiv pentru dizolvarea O.S.S., la 20 septembrie 1945. Secţiunile Căutare şi Analiză şi Operaţiuni au fost transferate, sub conducerea dr. William Langer, la Departamentul de stat. Secţiunile Operaţiuni Speciale şi X-2 (contrainformaţii) au trecut, cu sigla S.S.U., la Departamentul de război sub conducerea generalului de brigadă John Magruder. Personalul – atât în centrală cât şi pe teren – a fost redus drastic.

Și Departamentul de stat a trimis oameni noi la București, pentru că secretarul de stat Byrnes considera că Schuyler și Burton Berry se implicaseră prea mult în politică și

nu mai reuşeau să analizeze obiectiv situaţia. Misiunea de observatori era condusă de Mark Etheridge, editorul lui Louisville Courier Journal *şi Cyril Black, istoric, din Departamentul de stat. Primul eveniment politic important la care au avut ocazia să asiste a fost dubla manifestaţie din 7 octombrie (procomunistă) şi 8 octombrie (a forţelor de opoziţie). Văzând violenţa cu care cea din urmă a fost înăbuşită, cei doi au subscris în totalitate la concluziile lui Schuyler şi Berry. Apropierea Conferinţei celor patru miniştri de externe de la Moscova, ca şi presiunea britanicilor, care doreau realizarea unui compromis, au făcut ca Departamentul de stat să nu reacţioneze nici la aceste semnale. Mai mult chiar, raportul lor nici nu a fost prezentat preşedintelui Truman. La Moscova, în decembrie 1945, Byrnes s-a confruntat cu un Molotov şi mai decis să nu cedeze. Rezultatul final al Conferinţei este cunoscut: acordul asupra includerii câte unui reprezentant al partidelor istorice în guvernul dr. Petru Groza, în schimbul recunoaşterii acestuia de către S.U.A. şi Marea Britanie.*

19 noiembrie 1946: soldaţi la vot
În p. 3: *delegaţia română se reîntoarce de la* Conferinţa de pace de la Paris

Poşta „specială“

În mod clar, sovieticii obţinuseră o victorie strategică, într-o regiune care prezenta un interes vital pentru el. George Kennan[1], care urmărise negocierile din interior, denunţa concesiile făcute de Byrnes în problema României, spunând că ele au oferit sovieticilor „o frunză de palmier a procedurilor democratice pentru a ascunde goliciunea dictaturilor staliniste din respectivele ţări est-europene“. Despre Byrnes, Kennan scria: „A desfăşurat negocierile după ureche, angajându-le fără un plan clar sau prestabilit, fără un set definit de obiective sau limite... Din moment ce realităţile din spatele acestor acorduri privesc doar asemenea oameni, precum coreenii, românii şi iranienii, despre care el nu ştie nimic, nu îl privesc“.

Violenţa politică în România a atins noi cote şi speranţele electorale ale opoziţiei s-au diminuat. Schuyler informa: „Este foarte greu de estimat forţa diferitelor partide din România în clipa de faţă. Totuşi, impresia mea puternică este că deşi comuniştii nu se întăresc, totuşi, Frontul Naţional Democrat câştigă aderenţi. Românii nu sunt oameni care să reziste multă vreme hrănindu-se cu teorii abstracte, când sunt confruntaţi cu eventualitatea unor nenorociri personale sau cu pierderea averii lor“.

Deşi personalul său fusese redus masiv, misiunea S.S.U. în România desfăşura în 1946 până la 13 operaţiuni majore. Dispunea de două surse care ofereau informaţii în mod regulat despre activitatea subterană a sovieticilor, opt surse în S.S.I., două la Marele Stat Major şi două în Siguranţă. Locotenent Ira Hamilton, un nou venit, tânăr şi agresiv, care vorbea franceza, sârbo-croata şi puţin românește şi care lucrase pentru O.S.S. în Iugoslavia, a sosit în ianuarie. Era subordonat maiorului Thomas Hall, un specialist în problemele Balcanilor, cu un doctorat în antropologie luat la Universitatea din Chicago înainte de război. Hall şi Hamilton conduceau secţiunea de culegere a informaţiilor, iar Charles Hostler răspundea de contrainformaţii.

În luna februarie 1946, oamenii aceştia au înaintat generalului Schuyler şi superiorilor lor din Washington o serie de rapoarte în care prezentau în detaliu organizarea

---

[1] George Frost Kennan s-a născut la 16 februarie 1904. Şi-a făcut studiile la Universitatea Princeton, după care a intrat în diplomaţie. Pregătindu-se pentru stabilirea de relaţii diplomatice cu Moscova, Departamentul de stat i-a cerut să studieze intensiv limba şi cultura rusă. În 1934 a fost numit al treilea secretar al Ambasadei S.U.A. la Moscova. A revenit după o scurtă şedere la Viena în 1935, ca secretar II, până în 1937. În 1944 era ministru-consilier al aceleiaşi ambasade, îndeplinind, ocazional, şi funcţia de însărcinat cu afaceri. Din 1946 a predat relaţiile internaţionale la National War College din Washington. În acelaşi an a devenit şeful echipei de planificare politică din Departamentul de stat, funcţie în care a elaborat politica de „îndiguire“ a comunismului. În 1949 era consilier adjunct al secretarului de stat. La începutul anului 1952 a fost trimis ambasador la Moscova, dar în octombrie acelaşi an autorităţile sovietice cereau rechemarea lui pentru comentariile la adresa situaţiei din U.R.S.S. A părăsit serviciul diplomatic peste un an, optând pentru Institutul de studii avansate. Între 1961-1963 a fost ambasador în Iugoslavia. Este unul dintre cei mai avizaţi analişti ai sistemului sovietic. A elaborat mai multe lucrări consacrate relaţiilor diplomatice sovieto-americane. În 1968 a primit Premiul Pulitzer pentru volumul de *Memorii. 1925-1950.*

şi activităţile mai multor grupuri de rezistenţă din România. Următoarele rapoarte S.S.U. vorbeau despre apariţia mai multor grupuri, toate intrate în vizorul Siguranţei române. Americanii erau pe deplin conştienţi de riscurile pe care le implica asocierea cu oricare dintre aceste grupuri. Propriile lor contacte din poliţia secretă română îi informaseră despre penetrarea de către Siguranţă a acelor organizaţii şi despre prezenţa masivă a agenţilor N.K.G.B. care urmăreau în mod regulat activităţile străinilor în România, inclusiv pe membrii legaţiilor străine.

Atitudinea americanilor faţă de U.R.S.S. începea să se modifice. În luna februarie 1946, George Kennan a trimis Departamentului de stat celebra sa „Telegramă lungă", în care afirma că Uniunea Sovietică reprezenta o ameninţare pe termen lung pentru Statele Unite. La 28 februarie şi secretarul de stat Byrnes – care avusese parte de critici severe – s-a alăturat grupului „durilor". În martie, la Universitatea din Fulton, Winston Churchill ţinea discursul despre „Cortina de fier". Nici sovieticii nu au stat cu braţele încrucişate. În România, ei au început să îi aresteze pe cei ce furnizau informaţii americanilor. Doar intervenţia curajoasă a lui Ira Hamilton a scăpat pe Manicatide – agent al americanilor, ce lucra la Marele Stat Major – din mâinile Siguranţei. La 16 octombrie 1946, Manicatide şi familia sa erau scoşi din România în saci de poştă, cu un avion american.

Acţiunea a fost un succes; era prima dintr-o serie pusă la punct de S.S.U. în cadrul „Operaţiunii Carola". Partidele de opoziţie, tot mai temătoare din cauza arestării atâtora dintre membrii lor, erau foarte dornice să îşi vadă principalii lideri scoşi în afara ţării. Schuyler a cerut aprobarea Departamentului de război pentru a-l ajuta pe Constantin Vişoianu să scape. Distinsul diplomat a fost ascuns în sacii de poştă ai armatei S.U.A., sub efectul unor puternice sedative, ca să nu sufere din cauza claustrofobiei, şi vârât sub scaunul pilotului.

Mesajul lui Rădescu

Următorii care au părăsit România, în noiembrie 1946, au fost liderul P.N.Ţ., Grigore Niculescu-Buzeşti, ales de Maniu să reprezinte partidul în străinătate, şi Ioana Bujoiu, o româncă ce lucrase pentru serviciile americane de informaţii din 1944 şi fusese secretara lui Hall la întâlnirile acestuia cu liderii rezistenţei române. Fără ştirea lui Schuyler, Hall şi Hamilton l-au convins pe pilotul generalului să îi ducă pe cei doi români în Austria.

Emigraţia română avea să-şi facă auzită vocea mai întâi la Consiliul miniştrilor de externe, care şi-a început lucrările în aprilie 1946, la Paris, apoi la lucrările propriu-zise ale Conferinţei de pace de la Paris. Deja însă, reprezentanţii Statelor Unite la Bucureşti erau tot mai dezamăgiţi de politica Washington-ului faţă de România. Recunoaşterea formală a rezultatelor alegerilor din 1946 a pus capăt speranţelor lor de a mai putea influenţa cursul evenimentelor din România.

La 13 martie 1946 Maniu se întâlnise cu Berry pentru a-i informa pe americani despre dorinţa partidului său de a răsturna guvernul. Planul, spunea el, era sprijinit de rege. Nu era vorba „de o revoluţie, dar se puteau produce vărsări de sânge" şi Maniu dorea asigurări din partea guvernelor american şi britanic că îi vor sprijini acţiunea. Berry a transmis cererea la Washington şi la 19 martie, secretarul de stat interimar Dean Acheson a răspuns: „Vă rog să îl informaţi pe Maniu că, deşi guvernul Statelor Unite nu scuză conducerea minoritară şi dictatorială a guvernului Groza, contrară principiilor democrate la care Statele Unite aderă în mod ferm, guvernul S.U.A. nu poate sprijini sau încuraja o răsturnare violentă cu probabile consecinţe secundare pentru poporul român". Cu toată retorica Doctrinei Truman, era clar că guvernul Statelor Unite nu era dispus să-şi ofere sprijinul pentru o insurecţie pe scară largă, într-o ţară ocupată de mii de soldaţi ai armatei sovietice. Foreign Office-ul britanic era şi el temător faţă de insurecţia propusă de Maniu şi împărtăşea preocuparea lui Acheson că orice încercare de lovitură armată avea să ofere autorităţilor o scuză legitimă pentru distrugerea opoziţiei.

În noiembrie 1946, la scurtă vreme după alegeri, Ion Mihalache s-a adresat misiunii militare americane pentru a cere ajutor să scape din ţară. Generalul Schuyler a trimis o telegramă la Departamentul de război, informând despre cererea lui Mihalache, dar arătând că era contra sprijinirii acesteia. Casa şi biroul liderului P.N.Ţ., avertiza el, erau ţinute sub o strictă supraveghere.

Washington-ul a împărtăşit poziţia generalului. Dar ofiţerii S.S.U. au fost de altă părere. Ce a urmat, se ştie: episodul Tămădău, procesul şi condamnarea lui Maniu, Mihalache şi a altor lideri P.N.Ţ., dizolvarea partidelor naţional-ţărănesc şi naţional-liberal. Iar la 30 decembrie, înlăturarea regelui Mihai.

În octombrie 1947, fostul prim-ministru, generalul Nicolae Rădescu, a adresat un lung memorandum Departamentului de stat. Rădescu pleda că România oferea Statelor Unite cele mai mari şanse pentru o victorie contra unui regim comunist şi pentru a da peste cap dominaţia sovietică în Europa de Est. Rădescu spunea că contribuţia României la această luptă putea fi semnificativă. El cita poziţia geografică a ţării, care oferea posibilităţi pentru operaţii strategice decisive, şi lăuda potenţialul Mişcării Naţionale de Rezistenţă, ce aştepta doar ordinul pentru a trece la acţiune în toată ţara. Mesajul lui Rădescu era o chemare la eliberare. Românii care trăiau în exil aşteptau un răspuns de la prietenii lor din Occident.■

(Va urma)

Traducere: Alina PETRICEL
Adaptare: Dorin MATEI

Drama generalilor români

HORIA MĂCELLARIU: A FĂCUT ONOARE ȚĂRII SALE

Contraamiralul Horia Măcellariu

● Comisia Aliată de Control somează ● Vice-amiralul Bogdenko supărat pe acuzatorul public Săracu ● Executare strictă a ordinelor guvernului român și ale Marelui Stat Major ● Comisia de anchetă nu poate acuza ● Speranța într-un război ce nu putea avea loc

Col. dr. ALESANDRU DUȚU, FLORICA DOBRE

„N-am fost un trădător, un necredincios, răzvrătit sau complotist împotriva patriei și a neamului meu. M-am bătut pentru întregirea neamului românesc, m-am bătut pentru granițele lui sfărâmate. Am dorit ca țara mea, în care m-am născut liber, fiecare locuitor, indiferent de origine etnică, de credința religioasă, de starea socială și de ideile sale politice să fie liber și egal a se manifesta prin grai și scris, fără teamă, supunându-se fără constrângere voinței majorității poporului, exprimată liber și fără teamă, iar neamul meu să fie independent și stăpân pe destinele lui, respectând coexistența și drepturile celorlalte neamuri".

Zece ani nici o legătură cu lumea

Este un fragment din memoriul datat 20 februarie 1957, pe care contraamiralul Horia Măcellariu, aflat atunci în penitenciarul Aiud, l-a înaintat Tribunalului Militar București, aducând la cunoștința acestei instanțe că de la 19 aprilie 1948 nu mai avea „nici o legătură cu lumea exterioară", solicitând să i se precizeze motivele detenției sale, pentru a se putea apăra.

La 19 aprilie 1948 fusese arestat, dar deja cu un an și jumătate în urmă, la 18 noiembrie 1946, Curtea Militară de Casare și Justiție îl condamnase, în contumacie, la muncă silnică pe viață, pentru participarea la „complotare întru distrugerea unității statului", la 25 ani muncă silnică pentru

complicitate la „păstrarea de armament, muniţii şi exploziv“, la 10 ani detenţie riguroasă, 5 ani degradare civică şi 50 000 lei cheltuieli de judecată pentru „răzvrătire“, instanţa decizând să execute pedeapsa cea mai grea.

S-a impus de la începutul carierei sale ca un ofiţer „inteligent, harnic şi priceput“, aşa cum remarca amiralul Negrescu, comandantul Flotilei de operaţii, la 16 decembrie 1916, când deşi era doar sublocotenent, i se încredinţase comanda vasului amiral „Principele Nicolae“ şi se remarcase „sub ploaia de obuze de toate calibrele la Turtucaia, de două ori la Rasova, o dată la Hârşova“.

În 1920, a fost numit comandant al Şcolii de pilotaj şi hidroaviaţie, abia înfiinţată. Trei ani mai târziu, a fost ambarcat pe distrugătorul „Mărăşeşti“, dovedindu-se „un ofiţer eminent sub toate raporturile, achitându-se ireproşabil de toate însărcinările date“.

După ce a comandat torpilorul „Lepri“ (1923-1924), a lucrat până în 1927 în Statul major al marinei, fiind trimis la Şcoala de război şi Centrul de Înalte Studii Navale de la Paris. Citãm din caracterizarea pe care i-a făcut-o vice-amiralul Durand-Viel, comandantul acelei şcoli: „Excelent ofiţer, având cunoştinţe generale şi mult fond. Cultura sa latină îi înlesneşte serios asimilarea raţionamentelor şi metodelor şcolii“. La sfârşitul cursurilor, în 1928, când a obţinut brevetul de ofiţer de stat major, acelaşi viceamiral Durand-Viel aprecia: „A făcut onoare ţării sale şi corpului său, lăsând şcolii, ca ofiţer şi camarad, cel mai frumos suvenir“.

Întors în ţară, a fost încadrat succesiv în Statul major al marinei, ca şef al Secţiei 2 informaţii şi contrainformaţii (1929-1931), în Inspectoratul General al Marinei, ca şef al Biroului 2 informaţii şi al Biroului legislaţie-regulamente (1931-1932), la Şcoala superioară de război, ca profesor inspector de studii (1932-1936), în Comandamentul Diviziei de mare, ca şef de stat major (1936-1937), comandant al distrugătorului „Kogălniceanu“ (1937-1938), şef de stat major în Comandamentul forţelor maritime (1937-1938) şi comandant al distrugătorului „Regina Maria“ (1938-1939).

Din noiembrie 1939 până în mai 1940 a îndeplinit funcţia de şef de stat major al Comandamentului marinei, apoi a fost numit secretar general al Ministerului apărării naţionale pentru marină, iar la 12 februarie 1941 a devenit şef de stat major al Statului major al marinei.

După declanşarea războiului – 22 iunie 1941 – a elaborat ordinele referitoare la conducerea operaţiilor executate de unităţile marinei române, iar la 28 august 1941 a fost ataşat pe lângă Misiunea navală germană din Bucureşti, căreia i s-au subordonat Forţele maritime române.

Numit la comanda Escadrilei de distrugătoare, la 26 ianuarie 1942, cu calm şi hotărâre, şi-a îndeplinit misiunile încredinţate, stârnind admiraţia comandamentelor superioare germane, care l-au decorat cu Ordinul „Crucea de fier“, clasele I şi II şi „Crucea de cavaler“, precum şi cu „Vulturul german“ clasa I cu spade.

La 23 aprilie 1943 a fost numit comandant al Forţelor navale maritime, dovedind că posedă „alese însuşiri de comandant“. A condus marina română într-una din cele mai grele perioade. Concomitent, a escortat convoaiele de aprovizionare şi evacuare din Transnistria şi a asigurat evacuarea trupelor din Crimeea. A fost decorat şi citat de mai multe ori, în timp ce Forţelor Navale Maritime le-a fost conferit stindardul Ordinului „Mihai Viteazul“.

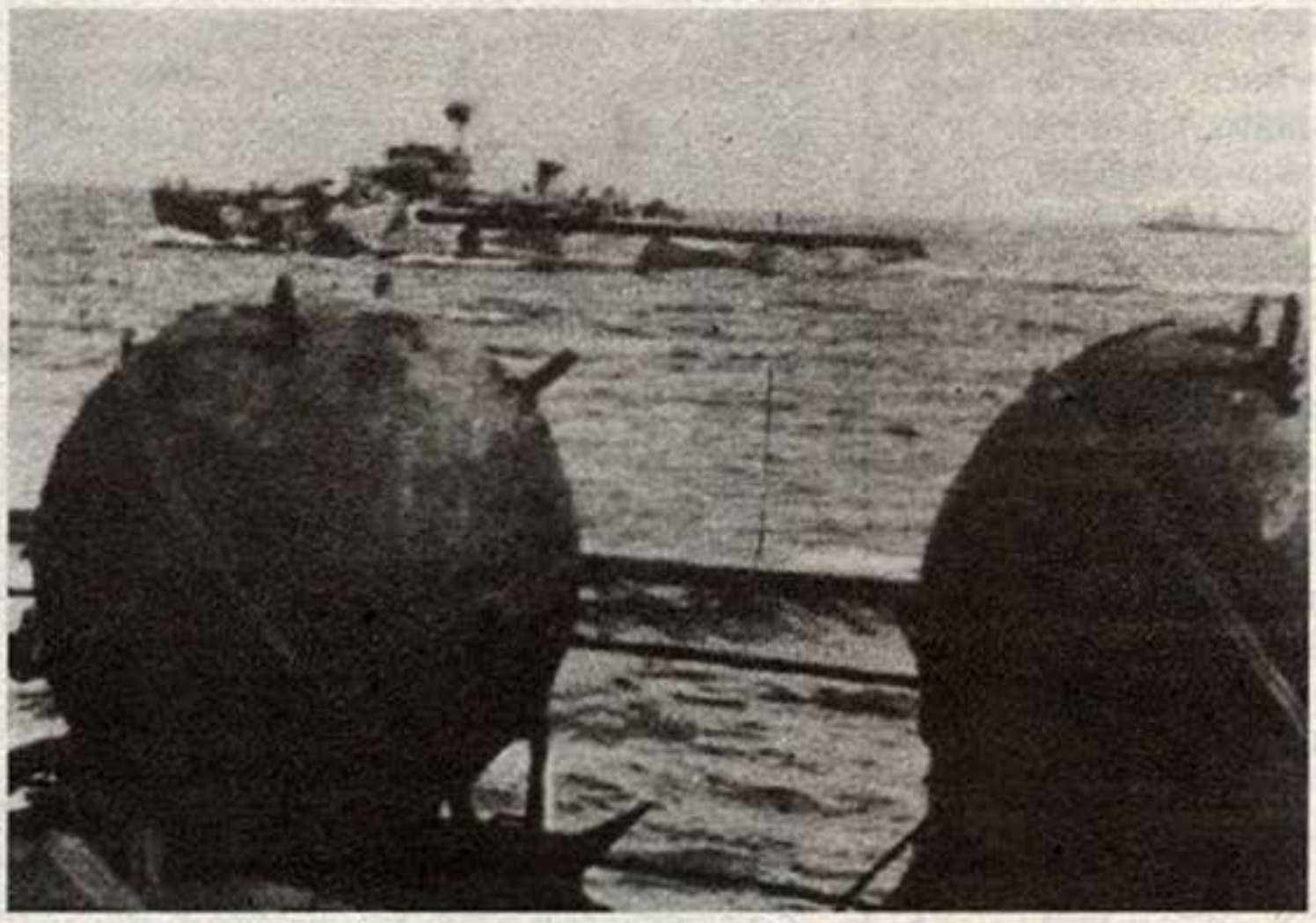

Puitorul de mine „Amiral Murgescu“...

La 23 august 1944, graţie tactului şi relaţiilor sale personale cu comandamentele germane, a reuşit să evite declanşarea unei agresiuni germane la Constanţa. După sosirea trupelor sovietice în această zonă, a fost numit comandant al Dobrogei, iar după aceea la comanda Şcolilor superioare ale marinei. A fost trecut în rezervă la 23 aprilie 1945, deşi activitatea sa fusese apreciată favorabil de către o comisie de anchetă formată din viceamiralul Gheorghiu şi generalul Nicolae Pălăngeanu.

Generalul Susaikov acuză

Dacă pentru întreaga lume sfârşitul războiului a fost o imensă

bucurie, pentru contraamiralul Horia Măcellariu nu a reprezentat decât începutul unui adevărat calvar. La 6 iunie 1945, Comisia Aliată de Control l-a acuzat de „conlucrare activă cu Germania fascistă" şi de acţiuni criminale împotriva Naţiunilor Unite, după 23 august 1944. Într-o scrisoare adresată dr. Petru Groza, generalul Susaikov, locţiitorul preşedintelui Comisiei Aliate de Control, afirma că în tot cursul războiului, Horia Măcellariu fusese „unul din oamenii cei mai apropiaţi ai fostului comandant al Flotei germane din Marea Neagră, amiral Brinkman", că în primele zile după 23 august 1944 a dovedit „neglijenţă criminală", permiţând comandamentului german să deplaseze „fără opunere Flota militară germană din Constanţa în Bulgaria", că a îngăduit aceloraşi germani să distrugă bateriile de coastă, inclusiv bateria Tirpitz, şi staţiile de radio pe care le aveau pe litoralul românesc. „În intervalul 25-28 august – continuă generalul Susaikov – Măcellariu nu numai că nu a luptat contra nemţilor, însă prin acţiunile şi dispoziţiile date a sprijinit activ pe nemţi prin asigurarea bazelor pentru vasele germane, furnizându-le carburanţi, subzistenţe şi muniţii. Mai mult, la data de 26 august 1944, conform ordinelor lui Măcellariu a fost pregătită pentru luptă artileria de coastă a României... cu scopul de a împiedica intrarea trupelor sovietice spre coasta vestică a Mării Negre". Invocând art. 14 al Convenţiei de armistiţiu, generalul Susaikov cerea „darea în judecată a contraamiralului Măcellariu ca criminal de război".

Cercetând aceste învinuiri, Cabinetul 7 al Tribunalului Poporului a studiat documentele oficiale aflate în arhiva Statului major al marinei şi declaraţiile numeroşilor martori, stabilind că în funcţiile pe care le-a avut până la 23 august 1944, contraamiralul Măcellariu nu a avut „nici o iniţiativă din punct de vedere operativ", marina română fiind subordonată amiralului german al Mării Negre, care primea directive din partea Grupului de Sud al marinei germane. Prin urmare, referatul de cercetare aprecia în mod corect că „colaborarea sa cu forţele germane nu se poate încadra în decretul-lege pentru urmărirea şi sancţionarea celor vinovaţi de dezastrul ţării decât dacă s-ar constata că el, în calitatea pe care a avut-o, militând pentru hitlerism şi având răspunderea efectivă, a permis intrarea armatelor germane pe teritoriul ţării sau dacă a militat pentru pregătirea sau săvârşirea faptelor de mai sus prin grai, scris sau prin alte mijloace". „Din actele şi probele cercetate la acest cabinet – se arată în continuare – nu se constată însă nici o activitate a contraamiralului Măcellariu în acest sens şi nu se constată nici că în calitatea pe care a avut-o ar fi încălcat legile internaţionale de purtare a războiului... Din toate acestea – continua raportul – se constată că activitatea contraamiralului Măcellariu înainte de 23 august nu poate fi încadrată în dispoziţiile legii criminalilor de război".

În acelaşi spirit obiectiv, referatul se pronunţa şi asupra activităţii contraamiralului Măcellariu după 23 august 1944. Se arăta că acesta îndeplinise ordinele eşaloanelor superioare, că înţelegerea realizată împreună cu generalul Costin Ionaşcu, comandantul Diviziei 9 infanterie, care acţiona în zonă, cu amiralul Brinkman se datorase superiorităţii forţelor navale germane din portul Constanţa, că ordinul Marelui Stat Major român pentru dezarmarea trupelor germane sosise la 25 august 1944, ora 17.30, după ce majoritatea navelor germane părăsiseră portul Constanţa sub protecţia bateriei Tirpitz, care avea tunurile îndreptate asupra obiectivelor româneşti. Mai mult, Măcellariu, prevăzând sosirea unui astfel de ordin din partea M. St. M., ordonase deja atacarea navelor germane în situaţia în care acestea ar fi deschis focul.

... şi o altă navă de război în misiune de luptă în largul Mării Negre

Cât priveşte acuzaţia de necooperare cu forţele sovietice, referatul preciza: „Este adevărat că în acest interval, de la 26 la 31 august 1944, iscându-se diferitele neînţelegeri şi contraamiralul Măcellariu fiind pus de mai multe ori în situaţia de a refuza mai multe cereri ale Comandamentului ma-

ritim rus, se putea la un moment dat ca el să fie suspectat, însă, în realitate, din toate probele şi documentele de la dosar se constată că el nu a făcut altceva decât a încercat să execute ordinele primite de la guvernul român şi de la Marele Stat Major şi că în executarea ordinelor primite contraamiralul Măcellariu Horia s-a conformat întocmai dispoziţiunilor superioare şi în relaţiile purtate cu comandamentele sovietice a arătat nu numai hotărârea sa de a alătura forţele sale sub ordinele forţelor sovietice contra inamicului comun, Germania, dar a arătat şi un deosebit tact, fără de care rezolvarea unor probleme atât de grele nu ar fi putut conduce la rezultatele ajunse, rezultate de perfectă cooperare a flotei române cu flota sovietică, concluzii la care a ajuns, de altfel, şi actualul ministru al marinei, viceamiralul Gheorghiu în cercetările sale".

Pentru toate aceste motive, arăta în încheiere referatul emis de Cabinetul 7 al Tribunalului poporului, „nu se poate face în speţă aplicarea nici unui text din Legea 312/1945, în sarcina sa negăsindu-se nici o culpabilitate".

Viceamiralul Bogdenko persevereză

Nemulţumită cu acest rezultat, Comisia Aliată de Control a revenit la 29 noiembrie 1945, prin viceamiralul Bogdenko, arătând că *„nu este de acord cu raportul domnului acuzator public Săracu în afacerea lui Horia Măcellariu şi persevereză asupra continuării cercetării contra vinovatului şi tragerea lui la răspundere"* (subl. ns.). Concomitent, Comisia Aliată de Control s-a adresat şi Comisiei române pentru aplicarea armistiţiului, la 13 decembrie 1945, revenind insistent la 8 ianuarie, 2 februarie, 23 şi 28 februarie 1946, intervenţii în urma cărora ministrul de război, gen. Constantin Vasiliu-Răşcanu a numit o comisie compusă din generalii Mihail Lascăr, Grigore Nicolau şi Ioan Popescu pentru a stabili răspunderile contraamiralului Măcellariu faţă de învinuirile ce i se aduceau de sovietici în legătură cu acţiunile desfăşurate în Marea Neagră şi la Dunăre, după 23 august 1944.

În luna mai 1946, comisia şi-a finalizat cercetarea, ajungând la următoarea concluzie: „Marina regală a încetat complet operaţiunile militare contra U.R.S.S. din momentul cunoaşterii Proclamaţiei Maiestăţii Sale Regelui Mihai I, a comunicatelor guvernului şi Preşedinţiei Consiliului de Miniştri din noaptea de 23/24 august 1944, cum şi în baza ordinelor primite de la Statul major al marinei. Cooperarea cu flota germană, în zilele ce au urmat declarării armistiţiului, atât în zona portului Constanţa, cât şi în porturile Dunării de Jos, nu a putut fi constatată sub nici o formă. Din contră, atitudinea dârză a comandamentelor şi unităţilor, expectativa strictă şi energică adoptată, ameninţarea cu represalii şi utilizarea forţei, au impus germanilor respectarea angajamentului declarat de guvernul român.

Până la primirea ordinului de dezarmare a armatei germane, la 25 august 1944 (subl. ns.), atitudinea faţă de flota şi unităţile germane de litoral a fost aceea decurgând din *Comunicatul guvernului care asigura armata germană că se poate retrage în liniște, cu condiția categorică de a nu fi agresivă* (subl. ns.).

Plecarea flotei germane fără luptă din portul Constanţa s-a produs în urma unui act de comandament, lămurit prin justificările aduse şi având la bază numai consideraţiuni de ordin militar strategico-tactic. Orice alte interpretări atingând buna-credinţă, loialitatea, sinceritatea şi onoarea sa [contraamiralul H. Măcellariu – *n.n.*], nu pot fi puse în discuţie".

Luând în calcul şi aceste concluzii, care – subliniem – corespundeau întrutotul realităţii istorice, în urma reexaminării cazului, Parchetul Curţii Bucureşti a decis, prin Ordonanţa din 10 august 1946, scoaterea de sub orice învinuire a contraamiralului Horia Măcellariu.

„Grupul de ingineri"

La acea dată însă, cazul contraamiralului Horia Măcellariu intrase într-o altă fază. După propriile-i declaraţii, în vara anului 1945 luase legătura cu ing. Ioan Bujoiu, discutând constituirea unui comitet de conducere a luptei împotriva regimului şi guvernului impus de sovietici la 6 martie 1945. Din acel comitet, condus de ing. Bujoiu, mai făceau parte ing. Dumitru Gheorghiu, Alexandru Balş, Traian Nițescu şi Vintilă Brătianu. A participat la constituirea organizaţiei Sumanele Negre, colaborând apoi intens cu grupul căpitanului Mihail Ţanţu. A fost unul dintre organizatorii manifestaţiei din 8 noiembrie 1945 din Bucureşti, iar în primăvara lui 1946, în urma contactului cu lt. col. Eugen Plesnilă, i s-a încredinţat „conducerea forţelor de rezistenţă pentru apărarea Capitalei din organizaţia generalului Aldea". Cu acel prilej, E. Plesnilă l-a informat că, la propunerea generalului Aldea[1], regele Mihai avusese cuvinte de apreciere la adresa lui şi îşi manifestase încrederea că îşi va îndeplini misiunile ce îi vor fi încredinţate.

La 27 mai 1946 i s-a făcut o percheziţie acasă şi a aflat că Poliţia şi Siguranţa operaseră câteva arestări printre membrii Sumanelor Negre. H. Măcellariu şi-a părăsit locuinţa, acţionând clandestin şi cât mai prudent, pentru a nu i se da de urmă. Iniţial, a stat ascuns la familia Berechet Athanase, o rudă prin alianţă, în str. Aurel Vlaicu, nr. 186, apoi la familia bătrânilor Giani, în str. Popa Nan, nr. 64, sub numele de Aman. Aici a rămas până în noiembrie 1947, cu excepţia celor 30 zile din toamna lui 1946, când s-a aflat la Predeal. La solicitarea sa, în 4 noiembrie 1947, comandorul Dumitru Condeescu i-a găsit o locuinţă cu chirie în str. Toamnei,

---

[1] În mod deliberat, detalii referitoare la înfiinţarea şi activitatea organizaţiilor care au format Mişcarea naţională de rezistenţă anticomunistă vor fi abordate în numărul viitor al revistei noastre, în cadrul articolului consacrat generalului Aurel Aldea, unul dintre iniţiatorii şi conducătorul acestei mişcări – *n.n.*

nr. 104, unde s-a mutat sub numele de avocat Ion Popa. Concomitent, a reluat legătura cu „Grupul de ingineri" (I. Bujoiu, D. Gheorghiu, Al. Balş, T. Niţescu), formând un nou comitet de conducere al organizaţiei Mişcarea Libertăţii Româneşti, care îşi propunea ca scop răsturnarea prin forţă a guvernului dr. Petru Groza, în momentul izbucnirii aşteptatului conflict dintre U.R.S.S. şi marile puteri occidentale sau la 90 de zile după semnarea Tratatului cu Austria[1], când se credea că trupele sovietice se vor retrage din România. Comitetul Mişcării Rezistenţei Româneşti condus de ing. Bujoiu a ţinut legătura, până în decembrie 1947, şi cu mareşalul Palatului Regal, Dimitrie Negel, iar prin ing. Gheorghiu avea legături cu americanii, prin col. John Lowel, iar Traian Niţescu a preluat şi conducerea organizaţiei lui Vintilă Brătianu, după plecarea acestuia din ţară. T. Niţescu avea o legătură şi cu americanul Umbcek, care i-a declarat că aşteptatul conflict între foştii aliaţi avea să înceapă la sfârşitul lunii februarie 1948.

Întâlnirile lui H. Măcellariu cu ceilalţi membri ai comitetului aveau loc la 10 zile sau la două săptămâni, în locuinţa ing. Bujoiu sau la domiciliul contraamiralului din str. Toamnei, nr. 104. Organizaţia condusă de H. Măcellariu era structurată pe ramuri conduse de lt. comandor Ştefan Eftimie, comandor Toma Matei, comandor D. Condeescu şi avocat Puiu Polizu. La rândul lor, aceştia recrutau alţi aderenţi, astfel încât fiecare grup să nu fie mai mare de 4-5 persoane, şi acestea nu trebuiau să aibă legături decât în sus, în formă de „spic". Pentru conspirativitate, semnul de recunoaştere era o monedă de 5 lei cu efigia regelui şi ca răspuns un ac de siguranţă. În privinţa numărului aderenţilor, comandorul Condeescu aprecia că erau câteva sute de persoane în toată ţara, fapt contestat de H. Măcellariu, care afirma că „nu le-am considerat nici atât, având în vedere cunoştinţa despre oameni" şi aprecia că „situaţia nu se va schimba într-un viitor apropiat".

Concomitent s-a constituit şi un comitet reprezentativ în străinătate compus din: dr. Hodoş, dr. Moruzzi şi V. Brătianu. Acesta trebuia să ia legătura cu gen. N. Rădescu, considerat conducător, şi să-l informeze asupra activităţii organizaţiilor din ţară.

La 10 februarie 1948, la propunerea contraamiralului H. Măcellariu, s-a redactat o scrisoare către gen. N. Rădescu, semnată „GELU" – Grupul Economic al Laboratoarelor Unite, pe care a trimis-o adresantului prin colonelul american Lowel. Alături de Măcellariu, scrisoarea mai purta semnăturile inginerilor Gheorghiu şi Niţescu. „Ceream prin generalul Rădescu – explica el la 26 aprilie 1948 – mijloace de la anglo-americani, de asemenea, să sondeze dacă şi când va izbucni un război între americani şi ruşi, când organizaţiile noastre vor păşi la acţiune".

Cu încredere în viitorul democratic al ţării, dar şi cu o dezarmantă lipsă de realism în aprecierea desfăşurărilor politice internaţionale, în februarie 1948, H. Măcellariu şi colaboratorii săi au întocmit chiar şi lista unui viitor guvern din care ar fi trebuit să facă parte următoarele persoane: gen. Nicolae Rădescu – preşedintele Consiliului de Miniştri şi ministru de interne, Al. Popp – vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri şi ministru al economiei naţionale, Mihail Romniceanu – ministrul finanţelor şi Banca Naţională a României, gen. Mardare – ministrul apărării naţionale, amiralul Gheorghiu – ministrul marinei, comandorul Popp – ministrul aviaţiei, Titel Petrescu – ministru de externe, Adrian Dumitru – ministrul muncii, N. Mărgineanu – ministrul educaţiei, Aurelian Bentoiu – ministrul justiţiei, col. Petrescu – ministrul sănătăţii şi Vasile Munteanu – ministrul informaţiilor.

La 23 martie 1948, aflând despre unele arestări făcute între timp, H. Măcellariu s-a mutat în casa comandorului Condeescu, în str. Grigore Mora, nr. 21. Pentru puţin timp, căci Siguranţa începuse să strângă cercul în jurul său. A locuit apoi succesiv la familia Romeo Snaidero, în bd. Ferdinand, nr. 22, apoi la familia Cârligeanu, în str. Ghica Tei, nr. 78, după care s-a mutat în locuinţa lui Vasile Nedelcu, în str. Matei Voievod, nr. 120. „Filat" permanent, a solicitat ajutor col. Alexandru Popovici, stabilind o întâlnire în str. Mihai Bravu. Iniţiativă fatală, deoarece col. Popovici era la rândul său urmărit de Siguranţă.

La 19 aprilie 1948, după ce reuşise atâta timp să înşele vigilenţa urmăritorilor săi, contraamiralul H. Măcellariu a fost arestat, în plină noapte, pe str. Mihai Bravu din Bucureşti.

Contraamiral Horia Măcellariu (28 aprilie 1894-11 iulie 1989).

Grade militare: sublocotenent – 1915; locotenent – 1917; căpitan – 1919; locotenent-comandor – 1925; căpitan-comandor – 1935; comandor – 1939; contraamiral – 1944.

Studii militare: Şcoala militară de artilerie, geniu şi marină (1913-1915); Şcoala de război şi Centrul de Înalte Studii Navale din Paris (1927-1928).

„Religia îmi interzice sinuciderea"

Procesul Mişcării Libertăţii Româneşti a început la 27 octombrie 1948. Prin sentinţa nr. 1834 din 2 noiembrie, H. Măcellariu a fost condamnat la muncă silnică pe viaţă, pentru „crimă de înaltă trădare prin necredinţă", 7 ani închisoare

[1] Se referă la Tratatul de Stat cu privire la restabilirea independenţei Austriei, semnat însă abia la 12 mai 1955, la Viena, de către miniştrii de externe ai U.R.S.S., S.U.A., Franţei, Angliei şi Austriei.

corecţională, 20 000 lei amendă şi 5 ani interdicţie corecţională pentru delictul de „uneltire contra ordinii sociale“, 25 ani muncă silnică şi 10 ani degradare civică pentru „crima de organizare şi participare la organizaţii de tip fascist, politice şi paramilitare“, 10 ani temniţă grea şi 5 ani degradare civică pentru „crima de complot în scop de trădare“, 10 ani detenţie riguroasă şi 5 ani degradare civică pentru „crima de complot în scop de surpare a ordinii constituţionale“, 10 ani detenţie riguroasă şi 5 ani degradare civică pentru „crima de complot în scop de răzvrătire“.

Conform articolelor 101 şi 105 din Codul penal, s-a decis executarea celei mai grele dintre pedepse – muncă silnică pe viaţă şi 20 000 lei amendă –, iar în baza articolului 193 din Codul penal, i s-a confiscat averea.

Cu aproape doi ani în urmă, la 18 noiembrie 1946, Curtea Militară de Casare şi Justiţie, care judecase procesul Mişcării Naţionale de Rezistenţă, prin Decizia nr. 2, îl condamnase, în contumacie, pe H. Măcellariu la muncă silnică pe viaţă. Referindu-se la acest fapt, în memoriul pe care l-a redactat la 23 aprilie 1948, din închisoarea de la Aiud, el afirma că nu se prezentase la acest proces „pentru că nu mă puteam apăra în deplină libertate, declarând că fusesem abilitat de Maiestatea Sa Regele în această mişcare. Nu se poate concepe că o abilitare din partea şefului statului într-o anumită sarcină a unui cetăţean înseamnă tulburarea ordinii şi siguranţei statului“. Pe baza acestui raţionament, valabil în condiţiile oricărui stat de drept, nu însă şi în cele din România post 6 martie 1945, H. Măcellariu respinge orice acuzaţie formulată de organele de represiune comuniste.

La 4 noiembrie 1948 a fost încarcerat la închisoarea Aiud, unde a rămas până la 2 februarie 1958, în condiţii de detenţie foarte grele: „regim celular, la secret, fără contact cu familia (oral, scris sau ajutor), fără muncă, carte sau scris, fără aer, lumină, soare, fără a şti ce se petrece în lume sau a putea să mă manifest“.

După 10 ani, la 4 aprilie 1958, a fost transferat la penitenciarul Râmnicu Sărat, „într-un regim şi mai sever de *condiţiuni speciale,* fără ca să-mi recunosc vreo greşeală care să justifice pedepsirea mea şi mai rău“.

Ajuns într-o stare de sănătate precară, la 23 aprilie 1958 s-a adresat directorului general al penitenciarelor: „Sunt bătrân (64 de ani) şi bolnav (distrofie cu o debilitate generală, astenie şi frecvente lipotimii, cardiac-miocardită, afecţiuni digestive – gastrită şi enterocolită, tulburări de vedere – imagini suprapuse, vedenii colorate, orificiile lerniale slăbite, picioarele se umflă din cauza ţesuturilor slăbite, reumatic etc. În această stare a sănătăţii şi a vârstei sunt pus într-un regim de execuţie înăsprit, în care nu pot, la nevoie, să mă întind zilnic timp de 17 ore şi cu regimul alimentar – pe care-l aveam în penitenciarul Aiud din cauza boalei – suprimat. În continuarea acestei situaţii, căreia nu-i pot face faţă, cu slabele mele puteri rămase, îmi văd sfârşitul vieţii grăbit, fără ca să am vreo vină, care să justifice înăsprirea tratamentului impus“. Ca atare, cerea să fie transferat la un penitenciar „atribuit inculpărilor asemănătoare cu a mea şi într-un regim potrivit stării sănătăţii mele“. El solicita, totodată, să i se trimită sentinţele de condamnare pentru ca, „în deplină cunoştinţă de cauză, să pot cere revizuirea proceselor mele“.

În finalul cererii sale, H. Măcellariu făcea încă o dată dovada demnităţii sale: „Ar părea paradoxal acest apel la viaţă omenească din partea unui condamnat politic să moară în temniţă, când normal ar fi să dorească cu un minut mai devreme să se curme această agonie. Sunt însă comandamente care îmi ordonă să fac acest apel: religia mea îmi interzice sinuciderea şi dimpotrivă îmi impune nu numai să-mi păstrez corpul, dar şi să mi-l apăr; meseria mea de marinar şi militar m-a învăţat să nu abandonez în furtună şi mai presus de orice este credinţa mea, intimă şi nezdruncinată, a nevinovăţiei mele şi a nedreptăţii ce mi s-a făcut. Nicicând n-am fost un trădător, un necredincios, un tulburător al ţării şi neamului meu. Tot trecutul meu este martor că viaţa şi activitatea mea am pus-o în serviciul şi pentru binele poporului român“. În încheiere, îndrăznea să spere: „Cândva, când patimile politice se vor atenua, realitatea va apare în tot adevărul ei“.

Până atunci, însă, aveau să mai treacă mulţi ani...

La 13 aprilie 1963, H. Măcellariu a fost transferat la închisoarea Jilava, iar la 13 iunie acelaşi an la Gherla, după care, la 3 decembrie 1963 a fost dus la Dej. Înainte de eliberare, la 29 iulie 1964, în urma Decretului de amnistie nr. 411/1964, fusese adus din nou la Gherla. I se redusese, între timp, la 3 ianuarie 1963, pedeapsa din muncă silnică pe viaţă în muncă silnică pe 25 ani...■

Concursul Magazin istoric, **ediţia 1996**
La 29 ani: concursul lunii mai
Răspunsurile la întrebări

1. b
2. *Calendarul poporului român*
3. b

IMPORTANT : În numărul viitor, 8/1996 – CÂŞTIGĂTORII CONCURSULUI LUNII APRILIE!

„La 23 august 1944, printre marile bucurii pe care le-a adus ziua aceea, am avut și o surpriză: am aflat că d. Gheorghe Brătianu e democrat! Ba mai mult. N-au trecut decât puține zile și același domn a început să ne dea lecții despre adevărata democrație...

Muncitorimea română cunoaște prea bine trecutul d-lui Gheorghe Brătianu pentru ca să se lase înșelată de această schimbare la față...

Locul acestui domn nu este în Blocul Național Democratic, ci în tagma unde singur s-a pus, alături de agenții hitlerişti și legionari...

Jos masca, domnule hitlerist Gheorghe Brătianu. Și trage consecințele!"

La data când publica acest articol, Scânteia **împlinise abia trei zile de apariție legală! Recunoaștem de la primele cuvinte tonul și violența celebrelor rechizitorii cu care și-a făcut simțită prezența în peisajul publicistic românesc și cu ajutorul cărora comuniștii au asmuțit ura populară asupra marilor valori ale acestei țări.**

Printre primele ținte ale furiei comuniste au fost istoricul Gheorghe Brătianu și fruntașul național-țărănist Ion Mihalache. Recente investigații în arhive ne-au pus în situația de a aduce acum în circuit public prin Magazin istoric **câteva piese documentare inedite deosebit de importante privitoare la momentul în care autoritățile comuniste au declanșat persecuțiile împotriva celor două cunoscute personalități politice românești. Ele ne vor ajuta în același timp să răspundem pentru prima oară corect istoricește la întrebarea: au fost cei doi voluntari în războiul pentru eliberarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord?**

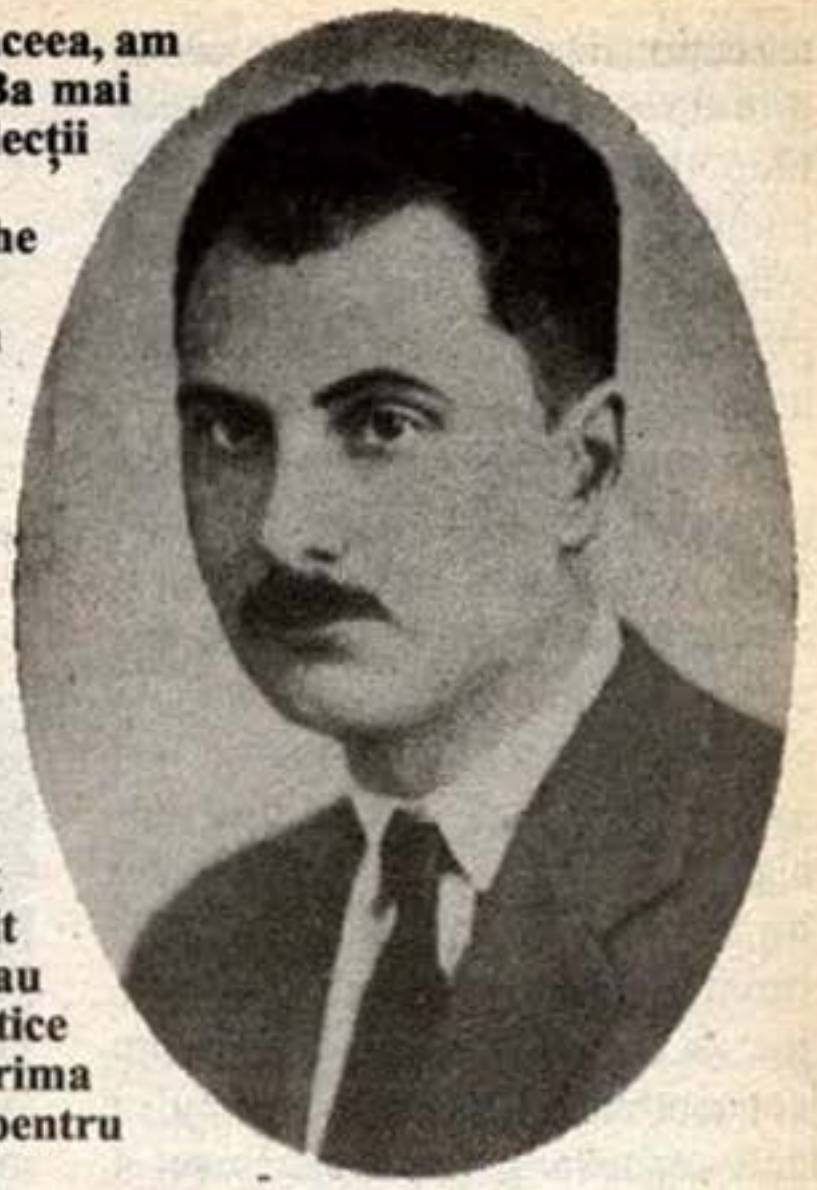

Ion Mihalache

GH. BRĂTIANU ȘI I. MIHALACHE

VOLUNTARI SAU NU ÎN 1941?

PETRE OTU

Gheorghe Brătianu

Decretul lege din 23 martie 1945 pentru înfăptuirea reformei agrare prevedea, la articolul 3, aliniatul f, că „bunurile agricole de orice fel ale cetățenilor români care s-au înrolat voluntari pentru a lupta împotriva Națiunilor Unite" sunt supuse exproprierii.

Marele Stat Major în apărarea maiorului Gh. Brătianu

Pornind de aici, autoritățile însărcinate cu aplicarea acestei legi s-au adresat Ministerului apărării naționale, solicitând detalii cu privire la situația militară din timpul războiului și a lui Gh. Brătianu și Ion Mihalache. Ambii intraseră în conștiința publică ca voluntari în războiul pentru eliberarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord, declanșat la 22 iunie 1941. În raport de răspunsul Ministerului apărării naționale, bunurile funciare ale celor doi urmau să intre sau nu sub incidența articolului de lege amintit.

Investigațiile Ministerului apărării naționale, ale Marelui Stat Major, corespondența cu Ministerul agriculturii și domeniilor au relevat aspecte importante ale situației militare a celor doi oameni politici în timpul campaniei din est a armatei române (1941-1944), fapt ce permite înțelegerea mai clară a motivațiilor gestului lor de a se alătura trupelor române în efortul de a dezrobi

teritoriile răpite, cu un an în urmă, prin ultimatumul U.R.S.S. În acelaşi timp, documentele evidenţiază şi o anumită conduită a organelor militare, a acelor ofiţeri chemaţi să clarifice situaţia celor doi oameni politici.

În iunie 1945, comisia de plasă pentru reforma agrară Rociu, judeţul Argeş, unde Gh. Brătianu avea o moşie, a trimis Ministerului apărării naţionale o adresă prin care solicita să i se precizeze dacă acesta a fost sau nu voluntar în războiul declanşat la 22 iunie 1941. Cabinetul ministrului de război a transmis cererea respectivă Marelui Stat Major, iar acesta a cerut relaţii despre activitatea militară a istoricului de la Armata 4, Comandamentul 4 Teritorial şi Inspectoratul General al Cavaleriei. Acesta din urmă a răspuns că Gh. Brătianu a fost concentrat la fostul Corp de Cavalerie în calitate de voluntar în perioadele 9 iulie - 30 noiembrie 1941 şi 16 iulie - 24 septembrie 1942, după care a fost desconcentrat. Secţia I a M. St. M. a comunicat acest răspuns comisiei de plasă pentru reforma agrară (adresa nr. 216 030, din 8 august 1945).

La 21 august 1941, Inspectoratul General al Cavaleriei a revenit asupra raportului anterior, cerând anularea lui, deoarece „s-a comunicat greşit că a fost concentrat ca voluntar, eroare ce a fost observată în urma unei cercetări de amănunt a situaţiei ofiţerului, ale cărei forme se aflau la M.R. Batalionul Depozit, unde se găseşte repartizat pentru mobilizare". În noul raport (nr. 12 178 din 21 august 1945), Inspectoratul General al Cavaleriei preciza că maiorul în rezervă Gh. Brătianu *„a fost concentrat la Corpul de Cavalerie pe baza ordinelor de chemare şi nu ca voluntar"* (subl. ns.). Data însumării la Corpul de Cavalerie a fost de 12 iulie 1941 şi nu 9 iulie, cum fusese menţionat în primul raport.

Pentru lămurirea situaţiei, M.St.M. a efectuat noi cercetări

Generalul Mihail Racoviţă, fostul comandant al Corpului de Cavalerie, ce l-a avut ca subordonat pe marele istoric

la Comandamentul Teritorial Putna, care a preluat arhiva Diviziei 7 infanterie, unde Gh. Brătianu a fost concentrat la declanşarea războiului. În documentele acestei mari unităţi, istoricul figura ca prezent la mobilizare pe data de 22 iunie 1941 (ordin de zi nr. 1/1941), iar pe data de 18 iulie el era detaşat la Armata 3. După cum se observă, documentele conţin unele neconcordanţe privind situaţia militară a lui Gh. Brătianu în primele săptămâni de război. Ele se datorează modului diferit în care serviciile unităţilor şi marilor unităţi în cauză au operat în registrele de evidenţă respectivă. Corpul de Cavalerie l-a solicitat pe Gh. Brătianu, printr-un raport către Armata 3, la 9 iulie şi l-a însumat la data de 12 iulie, când s-a prezentat. Divizia 7 infanterie l-a scos din evidenţă la 18 iulie, când a primit ordinul de la Armata 3 de mutare la Corpul de Cavalerie. Gh. Brătianu nu a făcut însă parte din comandamentul Armatei 3, acesta emiţând doar ordinele de scoatere din evidenţă şi, respectiv, mutare.

Din documentele cercetate, rezultă că Gh. Brătianu, căpitan de rezervă (a fost avansat maior în martie 1942) a fost concentrat la Divizia 7 infanterie între 22 iunie - 12 iulie 1941, iar la Corpul de Cavalerie între 12 iulie - 30 noiembrie 1941 şi 16 iulie - 24 septembrie 1942.

Comandamentul Teritorial Putna a raportat M.St.M.-ului că Gh. Brătianu a fost mobilizat pe baza ordinelor de chemare, ca orice ofiţer de rezervă şi *nu ca voluntar.* El nu a fost încadrat într-o subunitate combatantă, ci a fost ataşat Biroului 2 informaţii-contrainformaţii al Corpului de Cavalerie, unde a servit ca translator de limba germană.

Documentele militare arată deci că marele istoric nu a acţionat ca voluntar, ci a fost mobilizat ca orice ofiţer de rezervă. Şi, totuşi, pentru marele public, Gh. Brătianu a rămas voluntar în război, el repetând gestul din 1916. Aşa îl prezenta şi articolul lui Ion Vinea – *Eternul voluntar* – din ziarul *Curentul* (29 octombrie 1941). Articolul fusese prilejuit de primirea decoraţiei germane „Crucea de fier" clasa a III-a şi a II-a, la 26 noiembrie 1941, relevând faptul că Gh. Brătianu se înscrisese voluntar ca şi în primul război mondial.

Ajunşi aici este firească întrebarea: a fost sau nu Gh. Brătianu voluntar?

Opinia noastră este că da, deşi investigaţiile de până acum n-au scos la lumină o cerere formală în acest sens a marelui istoric. De altfel, Inspectoratul General al Cavaleriei, în adresa iniţială, a confirmat statutul de voluntar. Revenirea s-a făcut la solicitarea lui Gh. Brătianu şi a generalului Mihail Racoviţă, fostul comandant al Corpului de Cavalerie ce l-a avut ca subordonat pe marele istoric.

Cum rezultă din documente, este limpede că autorităţile de atunci n-au fost convinse de veridicitatea celor afirmate de militari, declanşând o anchetă la care au fost obligaţi să răspundă colonelul Nanoescu – şeful Secţiei 1 organizare-mobilizare din M.St.M. – şi locotenent-colonelul Şt.

Panaitescu Bogdan – şeful Biroului 1 din aceeaşi secţie, ofiţerul care a condus cercetările privind situaţia militară a istoricului. Apreciem că M.St.M. şi ofiţerii care au lucrat nemijlocit cu Gh. Brătianu au încercat o modalitate de protejare a savantului şi, implicit, a bunurilor sale de injoncţiunile noii puteri dominată de comunişti. Aşa cum rezultă şi din articolul publicat de *Scânteia*, citat la început, istoricul se afla în partea de sus a listei celor ce trebuiau excluşi din viaţa publică sau chiar lichidaţi de către noul regim.

Pentru a-l putea apăra, organele militare au făcut apel numai la documentele operative ale unităţilor şi marilor unităţi (ordine de zi, de însumare, de detaşare, de scoatere din evidenţă etc.), deoarece acestea erau laconice, „tehnice", şi nu consemnau alte date decât cele strict militare. Interesant este deci faptul că, în pofida mutaţiilor prin care trecea armata (introducerea aparatului politic, epurări şi arestări masive etc.), serviciile M.St.M. şi-au menţinut punctul lor de vedere.

În toamna anului 1946, Gh. Brătianu a cerut o dovadă că nu figurează în tabelele M.St.M. ca voluntar. Şeful Secţiei I, generalul M.Protopopescu a propus şefului M.St.M. să-i fie satisfăcută solicitarea, întrucât în documentele militare nu există nici o cerere a savantului de a se angaja ca voluntar pe front. Şeful M.St.M. şi ministrul de război au decis ca informaţiile să fie cerute Ministerului de justiţie, unde fuseseră trimise tabelele cu voluntarii.

Nu cunoaştem rezultatul final al demersurilor lui Gh. Brătianu în această problemă, dar nu este greu de presupus, ţinând seama de destinul său tragic. Scos din învăţământul universitar, cu domiciliu forţat, istoricul a fost închis la Sighet (1950), unde, după trei ani de regim de exterminare, şi-a găsit tragicul sfârşit, în aprilie 1953, la numai 55 de ani *(Magazin istoric,* nr. 3, 4/1991).

Războiul de o zi al lui Mihalache

În ceea ce îl priveşte pe Ion Mihalache, prin adresa nr. 177 538, Ministerul agriculturii şi domeniilor, sub semnătura ministrului Constantin Agiu, a cerut la 7 octombrie 1945 Ministerului apărării naţionale să i se comunice dacă acesta a fost voluntar în războiul contra Aliaţilor. Având în vedere cele întâmplate în cazul Gh. Brătianu, se solicita să se anexeze şi o copie de pe foaia matricolă din care să se poată controla situaţia militară a liderului naţional-ţărănist. M.St.M. a primit din nou sarcina să rezolve problema şi să formuleze un răspuns.

Investigaţiile au arătat că multe documente referitoare la perioada 1941-1942 au ars în gara Turnu Severin, în noaptea de 15/16 aprilie 1944, în urma unui bombardament anglo-american (*Magazin istoric*, nr. 11/1994). Între ele şi registrele de primire-ieşire ale M.St.M., prin care se puteau verifica actele şi ordinele primite sau emise de acesta. În faţa acestei situaţii, M.St.M. a solicitat relaţii Diviziei 3 infanterie şi Cercului Teritorial Muscel, care primise arhiva Regimentului 30 dorobanţi (partea sedentară), unde era în evidenţă Ion Mihalache. Rapoartele celor două instituţii şi foaia matricolă ce a reuşit să fie găsită arătau că acesta a fost mobilizat la data de 16 iulie 1941 prin ordinul nr. 6 708 şi demobilizat la data de 6 august 1941 prin ordinul nr. 3 051, ambele emise de Marele Cartier General, eşalonul 2 (partea rămasă în ţară). Cum ordinele nu se mai găseau în arhivă, fiind distruse în bombardamentul din 15/16 aprilie 1944, M.St.M. l-a invitat pe Ion Mihalache la o discuţie privind activitatea la începutul războiului. Fruntaşul naţional-ţărănist nu a dat curs solicitării M.St.M., dar a trimis o scrisoare însoţită de câteva documente ce clarificau situaţia sa militară. Potrivit celor scrise de I. Mihalache, la începutul lunii iunie 1941, generalul Ion Antonescu a depus mari stăruinţe pentru a-l atrage într-un cabinet de război. I. Mihalache a refuzat oferta, fiind însă prevenit că în caz de mobilizare va fi destinat Marelui Cartier General, ca sfetnic politic al conducătorului statului. Dorind să evite o asemenea situaţie, I. Mihalache a cerut Marelui Cartier General, după declanşarea războiului, să fie repartizat la o unitate combatantă. Marele Cartier General, eşalonul 2, sub semnătura generalului Mazarini, i-a răspuns că nu poate rezolva favorabil cererea. Totuşi, la 16 iulie 1941, Marele Cartier General, eşalonul 2, l-a mobilizat pe Ion Mihalache, fără a face vreo aluzie la cererea sa anterioară.

La 4 august 1941, Ion Antonescu şi Ion Mihalache au avut o lungă convorbire la Iaşi, în cursul căreia cel din urmă a refuzat din nou propunerea conducătorului statului de a-i fi sfătuitor politic. La 6 august,

Generalul Ion Antonescu în trenul de comandament „Patria"

Mihalache a fost demobilizat, iar la 1 ianuarie 1942 a fost şters din controalele armatei, fiind trecut în retragere pentru limită de vârstă. Anterior, la 27 iulie 1941, după eliberarea întregii Basarabii, Ion Mihalache a adresat o scrisoare Marelui Cartier General cerând să fie demobilizat „întrucât *nu mai sunt actuale motivele* ce m-au determinat să cer mobilizarea subsemnatului, destinându-mă la una din unităţile combatante" (subl. în textul original).

Ţinând cont de documentele găsite şi de precizările lui Ion Mihalache, şeful Marelui Stat Major, generalul Costin Ionaşcu, a raportat la 1 decembrie 1945 ministrului apărării naţionale, arătând în concluzie că fruntaşul naţional-ţărănist „nu a fost voluntar în războiul contra Aliaţilor". Prezenţa lui Ion Mihalache pe front s-a redus practic la o singură zi, cea de 4 august 1941, timp în care a discutat cu Ion Antonescu. Ca atare, M.St.M. propunea să se răspundă în acest sens Ministerului agriculturii şi domeniilor.

Ca şi în cazul lui Gh. Brătianu, organele militare, utilizând aceeaşi argumentaţie, au încercat să-l protejeze pe Ion Mihalache. Rezultatul a fost însă acelaşi. Liderul naţional-ţărănist a fost implicat în „cazul Tămădău", judecat şi condamnat la mulţi ani de închisoare. A sfârşit, în martie 1963, în temniţa de la Râmnicu Sărat.

Iată în continuare doar câteva dintre cele mai reprezentative documente cercetate de noi în Arhivele Statului din Bucureşti.

„DECLARAŢIE

Subsemnatul declar următoarele, cu privire la executarea ordinului M.St.M. nr. 211 473 referitor la stabilirea situaţiei militare a maiorului de rez. Brătianu Gheorghe pe timpul cât a fost mobilizat la fostul Corp de Cavalerie Operativ.

1) La data de 2 august 1945 d.a. a sosit la Inspectoratul Cavaleriei, Bir. 1 – pentru lucru ordinul Marelui Stat Major nr. 211 473 din 1 august 1945, prin care cerea să raportăm: «dacă maiorul rez. Brătianu Gh. a fost concentrat la Corpul de Cavalerie ca voluntar, arătând precis cât a fost concentrat».

2) Răspunsul Inspectoratului Cavaleriei înaintat Marelui Stat Major a doua zi a fost afirmativ, precizând timpul de concentrare efectuat.

3) Cum s-a ajuns la acest rezultat:

– La prima vedere a ordinului am înţeles că punctul important la care trebuia să răspund cu preciziune – cum de altfel a fost redactat şi ordinul M.St.M. – este «timpul de concentrare» efectuat.

– Nu m-am oprit asupra calităţii în care a fost concentrat ofiţerul, voluntar sau pe bază de ordin, socotind că aceasta este cunoscută de Marele Stat Major pe baza documentelor ce deţinea asupra ofiţerului anterior prezentării sale de la Div. 7 infanterie la Corpul de Cavalerie P.O. (12.VIII.1941), adică după începerea ostilităţilor.

– Executarea ordinului M.St.M. s-a efectuat imediat fără să mai am nevoie de o documentare amplă, deoarece mă găseam în Statul Major al Corpului de Cavalerie Operativ, atât la prezentarea maiorului rez. Brătianu cât şi la celelalte concentrări, astfel că ştiam de concentrările executate de ofiţer la Corpul de Cavalerie, fapt pentru care s-a şi răspuns în ziua următoare ordinului primit. În plus că, ofiţerul fiind repartizat pentru mobilizare la M.R. Batalionul Depozit, Inspectoratul nu dispunea decât de registrul control în care – la partida maiorului rez. Brătianu erau trecute numai concentrările executate la Corpul de Cavalerie.

4) După 2 1/2 săptămâni de la înaintarea raportului către M.St.M. am fost chemat în cabinetul domnului general Racoviţă Mihail, unde am fost întrebat asupra relaţiilor ce am dat M.St.M. cu privire la concentrările maiorului rez. Brătianu. Raportându-i textul răspunsului trimis, domnia sa mi-a atras atenţia că afirmaţia asupra concentrării maiorului rez. Brătianu ca voluntar nu este exactă. Subliniez că domnul general Racoviţă era pe acea vreme comandantul Corpului de Cavalerie.

Înţelegând că alt scop a avut ordinul M.St.M. decât acela presupus iniţial de mine şi anume că datele cerute de M.St.M. îi sunt necesare pentru punerea la punct a situaţiei militare a maiorului rez. Brătianu, am revăzut imediat corespondenţa şi am început cercetările în dosarele fostului Corp de Cavalerie pentru a stabili adevărul.

În ziua următoare a venit la mine şi domnul Brătianu Gh. care – arătând că pe baza afirmaţiilor Inspectoratului Cavaleriei comunicate comisiei agrare de către M.St.M., i se va aplica legea pentru reforma agrară, că a participat la campania din Est ca voluntar, i se va aplica dispoziţiunile legei pentru reforma agrară – a cerut cu insistenţă să se revină cu un nou raport la M.St.M., prin care să se arate că nu ca voluntar a participat la campania din Est ci ca orice cetăţean pe bază de ordin de chemare.

Într-adevăr, în registrele ordine de zi aflate la Biroul Adjutanturei, apoi şi în arhiva Cartierului Corpului de Cavalerie P.S. s-au găsit toate documentele (copii şi originale) de mutare şi concentrare ale maiorului rez. Brătianu Gh. din care nu reiese că ofiţerul a fost concentrat ca voluntar.

În după-amiaza aceleiaşi zile, domnul Brătianu Gh. venind iarăşi la birou, m-a rugat cu stăruinţă să prezint raportul M.St.M. chiar în acea zi, cerând să mă însoţească spre a explica şi acolo situaţia dezastruoasă ce i s-ar crea, dacă raportul de dezminţire nu va sosi la timp la comisia respectivă pentru aplicarea reformei agrare.

Printr-o interpretare greşită a ordinului M.St.M., care socotesc că a fost laconic întocmit într-o situaţie atât de importantă, m-am simţit dator să dau satisfacţie în cadrul legal tuturor solicitărilor domnului Brătianu Gh., căruia îi produsesem

mari neajunsuri, independent de voința mea.

5) La Secția I-a din M.St.M. m-am prezentat cu raportul nr. 12 178 din 21 august 1945, prin care rugam să se anuleze raportul nr. 12 178 din 3 august 1945 întrucât s-a comunicat greșit că maiorul rez. Brătianu Gh. a fost concentrat ca voluntar. Domnul șef al secției, col. Nanoescu Eugen, înțelegând situația precară creată domnului Brătianu Gh., care de asemenea i-a făcut cunoscut că este necesar să se revină cu un nou raport, cât mai este timp, spre a nu i se aplica legea de reformă agrară, a întocmit și trimis un răspuns (nr. 217 452/1945) în sensul celor raportate de Inspectorat, atât comisiei respective, cât și Inspectoratului Cavaleriei.

6) Întrucât domnul Brătianu Gh. trebuia să se înapoieze cât mai neîntârziat la moșia sa, ce urma să fie expropriată, mi-a cerut cu insistență să-i dau o copie după răspunsul M.St.M. nr. 217 452 din VIII 1945, spre a-l prezenta comisiei, deoarece adresa M.St.M. fusese expediată prin poștă și necesită mult timp pentru a sosi la destinație.

Am satisfăcut această solicitare, măsură ce a fost de altfel ordonată și prin rezoluția scrisă a domnului general inspectorul Cavaleriei prin ordinul nr. 217 452/1945 al M.St.M.

În rezumat:

– Printr-o interpretare greșită a ordinului M.St.M. nr. 211 473/1945 am făcut o afirmație care, în parte, nu a fost valabilă.

– Sesizat și cercetând cu toată atențiunea documentele ce s-au putut găsi din arhiva istorică a fostului Corp de Cavalerie (aflată la acea dată la Tulburea-Gorj) am revenit în mod oficial asupra primei afirmațiuni pentru ca:

– pe de o parte (așa era și normal) spre a evita orice tendință de suspiciune pentru instituție;

– pe de altă parte, conștiința mi-a impus o atitudine cât se poate de înțelegătoare față de domnul Brătianu (așa cum am arătat-o în cuprinsul declarației) și care cred că nu putea fi alta.

Greșelile sunt omenești și aparțin numai celor care muncesc; obligațiunea sfântă este însă ca acestea să fie din timp îndreptate, ceea ce am făcut cu conștiința împăcată a împlinirii îndatoririlor mele ostășești.

Lt. colonel
St. Panaitescu Bogdan"

București, 12 ianuarie 1946

[Din foaia matricolă a lui Ion Mihalache]

„...

21.10.1940 – Depus jurământul de credință către M.S. Regele Mihai. Proces-verbal nr. 22 244/1940 – adresa C.R. Muscel 24 056/1940.

16.07.1941 – Mobilizat și repartizat MCG ordinul MCG nr. 6 708/1941. Intrare nr. 25 224/1941.

06.08.1941 – Demobilizat ord. MCG nr. 3 051/1941. Intrare 25 224/941.

01.01.1942 – Șters, fiind trecut în retragere pentru limită de vârstă. Decret nr. 387/942. Ordin de zi nr. 102/1942..."

„Domnului
Comandant al Marelui Stat Major al Armatei

București
Luni, 23 iunie 1941

Ținând a-mi face datoria față de țară și în acest al doilea război de reîntregire națională, am onoarea a vă ruga să binevoiți a dispune mobilizarea subsemnatului, destinându-mă la una din unitățile combatante, pentru eliberarea fraților cotropiți.

I. Mihalache
Dobrești-Muscel"

„București, 27 iunie 1941
Mult stimate domnule Mihalache

La telegrama dvs., din 23 iunie a.c. avem onoarea a vă răspunde că Marele Cartier General a luat act cu o totală înțelegere de faptul că ați cerut să fiți mobilizat și repartizat pe front spre a contribui încă o dată la reîntregirea neamului.

Deoarece Ministerul apărării naționale a ordonat ca toți românii să-și facă datoria către Țară acolo unde sunt încadrați potrivit nevoilor armatei și vârstei lor, deocamdată nu putem rezolva favorabil edificatoarea dvs. cerere.

De îndată însă ce va fi necesar să se întrebuințeze toate rezervele națiunii vă vom comunica destinația ce veți primi în rândurile armatei luptătoare.

Vă rugăm să primiți asigurarea celei mai perfecte stime,

Șeful Marelui Cartier General
eșal. II, gl. N. Mazarini
Nr. 100 254"

„Telegramă
I. Mihalache, Topoloveni
Muscel

Rog prezentați-vă cu primul tren la Marele Cartier General, eșalonul II, București, unde sunteți mobilizat.

Șeful Marelui Cartier General,
eș. II General Mazarini
Nr. 6 708 din 16.VII.1941"

„27 iulie 1941, Iași

Maiorul de rez. Mihalache Ion
către
Marele Cartier General

Socotind că azi, după revendicarea pământului strămoșesc al Basarabiei prin noi jertfe de sânge, *nu mai sunt actuale motivele* ce m-au determinat să cer mobilizarea subsemnatului, destinându-mă la una din unitățile combatante pentru eliberarea fraților cotropiți, ținând a-mi face datoria și în al doilea război de întregire națională.

Cu regretul că împrejurările au determinat nesatisfacerea dorinței mele, *încredințat pe de altă parte de inutilitatea prezenței mele sub arme,* am onoarea a vă ruga să binevoiți a dispune demobilizarea subsemnatului, mulțumind că mi s-a dat putința să constat, în mod cât de vag, greutățile ce a avut de întâmpinat oastea română și bravura ce a trebuit să desfășoare spre a le birui [sublinierile aparțin originalului].

Maior de rezervă
I. Mihalache"

La Marele Cartier General s-a pus rezoluția: „La Patria [trenul Antonescu], cu rugămintea de a decide". ■

GEORGE CARANFIL LA CONFERINȚA PĂCII

ANDREI CĂPUȘAN

După cum cititorul știe, la Conferința de pace de la Paris statutul de cobeligeranță, deși a fost promis, nu ne-a fost acordat, fiind respins cu 8 voturi contra (Australia, Canada, Marea Britanie, India, Noua Zeelandă, S.U.A., Uniunea Sud-Africană și U.R.S.S.) și 4 voturi pentru (Ucraina, Cehoslovacia, Franța, Bielorusia); frontierele răsăriteană și sudică rămâneau nemodificate, consfințindu-se cesiunile teritoriale din iunie (Basarabia, Bucovina de Nord și Herța) și septembrie (sudul Dobrogei) 1940 în beneficiul celor două state vecine, fosta U.R.S.S. și Bulgaria. Ni s-a impus și o destul de dură și apăsătoare contribuție de război.

S-a restabilit doar frontiera apuseană a României, prin anularea arbitrajului de la Viena din august 1940.

Foști demnitari, șefi de partide, oameni politici dar mai ales reprezentanți de seamă ai diplomației românești au susținut prin lucrări și memorii înaintate Conferinței justețea cauzelor pentru care s-a prezentat și a pledat România: statutul de cobeligeranță, rezolvarea justă a problemei frontierelor, libertate economică și neimpunerea unei nedrepte despăgubiri. Am prezentat deja două texte necunoscute redactate de fostul ministru de externe Constantin Vișoianu *(Magazin istoric,* nr. 10, 11/1993), decedat în urmă cu aproximativ doi ani.

Un diplomat de carieră, George Constantin Caranfil, a înaintat și el Conferinței un memoriu asupra chestiunii frontierelor României, alcătuit cu mijloacele istoriei și jurisprudenței[1].

Născut la Galați la 8 octombrie 1897, George Caranfil și-a luat doctoratul în drept în 1922 la Facultatea de drept a Academiei din Paris, după care a intrat în diplomație ca membru al Diviziunii economice din Ministerul afacerilor străine, la 1 iulie 1928. Exact după cinci ani, la 1 iulie 1933, îl regăsim în postul de director adjunct al aceleiași diviziuni, pentru ca, la 15 iulie 1939, având gradul de consilier de legație, să devină director al Afacerilor economice din Ministerul de externe. În perioadele iulie 1941-martie 1943 și martie 1943-august 1945 George Caranfil a îndeplinit funcția de trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României la Sofia, respectiv Helsinki.

Și pe el, ca în cazul multor altor diplomați, colegi de generație, formați în perioada interbelică, guvernul dr. Petru Groza, instaurat oficial la 6 martie 1945 cu sprijin sovietic, l-a „răsplătit" pentru serviciile aduse țării, rechemându-l – la 15 august 1945 – și trecându-l în disponibilitate la 23 noiembrie 1946. S-a retras la Paris, unde a trăit se pare până la sfârșitul vieții. Spre deosebire de fratele său, Nicolae Caranfil (vezi *Magazin istoric,* nr. 6/1995) a jucat un rol mai puțin important în emigrație.

Într-un număr restrâns de pagini, George Caranfil face o analiză a problemei frontierelor României, cu implicațiile ei în plan național și internațional, etnic și economic, istoric și juridic, moral și politic. Sunt analizate și discutate frontierele de răsărit, sud și apus ale României, așa cum se aflau ele în faza de început a celui de-al doilea război mondial, în 1939, trasate în urma tratatelor de pace de la Neuilly sur Seine și Trianon, apoi rapturile teritoriale din vara și toamna anului 1940.

„Evenimentele din 1940 – scria G. Caranfil – au antrenat o veritabilă dezmembrare a teritoriului românesc, ca urmare a unei conjuncturi politice în care România nu își asumase nici o responsabilitate. Ea a trebuit să sufere în acest timp fatalitatea poziției sale geografice, la răspântia marilor imperii, ca și consecințele bulversării provocată de război și de noile reglementări teritoriale determinate de Germania hitleristă; ultimatumul adresat la 26 iunie 1940 de guvernul sovietic celui român o priva de Basarabia, Bucovina de Nord și de o porțiune a districtului Dorohoi din Moldova septentrională, de aproximativ 50 135 km și de aproape 3 1/2 milioane de locuitori, din care

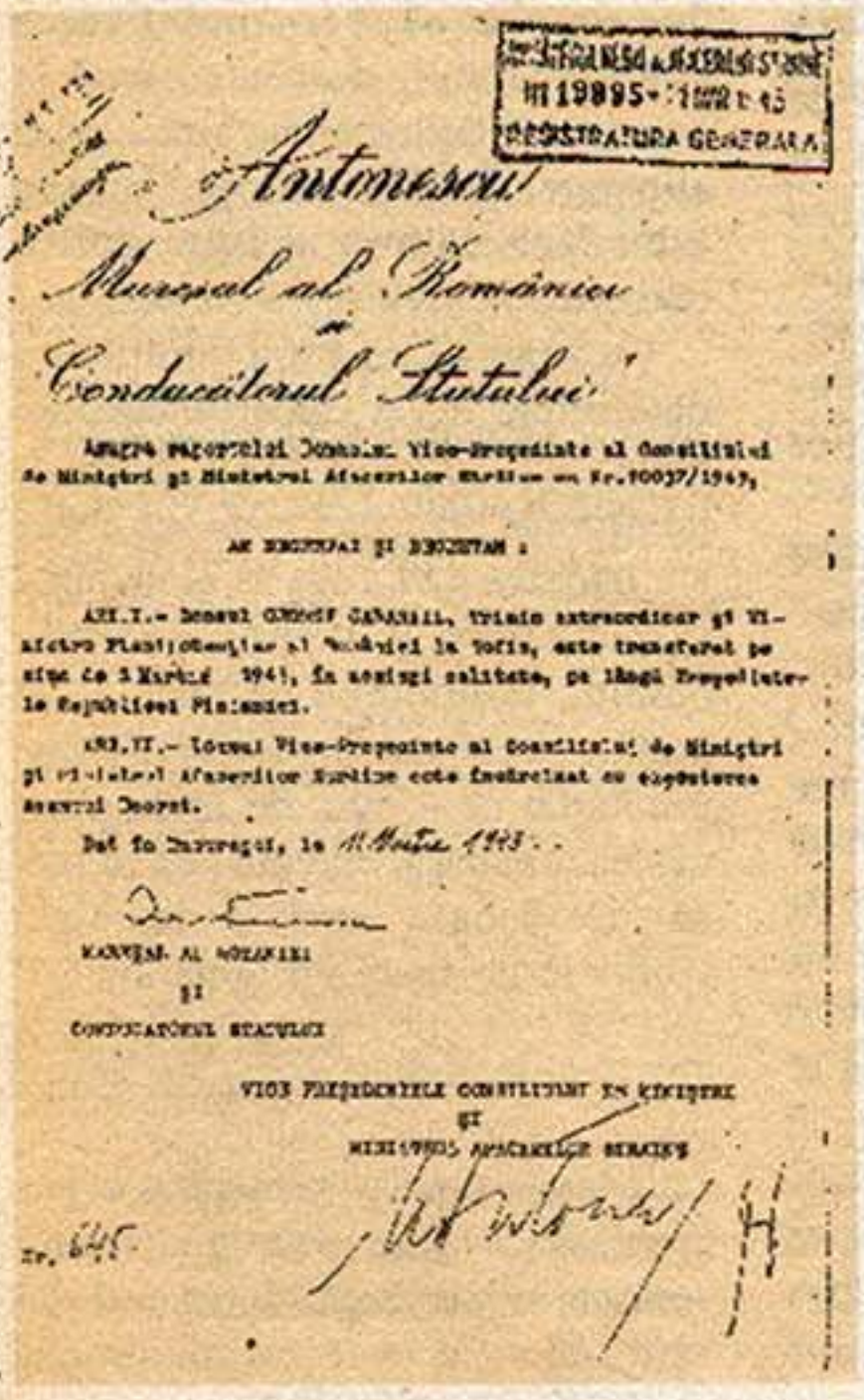

Antonescu

Mareșal al României

Conducătorul Statului

Nr. 645.

[1] Documentul se află, împreună cu altele, ce i-au aparținut, la Institutul Hoover al Universității Stanford, din S.U.A.

2 milioane erau de orgine şi limbă română.

Tratatul de la Craiova din 12 septembrie 1940, impus de puterile Axei, restituia Bulgariei cele două districte din Dobrogea meridională, cuprinzând 7 412 km şi 378 344 locuitori, populaţie din care bulgarii reprezentau 38,3%.

În sfârşit, aşa-zisul arbitraj de la Viena din 30 august 1940 îi lua toată Transilvania de Nord, populată în majoritate incontestabilă de români, pentru a atinge astfel zona secuilor, unică insuliţă compactă de populaţie minoritară în inima teritoriului românesc, aceasta însemnând încă 42 243 km² şi 2 610 310 locuitori. Ansamblul acestor diverse cesiuni, obţinute prin ameninţarea unei invazii armate din toate părţile în acelaşi timp, într-o stare de izolare totală, diplomatică şi militară, în care se găsea atunci România, reprezenta aproximativ 1/3 din teritoriul şi din populaţia unui stat care până atunci nu luase parte sub nici o formă la război, păstrând o atitudine strict paşnică şi defensivă, de fidelitate absolută angajamentelor internaţionale asumate. Se poate spune că, de la împărţirea clasică a Poloniei, aceasta a fost în Europa cea mai mare nedreptate a istoriei".

Armistiţiul de la 12 septembrie 1944, specifică George Caranfil, a restabilit frontiera din 28 iunie 1940 a U.R.S.S. Textul semnat la Moscova ignora Tratatul de la Craiova la care nu făcea de altfel nici o menţiune şi anula arbitrajul de la Viena stipulând revenirea la România a Transilvaniei septentrionale sau „a celei mai mari părţi a sa".

„O discuţie despre noile frontiere ale României şi a problemelor ridicate de ea – continua Caranfil – trebuie să ţină prin urmare cont de faptul că teritoriul românesc se găseşte actualmente diminuat, dacă ne raportăm la întinderea sa din 1939, cu aproximativ 30 000 km² şi cu toată populaţia aferentă, cedate Uniunii Sovietice. Într-adevăr, nu este vorba numai despre Basarabia, parte răsăriteană a vechii Moldove, anexată de Rusia în 1812 şi reunite cu România în 1918, după ce trei departamente din sudul ei fuseseră reîncorporate Moldovei în 1856 şi reluate de Rusia în 1878. Cesiunea acestei provincii în urma ultimatumului de la 26 iunie 1940 se completează cu aceea a Bucovinei septentrionale, care nu a aparţinut niciodată Rusiei şi pe care Austria a răpit-o în mod arbitrar principatului român al Moldovei în 1775. Populaţia ruteană din această regiune a emigrat în cea mai mare parte în timpul dominaţiei austriece (1775-1918) ca urmare a colonizărilor întreprinse de guvernul de la Viena, în detrimentul populaţiei române autohtone. În afară de aceasta, colţul de nord-vest al departamentului Dorohoi, cu o populaţie aproape în întregime românească care nu fusese niciodată până acum supusă vreunei dominaţii străine, a fost alipită teritoriului anexat de U.R.S.S., fără măcar a figura în mod expres în termenii exigenţelor sovietice.

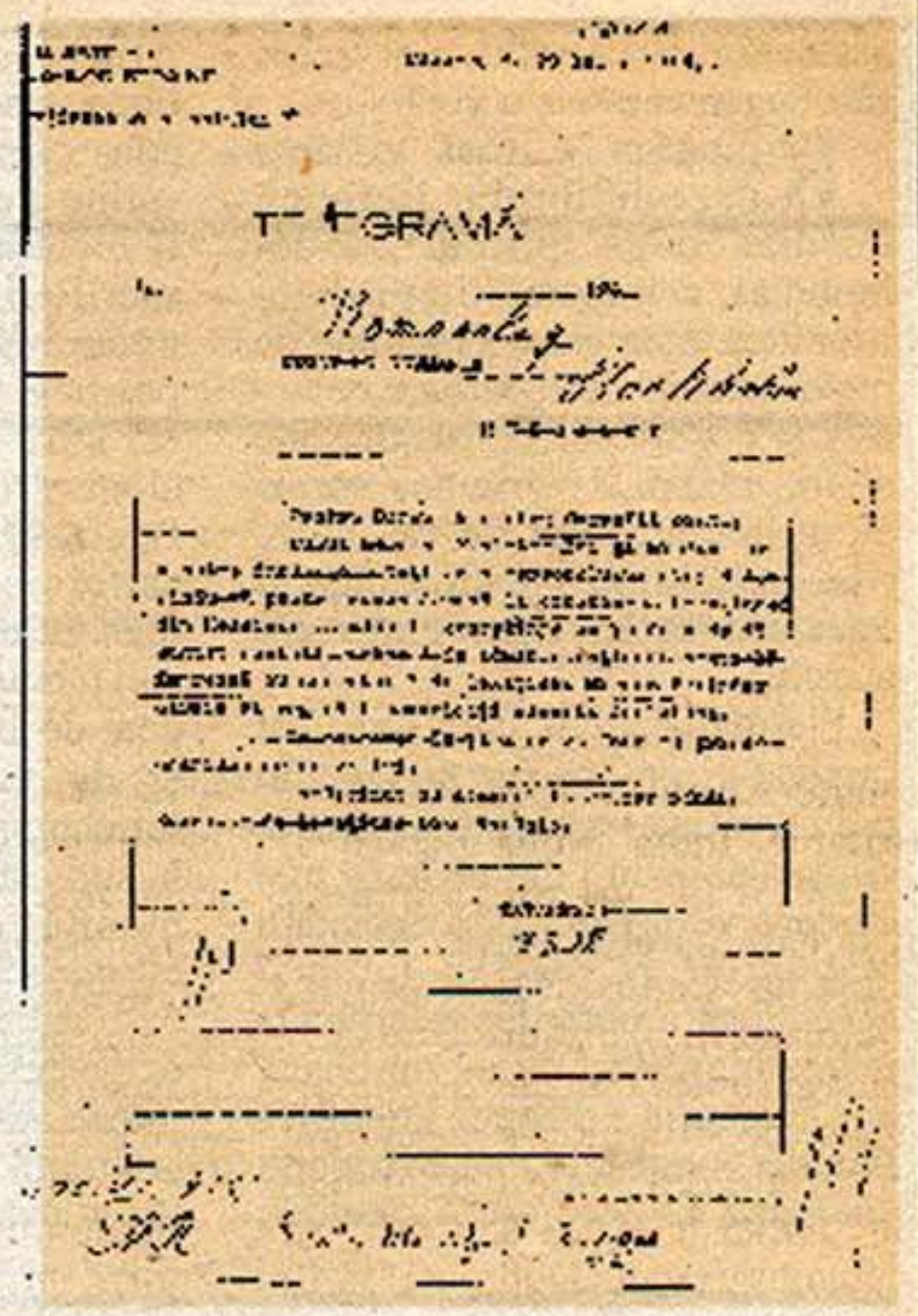
TELEGRAMĂ

Dacă adăugăm ansamblului populaţiei răpită astfel României şi minorităţile române pe care le-am menţionat mai înainte, împrăştiate, în grupuri mai mult sau mai puţin compacte, dincolo de frontierele României din 1939, ajungem la un total de mai mult de 3 milioane de români care se găsesc la ora actuală dincolo de limitele teritoriale ale statului. Estimăm că este moral şi material imposibil să nu ţinem cont de această stare de lucruri specifică, dacă vrem să examinăm problema frontierelor actuale ale României".

„Problema frontierelor României – scria în încheiere fostul diplomat român – trebuie să fie examinată ţinându-se cont de factorii permanenţi: etnic, geografic şi economic, precum şi de circumstanţele politice actuale.

Elementele unei valori permanente – precum populaţia şi distribuirea ei etnică sau valoarea anumitor căi de comunicaţie pentru economia generală a ţării sau încă a anumitor particularităţi de relief geografic pentru apărarea naţională – au fost deja examinate cu ocazia Conferinţei de pace din 1919. Este suficient să facem trimitere la lucrările ei, ale căror rezultate nu s-au modificat timp de un sfert de secol. Trebuie să relevăm în acest timp faptul că gravele dificultăţi tehnice actuale privează România – şi o vor mai priva în continuare un timp de aici înainte – de principalele sale comunicaţii feroviare cu Europa Centrală şi Septentrională. Trebuie de altfel arătată întreaga importanţă pe care au dobândit-o din acest fapt chestiunea frontierelor occidentale ale Transilvaniei cât şi regimul instituit la gurile Dunării şi la Strâmtorile care comandă intrarea în Marea Neagră.

Dacă pe de altă parte circumstanţele politice în care România se prezintă astăzi în faţa Conferinţei de pace nu mai sunt

acelea din 1919-1920, n-ar trebui să-i facem acesteia o vină.

România a fost victima dezechilibrului Europei, imediat după primul război mondial, a imposibilității puterilor de a întemeia și a menține un regim eficace de securitate colectivă și a gravelor consecințe ale noului război, la originea căruia ea nu a contribuit de fel, suferind în schimb vicisitudinea și dezastruoasele consecințe ale acestuia.

Pierderile crude care i-au fost impuse și prăbușirea sistemului politic căruia i-a rămas atașată, în ciuda slăbiciunii din ce în ce mai evidente de organizare a Societății Națiunilor și rezerva tot mai accentuată a puterilor referitor la obligațiile prevăzute în Convenant, au sfârșit prin a o atrena împotriva propriei voințe în război, în condiții analoage acelora ale Finlandei. Atunci când și-a putut relua libertatea de acțiune, România a adus cauzei Națiunilor Unite un sprijin a cărui valoare nu va putea fi niciodată măsurată, atât prin sacrificiile de ordin material și uman, cât și prin consecințele politice și militare ale acțiunii ei, care au deschis armatelor aliate drumul spre Budapesta și Peninsula Balcanică scurtând astfel în mod sensibil durata războiului în Europa.

Trebuie să ținem de asemenea cont de experiența făcută în 1940 și de metodele care au fost întrebuințate în vederea edificării în sud-estul Europei a ceea ce era numită atunci «Noua ordine europeană». Diversele litigii au fost reglate succesiv, în ordinea exigențelor formulate de puterile interesate: ultimatumul sovietic, arbitrajul de la Viena, tratatul de la Craiova. Chestiunea românească a fost – ca să spun așa – decupată în bucăți, acestea apoi au fost examinate și tratate separat, fără a se stabili o legătură între ele, fie ea aparentă. Procedându-se în această manieră, sub presiunea forței și a amenințării cu forța, ar fi trebuit să se ajungă și s-a ajuns efectiv la dezmembrarea nedreaptă a teritoriului României".

În 1946, George Caranfil, în primul an de existență a O.N.U., credea că: „astăzi, când Națiunile Unite au stabilit o Cartă care trebuie să asigure pacea în univers, chestiunea trebuie pusă pe baze esențialmente diferite. Nu mai trebuie să luăm în considerare cutare sau cutare problemă locală, susceptibilă a fi reglată printr-un act diplomatic, cauza de grave imperfecțiuni, ci ansamblul chestiunii românești cu toate populațiile și teritoriile pe care le cuprinde". ■

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

● **Constantin I. Kiritescu – ROMÂNIA ÎN AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL VOL. I-II** (text stabilit și îngrijit, adnotat și comentat, însoțit de un indice general de nume și de o bibliografie curentă de referință de **Gh. Buzatu;** cu un **Cuvânt înainte** de acad. **Costin C. Kiritescu).**

Editura Univers enciclopedic, București, 1995, vol. I – 357 pp., vol. II – 405 pp.: o lucrare ce are ea însăși o istorie aparte, realizată de autor în bună măsură pe baza însemnărilor sale personale.

● **Ioan Muraru, Gheorghe Iancu – CONSTITUȚIILE ROMÂNE, ED. III.**

Regia autonomă „Monitorul oficial", București, 1995, 288 pp., 5 500 lei: texte, note și prezentare comparativă, într-o culegere ce se adresează cu precădere studenților în drept.

● **Mihai Coman – DIN CULISELE CELEI DE-A PATRA PUTERI.**

Editura „Carro", București, 1996, 197 pp., 6 000 lei: o carte necesară oricărui student la jurnalistică și în egală măsură tuturor celor pasionați de mass-media.

● **Traian Golea – S.O.S. TRANSILVANIA.**

Editura Media Print, 1995, 216 pp.: o carte ce își propune să contribuie la mai buna cunoaștere a problemei românești în Statele Unite.

● **Kopi Kyçyku – PATER. EMIL CONDURACHI** (cu o prefață de **Răzvan Theodorescu).**

Editura științifică, București, 1995, 112 pp.: o monografie consacrată creatorului Asociației Internaționale de Studii Sud-Est Europene, scrisă de un profesor din Albania.

● **General de brigadă dr. ing. Marian Rotaru, col. (rez.) ing. Gheorghe Anculete – OBSERVATORUL ASTRONOMIC MILITAR DIN BUCUREȘTI LA 100 DE ANI DE EXISTENȚĂ.**

București, 1995, 33 pp. + 10 pl. ilustr.: scurt istoric al instituției militare.

● **George Bălăiță – GULLIVER ÎN ȚARA NIMĂNUI.**

Editura Cartea Românească, București, 1994, 312 pp., 2 040 lei: antologie de eseuri publicate timp de 30 ani, ce încearcă să demonstreze efortul de a rămâne tu însuți, oricât de mare ar fi tributul plătit apăsătoarelor vremuri.

● **Stelian Țurlea – IUBIRE INTERZISĂ.**

Editura Intact, 1995, 95 pp.: roman al unui cunoscut comentator de politică externă, a cărui acțiune se petrece într-un interval de două luni.

● **REVUE DES DEUX MONDES.**

Iulie-august 1955, 92 pp.: număr al importantei reviste franceze, din care am reținut în mod special dialogul purtat de ambasadorul țării noastre la Paris, Caius Traian Dragomir, cu Pascal Bernard-Rousseau precum și semnătura unui alt român, Mihai de Brancovan.

1956. SERVICIILE SECRETE AMERICANE ȘI REVOLUȚIA UNGARĂ

MIHAI RETEGAN

„Blocul comunist se zguduie" este o sintagmă ce nu exprimă, poate, suficient complexitatea evenimentelor desfăşurate în Polonia şi Ungaria în 1956. De atunci începând, prelungindu-se până în zilele noastre şi, pe măsură ce arhivele se deschid, interesul faţă de mişcarea reformatoare poloneză şi de revoluţia anticomunistă ungară nu a scăzut.

Studiul de faţă se bazează în întregime pe documente din arhive speciale americane – un fond al Central Intelligence Agency, disponibil cercetătorilor prin aplicarea unui „Historical Review Program", şi un altul în *National Security Archive*[1].

Despre documentele CIA, ca şi despre cei ce le „produceau", revista *Magazin istoric* a mai publicat multe amănunte în nr. 7, 9/1995. Reamintim că este vorba despre *National Intelligence Estimate* (NIE), evaluări elaborate de şefii tuturor serviciilor de informaţii americane, în urma compulsării datelor referitoare la o anume problemă. NIE constituia „piese de bază" în mecanismul luării deciziei de către şeful executivului american.

După ştiinţa noastră, documente din *National Security Archive* văd pentru prima oară lumina tiparului la noi în ţară, prin intermediul *Magazinului istoric*. Între documentele conţinute în această arhivă se află şi cel intitulat *Ungaria: posibilităţile şi activităţile rezistenţei*. El a fost întocmit la 5 ianuarie 1956 (adică cu zece luni înaintea declanşării revoluţiei în Ungaria), de către „Agenţia de cercetări externe" a

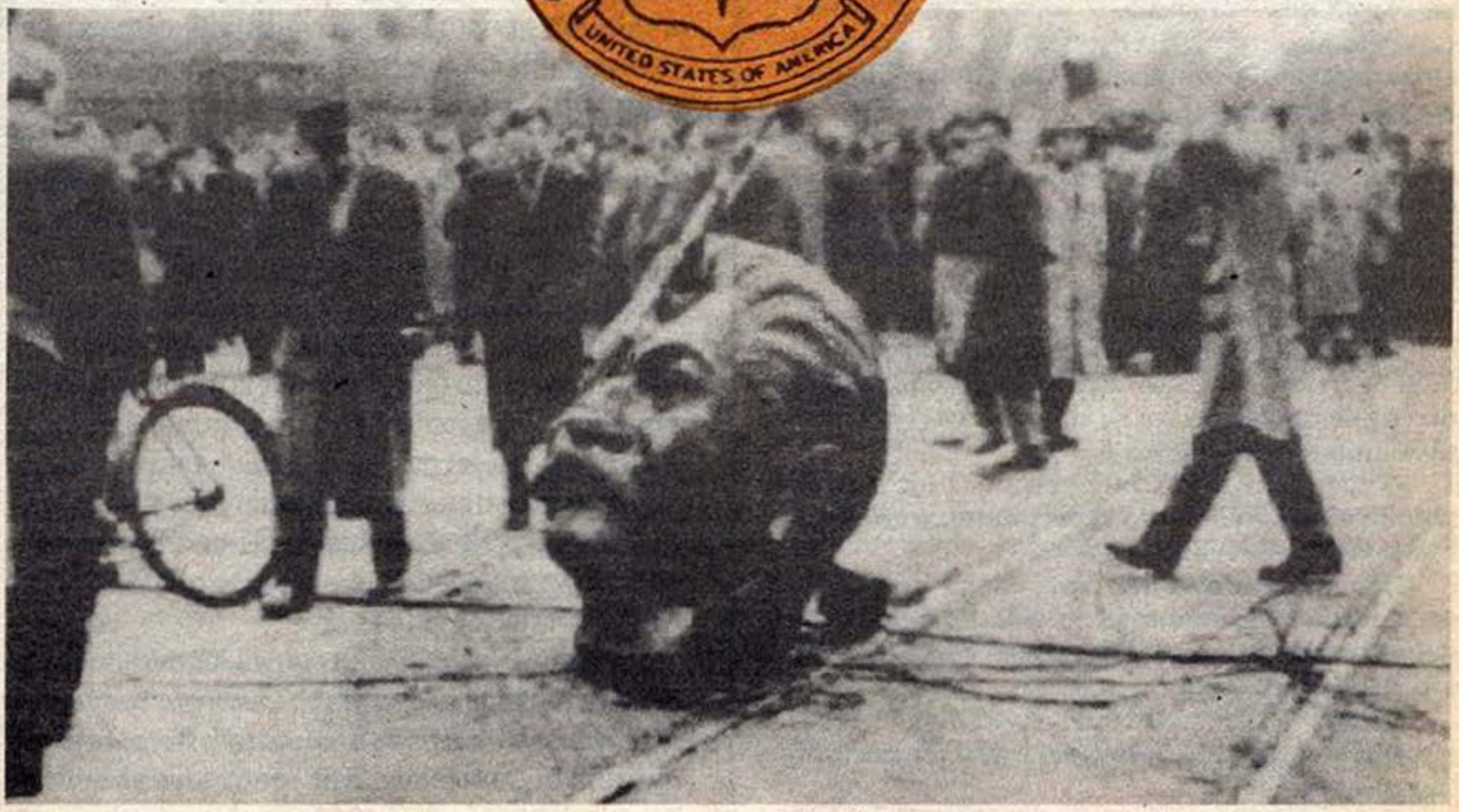

[1] Ar fi o impolitețe din partea noastră să nu ne informăm cititorii că dl. conf. dr. Mihai Retegan a mai făcut publice cititorilor români rezultatele investigaţiilor d-sale în arhivele din S.U.A. privind reacţiile americane la evenimentele din 1956 prin intermediul unor publicaţii ca *Arhivele totalitarismului, Cotidianul, Privirea, Sfera politicii.*

1956

Februarie 14-25. **La Moscova se desfășoară Congresul XX al P.C.U.S. Sunt subliniate importanța coexistenței pașnice, pluralitatea căilor de dezvoltare a socialismului. Într-un raport secret, Nikita Hrușciov, primul secretar al C.C. al P.C.U.S. denunță cultul personalității și crimele lui Stalin.**

Martie 20. **La Varșovia, Plenara VI a C.C. al P.M.U.P. îl alege pe Eduard Ochab prim-secretar al partidului.**

Aprilie 17. **Se dă publicității comunicatul cu privire la încetarea activității Biroului Informativ al partidelor comuniste și muncitorești, înființat în 1947.**

Iunie 1-26. **Vizita oficială a lui Iosip Broz Tito în U.R.S.S., apoi în România, vizite, în cadrul cărora este afirmată dorința părților de a se stabili și dezvolta relații de prietenie, pe baza respectării principiilor de drept internațional.**

Iunie 28. **În orașul polonez Poznan au loc greve muncitorești. Forțele de ordine intervin cu brutalitate: 53 de morți.**

Iulie 18. **Are loc plenara C.C. al Partidului celor ce Muncesc din Ungaria; Rakosi Mátyás este eliberat din funcția de prim-secretar al partidului și din aceea de membru al Biroului Politic. Este ales prim-secretar Gerö Ernö.**

Iulie 28. **Plenara VII a C.C. al P.M.U.P. anulează acuzațiile împotriva lui Gomulka, Spychalski, Kliszko, lideri comuniști supuși persecuțiilor timp de mai mulți ani.**

Octombrie 19-21. **În Polonia, Plenara VIII a C.C. al P.M.U.P. îl alege pe Wladislaw Gomulka în funcția de prim-secretar. Ședințele se desfășoară într-o atmosferă tensionată: în fruntea unei delegații sovietice, Hrușciov sosește în capitala poloneză pentru a încerca să repună lucrurile pe vechiul făgaș; de asemenea, trupele sovietice se îndreaptă spre Varșovia.**

Octombrie 20-29. **O delegație de partid și guvernamentală condusă de Gh. Gheorghiu-Dej vizitează Iugoslavia.**

Octombrie 23. **Declanșarea revoluției ungare cu accente puternice antisovietice și anticomuniste (dărâmarea statuii lui Stalin și atacarea sediilor partidului și securității) și afirmarea idealurilor naționale maghiare.**

Octombrie 24. **Plenara C.C. al Partidului celor ce Muncesc din Ungaria reorganizează Biroul Politic și Secretariatul. Gerö Ernö este reconfirmat în funcția de prim-secretar. Se hotărăște ca Nagy Imre să fie numit prim-ministru.**

Octombrie 25. **La Budapesta are loc o nouă ședință a Biroului Politic al partidului. Gerö Ernö este înlocuit cu Kádár János.**

Octombrie 26. **Prima intervenție a armatei sovietice pentru înăbușirea revoluției ungare. Se definitivează lista noului guvern, al cărui premier este Nagy Imre.**

Octombrie 29. **Începe al doilea război israeliano-arab, forțele statului evreu pătrunzând în peninsula Sinai.**

Universității Georgetown, Washington D.C., la cererea G-2 (Direcția Informații) din Departamentul armatei și este indexat ca „Proiectul nr. 9570".

Pentru a se elimina o serie de păreri legate de o anume coincidență între data la care a fost elaborat studiul de mai sus și cea la care a izbucnit revoluția anticomunistă la Budapesta, trebuie spus că un document asemănător fusese înaintat forurilor decizionale americane la 23 noiembrie 1953, sub titlul *Posibilitățile rezistenței – Ungaria.* Ne aflăm, deci, în fața unei preocupări constante, datorate faptului că Ungaria era o parte a... inamicului, care trebuia cunoscut sub cât mai multe aspecte. De altfel, la National Archives, Washington D.C. am mai identificat două dosare masive, având ca subiect *Potențialul rezistenței anticomuniste în blocul chino-sovietic,* elaborate în 1955 și 1958.

La baza studiului din 1956 și, desigur, și a celui din 1953, s-au aflat rapoarte operative („de teren"), provenite de la G-2, CIA și Departamentul de stat.

Autorilor „Proiectului nr. 9570" li s-au pus de către „beneficiar" mai multe întrebări: a) relația dintre comunism și naționalismul maghiar; b) disponibilitățile diferitelor categorii sociale de a se implica în activități anticomuniste; c) formele rezistenței; d) zonele geografice favorabile desfășurării diverselor acțiuni antiguvernamentale; e) în ce măsură cele de mai sus favorizează intervenția forțelor speciale.

Global privind lucrurile, se poate spune că unele răspunsuri au dovedit un remarcabil profesionalism, altele fiind simple generalizări, aplicabile, de altfel, și altor țări din spațiul sovietic. De pildă, abordând problema *cauzelor fundamentale ale anticomunismului,* studiul menționează: „Prin politica internă și internațională, prin politica de colectivizare a agriculturii, prin programul de industrializare, prin politica de sovietizare, prin persecuțiile religioase, prin înregimentarea muncitorilor și larga folosire a muncii forțate, regimul comunist a înfrânt complet naționalismul ungar și a produs pentru toate straturile populației numeroase motive pentru ca ele să devină dizidente". Dar această situație se întâlnea și în alte state aflate în sfera de securitate sovietică.

Mult mai precișii sunt autorii studiului atunci când se referă la relația dintre *ideologia comunistă și naționalismul maghiar,* care este „antislav, antiromân, anticehoslovac, antisemit și antico-

munist". Explicaţiile celor „cinci anti" sunt: adâncul resentiment faţă de conceptul de supremaţie slavă; pretenţiile revizioniste pe seama Cehoslovaciei şi României; numărul exagerat de mare de evrei în înalte posturi oficiale; sovietizarea culturii şi societăţii ungare, încercările „sălbatice" de colectivizare a agriculturii, adoptarea sistemului politic monopartid.

Acestea singure nu pot, însă, explica puternica mişcare anticomunistă din octombrie-noiembrie 1956; era nevoie ca sentimentele arătate să fi fost îmbrăţişate de o parte cât mai largă a societăţii. *Extinderea dizidenţei* reprezintă un răspuns la o întrebare esenţială şi un segment important al raportului. Erau trecute în revistă toate palierele şi categoriile sociale, reţinându-se motivele care le determinau să se pronunţe şi, eventual, să acţioneze contra regimului comunist.

Existau condiţii ca o însemnată parte a ţărănimii şi a proletariatului industrial să fie implicată în acţiuni împotriva orânduirii, dar cel mai redutabil oponent era considerat a fi tineretul, a cărui rezistenţă la programul de îndoctrinare „este una din cele mai serioase probleme cu care se confruntă comuniştii". (Nu lipsit de interes este de a arăta că în NIE 10-55 se arată că tineretul român „militează împotriva acceptării vieţii înregimentate şi împotriva tehnicilor comuniste de control asupra grupurilor. Regimul a înregistrat mult mai puţin succes în câştigarea loialităţii tineretului decât se aştepta".)

Faptul că tineretul maghiar era în primele rânduri ale dizidenţei şi avea să se afle în aceeaşi poziţie în revoluţie este dovedit şi de constatările pe care emisarii Partidului Muncitoresc Român, Aurel Mălnăşan şi Valter Roman, aflaţi la Budapesta la sfârşitul lunii octombrie, unde au discutat cu Nagy Imre şi Kádár János, le-au făcut în şedinţa Biroului Politic al C.C. al P.M.R. din 2 noiembrie: „În oraş – grupuri de tineri de 16-17 ani, băieţi şi fete; au fost puţini vârstnici înarmaţi...".

Unul dintre destinatarii „Proiectului 9570" erau „forţele speciale" şi, din acest motiv, cea mai mare parte a studiului investighează *formele rezistenţei,* prezintă *acţiuni desfăşurate* împotriva regimului, descriind *zonele favorabile gherilei.*

Rezistenţa în Ungaria îmbrăca două forme – *pasivă* şi *activă.* În prima se circumscriu absenteismul de la serviciu, lucrul de proastă calitate, producerea de rebuturi şi, în final,

Octombrie 30. **Declaraţia U.R.S.S. despre necesitatea aşezării la baza relaţiilor cu celelalte ţări socialiste a principiului deplinei egalităţi în drepturi.**

Octombrie 31. **Forţe anglo-franceze bombardează obiective din Egipt, în zona Canalului de Suez.**

Şedinţa Prezidiului C.C. al P.C.U.S. în care se decide intervenţia armatei împotriva forţelor revoluţionare din Budapesta.

Noiembrie 1. **Începe retragerea trupelor sovietice din Ungaria. Noi efective sunt aduse în această ţară. Kádár János şi Münnich Ferenc „dispar" din Budapesta. Reapar pe teritoriul U.R.S.S. în oraşul Ujgorod.**

Noiembrie 1-3. **Conducătorii sovietici Hruşciov şi Malenkov au mai multe întâlniri cu conducerea partidelor din Polonia, Cehoslovacia, România, Bulgaria şi Iugoslavia, cărora li se comunică decizia Moscovei de a înăbuşi revoluţia ungară.**

Noiembrie 2. **Kádár anunţă dizolvarea partidului şi crearea Partidului Muncitoresc Socialist Ungar.**

Noiembrie 4. **În cursul nopţii se produce atacul trupelor sovietice împotriva poziţiilor deţinute de forţele revoluţionare. O parte din liderii revoluţiei se refugiază în Ambasada iugoslavă. Se dă publicităţii proclamaţia guvernului comunist (al cărui premier este Kádár).**

Un corp expediţionar anglo-francez ocupă Port Fuad şi Port Said.

Noiembrie 5. **Se publică mesajul C.C. al P.M.R. şi al guvernului român către guvernul revoluţionar muncitoresc ţărănesc (Kádár).**

Noiembrie 13. **Seimul îl eliberează pe K.K. Rokossovski din funcţiile de adjunct al primului ministru şi de ministru al apărării. La Ministerul apărării va fi înlocuit de generalul Marian Spychalski.**

Noiembrie 22. **La Budapesta se desfăşoară convorbiri între o delegaţie de partid şi guvernamentală condusă de Gheorghiu-Dej şi una maghiară, condusă de Kádár. România acordă un împrumut de 10 milioane ruble pentru achiziţionarea mărfurilor de primă necesitate. Cu această ocazie se semnează o înţelegere privind acordarea dreptului de azil în România pentru Imre Nagy şi „grupul" său.**

În după-amiaza aceleiaşi zile, „grupul Nagy" primeşte asigurări de la guvernul maghiar că membrii săi pot reveni în deplină libertate la locuinţele lor. Ieşind, însă, din clădirea Ambasadei iugoslave, ei sunt răpiţi de un detaşament NKVD, supravegheat de ambasadorul U.R.S.S. la Budapesta, Iuri Andropov, duşi cu forţa la aeroport şi îmbarcaţi în avioane cu destinaţia România.

Întreaga mass-media din ţările socialiste prezintă toate evenimentele din Ungaria drept o contrarevoluţie.

sabotajul. Analiştii „Agenţiei de cercetări externe“ a Universităţii Georgetown apreciau că rezistenţa activă se poate manifesta *deschis* (partizanii acţionând pe faţă împotriva regimului) sau *acoperit* (grupuri „subterane“ care culeg diferite informaţii şi le transmit în Vest). Ei considerau că există însă circumstanţe care amendează eficienţa activităţilor, anume lipsa unei „tradiţii“ a rezistenţei active (cazurile din timpul celui de-al doilea război mondial putând fi considerate ca „eroism individual“) şi violenţa represiunii poliţiei politice maghiare.

Aşa se face că cea mai recentă acţiune de partizani data din decembrie 1953 şi consta în încercarea unui grup format din cinci persoane de a pătrunde într-un depozit de muniţii. „În contrast cu Polonia, România şi Cehoslovacia – se menţionează în cuprinsul studiului – în Ungaria rezistenţa organizată – în măsura în care există – este de foarte mică amploare, iar volumul acţiunilor este proporţional mai mic“ şi, mai departe, „multe dintre acţiunile rezistenţei par a fi manifestări spontane ale unei opoziţii reţinute; altele, cum ar fi împrăştierea de literatură antiguvernamentală, dovedesc o oarecare planificare“.

În aceste condiţii, nu este de mirare concluzia autorilor studiului: „Evident că o asemenea rezistenţă nu constituie o ameninţare pentru securitatea regimului... Oricum, din punct de vedere anticomunist, acţiunile de rezistenţă, de orice tip, servesc să se aprecieze puterea rezistenţei pasive şi pot cumula informaţii privind atitudinea unui segment definit al populaţiei [faţă de regim]“. Dar această concluzie a fost infirmată, se poate spune spectaculos, de dramaticele evenimente ce s-au desfăşurat începând cu 23 octombrie 1956 la Budapesta (nu am putut identifica în aceleaşi arhive vreun document care să sancţioneze eroarea de apreciere făcută de „Agenţia de cercetări externe“). ■

(Va urma)

În p. 23: *simbolul revoluţiei ungare din 1956 rămâne decapitarea statuii lui Stalin*

Insurgenţi urcaţi pe un tanc sovietic înalţă drapelul ungar (alb, verde, roşu)

Marea Britanie. SIS la lucru

● Sfârșitul epocii de aur pentru SIS ● Un doctor cu prea multe conexiuni ● La rugămintea SD-ului, „Coco“ Chanel îi scrie lui Churchill ● Unii germani propun o debarcare fără probleme ● Anglo-americanii nu sunt de acord ● Von Rundstedt nu îi crede stupizi pe britanici ● SD știe, avertizează, dar fără folos ● Mesaje-pirat în noapte ● Americanii intră în vizorul SIS ● Asemănarea dintre serviciile secret și spărgători ● Un număr de telefon contra codului NKVD ● Menzies călătorește din nou ● Temerile lui Stalin ● Dezarmați-i, dar cu grijă

De regulă, așa se întâmplă în viață: punctul culminant este în același timp punctul de unde începe declinul. Pentru Anthony Cave Brown – autorul american care i-a dedicat șefului Serviciului de informații și contrainformații britanic o foarte serioasă monografie – „C“. The Secret Life of Sir Stewart Graham Menzies. Spymaster to Winston Churchill („C“. Viața secretă a lui Sir Stewart Graham Menzies. Maestru într-ale spionajului pentru Winston Churchill) – epoca de aur a Serviciului s-a încheiat odată cu sfârșitul celui de al doilea război mondial. Afirmația poate fi discutabilă – ca și altele pe care le-a făcut Anthony Cave Brown în cartea din care am adaptat câteva capitole –, chiar dacă este evident că Serviciul nu a mai putut influența mersul istoriei, la scară mondială, locul Imperiului britanic ca putere mondială fiind luat de Statele Unite ale Americii. În ceea ce privește cariera lui Stewart G. Menzies însă, pot exista puține motive de îndoială că momentul debarcării aliate în Normandia a constituit apogeul. Poate că nu întâmplător și-a prezentat el demisia la 4 iunie. Nu i-a fost acceptată, iar motivul înaintării ei rămâne, din câte știm, un mister și astăzi. În intervalul de până la sfârșitul războiului, conflictele de interese cu generalul Donovan, șeful OSS-ului american, care nu mai accepta rolul secund pe care Menzies i-l impusese până atunci, i-au creat mari probleme. Lovitura fatală avea însă să o primească de la rețeaua sovietică, cunoscută sub numele de „grupul de la Cambridge“.

Înfățișăm în acest episod aspecte mai puțin cunoscute legate de operațiunile speciale ce au premers debarcarea aliată, reorientarea acțiunilor secrete britanice contra U.R.S.S., începând cu septembrie 1944, și conflictele de interese cu americanii, ce au marcat inversarea raporturilor de forțe dintre cei doi parteneri secreți – SIS și OSS.

„A fost o mișcare înfricoșătoare – erau acele pete mari roșii de pe hărțile de război care se deplasau tot timpul spre Normandia... Deodată, Joan Bright [o secretară care păstra „Cartea Neagră“ cu mesajele Ultra în camera operațiunilor de război] a intrat și a spus că era un mesaj care s-ar fi putut să ne intereseze... Ne-am uitat la Ultra – iată-l: Hitler anulase [ordinele sale prin care ordona Armatei 15 să se deplaseze în ajutorul trupelor din Normandia care luptau cu primele efective aliate debarcate în ziua de 6 iunie 1944]... Atitudinea [feldmareșalului] Brooke a fost cea mai neobișnuită. El a spus: dacă Hitler era un idiot așa de mare, de ce am mai avut nevoie de atâta timp ca să îl înfrângem? Apoi a părăsit încăperea. Primul ministru a intrat cu Stewart Menzies și primul ministru a spus că aceasta era realizarea care încununa lunga și glorioasa istorie a Serviciului Secret Britanic –sau ceva de genul acesta“.

Sir Ronald WINGATE

INEXISTENTUL ȘI ATOTPUTERNICUL „C“

Denunțul doamnei Lombardi

La începutul anului 1944, Stewart Graham Menzies a fost avansat la gradul de general-maior. Tot atunci a devenit membru al Comitetului pentru pregătirile legate de operațiunea Overlord, numele de cod al proiectatei debarcări aliate pe plajele Normandiei. Era un comitet ministerial, care se întrunea în fiecare zi de miercuri, sub președinția lui Winston Churchill, pentru a-l asista pe comandantul aliat suprem, generalul Eisenhower, în problemele privind suveranitatea britanică implicată în Neptun, faza inițială de asalt a Overlord.

În acel moment, activitatea de descifrare a mesajelor germane, la Bletchley atinsese niveluri record. Nici dacă ar fi avut „C" unul sau mai mulți spioni în fiecare cartier general important al forțelor armate germane, nu ar fi dispus de un flux de informații comparabil. Explicabilă deci îngrijorarea care l-a cuprins pe „C" când a aflat despre arestarea în Franța, la 5 ianuarie 1944, a colonelului francez Gustav Bertrand, omul care știa enorm de multe despre Enigma (numele de cod al mașinii de descifrat germane). Arestarea lui Bertrand avea consecințe grave pentru faza inițială a debarcării. Pentru a le înțelege mai bine să vedem care erau responsabilitățile lui „C" în cadrul operațiunii Neptun.

Mai întâi, el trebuia să neutralizeze și elimine din sistemul defensiv german, ca parte coerentă, serviciile de informații. Apoi, trebuia să cunoască cu precizie tăria și localizarea forțelor germane și cât anume știa comandamentul german despre intențiile Aliaților. În sfârșit, trebuia să îi furnizeze lui Eisenhower datele necesare pentru a putea estima cât mai exact în ce măsură putea obține surpriza tactică. În cazul în care inamicul afla data exactă a declanșării operațiunii Neptun și reușea să strângă suficiente forțe pentru a anihila capul de pod aliat, Eisenhower trebuia să poată hotărî în timp util contramandarea operațiunii. Niciodată până atunci nu i se ceruseră atâtea performanțe unui șef de serviciu de informații. Niciodată soarta unui număr atât de mare de militari angajați într-o operațiune rămasă și după peste 50 de ani un unicat în analele războaielor nu atârnase de perfecțiunea serviciilor secrete. Iar cheia succesului erau mesajele Ultra, decodificate la Bletchley. În plus, încă din septembrie 1940, germanii manifestaseră, în Franța, o preferință pentru comunicațiile prin teleimprimator și telefon, care nu puteau fi interceptate din Anglia. Așa se face că până la declanșarea debarcării, englezii au obținut foarte puține date despre situația trupelor germane staționate în Franța. Ultra a furnizat însă suficiente date de la cartierul general al Führer-ului, de pe celelalte teatre de război, care au completat tabloul.

Am văzut că Stewart Menzies acționase deja pentru îndeplinirea primului punct, prin eliminarea lui Heydrich. Moartea acestuia îi lăsase cale liberă lui Schellenberg, personaj cu sănătatea șubrezită și care nu strălucea prin inteligență. În plus, acesta își închipuia că rolul său era de a-și convinge șeful, Himmler, de necesitatea de a-l elimina pe Hitler, a prelua conducerea Germaniei și a încheia pace separată cu anglo-americanii. Pe Himmler, Schellenberg îl controla prin intermediul doctorului său, Kersten (singurul care reușea să îi aline durerile provocate de un cancer), și a unui astrolog. Kersten avea, de altfel, legături cu serviciile secrete britanice, americane, dar și cu cele sovietice.

Schellenberg a considerat că trebuie să stabilească un canal de comunicații cu Churchill. A ales drept emisar pe Gabrielle „Coco" Chanel, proprietara celebrei firme de parfumuri franceze. Ea era o cunoștință personală a lui Stewart Menzies, a soției acestuia Pamela, dar și a primului ministru britanic. În plus, era cunoscută ca o fervență susținătoare a mișcării fasciste. Într-un cuvânt, era unul dintre acele personaje stranii, care bântuie prin anticamerele mai multor servicii secrete, gata oricând să transmită un mesaj delicat, despre care nu se poate spune niciodată cu siguranță pentru cine au lucrat și care, uneori, își sfârșesc liniștite viața, ca persoane foarte onorabile.

În cursul întrevederii pe care a avut-o cu Schellenberg, la Berlin, unde a mers însoțită de un anume Dincklage, un „onorabil corespondent" al Abwehr-ului, „Coco" Chanel a propus ca o prietenă a ei, doamna Lombardi, să fie eliberată din Italia, unde era internată (era de origine britanică, măritată cu un italian), și trimisă la Madrid, pentru a contacta Ambasada britanică. „Coco" i-a dat o scrisoare personală către Winston Churchill. Nu este exclus ca însuși Himmler să fi fost, cel puțin până la un punct, implicat în plan. Fapt este că a eșuat, căci doamna Lombardi, de cum a ajuns la Madrid, a denunțat-o pe „Coco" drept agentă nazistă, refuzând orice altă colaborare.

Claude Dansey, unul dintre adjuncții lui „C", despre care Temerarul credea că locul lui era în Turnul Londrei

Dineu la Speidel

Este limpede deci că avându-l în frunte pe Schellenberg, serviciul de informații externe al partidului nazist nu reprezenta o amenințare serioasă pentru „C". Între timp, Schellenberg preluase și serviciul de informații al armatei, Abwehr. Pentru scurtă vreme, amiralul Canaris a avut domiciliu obligatoriu într-un castel din Franconia. Apoi, a fost eliberat și a primit conducerea serviciului de război economic. În noua calitate, putea călători nestingherit. În luna mai 1944, apare la Paris, unde se întâlnește cu maiorul

Philipe Keun, din SIS. Acesta crease, împreună cu un iezuit, Arnould („Claude Ollivier"), care în serviciul secret francez avea gradul de colonel, o reţea de informaţii extrem de puternică. Prezenţa în numele acesteia a indicativului „Jade" arată că lucra sub conducerea lui Claude Dansey, adjunctul lui „C". La jumătatea anului 1944, reţeaua număra aproximativ 1 500 agenţi. Principalul lor succes a fost obţinerea planului Zidului Atlanticului, sistemul de fortificaţii ridicat de germani pentru descurajarea oricărei invazii dinspre Anglia. Totodată, Keun îl cunoscuse pe baronul austriac Posch-Pastor, secretar particular şi consilierul guvernatorului Parisului şi Franţei de Nord, generalul-colonel Karl-Heinrich Baron von Stulpnagel. Acesta se afla în fruntea unei vaste conspiraţii, care îi cuprindea şi pe feldmareşalul Gerd von Rundstedt, comandantul Frontului de Vest german, şi pe feldmareşalul Erwin Rommel, comandantul Grupului de Armate B, cele care urmau să se opună invaziei din Normandia. Din grupul lor făcea parte şi colonelul Klaus Philip Maria conte von Stauffenberg, înrudit prin căsătorie cu Sir Alexander Cadogan, secretarul permanent al Foreign Office-ului. Acesta avea să plaseze o bombă – provenită dintr-un stoc al SOE, procurată de şeful lui Amt Mil, succesorul Abwehr-ului – în preajma lui Hitler, ratând însă omorârea acestuia. Până atunci, conspiratorii doreau să obţină acordul Aliaţilor occidentali că nu vor ataca Germania în perioada de confuzie ce avea să urmeze atentatului.

Keun a zburat în Anglia la 30 mai 1944. S-a întâlnit cu „C" şi poate cu Churchill. S-a reîntors cu o scrisoare pentru Canaris, pe care Arnould i-a predat-o la 3 iunie. După ce a citit-o, Canaris a exclamat: „Finis Germaniae!" Apoi a plecat.

Contactul stabilit de Canaris la Paris era doar unul dintre cele realizate de conspiratori cu anglo-americanii, în diverse capitale europene. Propuneri similare au mai primit Allen Dulles, la Berna, şi Rita Winsor, la Lisabona. Li se propune Aliaţilor deschiderea Zidului Atlanticului şi o debarcare fără probleme, cât şi desantarea în condiţii de securitate a unor divizii aeropurtate la Hamburg şi Kiel. Anglo-americanii au respectat însă acordul convenit cu sovieticii la Casablanca, în privinţa capitulării necondiţionate a Germaniei.

Potrivit lui Anthony Cave Brown, în preajma debarcării aliate în Normandia „comanda armatei germane din Franţa nu era doar pusă în încurcătură de un spirit defetist, ea era de-a dreptul ineficientă, până într-un asemenea grad care te duce cu gândul la trădare". Pare o explicaţie esenţială pentru succesul aliat, dacă luăm în consideraţie faptul că SD-ul reuşise totuşi să pătrundă secretul Overlord şi chiar al fazei iniţiale, Neptun. Este – în acelaşi timp – un foarte bun exemplu ce poate fi invocat în eterna discuţie având ca subiect rolul şi locul serviciilor secrete în desfăşurarea evenimentelor istorice. Oricât de adânc ar pătrunde secretele adversarului şi oricâte informări ar trimite un serviciu de informaţii factorilor de răspundere, dacă nu reuşeşte – folosind toate mijloacele legale şi constituţionale, ceea ce, evident, nu era cazul SD-ului, care putea acţiona şi fără să se împiedice de asemenea considerente – să găsească şi antidotul, este nul. Dar să vedem ce ştiau germanii în preajma zilei Z.

În nopţile de 1 şi 2 iunie 1944, BBC a transmis un număr neobişnuit de mare de mesaje personale,

Sir Alexander Cadogan, secretar permanent la Foreign-Office. El era şeful direct al lui „C". Relaţiile lor, nu tocmai cordiale, s-au încheiat cu o strânsă prietenie la sfârşitul războiului

menite să alerteze rezistenţa franceză. „C" se temea că aceasta era puternic infiltrată de germani. Într-adevăr, SD-ul cunoştea semnificaţia a 28 dintre mesaje. Marele amiral Dönitz a fost informat, la 3 iunie, că invazia putea avea loc în următoarele două săptămâni. Avertismentele nu au fost luate în serios. În seara zilei de 5 iunie, au fost transmise mesajele pentru începerea acţiunii. Unul dintre ele a declanşat o reacţie şi la cartierul general al feldmareşalului von Rundstedt, chiar dacă sensul exact nu a fost corect descifrat. Nu era adresat feroviarilor cum s-a crezut, ci unei reţele SOE care avea sarcina să distrugă liniile de comunicaţie prin fir germane, pentru a-i obliga să folosească transmisiunile radio, ce puteau fi interceptate şi descifrate la Bletchley. Mesajul a fost corect descifrat, din nou, abia de SD. Drept urmare, serviciul a avertizat toate comandamentele germane din Europa de Vest că invazia era iminentă. Von Rundstedt a refuzat însă să ia în considerare avertismentul, afirmând că britanicii nu erau atât de stupizi încât să anunţe prin radio că vor invada Europa. Este adevărat, graţie acţiunilor de dezinformare anglo-americane, germanii se aşteptau la un atac în zona Pas-de-Calais. Armata XV, aflată în acea zonă, a fost pusă în stare de alertă, ceea ce nu s-a întâmplat cu Armata VII, din Normandia. Ulterior, generalul Bodo Zimmermann, şeful operaţiunilor la statul major al armatei lui von Rundstedt, a pretins că alerta a fost transmisă tuturor comandanţilor. Şi Hitler a afirmat că la mijloc era trădare, dar cum se ştie, el era foarte suspicios.

De altfel, mărturiile păstrate sunt contradictorii. Colonelul Anton Staubwasser, şeful informaţiilor la Grupul de Armate B, îşi amintea că la ora 20.00 a fost informat de omologul său de la Armata XV despre interceptarea mesajelor BBC şi că ei fuseseră puşi în stare de alertă. Staubwasser i-a raportat imediat lui Speidel, şeful de stat major al lui Rommel (şi membru al conspiraţiei contra lui Hitler), care i-a cerut să îl caute pe Rundstedt pentru a obţine aprobarea de a pune trupele în stare de alertă. Explicaţia lui Speidel a fost că el nu fusese informat de SD despre semnificaţia

mesajului. Speidel tocmai lua masa cu cumnatul său, filosoful Juenger, cu care redacta un document de 22 pagini, pe baza căruia Rommel urma să negocieze un armistițiu cu anglo-americanii. Răspunsul pe care Staubwasser l-a primit de la cartierul general al lui von Rundstedt a fost să nu pună în stare de alertă Grupul de Armate B.

Americanii se plâng de englezi

Un alt episod ciudat care s-ar fi petrecut – el nu este dovedit de documente certe, fiind doar pomenit în relatările unor martori – a sporit confuzia din tabăra germană. Din decembrie 1942, la Bletchley era cunoscut un cod „K", folosit de către bateriile artileriei de coastă și stațiile radar germane. Cu câteva ore înainte de începerea debarcării, o stație de coastă neidentificată a emis un mesaj folosind codul „K" care spunea: „Anulați starea de alertă". Ar fi o explicație pentru faptul că în acea noapte, la 2.30, trei divizii aliate de parașutiști au aterizat în Normandia, fără ca sistemul de apărare antiaeriană să riposteze. Von Rundstedt și amiralul Krancke (comandantul flotei din Vest) au fost informați despre parașutări, dar au considerat că nu erau un semn că debarcarea începuse. Din proprie inițiativă, Armata VII s-a pus în stare de alertă. La ora 2.15, generalul Max Pemsel, șeful de stat major al Armatei VII le-a telefonat lui von Rundstedt și Speidel anunțându-i că avanposturile sale au semnalat zgomote de motoare pe mare, fapt confirmat și de amiralul care comanda zona Cherbourg. Von Rundstedt și Speidel și-au menținut părerea că nu erau motive de îngrijorare. La 4.45 Armata VII l-a anunțat pe Speidel că un asalt major al inamicului era pe punctul să se producă. Armata XV a cerut lui Speidel permisiunea să deplaseze Divizia XII blindată SS „Hitlerjungen" mai aproape de coastă, dar cererea i-a fost respinsă. La fel, nu s-a făcut nici o încercare de a deplasa Divizia XV Panzer, aflată la numai aproximativ 50 km de zona de debarcare britanică.

Grație eforturilor SIS, generalul Warlimont, adjunctul șefului operațiunilor la OKW, putea să scrie, mai târziu: „La 5 iunie 1944, comandamentul suprem german nu avea nici cea mai vagă idee că evenimentul decisiv al războiului venea peste el". S-a demonstrat că pentru a bloca chiar și o mașinărie germană, este suficient să vâri câteva fire de nisip în anumite locuri bine alese.

Până la sfârșitul războiului, anglo-americanii și sovieticii au respectat acordul de a nu accepta capitulări condiționate ale Germaniei sau sateliților acesteia. Ceea ce nu i-a împiedicat pe cei trei membri principali ai coaliției antihitleriste să încerce să obțină o poziție cât mai avantajoasă la masa tratativelor ce aveau să urmeze încheierii războiului. În această cursă subterană au fost implicate mai ales serviciile secrete.

SIS nu era, în principal, un instrument al Marii Alianțe, ci al Foreign Ofiice-ului și al pimului ministru. Era deci sarcina serviciului să contracareze nu numai activitățile opuse intereselor britanice desfășurate de inamici, ci și pe cele ale Aliaților. Încă din 1942, americanii au intrat în vizorul SIS. Devenise evident că sfârșitul războiului avea să aducă un conflict între interesele Imperiului britanic, care dorea să-și mențină toate coloniile, și cele ale Statelor Unite.

După succesul debarcării în Africa de Nord, „C" a creat o nouă structură informativă, Departamentul de legătură inter-servicii (Inter-Services Liaison Department, ISLD), cu sediul la Alger, complet separat de celelalte servicii secrete britanice. Între sarcinile sale intra examinarea capacității și a performanțelor lui Eisenhower și statului său major, atitudinea și moralul armatei americane, activitatea serviciilor de informații american și francez. Despre profesionalismul componenților ISLD depune mărturie chiar Henry B. Hyde, șeful stației OSS din Alger: „Întrucât erau profesioniști, într-un joc în care regulile de securitate dau naștere unei ezitări inevitabile de a da la iveală orice, noi n-am reușit niciodată să pătrundem metodele de operare ale SIS. Aceasta se datora faptului că [cei de la] Intelligence Service-ul britanic păstrau tot timpul în minte faptul că războaiele, în cursul cărora țările își pot uni eforturile, sunt urmate de perioade de pace, când se poate dovedi avantajos să nu fi dat la iveală prea multe. Astfel, ei nu erau, în mod instinctiv, dispuși să împărtășească secretul metodelor lor de a opera, cu grijă elaborate, prin încercări și erori, de-a lungul unui mare număr de ani". În general, nici un serviciu – dar britanicii excelează la acest capitol – nu-și dezvăluie modul de a opera. La fel ca în cazul spărgătorilor, care pot fi identificați de ofițerii criminaliști pe baza modului de lucru, și acțiunile unui serviciu secret, chiar dacă acesta încearcă să creeze impresia că alt serviciu s-ar fi aflat în spatele operațiunii, pot fi identificate de specialiști atunci când metodele de a opera sunt cunoscute.

În toamna anului 1943 OSS a început să se plângă tot mai mult de piedicile pe care i le puneau SIS și SOE – iată un punct asupra căruia cei doi parteneri rivali se înțelegeau – în încercările de a-și infiltra agenți în Europa sau în orice altă zonă a lumii controlată de britanici.

Pe bază de reciprocitate

Mult mai bine s-a înțeles Donovan cu generalul Fitin, șeful Primului Directorat central din NKVD, cu care s-a întâlnit la Moscova de Crăciunul anului 1943. Donovan le-a propus sovieticilor o alianță completă în domeniul informațiilor, cu deschiderea unor reprezentanțe la Moscova și Washington. Spre surpriza americanilor, sovieticii au acceptat imediat. NKVD-ul i-a oferit lui Donovan un număr de telefon unde puteau fi contactați, iar șeful OSS-ului le-a făcut cadou un volum de 1 600 pagini care conținea cifrul NKVD. Până la urmă, schimbul de reprezentanți n-a mai avut loc, din cauza lui Edgar J. Hoover, șeful FBI, care s-a plâns că și așa erau prea mulți ofițeri NKVD care acționau în S.U.A.

Poate „C" a aflat de acordul de la Moscova. Dar în mod sigur l-a îngrijorat mult mai mult faptul că ofițerilor și agenților OSS care acționau în străinătate li se indicaseră colonialismul, alături de nazism, fascism și militarism, drept obiective de combătut, în vreme ce comunismul nu era luat în considerație. Concluzia lui a fost că OSS era dispus să colaboreze cu NKVD

contra intereselor Imperiului britanic. Ofensiva declanşată de OSS în India (unde a stabilit relaţii cu Congresul Naţional Indian), ori chiar la Londra (unde a stabilit contacte directe cu regele Petru II al Iugoslaviei) a constituit doar începutul unor relaţii încordate între SIS şi OSS. În noiembrie 1944, un nou episod s-a adăugat.

Belgia era considerată un teritoriu rezervat al serviciilor secrete britanice. Încă din 1916, „C" îşi crease numeroase legături în cadrul organizaţiilor similare din regatul belgian. În 1944, „C" era direct interesat de Belgia, atât din cauza existenţei în acea ţară a unui puternic partid comunist, cât şi pentru că Marea Britanie dorea să obţină uraniu din Congo-ul belgian. „C" îl sprijinea pe şeful serviciului de informaţii belgian din exil, baronul Fernand Le Page, pentru a prelua conducerea Siguranţei belgiene. Spre surprinderea sa, a constatat că americanii aveau propriul candidat: colonelul Paul Bihin. Doar intervenţia personală a lui Menzies – a fost a doua lui călătorie peste hotare din timpul războiului – l-a putut salva pe protejatul său, cel puţin pe moment. Să ne fie permisă o paranteză. Evident, există o diferenţă netă, de substanţă, între maniera în care anglo-americanii şi-au plasat „protejaţii" în fruntea serviciilor speciale din unele ţări vest-europene şi cea în care au acţionat sovieticii în Europa de Est. Dar credem că trimiterea merită să fie făcută.

La 4 ianuarie 1945, Donovan se întâlnea cu ambasadorul Robert E. Murphy (consilier politic la cartierul general aliat), Allen Dulles (proaspăt numit în fruntea misiunii OSS din Germania) şi locotenent-colonelul F.D. Canfield (reprezentantul lui Donovan la cartierul general al forţelor expediţionare aliate). Paragraful 7 al minutei întrevederii consemna: „S-a discutat apoi subiectul penetrării secrete a sectoarelor sovietic şi britanic [din Germania ocupată]. S-a convenit că OSS trebuia să acţioneze pe baza faptului că serviciile similare sovietice şi britanice aveau să caute să penetreze sectorul american, iar OSS nu trebuie să îşi limiteze activităţile la sectorul Statelor Unite. O asemenea penetrare trebuia să fie distinctă de aranjamentele deschise ce s-ar putea face între OSS şi NKVD pentru schimbul de informaţii şi misiuni". Viitorul era asigurat Angajaţii OSS-ului, la fel ca şi cei ai SIS – ca să nu mai vorbim de cei din NKVD – nu erau ameninţaţi de spectrul şomajului, odată cu terminarea războiului.

Roosevelt cere aprobarea lui Stalin

Dacă relaţiile dintre OSS şi NKVD păreau – cel puţin în aparenţă şi mulându-se pe cele dintre F.D. Roosevelt şi I.V. Stalin – cordiale, cele dintre SIS şi omologul său sovietic erau afectate de o neîncredere profundă. Stalin s-a temut tot timpul de o lovitură dată pe la spate de aliaţii săi occidentali şi îl considera pe Churchill principalul artizan potenţial al unei asemenea mişcări. Temerea sa era alimentată de o serie de fapte reale, cunoscute prin informaţiile furnizate de NKVD. Serviciul sovietic de informaţii dispunea de câteva surse excelent infiltrate în SIS, care furnizau o imagine destul de exactă a jocului dublu practicat de britanici.

La 10 noiembrie, Allen Dulles informa Washingtonul că Eric Grant Cable, consulul general britanic din Zürich, purta convorbiri cu Alexander von Neurath, consulul german din Lugano. Dintr-o „sursă demnă de încredere", Dulles aflase că britanicii se arătaseră interesaţi în organizarea unui front antibolşevic în Germania. Von Neurath acţiona în numele unui grup de generali germani dispuşi să ofere cale liberă anglo-americanilor spre Germania, pentru a o ocupa înaintea sovieticilor. Să nu uităm că ne aflăm cu o lună înainte de contraofensiva germană din Ardeni.

Peste câteva zile, germanii stabileau un al doilea contact. Un ofiţer german, Karl Marcus, a sosit în Franţa, ca dezertor. El dorea să ia legătura cu Sir Robert Vansitart, precursorul lui Cadogan în funcţia de secretar permanent al Foreign-Office-ului. Marcus era o mai veche legătură a acestuia, se pare de dinainte de război, şi venea acum ca reprezentant al lui Kurt Jahnke. Acesta fusese şeful serviciului personal de informaţii al Führerului şi cel care încercase să aranjeze o întâlnire între reprezentantul SIS la Berlin şi Hitler cu câteva zile înainte de izbucnirea războiului. „C" a avut prevederea să încunoştiinţeze pe americani şi sovietici despre oferta germană, subliniind similitudinea ideologică cu propunerile lui Rudolf Hess, adjunctul lui Hitler care zburase în 1941 în Anglia. Se ştiu puţine lucruri despre oferta făcută atunci britanicilor, Hess sfârşindu-şi zilele acum câţiva ani în închisoare la Berlin.

Donovan s-a grăbit să trimită Comitetului reunit al şefilor de stat-major al armatei S.U.A. o informare în care avertiza că aflase din Elveţia, la începutul lunii decembrie, că SD-ul urmărea să contacteze pe anglo-americani şi dacă eşua – aluzia la convorbirile Cable-von Neurath era evidentă – urma să facă publice acele contacte pentru a stânjeni alianţa cu sovieticii. Drept urmare, „C" şi-a instruit oamenii să dea dovadă de maximă atenţie în viitor. Instrucţiuni similare a transmis şi Donovan, dar agenţii săi au dat dovadă de mult mai puţină prevedere decât cei britanici. Oricum, aceştia din urmă nu le-au spus totul. SIS stabilise contacte şi cu Franz von Papen, încă de pe când era ambasadorul Germaniei în Turcia. Potrivit opiniei lui Anthony Cave Brown, von Papen, la fel ca şi Canaris, nu poate fi considerat un agent britanic. Dar ajutorul pe care l-a acordat el britanicilor în evenimentele care au dus la atentatul contra lui Hitler din 20 iulie 1944 i-au asigurat recunoştinţa acestora. „C" l-a avertizat, după eşecul puciului, că era vizat de Gestapo, ceea ce i-a permis lui von Papen să scape cu viaţă.

Interesant este faptul că „C" şi Donovan au manifestat un interes similar pentru Balcani. Încă din 1943, Donovan a elaborat un proiect pentru crearea unei puternice reţele informative americane în acea parte a Europei, care nu a primit însă viza politică a preşedintelui. La rândul său, „C" – pornind de la mesajele Ultra, care reflectau preocuparea lui Hitler pentru Balcani, de unde se aproviziona cu petrol, minereu de fier, crom şi alte materiale necesare efortului de război – a fost alături de Churchill atunci când acesta a propus planul Armpit, debarcarea în Balcani, în locul lui Anvil, a doua

debarcare, pe coasta mediteraneană a Franței. F.D. Roosevelt s-a opus și de acea dată, arătând că aveau nevoie de aprobarea lui Stalin, care, era de părere președintele american, ar fi preferat ca Europa de Est, Mijloc și Sud să „intre în mod natural sub controlul său".

Amabilitate britanică și politețe sovietică

La scurtă vreme după debarcarea din Normandia, Stewart Menzies a restabilit Secția IX, al cărei obiectiv îl constituia U.R.S.S. În mod firesc, în fruntea noii diviziuni ar fi trebuit numit Felix Cowgill, cel mai bun specialist în probleme marxiste al SIS. Numai că acesta era în relații foarte proaste cu colonelul Valentine Vivian, adjunctul lui „C" care coordona munca de contrainformații. Astfel încât în fruntea Secției IX a fost numit Jack Currie, un om aflat în pragul pensionării. Probabil că „luxarea" lui Cowgill i-a deschis drumul în carieră lui Kim Philby, omul Moscovei.

Există cel puțin un episod în perioada finală a celui de al doilea război mondial, asupra căruia a plutit bănuiala că englezii le-au furnizat sovieticilor în mod voit informații greșite despre armata germană, cu scopul de a încetini ofensiva lor către Berlin. La 6 februarie 1945, la o întâlnire cu omologii săi american și britanic, șeful Marelui Stat Major al armatei sovietice, generalul Aleksei I. Antonov, i-a cerut generalului Marshall informații despre Armata VI SS Panzer. Marshall și Brooke i-au promis să îl ajute. Dar nu ei controlau fluxul de mesaje Ultra. Doar cu aprobarea lui „C" puteau fi obținute datele cerute de sovietici. Ulterior, lui Antonov i s-a comunicat că respectiva armată era localizată în zona Viena-Moravska Ostrava, de unde se pregătea o ofensivă în direcția Lodz. Antonov a dat dispoziții în consecință. Numai că, la 6 martie 1945, Armata VI SS Panzer a atacat din zona lacului Balaton, în Ungaria. Armata roșie a suferit atunci grele pierderi. Sovieticii au fost extrem de politicoși, solicitându-le anglo-americanilor și pe viitor alte informații. Dar Stalin era ferm convins că intenția aliaților săi fusese să îl păcălească, încercând să îl împiedice să ajungă la Viena, capitală considerată de Churchill esențială pentru controlul postbelic al Europei de Sud-Est.

Declarația făcută de Winston Churchill în fața alegătorilor, la Woodford, Essex, în 1954, pare să confirme bănuielile lui Stalin. „Chiar înainte ca războiul să se încheie și în vreme ce germanii se predau cu sutele de mii, iar străzile noastre erau pline de oameni bucuroși, i-am telegrafiat Lordului Montgomery cerându-i să aibă grijă cum strânge armele germanilor, să le depoziteze astfel încât să poată fi ușor redistribuite soldaților germani, de care trebuia să ne folosim dacă avansarea sovieticilor continua". Atunci când a fost întrebat dacă declarația lui Churchill era adevărată, Montgomery a replicat: „M-am supus ordinelor!" Și după o pauză a adăugat: „Este adevărat".

Ca o paranteză, reamintim cititorului ceea ce subliniază doamna Elizabeth Hazard în articolul din acest număr: faptul că, în ultima parte a anului 1945, pentru a doua oară, s-a pus problema izbucnirii unui conflict între foștii aliați, U.R.S.S. pe de o parte și S.U.A. și Marea Britanie pe de altă parte.

Mai târziu, întrebat în Parlament dacă într-adevăr a intenționat să lupte contra U.R.S.S., chiar înainte ca războiul să se fi terminat, folosind armata germană, Churchill a replicat: „Bineînțeles, dacă ar fi continuat înaintarea". Și ținea să își asigure concetățenii că el a simțit „în mod clar și foarte puternic, în 1945, că victoria ar fi putut deveni o tragedie". ■

(Va urma)

Cristian POPIȘTEANU,
Dorin MATEI

COPERTELE

① ④ Istoria a oferit mereu artiștilor generoase teme de inspirație, Clio „colaborând" cu celelalte muze. **Coperta** ①: miniatură franceză din sec. XVI, în care Euterpe, muza muzicii, este evocată de un grup de instrumentiști ai vremii. **Coperta** ④: Virgiliu, alesul muzei poeziei epice, Caliope, este reprezentat într-o compoziție alegorică de pictorul italian Simone Martini, din sec. XIV **(S-a discutat la Montréal,** p. 44)

② ③ Din zestrea de cultură și spiritualitate a românilor dintre Prut și Nistru. **Coperta** ②: evanghelistul Matei, miniatură dintr-un Tetraevanghel din 1492. **Coperta** ③: mănăstirea Hârjauca, ridicată în sec. XVIII, așezământ al credinței și legii străbune. Reproduceri din albumul **Poliptic moldav. Artă moldovenească din veacurile XIV-XIX,** de Pavel Balan, Vlad Druc, Eugeniu Baraşcov, Chișinău, 1985 **(Limba mamă în biserici,** p. 62)

PLANȘELE

Gări, trenuri și călători din România anilor '80 ai veacului trecut, așa cum au fost surprinse în **Albumul Căilor Ferate din România** prezentat de Carol Popp de Szathmàri la Expoziția Universală de la Viena din 1873, păstrat în prezent în colecțiile Cabinetului de stampe al Bibliotecii Academiei Române.

① Gara Filaret din București **(sus)** și cea din Giurgiu
② Tren de persoane **(sus)** și Gara de Nord din Capitală
③ Aceeași gară bucureșteană, văzută din interior **(sus)** și cea din Bacău
④ Gările din Galați **(sus)** și Roman

Album istoric

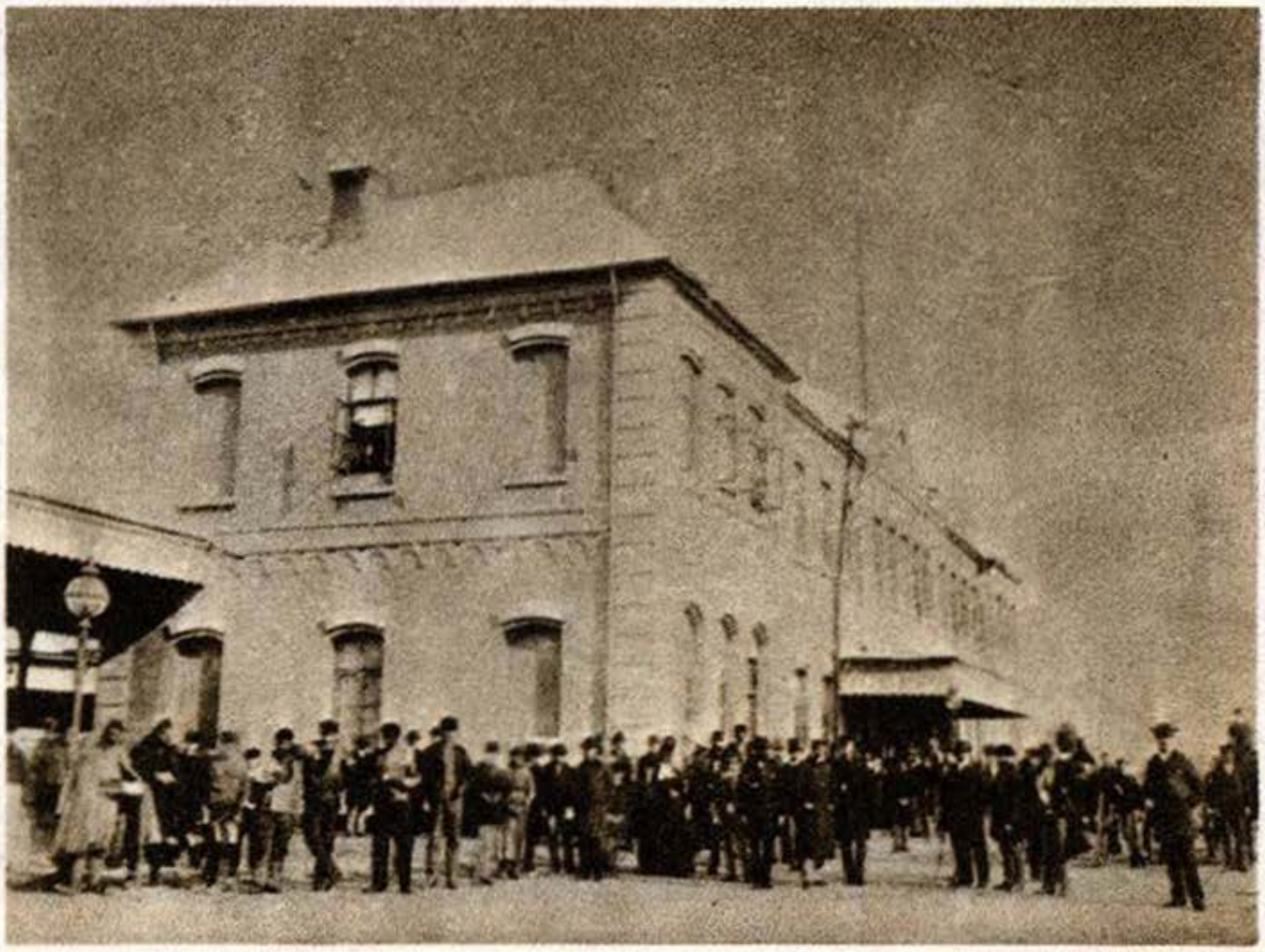

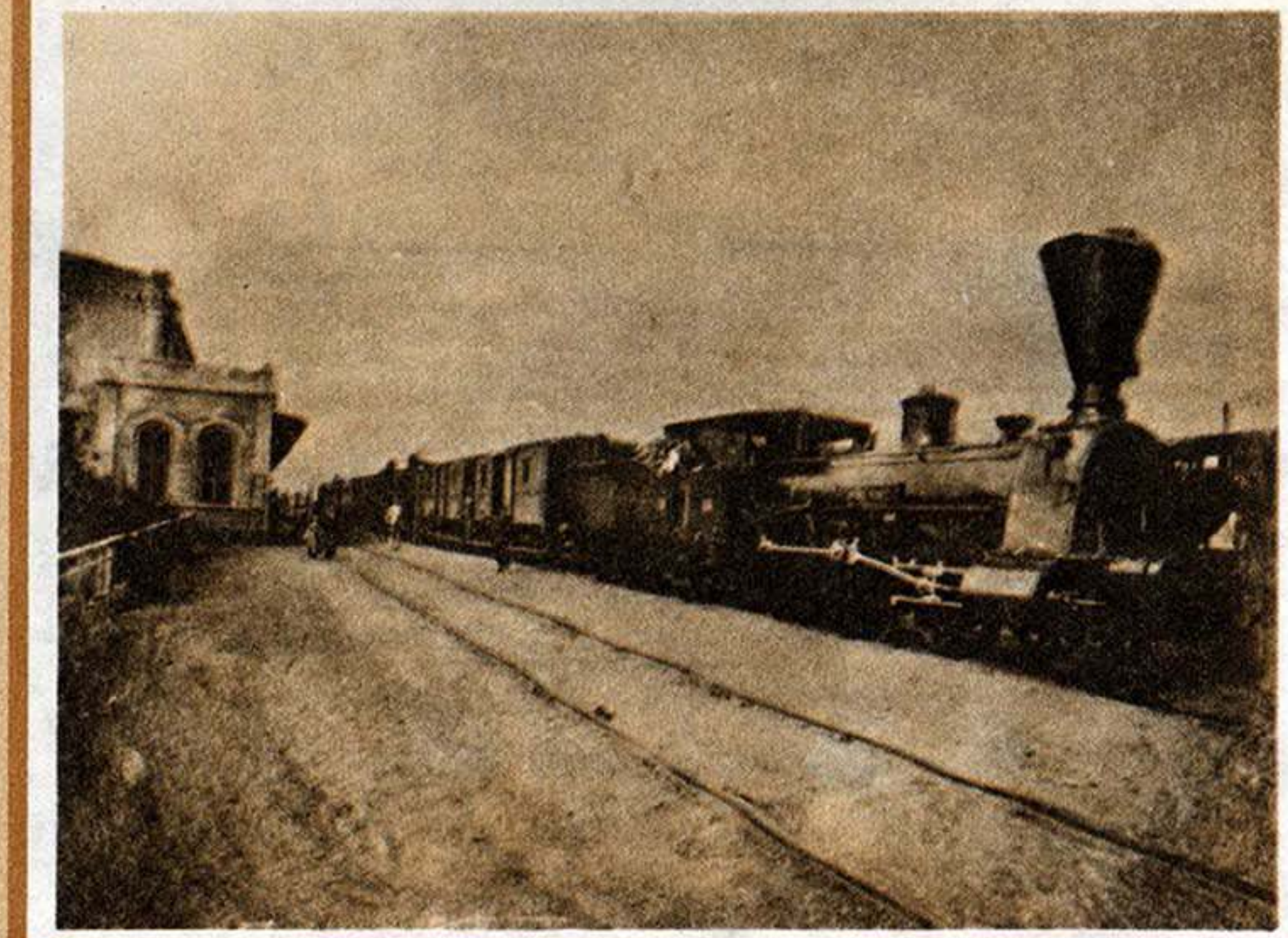

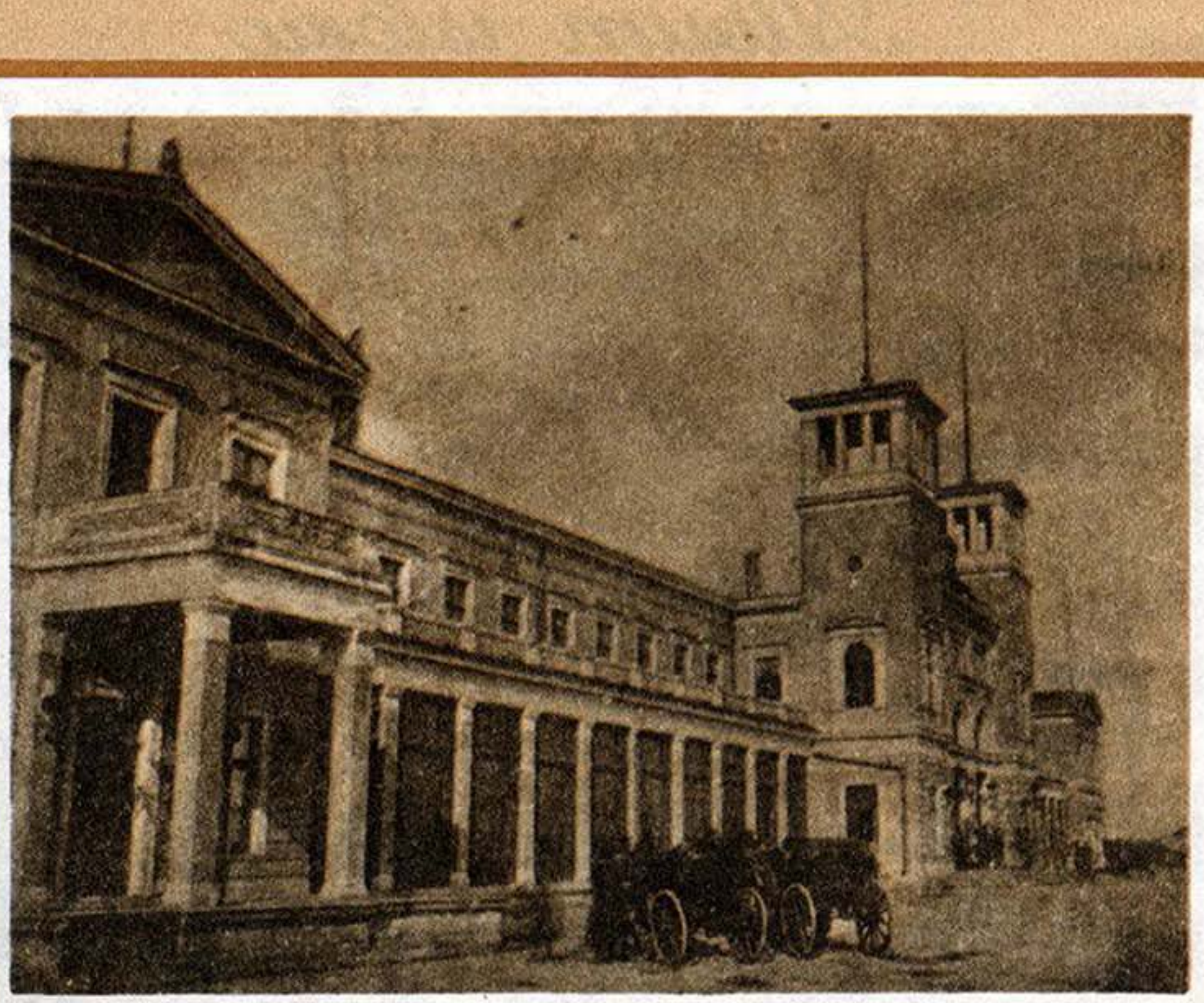

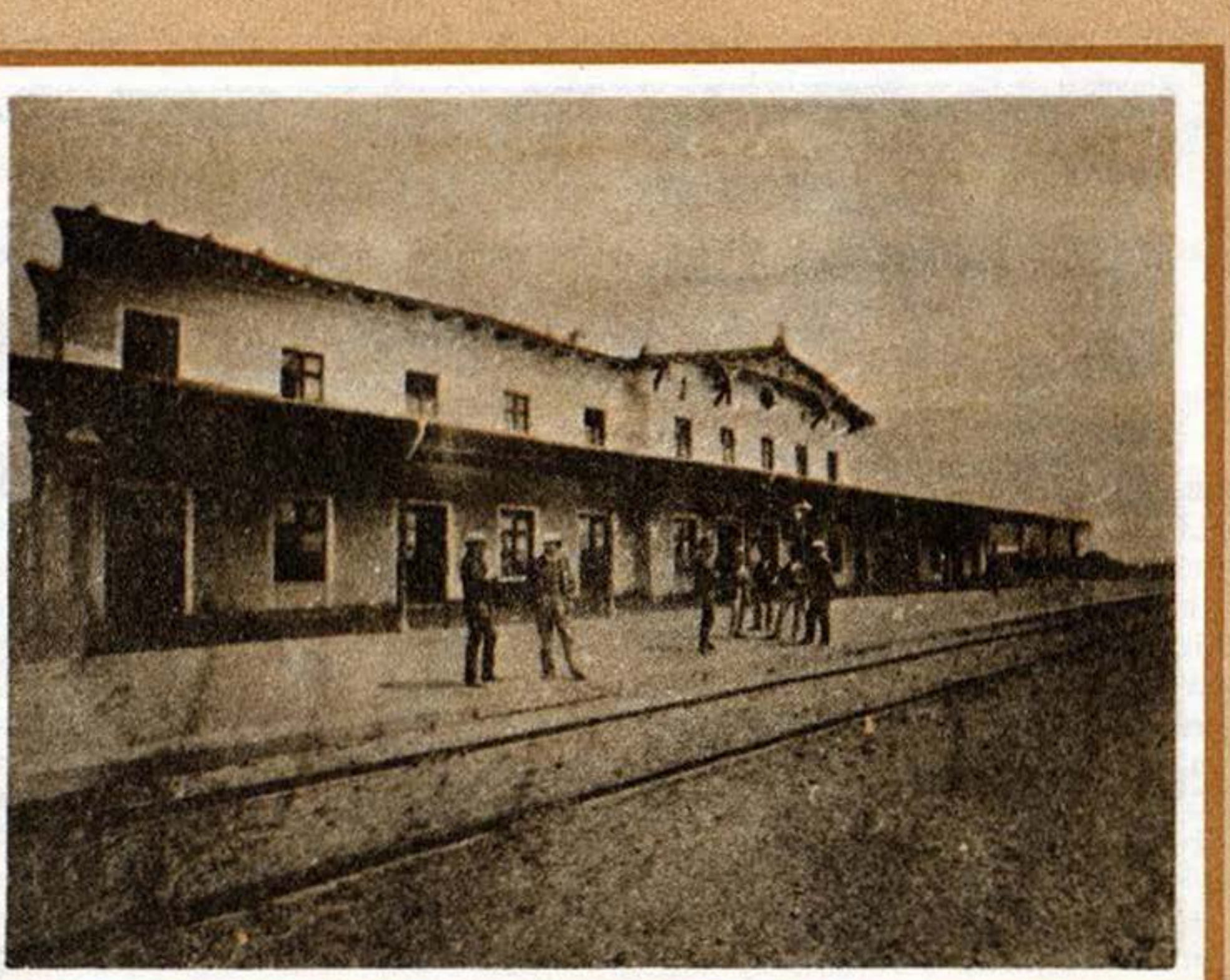

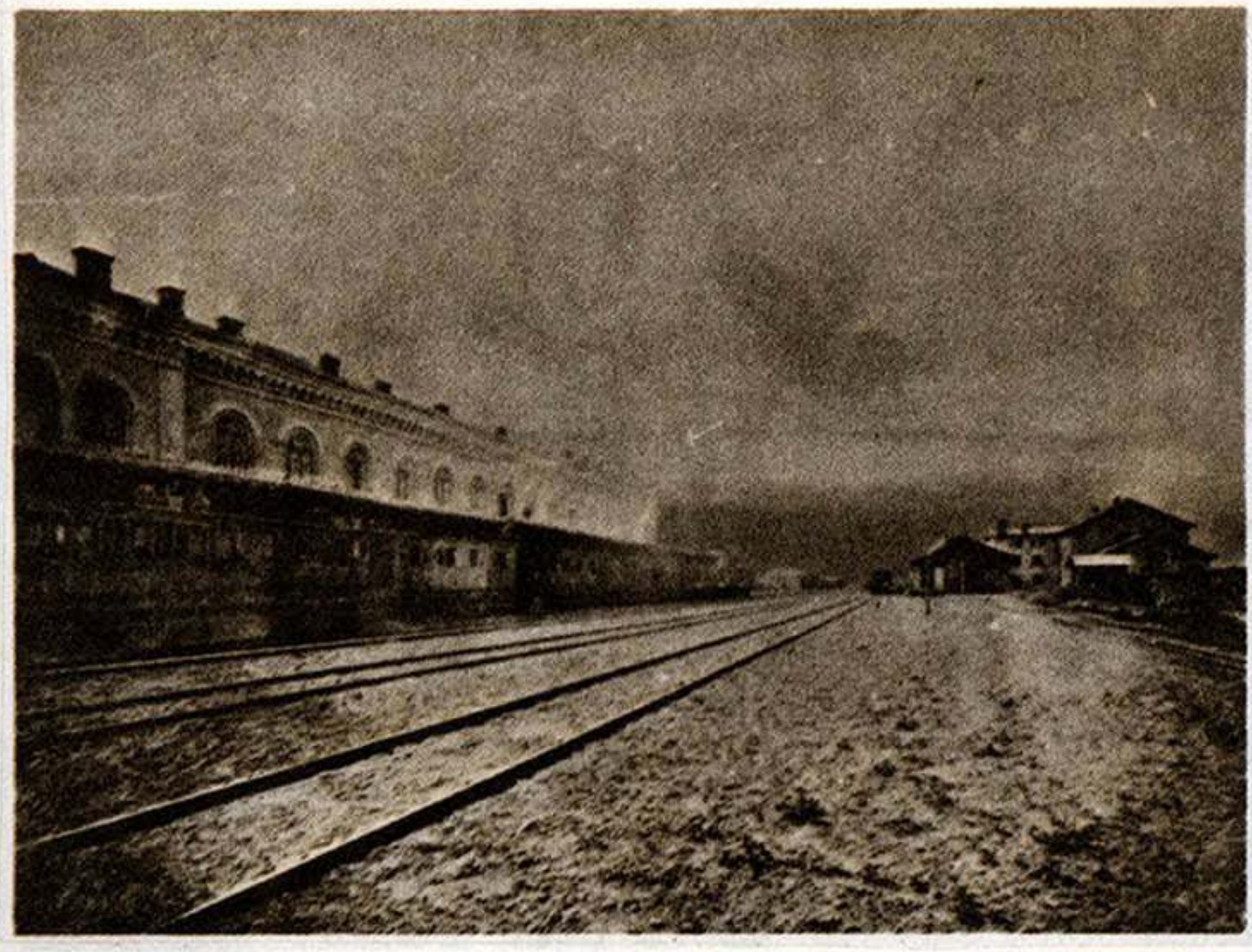

Istoria civilizației românești

bancare

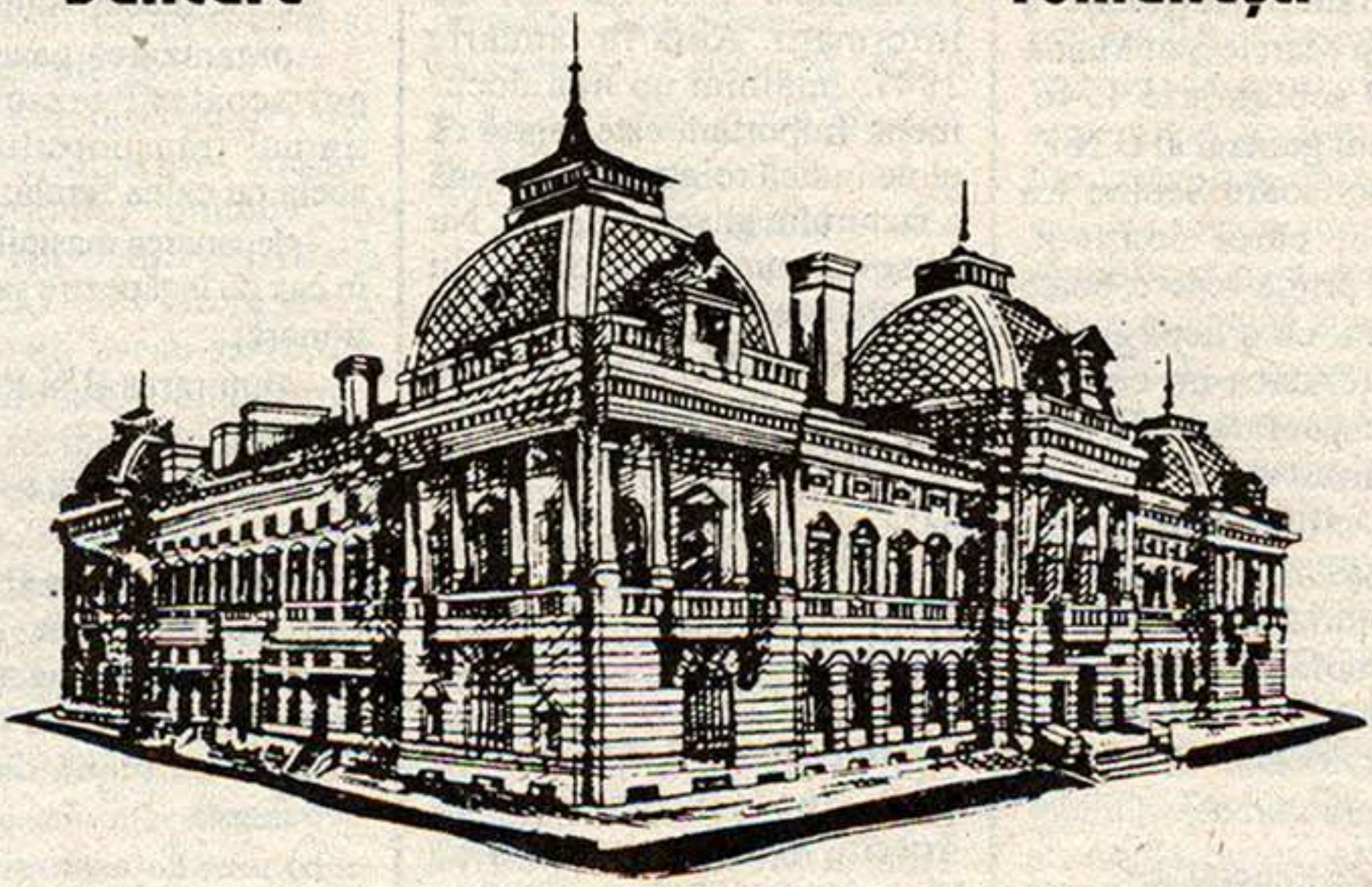

OPERAȚIUNEA TISMANA

DEVINE PUBLICĂ DUPĂ 50 ANI

Ce se va fi petrecut la mănăstirea Tismana din februarie 1945, când am oprit relatarea noastră în numărul trecut, și până în septembrie 1946 nu putem ști cu certitudine, căci documentele păstrează tăcerea. Și, totuși, revista noastră este azi în măsură să dezvăluie pentru prima oară unul din secretele absolute de la sfârșitul războiului.

Primul lucru pe care îl putem anunța este acela că secretul operațiunii a rămas în continuare în grija conducerii Băncii Naționale și a Marelui Stat Major al armatei române. Ni se pare cu atât mai remarcabilă atitudinea acestuia din urmă, dacă ne gândim că imediat după 23 august, și cu deosebire după semnarea Convenției de armistițiu, organismul militar românesc, la toate eșaloanele sale, cu prioritate corpul său de comandă, a suferit grave și brutale injoncțiuni din partea autorităților de ocupație sovietice (vezi Magazin istoric, **nr. 5-7/1996). Cei care au rămas în posturile lor, îndeosebi personalul Secției I a Marelui Stat Major, au dovedit și în această situație profesionalism, demnitate și un mare atașament pentru interesele țării.**

Surprinzătoarea sugestie a B.N.R.

Atât de strânsă şi eficace a fost colaborarea dintre conducerea Băncii Naţionale a României şi Marele Stat Major, încât, la 9 septembrie 1946, Secretariatul general al B.N.R. adresa o scrisoare Secţiei I a M.St.M. al cărei conţinut, cel puţin la prima vedere, poate fi considerat ca o depăşire de competenţe, dacă nu chiar o ingerinţă supărătoare. Se pare însă că spiritul de solidaritate faţă de o situaţie de o importanţă naţională excepţională ce a caracterizat până în acel moment colaborarea celor două instituţii justifica o astfel de iniţiativă. Dar să vedem despre ce era vorba:

„Domnule general şef,

După cum vă este cunoscut, Banca Naţională a României are depozitat la mănăstirea Tismana (sectorul Dolj) întregul său tezaur, a cărui bună şi sigură păstrare este o constantă preocupare. Deoarece comandantul acestui sector, dl. colonel Ostroveanu Gheorghe, a fost trecut în cadrul disponibil, ne permitem a vă propune ca în locul d-sale să fie întărit în funcţiunea de comandant al sectorului dl. colonel Smirnov Constantin, comandantul Regimentului 36 artilerie.

Vă mulţumim şi vă rugăm să primiţi, d-le general şef, încredinţarea distinsei noastre consideraţiuni.

Banca Naţională a României".

Sugestia a fost primită şi respectivul ofiţer a fost „întărit" în funcţia de „comandant al sectorului de pază Gorj".

Din păcate, până la sfârşitul anului 1946, dosarul descoperit în arhivele B.N.R. nu mai furnizează nici un fel de informaţii. Abia în ianuarie 1947, întâlnim un nou document. Important este faptul că el ne indică reintrarea în scenă a factorului guvernamental. Nu ni se dau nici un fel de detalii despre acest moment. Nu ştim nici cum, nici când şi nici la iniţiativa cui a fost informat guvernul în chestiunea tezaurului B.N.R. depozitat la Tismana. Cert este doar faptul că în ziua de 30 ianuarie 1947, şeful de cabinet al vicepreşedintelui Consiliului de Miniştri şi ministru de externe Gh. Tătărescu, îl informa pe guvernatorul Băncii Naţionale Tiberiu Moşoiu că, „potrivit dispoziţiunilor domnului vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri şi ministru al afacerilor străine, am onoarea a vă remite, în copie, pentru informarea Domniei Voastre, alăturata adresă a Ministerului de război privitoare la măsurile luate de acel departament în vederea asigurării transportului de la Tismana la Bucureşti a depozitului de aur al Băncii Naţionale".

Din adresa Ministerului de război, rezultă că măsurile fuseseră solicitate de Ministerul afacerilor străine. Iată conţinutul documentului:

„România
Ministerul de război
Cabinetul ministrului
Strict secret
curier ofiţer
Nr. 21 339 din 29.I.1947
Ministerul afacerilor străine
Domnului vice-preşedinte al
Consiliului de Miniştri
La nr. 576 din 16 ianuarie 1947 am onoarea a vă aduce la cunoştinţă măsurile luate de armată pentru asigurarea operaţiunii de readucerea depozitului de aur al Băncii Naţionale a României de la Tismana-Gorj la Bucureşti.

Aceste măsuri sunt:

– organizarea pazei pe timpul scoaterii tezaurului, pe timpul transportului auto şi acela cu calea ferată;

– depanarea maşinilor B.N.R. în caz de înzăpezire sau nefuncţionare;

– ajutorarea B.N.R. cu mâna de lucru.

Pentru realizare s-au constituit:

a) un detaşament denumit Gorj în garnizoana Târgu Jiu, cu misiunea de pază a transporturilor auto de la Tismana la Târgu Jiu, mână de lucru şi depanare;

b) un detaşament numit Dolj, cu misiunea de pază a transporturilor pe calea ferată de la Târgu Jiu la Bucureşti şi a transporturilor auto de la gara Bucureşti la depozitul Băncii Naţionale a României.

Ambele detaşamente gata pentru a trece la executarea misiunii în ziua de 23 ianuarie 1947, ora 9, sub o comandă unică şi sub directul nostru control...

Ministrul de război
General de corp de
armată Lascăr Mihail".

Aerul de „transparenţă" al finalului „operaţiunii Tismana" poate fi înşelător. De la 6 martie 1945, când fusese impus ţării de vice-comisarul Vîşinski, guvernul român îl avea în frunte pe dr. Petru Groza. Cu toate remanierile suferite între timp, se străduise să răspundă cât mai exact exigenţelor Moscovei. Procesul de comunizare a ţării făcuse paşi importanţi. 1946

fusese şi anul Conferinţei de pace de la Paris şi hotărârile acesteia în privinţa României nu avuseseră darul să-i schimbe statutul de ţară ocupată.

În prezent nu ştim cum şi dacă misterele „grotei“ de la Tismana s-au discutat în Consiliul de Miniştri, în conducerea partidului comunist, în relaţiile cu Comisia Aliată (Sovietică) de Control şi ce informaţii aveau serviciile secrete militare şi civile sovietice. Există însă o împrejurare – interogatoriul lui Eugen Cristescu, fostul şef al S.S.I., în faţa Tribunalului poporului în ziua de 9 mai 1946, când vorbindu-se despre finanţarea organizaţiilor naziste săseşti, stenograma înregistrează această intervenţie:

„Acuzat Ion Antonescu: Domnule preşedinte, s-a pus problema aurului românesc...

Preşedintele: Da.

Acuzat Ion Antonescu: Dacă dumneavoastră şi onoratul tribunal doreşte să cunoască această problemă, destul de delicată şi de...

Preşedintele: Nu! Aici se pun întrebări“.

Întâlnirea cu dl. colonel

Atât şi nimic mai mult. Oricum, despre ce „aur românesc“ putea fi vorba? Din contextul documentului, credem că Antonescu făcea trimitere la politica guvernului său faţă de avuţia naţională şi la modul în care tratase schimburile economice cu cel de-al III-lea Reich, căruia îi impusese plata în aur a bunurilor livrate de România.

Să ne întoarcem la Tismana. O facem prin intermediul unui proces-verbal, care ne va spune, în sfârşit, şi cine era acel „tov. col. (r) Popescu F. Aurel“, al cărui material, în 1972, încă nu putea să fie prezentat în faţa salariaţilor de atunci ai Băncii Naţionale *(Magazin istoric,* nr. 5/1996).

„Proces-verbal

Astăzi, anul 1947, luna februarie, ziua 4, la Tismana, noi: Romulus Roman, casier central al B.N.R., col. C. Smirnov, comandantul sectorului de pază Gorj, lt. col. *Popescu Aurel* [subl. ns.], delegatul M.St.M., Iulian Zăvoianu, delegatul B.N.R. la Tismana şi lt. Caranda Constantin, comandantul Companiei 3 gardă financiară, constatăm prin prezentul că în conformitate cu ordinul M.St.M nr. 701 030 şi dispoziţiunile B.N.R., tezaurul acestei instituţiuni, depozitat la mănăstirea Tismana, s-a ridicat în întregime, predat fiind domnului Romulus Roman şi dirijat prin C.F.R. spre Bucureşti, operaţiunea de ridicarea lui luând sfârşit azi. În consecinţă, începând de azi, misiunea Companiei 3 gardă financiară, privind paza acestui tezaur, este terminată; îi rămân în sarcină – până la noi dispoziţiuni – numai paza restului de bunuri B.N.R. rămase în incinta mănăstirii Tismana.

Pentru care am adresat prezentul proces-verbal în 6 (şase) exemplare...“

Aşadar, în ziua de 4 februarie 1947, tezaurul B.N.R. s-a întors acasă după o pribegie în ţară de aproape doi ani şi jumătate. Era întreg şi nevătămat.

Se pune întrebarea: *a fost necesară toată această epopee?*

Cu certitudine, da. Dacă ar fi fost surprins în Bucureşti la intrarea trupelor sovietice, cel puţin până la semnarea Convenţiei de armistiţiu, în 12 septembrie, tezaurul ar fi putut împărtăşi soarta multor altor valori considerate „capturi de război“ şi care nu s-au mai întors niciodată acasă.

În final, ni se pare interesant să reţinem şi un alt aspect, unul de natură psihologică. Ce gândeau factorii chemaţi să organizeze „operaţiunea Tismana“? E clar că la sfârşitul anului 1943 şi în primele luni ale lui 1944, tot mai mulţi români au acceptat inevitabilul: Axa va pierde războiul şi, odată cu ea, şi România. Nimeni însă nu-şi imagina că românii, odată cu războiul, îşi vor pierde şi ţara! Se accepta chiar şi ideea unei ocupaţii militare vremelnice, dar toţi sperau că, odată cu pacea, românii vor rămâne stăpâni la ei acasă. Acestea erau speranţele şi credinţele celor care au conceput „operaţiunea Tismana“. Nu este în nici un caz vina lor dacă istoria i-a dezamăgit amarnic. Poate şi din acest unghi de vedere gestul lor patriotic merită preţuirea profundă a contemporanilor care până la acest serial dedicat Bătrânei Doamne nu au ştiut nimic. Este unul din rarele cazuri din acest secol de zbuciumată istorie românească, când un secret a fost păzit aşa cum trebuie şi fără victime.

(Va urma)

Cristian PĂUNESCU,
Marian ŞTEFAN

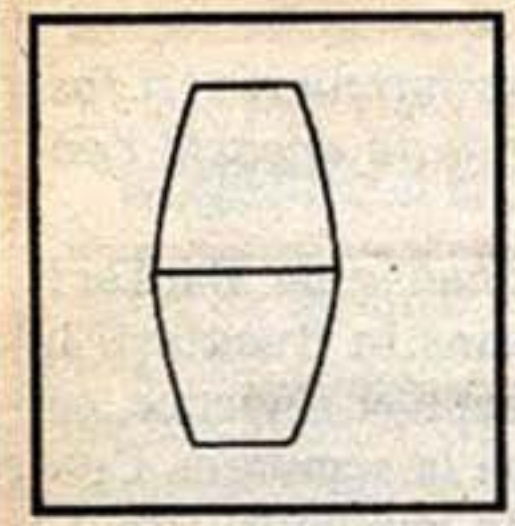

DOISPREZECE BOI TRAG DE COLOANĂ...

În numărul trecut al revistei, am luat cunoştinţă – din mărturii de presă mai puţin cunoscute marelui public cititor de astăzi – despre festivităţile de la Târgu Jiu, din 27 octombrie 1938, când a fost inaugurat Ansamblul Monumental conceput de Constantin Brâncuşi pentru cinstirea memoriei eroilor gorjeni căzuţi întru apărarea ţării în primul război mondial.

După cum se ştie, acest Ansamblu Monumental este alcătuit din patru elemente: *Masa Tăcerii, Poarta Sărutului, Coloana fără Sfârşit* precum şi de spaţiul care le leagă, ordonat în dimensiuni şi cu distanţe semnificative între un element şi altul.

Nu trecuse nici un an de la inaugurarea Ansamblului Monumental, când peste Europa s-a abătut pustiirea celui de al doilea război. România a fost curând prinsă şi ea în vârtejul nimicitor.

Târgu Jiu devenise, în acei ani de încleştare, un oraş al suferinţei. În imediata apropiere a *Coloanei* lui Brâncuşi, pe platoul câmpiei gorjene, au fost ridicate barăcile unui lagăr în care erau internaţi cei care, sub o formă sau alta, se opuseseră regimului antonescian: de la comunişti, până la intelectuali, precum Tudor Arghezi sau Victor Eftimiu.

După instaurarea regimului comunist în România, printre alte monumente ale trecutului care au fost condamnate la distrugere s-a aflat şi *Coloana* de la Târgu Jiu. Este greu de înţeles, peste ani, raţiunea... iraţionalităţii distrugerii unui astfel de monument, intrat, încă de la ridicarea sa, în tezaurul artistic al umanităţii.

Au fost încercări repetate de dărâmare a *Coloanei*, cu forţa boilor şi mai apoi a tractoarelor. Încercări rămase, din fericire, fără rezultat. Iată o mărturie *inedită* despre încercările de-a doborî la pământ simbolul veşniciei de la Târgu Jiu. Scrisoarea la care ne referim este adresată de prof. dr. M.C. Demetrescu lui Radu Varia şi este datată 20 octombrie 1992: *Cu privire la smulgerea Coloanei lui Brâncuşi din Târgu Jiu.*

Coloana în timpul construcţiei

„Prin anul 1952, fiind concentrat în Ministerul Apărării Naţionale la Direcţia Cazării, am fost coleg de serviciu cu locotenent-colonelul Ştefan Niculescu, ofiţer auto. Acesta mi-a povestit cum la Târgu Jiu, în 1948, noul primar comunist a dat ordin ca să fie scoasă *Columna* lui Brâncuşi şi, în acest scop, a trimis doi boi. Operaţia însă nu a reuşit şi atunci primarul a dublat numărul boilor, dar fără succes. Ziua următoare a fost din nou afectată încercărilor de a smulge *Columna*, aducându-se acum şase boi, dar toate eforturile au fost zadarnice.

După câteva zile, primarul în cauză a reluat ofensiva, de astă dată cu opt boi înjugaţi, însă fără rezultat. Locotenent-colonelul Niculescu a asistat la aceste scene, ca de altfel numeroşi localnici.

Însă primarul nu a renunţat la proiectul lui, cu toate că de mai multe ori s-a dovedit că numărul boilor creştea. Nici când s-a ajuns la înjugarea a doisprezece boi, *Coloana,* nu a putut fi smulsă.

Din fericire, după câteva luni primarul a fost schimbat iar succesorul lui a abandonat ideea predecesorului său".

În pofida tentativelor repetate de distrugere a ei, *Coloana fără Sfârşit* a rămas înfiptă în solul gorjean, aşa cum o concepuse geniul lui Constantin Brâncuşi. ■

STALIN MAI TAIE O DATĂ HARTA LUMII

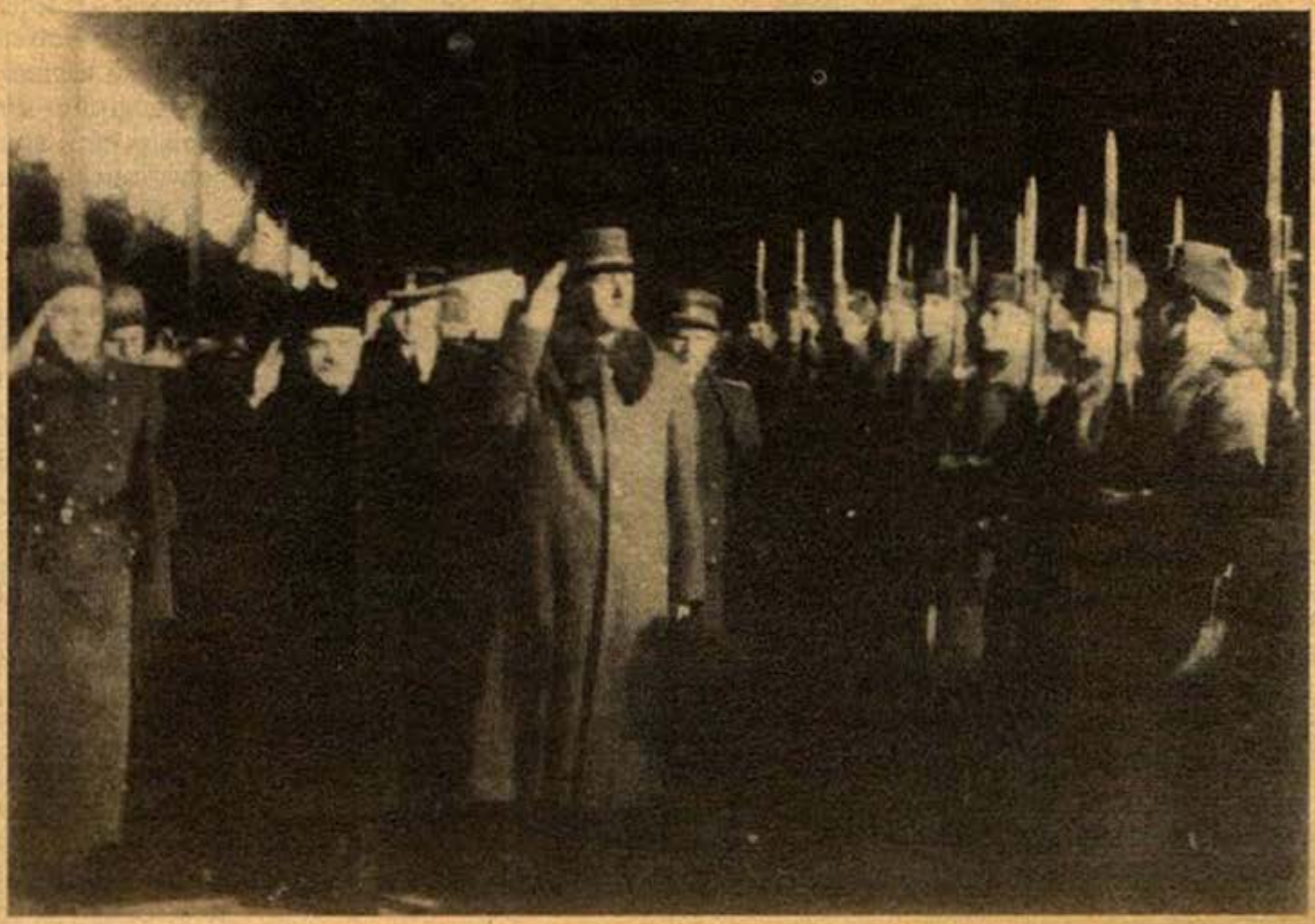

Charles Marale, absolvent al cunoscutei şcoli militare franceze de la Saint-Cyr, a sosit la Moscova în noiembrie 1944, ca aghiotant al ambasadorului francez, generalul Georges Catroux, rămas la post până în 1948. După misiunea la Moscova, Marale a lucrat în cadrul NATO, în cabinetul şefului Statului Major General al forţelor militare franceze, la Comisia franceză pentru energie nucleară, pentru ca, aflat în retragere, să conducă mai multe mari companii economice. Într-un interviu acordat revistei franceze Les Cahiers d'Histoire sociale, **Marale îşi aminteşte anii petrecuţi în capitala sovietică.**

Pe generalul Catroux, relatează el, îl primea cel mai des Molotov, care îi era extrem de antipatic generalului, pentru că se purta deosebit de rece. În general, faţă de diplomaţii occidentali aborda aceeaşi manieră de comportare: rostea un toast, apoi îi obliga să bea. Rostea un al doilea toast – la fel, apoi un al treilea... Diplomaţii trebuiau să dea paharele pe gât de fiecare dată. El, personal, putea bea oricâte, aşa încât şefii misiunilor străine îl bănuiau că i se turna apă în pahare. După asemenea toasturi, diplomaţii străini nu se mai puteau ţine pe picioare.

Catroux avea lungi discuţii şi cu Stalin, îşi aminteşte Marale. Odată în miez de noapte, aghiotantul a fost trezit de telefon. I se comunica, în cea mai dichisită franceză, că „generalissimul ar vrea să îl vadă pe Excelenţa Sa ambasadorul Franţei". Cei doi au pornit imediat spre Kremlin, Marale l-a văzut atunci pentru prima oară pe „părintele popoarelor": un om mic, mobil, care voia să arate că ştia tot ce se petrecea în escadrila Normandie-Niemen.

După părerea lui Stalin, Franţa nu jucase rolul care trebuia în război. „Vă ţineţi deoparte, spunea el deseori. Nu vă iubesc nici englezii, nici americanii... Nu sunteţi nişte aliaţi adevăraţi ai Uniunii Sovietice". Şi revenea adesea asupra acestei teme în timpul întâlnirilor nocturne cu misiunea franceză, reproşând Franţei, între altele, că nu a acordat un sprijin substanţial U.R.S.S. în problema poloneză şi iugoslavă şi că se comportase ostil faţă de el înainte de război: „Ştiţi voi de ce a trebuit să recurg la un acord cu Hitler? Nu am avut încotro. Voi m-aţi respins". Ore întregi durau asemenea discuţii, îşi aminteşte Charles Marale.

Despre toate aceste întâlniri Catroux a informat Ministerul francez de externe. Cu excepţia uneia. Era la începutul anului 1945. Pe masă se afla o hartă a Europei. Stalin i-a explicat generalului Georges

Catroux că trebuia să revendice pentru Franţa „graniţe naturale". „Aveţi La Manche-ul, asta-i foarte bine. Marea Mediterană – minunat. Rinul – excelent! Dar de ce să nu cereţi malul stâng al Rinului până la vărsare?". Stânjenit, generalul a tuşit, apoi a obiectat că acolo sunt Belgia, Luxemburgul, Olanda. „Nu, a negat Stalin, astea nu există".

Întors la ambasadă, Catroux i-a spus lui Marale că nu vor informa Quai d'Orsayul despre „această discuţie ridicolă". Dar curios că, la câteva luni după întrevederea cu Stalin, ideea de a revendica teritorii germane de pe malul stâng al Rinului a început să se vehiculeze în cercurile gaulliste. A formulat-o chiar şi generalul. Stalin nu mai era însă de acord.

Interesant cum îşi culegea informaţiile Ambasada franceză din capitala sovietică. Sursele de informare erau presa şi diversele contacte diplomatice, scrie Marale. În primul rând cu Ambasada americană a d-lui Averel Harriman, apoi cu cea britanică a lui Sir Archibald Clark Kerr, personaj important, despre care se ştiu puţine. Schimbul de informaţii se făcea în special între ataşaţii militari. Şeful misiunii militare la Moscova, generalul Petit, numit acolo de de Gaulle, era comunist şi sprijinea relaţii foarte strânse cu militarii sovietici. Francezii beneficiau de o sursă în exclusivitate: piloţii din escadrila Normandie-Niemen, care, cum aveau o clipă liberă, se abăteau pe la ambasadă şi povesteau tot ce vedeau în jurul lor, detalii despre modul de viaţă al sovieticilor.

Dar pe atunci toţi membrii misiunii erau foarte naivi. Nu ştiau mare lucru despre sovietici şi nici nu încercau să afle. Francezii credeau că toată ţara sprijină pe Stalin, nu bănuiau că există oponenţi deşi vedeau cât de crud era regimul. E adevărat că până la declanşarea războiului, la Paris apăruseră cărţi despre Gulag şi represiuni, dar ei le socoteau propagandă ostilă.

Sovieticii nu scăpau din ochi Ambasada Franţei. O supravegheau permanent. În cadrul ambasadei erau angajaţi şi funcţionari sovietici, rusoaice tinere care făceau curte francezilor şi încercau să zăbovească mai mult în cabinetele lor. Mai lucrau în ambasadă şi trei franţuzoaice, ca secretare, oameni ai NKVD-ului, despre care ambasadorul ştia că se ocupau cu spionajul, dar considera că e mai bine să lase lucrurile aşa cum erau. În caz contrar, ar fi provocat o reacţie dură de partea sovietică, şi nu trebuia să se creeze o stare de tensiune. Francezii ştiau şi că li se ascultau convorbirile 24 de ore din 24, că peste tot se aflau microfoane, dar nu se atingeau de ele. Asta era situaţia, nu trebuia dramatizată.

Generalul Petit socotea că informaţia trebuia obţinută exclusiv pe cale legală. „N-am venit aici ca să ne ocupăm de spionaj. Nu avem dreptul să facem aşa ceva, pentru că sovieticii sunt aliaţii noştri. Îţi vorbesc ca militar, îţi vorbesc ca un general unui locotenent", i-a atras atenţia Petit lui Marale, încă de la început. Oricum, aghiotantul avea să se ocupe cu spionajul, aşa că de atunci, cu ajutorul unui consilier de ambasadă, l-a evitat pe cât posibil, pe general.

La începutul anului 1945 *Pravda* a publicat un articol despre nişte franceji din Murmansk care îl salutau pe Stalin şi îi urau ani mulţi de viaţă. Ataşatul naval al Franţei a rămas perplex. Ce căutau francezi la Murmansk? A mers acolo, i-a văzut şi a aflat că ei vroiau să revină în ţară, dar erau obligaţi să lucreze şi nu puteau părăsi Uniunea Sovietică. Într-o zi un francez a reuşit să fugă de la gara din Moscova şi să ajungă la ambasadă. A povestit acolo tuturor că într-un tren se aflau 500 de compatrioţi de-ai lui, care, împotriva voinţei lor, erau expediaţi spre Răsărit. Generalul Catroux şi aghiotantul său s-au aruncat într-o maşină şi au dat fuga la gară. Peronul era plin cu francezi, foşti prizonieri de război, eliberaţi de armata sovietică. Ambasadorul a protestat, chiar s-a aşezat pe şine în faţa locomotivei. I s-a promis că trenul merge la Odessa... Dar erau şi alte garnituri de trenuri cu oameni expediaţi nu se ştie unde. Ce s-a întâmplat cu ei?

Generalul Catroux i-a pus această întrebare lui Molotov, care a răspuns: „Ce este un prizonier de război? Un om care şi-a trădat patria. N-o să ne certăm noi pentru atâta lucru". Francezilor le-a căzut greu răspunsul, dar la vremea aceea ei iertau multe sovieticilor. Erau aliaţii lor. ■

Florentina DOLGHIN

În iunie 1966, cetăţenii Volgogradului (fostul Stalingrad) au aclamat prezenţa în mijlocul lor a generalului de Gaulle

În p. 37: *soldaţii armatei roşii care dau onorul generalului de Gaulle, alături de Molotov, în 1944, au fost cei cu sprijinul cărora s-a răspândit modelul sovietic stalinist în Europa Centrală şi de Est*

VLAD ȚEPEȘ:

AGRESOR SAU VICTIMĂ

A IMPERIULUI OTOMAN?

Este bine cunoscută imaginea pe care cel mai faimos dintre domnitorii români a lăsat-o în străinătate contemporanilor săi și generațiilor următoare. Este o imagine contradictorie, în care binele și răul se amestecă, de foarte multe ori trăsăturile negative fiind accentuate în raport cu cele pozitive, fapt ce a dus la crearea unui personaj hibrid, real și fictiv în același timp, un personaj istoric dar și literar, domnitorul și vampirul avându-și fiecare partea sa, nu întotdeauna însă foarte bine definită. A fost sau nu Vlad Țepeș o personalitate războinică, vindicativă și crudă care ar explica transformarea sa în trădător și sperjur de către dușmanii contemporani și în vampir de către imaginația scriitorilor de peste câteva secole? În rândurile ce urmează vom încerca să răspundem la această întrebare ocupându-ne de problema centrală a întregii sale domnii, aceea a luptei antiotomane.

EUGEN DENIZE

Direcția dominantă a politicii externe

I-a atacat Vlad Țepeș pe otomani dintr-un impuls războinic necontrolat, din dorința de a vărsa sânge în mod inutil și de a-și satisface astfel instinctele primare de cruzime sau a fost obligat să facă acest lucru pentru a-și apăra țara și poporul în fața amenințării ocupației străine și a consecințelor care ar fi decurs din acest fapt?

Știm că Țepeș a preluat domnia Țării Românești în 1456 cu ajutorul lui Iancu de Hunedoara (anul acesta se împlinesc 540 ani de la moartea celui din urmă), într-un moment în care sultanul Mehmet II încerca zadarnic să cucerească Belgradul, cheia întregii Europe Centrale, și că era exponentul și continuatorul liniei politice antiotomane preconizată de marele erou transilvănean.

În ciuda intențiilor sale, datorită morții premature a lui Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș a fost obligat să-și plătească regulat tributul către Poartă, până în 1459, când a încetat să o mai facă, invocând sultanului starea conflictuală în care se afla cu sașii din sudul Transilvaniei și cu regele maghiar Matia Corvin.

Aici credem că este bine să amintim trei aspecte importante ale momentului adevăratei rupturi dintre Vlad Țepeș și otomani. Bineînțeles că Țepeș era hotărât, chiar de la urcarea pe tronul țării, să ducă o politică antiotomană, de apărare a independenței și integrității țării sale, dar această politică nu putea fi dusă în orice condiții și cu orice riscuri. El, ca un bun om politic și remarcabil comandant militar, își dădea seama că a declanșa lupta împotriva colosului otoman însemna să aștepte clipa cea mai favorabilă, atunci când domnia sa ar fi fost consolidată pe plan intern, iar pe plan extern ar fi putut spera în ajutoare venite de la alte țări interesate și ele de lupta antiotomană.

În primul rând, este vorba de o presupusă expediție a vizirului Mahmud Pașa împotriva Țării Românești, pe care două izvoare italiene (cronica anonimă *La progenia della cassa de'Octomani* – Originea Casei Otomanilor – și *Historia turchesca (1300-1514)* a lui Donado da Lezze) o plasează greșit în 1458, la mijloc fiind vorba de o eroare de cronologie, ceea ce exclude ipoteza unei ciocniri militare între Vlad Țepeș și otomani anterioară iernii din 1461-1462.

În al doilea rând, încetarea plății tributului de 10 000 de ducați anual, în 1459, nu a avut, după opinia noastră, semnificația unei rupturi imediate și ireparabile cu Poarta. Dacă lucrurile ar fi stat astfel, dacă Vlad Țepeș ar fi rupt deschis relațiile cu Poarta, probabil că sultanul Mehmet II, care dorea să-și însemne fiecare an de domnie cu câte o nouă cucerire, nu ar fi ezitat să atace Țara Românească. Ce a făcut însă el până în 1462? În 1458 cucerește o parte însemnată din Moreea, în 1459 cucerește Semendria și tot ce mai rămăsese din statul sârb, în 1460 desăvârșește cucerirea Moreei, iar în 1461 cucerește Sinope și Trapezunt, ultimele rămășițe ale Imperiului bizantin. Prin urmare, sultanul și dregătorii Porții nu au interpretat neplata tributului ca un act de ostilitate și nici Vlad Țepeș nu avea vreun interes să provoace deliberat pe turci într-un moment în care se afla în conflict deschis cu sașii din sudul Transilvaniei și cu regele Ungariei, Matia Corvin, care sprijineau pretendenți la domnie și grupări boierești ostile. Prin acest conflict, determinat de importante aspecte economice, dar dominat, în primul rând, de cauze politice, Vlad Țepeș urmărea atingerea a două obiective absolut necesare pentru a putea lupta cu succes împotriva Porții: consolidarea internă a statului și a instituției domniei, precum și afirmarea poziției independente, *de facto*, a Țării Românești în fața pretențiilor de suzeranitate ale regalității maghiare. Ambele obiective au fost atinse prin tratatul încheiat cu Brașovul în jurul datei de 1 octombrie 1460. Reconcilierea din 1460 dintre Vlad Țepeș și sași a restituit acestora libertatea comercială în Țara Românească suprimată în timpul conflictului. De asemenea reconcilierea s-a produs în cadrul revenirii lui Vlad Țepeș la alianța cu Ungaria, la pregătirea acțiunii antiotomane, care a rămas, tot timpul, direcția dominantă a politicii externe a domnitorului român.

Schimbarea atitudinii Porții

În al treilea rând, otomanii încep să manifeste neîncredere și ostilitate față de Vlad Țepeș abia în 1461, în timpul sau imediat după încheierea expediției împotriva Trapezuntului și, în această situație, nemaiavând de ales, domnitorul se hotărăște să treacă deschis la acțiune împotriva lor în iarna dintre 1461 și 1462. El se considera destul de consolidat pe plan intern; își dădea seama că o confruntare cu Poarta devenise inevitabilă, mai ales după încercarea nereușită de capturare a sa de la Giurgiu de către otomani, și conta și pe un eventual sprijin extern care putea veni fie de la inamicii orientali ai Imperiului otoman, fie de la

Matia Corvin, fie de la Veneţia. Momentul formării unei coaliţii antiotomane care să-i includă pe toţi aceştia părea foarte apropiat, în ciuda eşecului congresului de la Mantova din 1459, la care papa Pius II sperase să pună bazele unei mari cruciade antiotomane, cu o largă participare a puterilor creştine.

Să vedem însă care au fost elementele ce au provocat ruptura dintre Vlad Ţepeş şi turci şi au dus la marea confruntare din 1462.

. În a doua jumătate a anului 1460, Vlad Ţepeş a restabilit legăturile de bună vecinătate cu saşii din sudul Transilvaniei şi a încheiat un tratat secret cu Matia Corvin, care prevedea, printre altele, şi căsătoria sa cu o rudă a acestuia. În acelaşi an este foarte posibil ca domnul Ţării Româneşti să fi purtat tratative cu o solie a puterilor orientale (Georgia, Mingrelia, Guria, Armenia, Sinope, Trapezunt, Persia) care se coalizaseră împotriva Imperiului otoman şi declanşaseră chiar operaţiuni militare împotriva acestuia. În acest fel, Vlad Ţepeş spera să primească ajutoare şi din Orient, unde exista deja o coaliţie antiotomană, dar şi din Occident, unde o astfel de coaliţie era pe cale de formare, iar acţiunea sa antiotomană, simultană cu a acestor două coaliţii, să fie încununată de succes. El îşi dădea seama că dispersarea forţelor otomane pe mai multe fronturi, unde să fie angajate în lupte grele, i-ar fi favorizat propria acţiune.

Dar evenimentele nu s-au desfăşurat aşa după cum sperase. Coaliţia antiotomană din Orient a primit o puternică lovitură prin cucerirea de către sultan, în 1461, a oraşelor Sinope şi Trapezunt,

Sultanul Mehmet II, Matia Corvin şi Iancu de Hunedoara, trei personaje care au înrâurit îndeaproape destinul lui Vlad Ţepeş

iar coaliţia antiotomană din Occident nu s-a format decât în 1463, după ce turcii au declanşat războiul cu Veneţia. De aceea, atacul lui Vlad Ţepeş din iarna 1461-1462 s-a desfăşurat fără nici un sprijin din exterior, exact în momentul în care turcii erau liberi să acţioneze militar aşa cum doreau, ceea ce ne face să credem că el nu a dorit atacul şi, prin urmare, declanşarea ostilităţilor pe scară largă cu Imperiul otoman tocmai în momentul în care acesta nu era supus la nici o presiune din exterior. Dar aşa cum vom vedea în continuare, domnitorul Ţării Româneşti nu a avut de ales, turcii nu l-au lăsat să-şi aleagă momentul atacului ci, dimpotrivă, prin acţiunile şi intenţiile lor vădite l-au provocat exact atunci când ştiau că pot să-i dea o replică nimicitoare.

Tratatele încheiate cu Matia Corvin şi cu saşii din sudul Transilvaniei, la fel ca şi posibilele tratative cu solii coaliţiei orientale antiotomane au provocat, bineînţeles, nemulţumirea Porţii, pentru care neplata în continuare a tributului începea să fie considerată ca un semn de nesupunere. Marea majoritate a izvoarelor narative (L. Chalcocondil, Critobul din Imbros, Ducas, Tursun bei, Enverî, Aşîk Paşa Zade, Neşri, Sa'adeddin etc.) concordă în a afirma că această schimbare de atitudine a Porţii faţă de Vlad Ţepeş s-a produs în 1461, fie în timpul campaniei împotriva Trapezuntului, fie imediat după aceea, şi nu lasă să se întrevadă nici un fel de neînţelegeri anterioare referitoare la neplata tributului. Aflând despre acordul dintre Vlad Ţepeş şi Matia Corvin, sultanul, a trimis, pentru început, o solie în Ţara Românească cu scopul de a-i cere voievodului să abandoneze alianţa cu Ungaria şi căsătoria proiectată, dar nu s-au

obținut rezultatele scontate. Vlad Țepeș a acceptat să plătească haraciul. Unele izvoare vorbesc și despre o cerere de copii pentru ieniceri, tribut de sânge pe care țara sa nu-l dăduse niciodată.

Departe de idealul medieval

De data aceasta motivele invocate, printre care la loc de frunte se afla și amenințarea din partea Ungariei, nu au mai putut fi crezute de sultan, care a luat hotărârea de a-l înlocui pe Vlad Țepeș din domnie. Mehmet II a căutat să evite însă o campanie de proporții împotriva Țării Românești, campanie ai cărei sorți de izbândă erau îndoielnici, și de aceea a încercat să-l captureze pe Vlad Țepeș prin înșelăciune. Dar capcana pregătită domnitorului de către Hamza bei și grecul Catabolinos, în apropiere de Giurgiu, s-a terminat cu o catastrofă, cei doi fiind capturați și trași în țeapă. Acum apar în cronicile otomane acuzațiile cele mai grave la adresa lui Vlad Țepeș, acuzații care justifică acțiunea și eșecul de la Giurgiu, dar și campania sultanală din 1462.

Oricum, după executarea celor doi dregători otomani, lucrurile deveniseră foarte clare pentru Vlad Țepeș. Cale de întoarcere nu mai exista și singura opțiune plauzibilă, cu ceva sorți de izbândă, rămânea războiul, război care trebuia purtat cu toată hotărârea și duritatea, având-se în vedere disproporția uriașă de forțe favorabilă turcilor.

În contextul politic creat de congresul de la Mantova (26 septembrie 1459-14 ianuarie 1460), de coaliția unor state de la granițele răsăritene ale Imperiului otoman și de răscoala antiotomană din Moreea, de pregătirile venețiene în vederea unui conflict decisiv cu Poarta pentru preponderență în Mediterana Orientală, războiul declanșat de Vlad Țepeș în iarna dintre 1461 și 1462 împotriva Imperiului otoman a constituit, neîndoielnic, cea dintâi acțiune de maximă însemnătate militară din Europa, care a premers declanșarea marelui război otomano-venețian din 1463. Din nefericire pentru domnitorul Țării Românești acțiunea sa s-a declanșat într-un moment de acalmie pe toate fronturile antiotomane, coaliția statelor orientale aflându-se într-un moment de reflux, iar coaliția occidentală, creștină, nefiind încă formată. De altfel, această din urmă coaliție nici nu se va forma și va fi înlocuită doar de un sistem de alianțe ce vor gravita în jurul Veneției, dar aceasta începând cu 1463. Deci, Vlad Țepeș s-a aflat singur în fața Imperiului otoman și aceasta nu pentru că ar fi dorit-o dintr-un impuls războinic necontrolat, ci pentru că a fost forțat de împrejurări.

Vlad Țepeș era pe deplin conștient de acest lucru și de aceea, în faimoasa scrisoare din 11 februarie 1462, adresată regelui Ungariei, Matia Corvin, după ce expune în amănunțime rezultatele expediției sale de la sud de Dunăre, din iarnă, subliniază adeziunea și identificarea sa cu idealul cruciadei și cere, în consecință, ajutoarele absolut indispensabile pentru a face față uriașei expediții sultanale care se pregătea împotriva sa. Trebuie arătat însă că Vlad Țepeș, ca abil om politic și comandant militar, la fel ca și Ștefan cel Mare ceva mai târziu, înțelegea să lupte împotriva otomanilor având în vedere, în primul rând, interesele statului său, și nu ca un cruciat medieval care se arunca șarjând cu capul în jos împotriva necredincioșilor. Adeziunea sa la idealul de cruciadă în acest moment se explică numai prin dorința de a căpăta ajutoare de la alte puteri creștine, el fiind însă conștient că și acestea erau foarte departe de idealul medieval al cruciadei și luptau, dacă se hotărau să o facă, numai pentru propriile lor interese. Așa se explică și amenințarea, destul de clară, la adresa Ungariei lui Matia Corvin, care, în situația prăbușirii Țării Românești sau a instalării pe tronul ei a unui domn aliat al Porții, s-ar fi aflat singură, față în față cu Imperiul otoman.

Victorioasă țara – înfrânt domnul

Declanșând acțiunea antiotomană în iarna dintre 1461 și 1462, pentru că, de fapt, nici nu avea de ales o altă soluție în afară de aceea de a lovi primul și cu toată puterea, Vlad Țepeș a contat, prin urmare, pe un posibil ajutor din partea aliatului său, Matia Corvin, sau chiar al papei Pius II și pe faptul că principalele forțe otomane erau încă dispersate în mai multe direcții (Sinope, Trapezunt, Moreea etc.). Din păcate, așa cum am mai arătat, acțiunea sa a fost în contratimp atât cu cea a dușmanilor asiatici ai otomanilor, înfrânți în 1461, când Sinope și Trapezunt sunt ocupate de Mehmet II, cât și cu cea a Veneției, care va intra în luptă abia în 1463, după ce otomanii vor ataca primii și vor cuceri prin surprindere Argosul. În ceea ce-l privește pe regele Ungariei, în ciuda alianței pe care o avea cu voievodul Țării Românești, a cererilor de ajutor formulate

de acesta în scrisoarea din 11 februarie 1462, a subsidiilor pe care le primise din partea papalității și a promisiunii pe care o făcuse de a merge în persoană împotriva otomanilor, el nu avea câtuși de puțin intenția de a se confrunta cu aceștia din două motive principale. Pe de o parte era încă prins în conflictul cu împăratul Frederic III, iar pe de altă parte, încă de la începutul domniei sale el era hotărât să-și îndrepte principalele eforturi spre Europa Centrală și nu împotriva Imperiului otoman. Singura măsură concretă întreprinsă de Matia Corvin a fost aceea de a consolida apărarea Transilvaniei.

De fapt regele Ungariei, din presupus aliat, a devenit inamicul lui Vlad Țepeș, pe care l-a și arestat la 26 noiembrie 1462 într-un moment în care nimeni nu se aștepta la așa ceva, încercând să-și atribuie meritele victoriei din vară împotriva sultanului și, pentru a-și justifica acțiunea în fața Europei, care aștepta de la el mari fapte de vitejie în lupta antiotomană, a lansat o adevărată campanie propagandistică de ponegrire a viteazului voievod al Țării Românești, acuzat de trădare, de înțelegere cu otomanii și de cruzimi abominabile. Toate acestea au servit, repetăm, ca pretext și justificare în fața papei, a Veneției și a întregii Europe creștine pentru propria sa renunțare la campania antiotomană pe care promisese să o întreprindă.

Ajunși la capătul considerațiilor noastre credem că se impun și câteva concluzii. Vlad Țepeș a fost *obligat* să atace Imperiul otoman în iarna dintre 1461 și 1462 datorită ostilității vădite a sultanului, care refuza să mai accepte pe tronul Țării Românești un domnitor considerat rebel, chiar dacă neplata tributului din 1459 nu avusese inițial, după opinia noastră, semnificația unei rupturi deschise cu Poarta. Voievodul Țării Românești nu a primit nici un ajutor concret din partea cuiva, deoarece inamicii Porții și potențialii săi aliați fie fuseseră înfrânți, fie nu intraseră încă în luptă. Aliatul său principal, Matia Corvin, nu numai că nu l-a ajutat dar, ajungând probabil la o înțelegere cu Poarta în privința Țării Românești, pentru a avea liniște la hotarele sale sudice, l-a arestat și aruncat în temniță unde a stat aproape 13 ani. Din această cauză, marea victorie obținută de Vlad Țepeș în 1462, când sultanul a fost obligat să se retragă la sud de Dunăre fără să-și fi atins nici unul din obiectivele inițiale, nu a putut fi fructificată în nici un fel de puterile europene, mai ales de Veneția. De asemenea, nu trebuie pierdut din vedere și faptul că alungarea lui Vlad Țepeș din domnie, tocmai după victorie, se explică și prin atitudinea unei părți a boierimii, a clasei politice care înțelegea să lupte numai în momentele de mare cumpănă, ce-i amenințau propria existență. Atunci când acestea treceau, ea prefera să ajungă la soluții de compromis cu marea putere din sudul Dunării.

Cu toate acestea, victoria lui Vlad Țepeș asupra sultanului a avut o importanță deosebită, reușind să salveze existența statală a Țării Românești și făcând posibilă încheierea compromisului cu Poarta, ceea ce, în cazul unei înfrângeri, ar fi fost imposibil de realizat. Departe de a fi un agresor, Vlad Țepeș a fost el cel atacat de Imperiul otoman, fiind o victimă a duplicității lui Matia Corvin. Cu toate acestea, el a reușit să-și salveze țara de la transformarea în pașalâc. ■

UN GÂND PE LUNĂ

„Marea forță a Statelor Unite ale Americii este suplețea economiei sale. Puterea noastră fiind cea care este, ar fi o mare eroare pentru America să întoarcă spatele lumii. Noi nu suntem paznicii democrației. Dar nici nu putem să ne îndepărtăm de ceea ce se întâmplă pe pământ. Noi avem cea mai puternică economie și cele mai puternice forțe armate. Interesele noastre sunt planetare."

Richard Holbrooke
fost secretar de stat adjunct al S.U.A.

S-A DISCUTAT LA MONTRÉAL

18th International XVIIIe Congress of Historical Sciences
Congrès International des Sciences Historiques
du 27 août au 3 septembre / from 27 August to 3 September
1995

Atunci când conferința internațională consacrată istoriei americane în mass-media universală, ținută la Roma în octombrie 1993 își propunea să înscrie o masă rotundă a revistelor de istorie la Congresul de la Montréal, revista *Magazin istoric* a susținut entuziast inițiativa colegului David Thelen de A.J.H. (The American Journal of History). Și iată că în după-amiaza zilei de 31 august 1995, într-una din sălile ultramodernului Palat al Congreselor, peste 50 de redactori șefi ai revistelor de istorie din toate continentele se întâlneau pentru prima oară în cadrul unui congres mondial al istoricilor. Era alături de noi și domnul academician Dan Berindei, șeful secției de științe istorice a Academiei Române, răspunzător de *Revue Roumaine d'Histoire*. Discuția (o după-amiază întreagă), cu tema *Prezentul și viitorul revistelor de istorie,* l-a avut ca moderator pe profesorul David L. Rousel de la Universitatea din Indiana (Bloomington, S.U.A.). „Niciodată ca acum nu a existat o asemenea varietate și bogăție a presei istorice" – susținea domnul Rousel. Doar revistele de istorie în limba engleză inventariate în 1986 cuprindeau 700 de titluri, iar un anuar mondial pentru perioada 1981-1986 indică peste 12 000 de periodice istorice. Pentru diferite epoci și specialități, pentru diferite zone și țări. Copleșitoarea majoritate a acestor publicații nu depășește 300 de exemplare, câteva sute ajung la 1 000-1 500 și doar câteva, între care și *Magazin istoric,* ating tiraje de masă. Istoricul din Statele Unite consideră drept strămoșul presei istorice mondiale *Historisk Tidskuft,* editat de Societatea istorică daneză la 1840 și *Historische Zeitschrift,* publicat de Henrich von Sybel în 1859. Noi putem cu siguranță avansa titlul *Magazinului istoric pentru Dacia,* scos la 1843 de Nicolae Bălcescu și August Treboniu Laurian. Dar nici *Steaua Dunării* a lui Mihail Kogălniceanu, nici *Foaie pentru minte, inimă și învățătură,* cu preocupările lor pentru trecutul țării și al lumii nu pot lipsi dintre precursorii presei istorice europene.

Atât acad. Dan Berindei, cât și reprezentanții revistei *Magazin istoric* au evocat experiența românească și au insistat asupra rolului mass-media în difuzarea cunoștințelor istorice.

Exprimarea diferitelor puncte de vedere s-a concentrat asupra cotiturii radicale ce se întrevede pe plan mondial în privința răspândirii informației istorice. S-a subliniat în repetate rânduri că am intrat în epoca de trecere de la publicația istorică modernă *tipărită,* cunoscută timp de 150 ani, la publicația istorică *electronică,* difuzată prin cyberspace. Iată principala provocare căreia îi are de făcut față presa istorică din întreaga lume. Desigur un număr de ani forma clasică a presei istorice va rămâne aceeași, dar ea se va adapta pe de o parte la o nouă tehnologie a tiparului, iar pe de alta, la tehnologia revistei istorice „electronice" care practic va scăpa de sub controlul editorului. Odată introduse în rețeaua multimediei electronice, reconstituirea istoriei ca și cunoștințele și informațiile istorice sunt aruncate într-un joc al dimensiunilor interactive. Istoricii din diferite locuri pot intra în legături și pot contribui la un proces de continuă negociere și redefinire a evenimentului, eventual cu diferite versiuni ale aceleiași întâmplări, din același loc și timp. Vom avea de-a face cu un adevărat mozaic al proceselor și evenimentelor, în care diferiți istorici – oricât de mulți – se pot înscrie și adăuga noi puncte de vedere, pot influența conceptul inițial și destabiliza în continuare tabloul general. Așa ceva nu se putea face niciodată într-o revistă de istorie tipărită. Primele publicații istorice electronice au început experimental la Universitatea John Hopkins din S.U.A. și în alte instituții. Și Internetul a trecut din acest an la masive inserții de informații istorice. Toate acestea sunt trepte pentru trecerea publicisticii istorice în era electronicii. Până atunci, noi ne pregătim să aniversăm în 1997 cele trei decenii de existență clasică a revistei *Magazin istoric,* iar masa rotundă de la Montréal a decis să solicite afilierea presei istorice ca o secție specializată la Comitetul Internațional de Științe Istorice. ■

Cristian POPIȘTEANU,
Dorin MATEI

Români și ruși

• Generalii se retrag, vin consulii generali • Dur, tomnatic și gelos • Mavros, generalul fără uniformă • Sora, nepoata și fiul cancelarului • Țarul interzice divorțul

Presiunea exercitată de cabinetul din St. Petersburg asupra Principatelor române a continuat și după retragerea trupelor ruse dincolo de Prut, în 1834, dar acum principalele instrumente de manevră au devenit cele două consulate generale țariste, din București și Iași. Vremurile se schimbau cu repeziciune, dar practicile mai vechi, cum era și aceea a căsătoriilor mixte, au continuat. Mai mult, în privința mariajelor mixte au apărut chiar unele elemente de noutate. De pildă, în timp ce lumea ofițerilor își pierdea, treptat, din influență și se pregătea să iasă din scenă, un nou corp de nădejde, cel al diplomaților, era gata să-și joace rolul.

POLITICĂ ȘI ÎNCUSCRIRI

PAUL CERNOVODEANU

Mulţumiri publice şi daruri

Înainte de a-i prezenta pe aceşti noi competitori în marea cursă a implantărilor ruseşti în societatea românească, să-i amintim, fugar, pe ultimii dintre militarii ruşi împământeniţi în ţările române în epoca regulamentară. Îl vom aminti mai întâi pe maiorul *Franţisk Roskovski,* căsătorit cu Sevastiţa, fiica clucerului oltean Constantin Haralamb. Apoi, un alt maior, *Aleksandr Arkudinski,* topograf, mort în 1840, căsătorit cu Maria, fiica căminarului Iordache Geanoglu. Între altele, el a fost autorul planului de sistematizare a Aleei Mitropoliei din Bucureşti. Căpitanul *Filip Krijanovski* polon de origine, a fost şi el căsătorit, din 1832, cu o românca, Alexandrina (Luxiţa), fiica marelui logofăt Iordache Florescu. Această Luxiţa, divorţată în 1836, a fost iubita lui Nicolae Bălcescu, din legătura lor născându-se Bonifaciu Florescu (1848-1899), profesor de franceză şi publicist.

Ceva mai cunoscut a fost căpitanul *Ernest Sallmen,* care a întemeiat şi o familie în principatul muntean. Era de origine finlandeză şi s-a stabilit în Ţara Românească în 1834, când s-a căsătorit cu Ana, fiica clucerului Dumitru Ştefănescu. „Ieşit din oştirea rusească", în 1836 a primit aprobare pentru a-şi exercita profesiunile de inginer şi hotarnic. La 20 mai 1849, Barbu Ştirbei vodă l-a primit în oştirea pământeană, cu grad de maior. Un an mai târziu a fost ales în comisia de pregătire pentru participarea Ţării Româneşti la Expoziţia universală de industrie şi comerţ ce urma să se deschidă în 1851 la Londra. În timpul ocupaţiei ruseşti din anii 1853-1854, a fost adjutantul generalului rus Aleksandr Ivanovici Budberg, preşedintele celor două Adunări obşteşti, din Iaşi şi Bucureşti şi guvernator militar al Principatelor. Cu puţin timp înainte de a muri, în 1856, a fost avansat la gradul de colonel.

Din căsătoria sa cu Ana Ştefănescu s-au născut doi copii: Dumitru (1836-1923), general român, însurat cu Elena Butculescu, şi o fată – Zoe –, măritată cu paharnicul Grigore Hrisoscoleu, membru al Curţii de Apel în 1860. Generalul Dumitru Sallmen a avut trei fii şi o fată, Maria, căsătorită cu generalul erou din primul război mondial, David Praporgescu (1865-1916).

Un personaj cu un statut aparte a fost *Nicolae Mavros.* În timpul administraţiei Kisselev ocupase slujba de „obştesc inspector al carantinelor de pe linia Dunării din Principatele Valahii şi Moldovii", cu gradul de general, fără a fi însă în serviciul activ al armatei. Foarte meticulos în slujba sa, a reuşit să stăvilească o puternică epidemie de ciumă izbucnită în Balcani, în 1837, primind mulţumirile publice ale celor doi domni, dar şi importante daruri şi sume de bani, precum şi dreptul de a exporta, fără plata vămii, 12 500 kile de grâu. Mai mult, domnul D. Sturdza l-a ridicat la rangul de „consilier de stat actual".

Om cu stare, Mavros a luat în arendă pe 5 ani vămile Ţării Româneşti, în schimbul sumei de 2 605 000 lei. El s-a implicat şi în viaţa ştiinţifică a celor două principate, fiind membru de onoare al Societăţii medicilor şi naturaliştilor din Iaşi, prenumerant (abonat) la cărţile din „Biblioteca Universală" tipărite de I.E. Rădulescu, dar şi un pasionat arheolog şi numismat. Politic, Mavros a rămas un conservator filorus, neadmiţând nici o abatere de la litera Regulamentului organic.

Din prima sa căsătorie cu Pulheria Ghica, Mavros a avut un fiu, *Dumitru,* ajuns conte şi general în Rusia (1876). Din a doua căsătorie, cu domniţa Sevastiţa Suţu, a avut trei fete. Prima dintre ele, Maria, s-a căsătorit în 1846 cu Ion Cantacuzino (1825-1878), fiul caimacamului ultraconservator C. Cantacuzino. Cea de-a doua fiică, Alexandrina, a fost soţia cunoscutului scriitor şi om politic paşoptist Ion Ghica. În sfârşit, Paulina, cea de-a treia fiică, a fost căsătorită în două rânduri cu diplomaţi ruşi: *Nikolai Muhin-Akimov* şi *Ernest Karlovici Kotzebue,* fiul consulului rus de la Iaşi.

Trecând în Moldova, vom spune din capul locului că aici fenomenul implantărilor prin căsătorii a fost mult mai restrâns. Experienţa traumatizantă a anului 1812, când Moldova fusese sfârtecată în două, era un avertisment ce nu putea să nu fie luat în seamă.

Primul dintre ofiţerii ruşi stabiliţi în Moldova a fost colonelul *Pavel Şubin* (1795-1854), şef al vămilor şi consilier colegial în Basarabia, căsătorit cu Elena (1807-1885), fiica marelui logofăt Alexandru Ghica şi a Elenei Sturdza, înrudită cu doi domni (Mihail Sturdza şi Grigore IV Alexandru Ghica). Şubin era şi el de origine nobilă, fiind strănepotul lui Alexei Şubin, favoritul ţarinei Elisabeta Petrovna (1741-1762).

O altă figură demnă de amintit este *Nikolai Singurov* (1805-1880). Îşi făcuse studiile la St. Petersburg şi participase ca locotenent la campania din 1828-1829. În 8 ianuarie 1833 fusese avansat căpitan şi participase la organizarea miliţiei în Moldova; activând mai apoi ca „profesor de inginerie" la Academia Mihăileană din Iaşi. A ajuns colonel în timpul lui M. Sturdza, iar în 1850 a fost adjutant domnesc şi chiar inspector general al oştirii.

Fiul colonelului Singurov, Alexandru, a fost însurat cu Ecaterina, fiica boierului muntean Iosif Neculescu şi a fost ataşat pe lângă armata rusă în 1877-1878.

Vremea consulilor

Plecarea coloneilor şi a generalilor a aruncat însă în prim-planul vieţii politice din cele două Principate figurile atotputernicilor consuli ruşi, cei chemaţi să exercite controlul sever al întregii vieţi politice, sociale, economice şi culturale din ţările române. Într-un amplu serial publicat de revista *Magazin istoric,* nr. 3-7/1991, a fost reliefat cu precădere rolul pe care l-au jucat cele două consulate ruseşti în Principatele române până la revoluţia din 1848. Noi vom reţine doar acele aspecte ce se înscriu în tema pe care am abordat-o: căsătoriile mixte.

Baronul *Piotr Ivanovici Rückmann,* trimis în post la

Bucureşti odată cu suirea pe tron a lui Alexandru Ghica, a rămas celebru pentru modul brutal în care a impus Adunării Obşteşti a principatului muntean articolul adiţional al Regulamentului organic, prin care orice iniţiativă legislativă trebuia să se facă doar cu aprobarea Porţii şi a Rusiei. Relaţiile sale cu domnul muntean – foarte reci încă din primele momente – s-au mai înviorat abia după ce prea-tomnatecul consul s-a însurat, la 25 mai 1838, cu tânăra şi frumoasa Maria, fiica marelui vornic C. Bălăceanu şi a Mariei Văcărescu. Curând, bătrânul şi gelosul diplomat a ajuns subiectul bârfelilor şi intrigilor din saloanele bucureştene, spre nemulţumirea ţarului care l-a chemat din post la 24 mai 1839. Numit însărcinat diplomatic la Istanbul, apoi în Italia şi în cele din urmă la Viena, Rückmann a sfârşit în mod tragic (a înnebunit). Rămasă văduvă, baroana Maria Rückmann-Bălăceanu s-a întors în ţară. Relaţiile, frumuseţea şi marea ei avere au făcut din ea una din cele mai influente văduve din Bucureşti, sub domniile regulamentare şi chiar mai târziu, la curţile lui Al. I. Cuza sau Carol I.

Între 1840 şi 1847, şefia Consulatului general din Bucureşti a fost ocupată de *Iakov Andreievici Daşkov,* cel care l-a înlăturat din tron pe Alexandru Ghica. Daşkov frecventa saloanele aceluiaşi vornic C. Bălăceanu şi ale Cleopatrei Trubeţkoi. Înconjurat de protipendada rusofilă a Bucureştilor, mulţumit de obedienţa domnului Gh. Bibescu şi a Obşteştilor adunări, Daşkov n-a putut totuşi sesiza la timp naşterea unei puternice mişcări de opoziţie. Nu l-a mai surprins revoluţia la Bucureşti, deoarece fusese schimbat cu un an mai înainte.

Locul lui Daşkov a fost luat de *Karl Evstatievici Kotzebue,* care funcţionase la Iaşi în perioada 1838-1847. Acolo îl adusese şi pe fratele său mai tânăr, *Wilhelm,* literat, care s-a căsătorit în 1839 cu Aspasia, fiica cneazului Gheorghe Cantacuzino (1784-1845), eteristul, polcovnic în Rusia, şi a Elenei Gorceakov, sora cneazului Alexandr Mihailovici Gorceakov, viitorul ministru de externe şi cancelar al Rusiei (1856-1882). Acest Wilhelm Kotzebue a fost o figură luminată, care s-a ataşat sincer de români, traducând în germană poezii populare româneşti şi publicând mai multe scrieri inspirate din viaţa românilor; a avut legături cu Junimea şi a fost ales membru de onoare al Academiei Române.

Mavros – generalul fără uniformă, dar cu mare avere (portret de Theodor Aman)

În p.45: *deşi o excepţie, „incidentul" din Dealul Spirii din 13 septembrie 1848 anunţa înfiriparea unei noi stări de spirit în cadrul oştirii naţionale române*

Fiul consulului Karl Evstatievici, *Ernest Kotzebue,* şi el diplomat, a fost căsătorit cu fiica generalului Mavros, Paulina. Din căsătoria lor s-a născut *Pavel Ernestovici Kotzebue,* general rus, refugiat în România după izbucnirea revoluţiei bolşevice din 1917. Soţia sa, Lydia Suhanova, născută Şaratov (1865-1944), a fost printre realizatorii Monumentului Aviatorilor de pe Bulevardul Aviatorilor din Bucureşti, pe care l-a lucrat împreună cu sculptorul Ioan Fekete, între anii 1930-1935.

Un alt diplomat rus căsătorit cu o româncă, a fost *Nikolai Karlovici Giers* (1820-1895), provenind dintr-o familie de origine suedeză germanizată. La 1841 fusese numit prim interpret al Consulatului rus din Iaşi, rămânând ca atare până în timpul revoluţiei de la 1848, când, apreciat de generalul N.A. Lüders, comandantul trupelor intervenţioniste ruse, a fost detaşat pentru scurtă perioadă la Istanbul, ca secretar de ambasadă. În 1851 s-a întors la Iaşi, funcţionând aici ca consul general (1851-1853). În timpul ocupaţiei ruse din 1853-1854 a fost numit şeful cancelariei diplomatice a generalului A.I. Budberg.

Din 1849 Giers se căsătorise cu Olga (1831-1903), fiica cneazului Gh. Cantacuzino şi a Elenei Mihailovna Gorceakov. Mai târziu, Giers a fost numit consul general la Bucureşti (1858-1863). Neputându-l influenţa pe Al. I. Cuza în problema mănăstirilor închinate, spre a adopta o poziţie favorabilă Rusiei, Giers şi-a cerut transferul, fiind numit ca ministru plenipotenţiar rus la Teheran, Berna şi Stockholm. Aflându-se tot timpul sub protecţia unchiului soţiei sale, cancelarul Gorceakov, Giers a ajuns, adjunct al ministrului de externe rus (1875). Chiar fiul cancelarului Gorceakov, *Konstantin Alexandrovici* a fost însurat cu o moldoveancă, domniţa Maria, fiica lui Mihail vodă Sturdza. În sfârşit, cariera lui Giers a ajuns la apogeu când a succedat în post lui Gorceakov, în 1882, pe care l-a deţinut în tot timpul domniei lui Alexandru III.

Căsătoria surorii cancelarului Gorceakov cu un român, a fiicei acestora cu un alt ministru de externe rus, Giers, şi, în sfârşit, chiar a fiului cancelarului rus tot cu o româncă reprezintă cele mai înalte trepte atinse în secolul XIX de relaţiile matrimoniale româno-ruse. Şi şirul acestor căsătorii de rang politic ridicat a continuat prin măritişul fiicei lui Giers, *Olga* (1852-1923) cu diplomatul român Gheorghe Rosetti-Solescu (1853-1916), ministrul României la St. Petersburg (1895-1911). Dar acestea nu au fost singurele legături ale lui Giers cu România. Fiul său, *Mihail Nikolaevici* a fost ministrul Rusiei la Bucureşti (1902-1912), contribuind cu

ajutoare la ridicarea Bisericii ruse din Capitală, la 1905, iar nepotul de frate al ministrului afacerilor externe, Aleksandr Aleksandrovici Giers a fost consul al Rusiei la Iaşi (1891-1899), scriind chiar şi o istorie a acestui consulat, pe care a publicat-o în *Arhiva istorică şi literară* din Iaşi, în 1897 şi 1908.

Fariseu şi puritan demodat

Dacă pentru întreaga perioadă a ocupaţiei militare ruse din 1828-1834 şi a regimului regulamentar până la 1848 am făcut cunoscute cele mai relevante alianţe matrimoniale româno-ruse, nu trebuie să pierdem din vedere că au existat şi destule legături nelegitime, dintre care vom aminti numai două, nu doar pentru că s-au consumat „la un înalt nivel", dar şi pentru că s-au ridicat deasupra unor sordide relaţii de concubinaj. Însuşi generalul *Kisselev* a avut o iubită credincioasă, pe Alexandra (Alina) Bagration, fiica cneazului Aleksei Kirilovici şi a Zoei, născută Văcărescu, şi care a divorţat de soţul ei Emanuel Băleanu, în 1836, urmându-l pe Kisselev în Rusia. De altfel, încă cu un an înainte, din legătura lor se născuse o fiică, *Ana Alexandrina* (1835-1875), urmată apoi de alţi trei copii: *Vladimir* (1837-1888), *Elena* (1839-1865) şi *Constantin* (născut în 1840) şi ajuns ofiţer rus. Toţi aceşti copii nelegitimi ai lui Kisselev au fost adoptaţi de vărul primar al străbunicii lor, Alexandrina Văcărescu născută Prejbeanu, anume stolnicul Iacovache Prejbeanu (1826-1883), însurat cu Safta Drugănescu, fără urmaşi, şi care s-a stabilit în Rusia, unde a şi murit. Cei patru copii au purtat numele de Bagration-Prejbeanu şi aceasta pentru că, răspunzător de actele sale, Kisselev a dorit să divorţeze de soţia sa, o contesă Potocki[1], care se afla bolnavă, internată într-un sanatoriu în Polonia, pentru a se căsători cu Alina şi a-şi legitima copiii. El s-a izbit însă de opoziţia fermă a ţarului Nicolae I, suflet de fariseu şi puritan demodat, care i-a interzis divorţul.

Fetele lui Kisselev şi ale Alinei Bagration s-au măritat cu români de aleasă calitate: Ana Alexandrina (Saşa) a luat în căsătorie pe scriitorul şi istoricul arheolog Alexandru Odobescu (1834-1895), iar Elena a fost, din 1857, soţia apreciatului genealogist Ştefan Dimitrie Grecianu (1825-1909), editor al cronicii brâncoveneşti a strămoşului său, logofătul Radu Grecianu, şi autor al primelor fascicule din *Genealogiile documentate ale familiilor boiereşti*, editate postum de fiul său Paul Grecianu, botezat de bunicul său Kisselev.

La Paris a mai fost întâlnit, în 1910, un ataşat militar al Ambasadei ruse cu numele Andrei Prejbeanu, probabil vreun fiu al ofiţerului Constantin şi ultim urmaş al lui Kisselev.

A doua legătură sentimentală puternică nefinalizată printr-o căsătorie a fost aceea a însuşi domnitorului muntean Alexandru Ghica, care s-a îndrăgostit încă din perioada 1828-1834, când era mare spătar, de contesa Elisabeta von Suchtelen, născută Lanskoi, soţia unui demnitar rus de origine germană, pe care a cunoscut-o la o petrecere dată în casele Romanit din Bucureşti. Această aventură sentimentală s-a prelungit şi peste hotarele ţării, în Italia, unde protagoniştii ei au avut prilejul să se întâlnească, îndeosebi după părăsirea tronului de către Alexandru Ghica în 1842 mai ales că Elisabeta von Suchtelen a refuzat să se mai întoarcă în Rusia şi s-a stabilit la Florenţa.

O poziţie fermă a mamei contesei, o prinţesă Narîşkin (persoană influentă la curtea ţarului) l-a determinat pe Nicolae I să nu îngăduie contelui Konstantin von Suchtelen să divorţeze de soţia sa, mai ales că aveau şi copii, aşa încât cei doi îndrăgostiţi au trebuit să trăiască până la sfârşitul vieţii lui Alexandru Ghica fără ca legătura lor să fie binecuvântată de biserică.

Urmări în timp

Dacă încercăm să întocmim un bilanţ al relaţiilor matrimoniale româno-ruse în perioada 1828-1848, se constată că ele au avut o preponderenţă deosebită în domeniul militar şi o oarecare pondere în cele administrativ şi diplomatic, dar că, în mod global, rezultatele n-au fost pe măsura iniţiatorilor lor. Este drept că viaţa social-politică din Principate s-a desfăşurat în toată această perioadă sub semnul obedienţei faţă de puterea protectoare, dar în comerţ, cultură şi ştiinţele liberale s-au resimţit curente înnoitoare receptate din alte părţi ale Europei, în special din ţările de tradiţie democratică din apusul continentului. În mod paradoxal, revoluţia de la 1848 a fost mult mai radicală în Ţara Românească, unde implantările ruseşti fuseseră mult mai puternice atât în armată cât şi în administraţie, şi a izbutit pentru câteva luni să instituie o nouă ordine. Rusia a intervenit cu brutalitate, silind şi Poarta să participe la înăbuşirea revoluţiei. Se ridică întrebarea: oare încuscririle ruse în societatea românească au constituit un eşec?

Parţial nu, deoarece armata, la nivel de comandament, exceptând ofiţerii patrioţi ca Tell, Pleşoianu, Hristofi şi în special Maghieru, cu trupa ce i-a urmat, a rămas fidelă vechiului regim şi n-a ripostat invaziei ruso-otomane (excepţie făcând episodul din Dealul Spirii din 13/25 septembrie 1848). Acest lucru nu trebuie să ne mire, deoarece comandanţii de polcuri Banov, Horbaţki, Paznanski, Engel, Sallmen ş.a. erau ruşi sau români cu sentimente filoruse, prècum Odobescu, Solomon, Filipescu, Herescu-Năsturel ş.a.

Este şi motivul pentru care, ţarul şi consilierii săi nu au renunţat la această politică de înrudiri prin căsătorii, înregistrându-se o revigorare a lor în vremea ocupaţiei din 1848-1851. Dar despre toate acestea în numărul viitor. ■

(Va urma)

---

[1] Soţia generalului Kisselev a fost fiica generalului artileriei din fostul regat al Poloniei, contele Stanislav Potocki şi a frumoasei aventuriere grecoaice Sofia, despărţită de contele de Witte. Aceasta a făcut furori la curţile boiereşti din Bucureşti şi Iaşi şi mai ales cu prilejul petrecerilor fastuoase oferite în capitala Moldovei de către cneazul Grigori Aleksandrovici Potemkin, generalissimul trupelor ruse în timpul războiului ruso-austro-turc din 1787-1791, printre ale cărui favorite s-a numărat.

1866-1996

Clio sub cupola Academiei Române

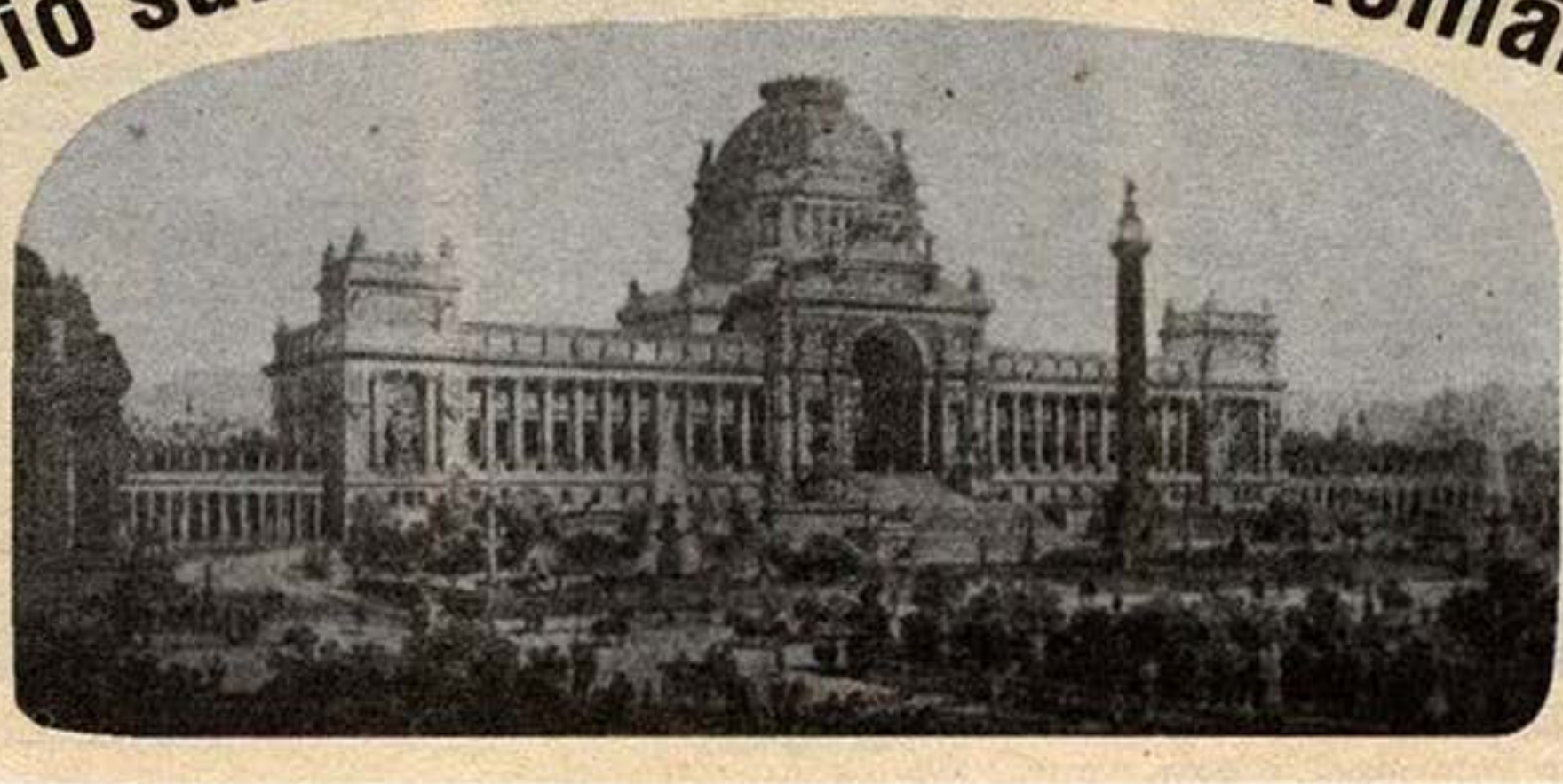

Am prezentat în numărul trecut al revistei noastre o succintă rememorare a principalelor prezențe ale istoricilor în viața Academiei Române, de la a cărei întemeiere (sub numele de Societatea Literară Română, devenită apoi Societatea Academică Română) s-au împlinit în aprilie a.c. 130 ani.

Continuăm acum cu alte momente de istorie academică sub semnul Muzei Clio din ultimele decenii ale veacului trecut. Ca și la episodul precedent, incursiunea noastră o efectuăm pe baza lucrării Istoria Academiei Române. Repere cronologice, **de Dorina N. Rusu, publicată în 1992 în Editura Academiei Române.**

Datele sunt pe stil nou.

1873

11 septembrie. Generalul Constantin Năsturel-Herescu instituie un premiu ce-i va purta numele şi care se va acorda, între altele, şi unor lucrări din domeniile „istoriei, geografiei şi arheologiei, mai ales atingătoare de ţările române".

G. Barițiu prezintă studiul său *Campania de la 1444. Bătălia de la Varna.*

1874

30 august. Al Odobescu face propuneri pentru întocmirea unui catalog al monumentelor epigrafice existente în Muzeul Național de Antichități.

4 septembrie. Secțiunea istorică dezbate problema traducerii operelor cantemiriene.

D.A. Sturdza prezintă un memoriu asupra portretelor domnitorilor României.

1875

21 septembrie. O comisie alcătuită din M. Kogălniceanu, A.T. Laurian, V.A. Urechiă, Al. Odobescu şi I. Ghica este însărcinată să coordoneze „traducerea tuturor părților [din autori străini] care se referă la istoria şi geografia țărilor şi națiunii române, începând cu autorii bizantini".

1876

24 septembrie. Noi membri titulari în cadrul Secțiunii istorice – Vasile Maniu şi Alexandru Papadopol-Calimah.

29 septembrie. G. Barițiu este ales președinte al Secțiunii istorice, Al. Odobescu – vicepreşedinte, iar V. Maniu – secretar.

Studiul lui Ion Bianu, *Viața și activitatea lui Maniu Samuil Micu alias Clain de Sadu* este premiat cu 150 lei. „În mijlocul întunericului, care domină în cultura filologică şi chiar istorică a românilor, mai ales dincolo de Carpați până în al XVIII-lea secol – scrie Bianu –, trei bărbați s-au înălțat, cari au deschis românismului o eră nouă: aceştia sunt Maniu Samuil Micu alias Clain, George Şincai şi Petru Maior, trei plini de erudițiune, de iubirea limbei şi națiunei lor şi de zel pentru ele".

1877

7 septembrie. În cadrul Secțiunii istorice, Vincențiu Babeş arată că este „o plângere generală cum că românii nu sunt cunoscuți în străinătate", apreciind că „vina este mai mult a noastră, deoarece n-am pus şi nu

În imagine: un proiect, din 1886, pentru palatul Academiei Române.

Slujitori ai Muzei Clio, membri ai Academiei Române în veacul trecut: August Treboniu Laurian...

...B.P. Hasdeu...

...I. Massim...

punem toată stăruința cerută spre a ne face cunoscuți".

20 septembrie. D.A. Sturdza donează exemplarul manuscris al *Psaltirei în versuri* a lui Dosoftei, precum şi un exemplar din „*Psaltirea în proză* a ilustrului mitropolit, tipărită românește şi slavonește".

25 septembrie. B.P. Hasdeu este ales membru al Societății Academice, la Secțiunea filologică. Aron Densușianu şi Grigore Tocilescu sunt aleşi membri corespondenți.

Sunt desemnați, totodată, cei dintâi membri corespondenți străini: istoricul austriac Julias Jung, elenistul francez Emile Legrand şi orientalistul francez Léon-Louis-Lucien Prunol de Rosny.

27 septembrie. Lucrarea lui Al. Odobescu *Archeologica* primeşte Premiul „Năsturel", în valoare de 4 000 lei.

1878

2 septembrie. În Secțiunea istorico-arheologică este prezentat manuscrisul lucrării *Revoluțiunea lui Horia,* de N. Densușianu.

24 septembrie. Urmaşii lui Al. Papiu Ilarian, stins din viață la 23 octombrie 1877, donează Societății Academice biblioteca acestuia.

2 octombrie. Academia Imperială de Ştiințe din St. Petersburg anunță că va trimite Societății Academice patru manuscrise ale lui Dimitrie Cantemir.

5 octombrie. G. Barițiu este ales vicepreşedinte al Societății Academice.

7 octombrie. Grigore Tocilescu anunță din Viena că a copiat din Biblioteca imperială un manuscris, *Viața Sfântului Ioasofat,* tradusă de logofătul Botiulescu la 1763, şi o psaltire din 1618.

B.P. Hasdeu este însărcinat cu retipărirea *Psaltirii* lui Coresi, iar G. Sion cu reeditarea lucrării lui Dimitrie Cantemir, *Divanul sau Gâlceava înțeleptului cu lumea.*

1879

8 aprilie. Prin înalt decret semnat de domnitorul Carol I, Societatea Academică Română „se declară institut național cu denumirea Academia Română", care are „de scop cultura limbii şi istoriei naționale, a literelor, a ştiințelor şi frumoaselor arte". Academia Română „este şi rămâne persoană morală şi independentă în lucrările sale de orice natură".

14 iulie. Se alege cel dintâi Birou de conducere al Academiei Române, format din: Ion Ghica – preşedinte; George Sion, D.A. Sturdza, P.S. Aurelian – vicepreşedinți; Al. Odobescu – secretar general.

15 iulie. Theodor Mommsen este ales membru de onoare.

1880

13 februarie. Se stabileşte un schimb de publicații cu Muzeul arheologic şi Cabinetul de numismatică din Stockholm.

18 aprilie. N. Densușianu este ales membru al Academiei.

25 aprilie. Lucrarea lui B.P. Hasdeu *Cuvente den bătrâni* primeşte premiul „Heliade".

Un an mai târziu, la 18 aprilie, este recompensat cu acelaşi premiu „Heliade" pentru *Principie de lingvistică.*

1881

4 aprilie. D.A. Sturdza donează mai multe manuscrise din sec. XV-XVI.

5 aprilie. Istoricul şi folcloristul Atanasie M. Marienescu este ales membru al Academiei.

7 aprilie. Simion Florea Marian devine membru al Secțiunii istorico-arheologice.

...Nicolae Ionescu...

...V.A. Urechiă...

...și D.A. Sturdza

22 mai. Frații Leon și Albert Daniel Chajen, din Iași, donează Academiei suma de 15 000 lei „pentru a înavuți colecțiunile sale privitoare la istoria patriei, fie în hrisoave și documente, fie în cărți vechi și manuscrise românești, fie în monede sau alte obiecte antice".

23 decembrie. V.A. Urechiă anunță înscrierea în bugetul pe 1882 a unei sume destinate special săpăturilor arheologice.

1882

18 martie. D.A. Sturdza prezintă nevoile imediate ale Academiei; organizarea bibliotecii, construirea unui local propriu „unde să putem depune în siguranță colecțiunile noastre și unde să le putem așeza ca ele să fie utilizate. Biblioteca noastră trebuie completată și înavuțită pe fiecare an. Apoi, dacă vrem o istorie națională, istoria nu se poate scrie pe născocirile din capul unuia sau altuia, ci pe documente... E nevoie a cunoaște și a cerceta totul pentru a scrie istoria noastră națională și fără publicări nu putem face nimic".

3 aprilie. La propunerea Secțiunii istorico-arheologice, Ioan Slavici și episcopul Aradului, Ioan (Iosif) Goldiș, sunt aleși membri corespondenți.

Arheologul ungur Carol Toma, fondatorul unui muzeu de antichități dacice și autor al unor lucrări referitoare la istoria Daciei, este ales membru de onoare.

17 aprilie. Discursul de recepție al lui Atanasie M. Marienescu, *Viața și operele lui Petru Maior,* cu răspunsul lui V.A. Urechiă.

19 mai. Dare de seamă a lui Gr. Tocilescu despre săpăturile de la Iglița, cu o privire generală asupra monumentelor antice din Dobrogea.

29 septembrie. N. Ionescu anunță descoperirea, într-o bibliotecă din Elveția, a unei relatări, în limba italiană, despre împrejurările uciderii, în august 1601, a lui Mihai Viteazul, consemnate la numai 15 zile după moartea voievodului unificator de țară. De asemenea, tot în Elveția, a aflat relatări germane despre Vlad Dracul.

1883

6 aprilie. G. Barițiu prezintă un *Raport asupra călătoriei la ruinele Sarmizegetusei și a informațiunilor adunate la fața locului în anul 1882. (Magazin istoric,* nr. 10/1992.)

10 aprilie. În sesiune comună a Secțiunilor istorică și literară, prezidată de V. Alecsandri, se discută primul volum al lucrării *Mitologia romană și română* de At.M. Marienescu.

18 aprilie. Noul Birou al Academiei: președinte – D.A. Sturdza; vicepreședinți – T. Maiorescu, episcopul Melchisedec, P.S. Aurelian.

31 august. N. Kretzulescu donează 44 de fotografii-facsimil după 49 documente din sec. XIV-XV, aflate la Academia Imperială din Moscova.

1884

21 martie. Gr. Tocilescu prezintă cele dintâi descoperiri arheologice de la Adamclisi, cu fotografii după basoreliefuri, sculpturi și inscripții.

4 aprilie. Regele Carol I propune alcătuirea unui *Etymologicum Magnum Romaniae,* „conținând toate cuvintele vechi, care altminteri vor fi pierdute pentru generațiile viitoare". Își însoțește propunerea și cu o donație de 6 000 lei anual, până la definitivarea lucrării.

8 aprilie. Librarul I.V. Socec se oferă a tipări pe contul său studiul lui N. Bălcescu, *Istoria românilor subt Mihai Voevod Viteazul.*

10 aprilie. Al. Odobescu anunţă, din Paris, că a trimis Academiei 57 caiete (579 pagini) cu 396 documente copiate din volumele de corespondenţă diplomatică dintre Franţa şi Poartă, între anii 1791-1807.

13 aprilie. Numismatul Mihail C. Sutzu este ales corespondent membru al Secţiei istorico-arheologice.

14 aprilie. B.P. Hasdeu este însărcinat să alcătuiască, în 6 ani, *Etymologicum Magnum Romaniae.*

9 iulie. Regele Carol I donează opt tipărituri vechi româneşti, printre care *Îndreptarea legii* (1658) şi un *Octoih* (1787).

1885

27 martie. Revoluţiunea lui Horia în Transilvania şi Ungaria, de N. Densuşianu, primeşte premiul „Heliade".

31 martie. Ion C. Brătianu este ales membru de onoare.

19 mai. D.A. Sturdza prezintă trei notiţe istorice referitoare la o scrisoare autografă a lui Mihai Viteazul, la un steag românesc luat de la asediul Vienei din 1683 şi păstrat în Muzeul din Dresda şi la o serie de monede de la Alexandru cel Bun şi Ştefan cel Mare.

1886

3 aprilie. Al. Papadopol-Calimah propune ca Academia să editeze o revistă istorică sau să tipărească un catalog al documentelor istorice aflate în păstrarea sa.

14 aprilie. Theodor Codrescu este ales membru corespondent.

17 aprilie. Se alege Biroul Secţiei istorice: V.A. Urechiă – preşedinte; Al. Papadopol-Calimah – vicepreşedinte.

19 aprilie. T. Codrescu atrage atenţia asupra descoperirilor arheologice de la Cucuteni, unde „se află un vast şi preţios tezaur pentru istoria ţării noastre".

1887

24 martie. Episcopul Melchisedec propune ca Academia să ceară sprijinul guvernului pentru tipărirea a nouă volume de documente culese de E. Hurmuzaki.

29 martie. D.A. Sturdza anunţă că s-a luat măsura de a se aduce basoreliefurile de la Adamclisi la Muzeul Naţional de Antichităţi. M. Kogălniceanu propune ca „turnul de la Adamclisi să se reconstruiască pe una din pieţele capitalei României".

6 aprilie: Ion Kalinderu este ales membru al Secţiunii istorice.

10 aprilie. T.C. Văcărescu primeşte premiul „Heliade" pentru lucrarea sa *Luptele românilor în resbelul din 1877-78.*

1888

3 martie. R. Rosetti dăruieşte documente istorice în limbile română, greacă şi franceză.

28 aprilie. Mihail Kogălniceanu este ales preşedinte al Academiei.

25 mai. D.A. Sturdza dăruieşte un volum de manuscrise cu acte privind lupta pentru unire din anii 1857-1858.

23 septembrie. N. Ionescu reprezintă Academia la festivitatea dezvelirii statuii lui Miron Costin la Iaşi.

14 decembrie. A.D. Xenopol dăruieşte primul volum din lucrarea sa, *Istoria românilor din Dacia traiană.*

1889

6 martie. Principesa Alina Ştirbei donează Academiei suma de 200 000 lei. „Fac aceasta, arată donatoarea, în credinţa ce am că Academia va fi întotdeauna purtătoarea dezvoltării morale şi intelectuale a poporului românesc. Am crezut că e bine să dau acestei donaţiuni o destinaţiune mai ales istorică, fiindcă cunoştinţa exactă şi amănuntă a istoriei este fundamentul adevăratului patriotism care, pricepând binele şi progresul săvârşit, relele şi nevoile suferite, arată cetăţeanului calea ce trebuie să urmeze cu încredere şi cu siguranţă".

11 aprilie. A.D. Xenopol primeşte premiul „Heliade" pentru *Istoria românilor din Dacia traiană.*

13 aprilie. Este ales noul Birou al Academiei: M. Kogălniceanu – preşedinte; B.P. Hasdeu, P.S. Aurelian, N. Ionescu – vicepreşedinţi.

Sunt aleşi membri corespondenţi în Secţiunea istorică: George Ionescu-Gion, Dimitre Onciul, A.D. Xenopol şi Petru Broşteanu.

29 noiembrie. Directorul Arhivelor Regale din Stockholm, C.T. Odher, donează 33 documente referitoare la istoria românilor.

1890

18 martie. La propunerea lui M. Kogălniceanu, este ales membru de onoare Victor Emmanuel III, viitorul rege al Italiei, „primul principe dintr-o casă domnitoare din Italia care vizitează România, iubitor de ştiinţă şi cunoscut ca un distins numismat".

28 martie. Principele Ferdinand de Hohenzollern-Sigmaringen, viitor rege al României, este ales membru de onoare.

1 aprilie. Istoricul Constantin Erbiceanu este ales membru corespondent.

2 aprilie. Grigore G. Tocilescu, directorul Muzeului Naţional de Antichităţi, este ales membru al Secţiunii literare.

1891

7 aprilie. G. Sion dăruieşte „proclamaţiunea cea mare a revoluţiei de la 1848 din Muntenia şi proclamaţiunea Locotenenţei domneşti de la 6 septembrie 1848, prin care anunţă desfiinţarea clăcii în toate formele ei".

11 aprilie. Istoricul german Otto Schrader este ales membru corespondent.

13 aprilie. Sesiune aniversară cu prilejul împlinirii a 25 de ani de la înfiinţarea Societăţii Academice Române.

14 aprilie. Istoricul grec Emanoil Ghedeon este ales membru corespondent.

19 iunie. D.A. Sturdza prezintă studiul lui I. Bogdan *Cronicele moldoveneşti dinainte de Ureche.*

2 iulie. Se stinge din viață M. Kogălniceanu. Prin testament, lasă Academiei mai multe documente istorice și corespondență diplomatică, între care și, „două plicuri în limba chineză, care cuprind corespondența împărătesei regente a Chinei și a miniștrilor săi, ținută cu mine, când mă aflam ministru al României la Paris".

1892

15 martie. Academia este invitată a lua parte la festivitățile ce urmau să aibă loc în Italia cu prilejul împlinirii a 400 ani de la descoperirea Americii.

B.P. Hasdeu redactează textul ce urmează a fi scris pe pergamentul albumului consacrat acestui eveniment: „Colonii de la Dunăre ai marelui împărat Traian, reprezentați prin această foaie de Academia Română, salută a 400-a aniversare a lui Cristofor Columb, unul din geniurile cele mai sublime și urează gintei latine de a rodi în toți timpii mulți Columbi ca să aștearnă noi căi de fericire și de lumină peste neamul omenesc".

18 martie. D.A. Sturdza, la deschiderea ședințelor Academiei afirma: „În alte țări mai bătrâne, care au izbutit a-și asigura temeinic existența și traiul, academiile reprezintă mai mult conlucrarea înfrățită a celor mai învățați ai națiunii pe întinsul teren al științelor. La noi, Academia are mai mult un caracter național. Limba și istoria sunt principalele ei ocupațiuni, căci limba și istoria ni se contestau și ni se contestă neîncetat... Academia să rămână vecinic focarul neatins al ideii naționale, purificate și întărite de știință".

2 aprilie. V.A. Urechiă prezintă cel dintâi volum al lucrării sale, *Istoria școalelor de la 1800 la 1864.*

12 aprilie. Ion Bogdan este ales membru corespondent.

13 mai. Gr. Tocilescu este desemnat să reprezinte Academia la Congresul de arheologie de la Orléans (22-30 iunie 1892).

24 mai. V.A. Urechiă, Gr. Ștefănescu, Gr. Tocilescu participă la Sibiu la sărbătorirea lui G. Barițiu, care împlinește 80 de ani.

8 iulie. Biblioteca episcopului Melchisedec Ștefănescu (stins din viață la 28 mai) intră în colecțiile Academiei; între altele – 2 511 cărți, 82 manuscrise, 95 monede vechi.

18 noiembrie. I. Bianu donează testamentul original al lui N. Bălcescu, redactat în limba italiană, la Palermo.

23 decembrie. V.A. Urechiă dăruiește din partea lui C. Esarcu, 14 documente din 1774-1776, copiate din Biserica San Marco din Veneția, referitoare la luarea Bucovinei de către Habsburgi.

1893

23 martie. A.D. Xenopol devine membru titular; la fel și I. Kalinderu.

5 aprilie. G. Barițiu este ales președinte al Academiei, fiind primul transilvănean în această funcție. „Iată marele eveniment – scrie revista *Familia* – a cărui glorie se revarsă asupra tuturor românilor de dincoace. Un eveniment și mai important prin considerațiunea că el ne indică identitatea culturală a neamului românesc".

2 mai. G. Barițiu încetează din viață. Corespondența sa cu Andrei Șaguna și I. Sterca-Șuluțiu este adusă la Academie de la Sibiu de I. Bianu.

7 iulie. Nerva Hodoș donează 33 documente din timpul răscoalei lui Horea, precum și o istorie a evenimentelor din 1784-1785, scrisă de comitele Dominic Teleki și tradusă în românește de Al. Papiu Ilarian.

15 septembrie. B.P. Hasdeu prezintă comunicarea *Basarabii. Cine? De unde? De când?*

10 noiembrie. Academia de Științe din Berlin își exprimă interesul pentru cercetările lui Gr. Tocilescu privind limesul dacic alutan.

1894

2 februarie. Gr. Tocilescu prezintă comunicarea *Limes danubianus și un nou val în Dobrogea.*

16 februarie. D.A. Sturdza este desemnat să reprezinte Academia Română la cel de-al X-lea Congres al orientaliștilor (Geneva, 15-24 septembrie).

30 martie. Ion Kalinderu citește, în ședință solemnă, discursul său de recepție despre *Episcopul Melchisedec,* „una din podoabele acestei Academii, care s-a distins ca teolog, ca istoric, ca filolog, un bărbat cu mintea bogată".

16 aprilie. I. Bianu este însărcinat cu alcătuirea bibliografiei românești.

24 aprilie. Noi membri de onoare, între care istoricul german Otto Friedrich August Benndorf.

25 aprilie. Istoricul și epigrafistul german Heinrich Otto Hirschfeld este ales membru de onoare.

8 iunie. Apel în sprijinul luptătorilor memorandiști condamnați. „Academia Română, cercetătoare a istoriei neamului românesc, face un apel călduros la membrii institutelor de cultură ale întregului neam omenesc ca să se intereseze de cauza cea dreaptă a românilor din Transilvania și Ungaria care e, totodată, o cauză generală".

1895

29 martie. Discursul de recepție al lui A.D.Xenopol, dedicat lui M. Kogălniceanu, cel care „a umplut cu înalta lui personalitate mai bine de 50 de ani din istoria neamului românesc".

9 aprilie. Istoricul francez Alfred Rambaud este ales membru de onoare.

3 mai. V.A. Urechiă este însărcinat să reprezinte Academia la Congresul internațional al limbilor romanice (Bordeaux, 17-22 august), iar Gr. Tocilescu la Congresul arheologic al Franței (Clermont-Ferrand, 5-13 iunie).

24 noiembrie. La înmormântarea lui Al. Odobescu, din partea Academiei vorbește Gr. Tocilescu. Ilustrul dispărut „a fost și a voit să fie totdeauna și înainte de toate un om de știință, un dascăl al tinerimii și s-a simțit mândru între noi și cu noi... el a fost și un suflet mare și nobil, o inimă curată și generoasă".

1896

6 martie. Comunicări: *Din istoria anilor 1806-1812,* de V.A. Urechiă, şi *Dacia militaria,* de Gr. Tocilescu.

18 martie. Se aprobă publicarea în *Analele Academiei* a studiului lui N. Iorga *Contribuţiuni la Istoria Munteniei în a doua jumătate a secolului al XVI-lea.* Este începutul carierei academice a savantului.

27 martie. A.D. Xenopol prezintă comunicarea *Caracterul ştiinţific al istoriei.*

18 septembrie. B.P. Hasdeu donează trei documente originale referitoare la familia sa şi la participarea lui Nicolae Hasdeu la asediul Vienei, în 1683.

1897

21 aprilie. Nicolae Iorga este ales membru corespondent.

Istoricii Eugen Bormann, din Viena, şi Alfred von Domaszewski, din Heidelberg, sunt aleşi membri de onoare.

10 septembrie. Biblioteca primeşte din partea Ministerului afacerilor străine copii după rapoartele ambasadorilor Franţei la Constantinopol (1828-1829, 1834-1848) şi ale consulilor austrieci din Bucureşti şi Iaşi din 1812.

8 noiembrie. V.A. Urechiă reprezintă Academia la inaugurarea monumentului de la Războieni.

1898

8 aprilie. A.D. Xenopol prezintă comunicarea *Constituţia lui Ioniţă Sandu Sturdza din 1822. Originea Partidului Conservator şi a Partidului Liberal în Moldova.*

10 aprilie. Premiul „Heliade" este acordat lui Zamfir Arbore pentru lucrarea sa *Consideraţiuni istorice şi geografice asupra Basarabiei înainte de 1812.*

12 aprilie. T.V. Stefanelli este ales membru al Secţiunii istorico-arheologice.

18 noiembrie. N. Iorga prezintă comunicarea *Documente noi în parte româneşti relative la Petru Şchiopul şi Mihai Viteazul.*

22 noiembrie. Se deschide cea dintâi sală de lectură a Bibliotecii, cu 32 locuri, şi o sală de studiere a manuscriselor, cu opt locuri.

1899

10 februarie. N. Iorga prezintă rezultatele cercetărilor sale în arhivele braşovene, privind „socotelile Braşovului la 1550-1714" şi asupra „mai multor cronici inedite relative la istoria noastră din secolul al XVII-lea".

17 februarie. Comunicarea lui Gr. Tocilescu *Cetatea Dinogeţia şi valul de pământ de la Galaţi.*

29 martie. B.P. Hasdeu este însărcinat să reprezinte Academia la Congresul internaţional al orientaliştilor (Roma, 14-26 octombrie).

7 aprilie. Comunicarea lui N. Iorga, *Cronici muntene din secolul al XVII-lea.*

20 aprilie. Episcopul Nicolae Popea, preşedintele Comitetului Naţional Român din Transilvania, şi istoricul Constantin Erbiceanu sunt aleşi membri ai Academiei.

Referindu-se la cercetările sale asupra epocii fanariote, C. Erbiceanu spunea la 22 aprilie: „Scopul ce-l urmăresc este: situaţiunea culturei la români în acele timpuri de încercări şi nestatorniciri. Din câte cunosc până acum, bazat pe monumente şi date pozitive ce mi-au rămas din epoca fanariotă, ne putem mândri noi, românii, că în principatele românilor n-au lipsit nici oamenii culţi şi devotaţi patrioţi şi că secole întregi am fost azilul popoarelor nenorocite şi subjugate de turci, greci, sârbi, bulgari, arnăuţi, macedoneni. Tot românii au fost singurul popor ce a dat alinare şi mângâieri popoarelor ortodoxe din Orient, prin ajutoruri în bani şi hărăziri de tot felul.

Făgăduiesc că atât cât Dumnezeu îmi va da viaţă, voi continua cercetările mele istorico-literare din acea epocă, dând la lumină tot ce ne interesează pentru cultura noastră literară şi completarea datelor noastre istorice naţionale". ■

Clio anunţă

Cum a murit Shakespeare?

Revista *New Scientist* avansează ipoteza unui cancer al glandelor lacrimale, pe baza concluziilor mai multor oameni de ştiinţă şi criminalişti germani. Descoperirea a fost făcută recent, în cursul identificării unei măşti mortuare presupuse a fi a lui Shakespeare, care se află în prezent într-un castel din oraşul german Darmstadt. Cu ajutorul computerelor, s-au analizat toate reprezentările dramaturgului datând din veacul XVII, demonstrându-se astfel că bustul executat la 7 ani de la moartea marelui Will ca şi cunoscuta gravură de pe prima ediţie a pieselor sale, tipărită la Londra în 1623, sunt reprezentări autentice.

Aplicând tehnologii diferite, savanţii şi criminaliştii germani au stabilit că acelaşi pictor care a pictat gravura din 1623 este şi autorul măştii mortuare din gips din castelul de la Darmstadt. Un bogat aristocrat german a cumpărat-o în 1775 la Londra, apoi ea a fost adusă în Germania în 1842, fiind vândută la o licitaţie la Mainz. Apoi i s-a pierdut urma, pentru ca în 1960 un pictor să o descopere într-un magazin de antichităţi din Darmstadt.

Atât masca mortuară cât şi portretele lui Shakespeare au un numitor comun: pleoapa stângă a scriitorului este vizibil umflată, ceea ce trădează un cancer al glandelor lacrimale. Mai putem menţiona şi că în ultimii trei ani ai vieţii (1614-1616), Shakespeare nu a mai scris nimic, ceea ce susţine, indirect, ideea unei grave boli de ochi.

ZECE SĂPTĂMÂNI LÂNGĂ EISENHOWER

M.D. YARROW

Zilei de 6 iunie 1944, când trupele aliate au descins pe pământul Franței, în Normandia, operație cunoscută sub denumirea de „Overlord“ (Magazin istoric, nr. 9/1968, 1-6/1974, 3-5/1984, 7/1991, 6-7/1992), i-au urmat multe alte zile și nopți de lupte crâncene, deoarece germanii au opus o rezistență dârză celor peste un milion de ostași americani, englezi, canadieni și francezi. Pregătirea acțiunii Aliaților, unică până acum în istoria lumii, fusese extraordinar de minuțioasă. În mii de antrepozite risipite în Anglia se îngrămădeau milioane de lăzi pline cu piese detașate și furnituri de tot felul, iar oamenii acestei uriașe armade, au fost supuși unui lung antrenament, în centre speciale de instrucție.

Riposta germanilor a fost înverșunată. E de ajuns să citățm un exemplu, spre a ne da seama de proporțiile ei: bateriile germane de pe coastă au decimat primele valuri de asalt, provocând doar Diviziei 1 americane 3 000 morți și răniți. La 6 iunie, prin curajul și organizarea lor, Aliații reușiseră să pună piciorul pe pământul Franței, dar rezistența forțelor germane de pe plajele de la Omaha, îndeosebi în sectorul Caen, le-a oprit orice înaintare. Astfel, la câțiva kilometri de plajele debarcării, s-a angajat un război de uzură timp de lungi săptămâni, unde doar prompta sosire a întăriturilor a putut aduce victoria. Germanii au pierdut această bătălie uriașă, care i-a costat 640 000 oameni uciși, răniți sau luați prizonieri.

Un american (Eisenhower) și un britanic (Montgomery), cooperând în al doilea război mondial

În toiul acestei bătălii, care a fost hotărâtoare pentru soarta războiului un convoi de planoare a lansat – pe lângă ostași, material de război și alimente – și un grup de corespondenți de război. Printre aceștia s-a aflat și M.D. Yarrow, gazetar canadian, reprezentând agenția „Reuter“. Până atunci, după cum o mărturisește, „trăise ca un ziarist oarecare, făcându-și o frumoasă specialitate din relatarea festivităților parohiale sau estivale“. Și iată-l acum pornind la război. „Neavând nimic dintr-un erou și nedorind deloc să se acopere de glorie pe câmpurile de luptă“ – cum spune chiar el –, M.D. Yarrow, ca atâția alți confrați de-ai lui, trece totuși printr-o serie întreagă de întâmplări, dintre care unele n-au lipsit să-l coste viața, dar pe care, întotdeauna, el le-a privit cu umor.

Reîntors acasă, a publicat mai târziu cartea Ținta, în care războiul este privit cu ochiul unui om pe care nu l-a părăsit niciodată înclinarea spre ironie, chiar atunci când faptele nu se pretau deloc la așa ceva. Este o imagine sumară a războiului, pe orizontala evenimentelor, fără nici o pretenție analitică, păstrând însă savoarea impresiilor de la fața locului ale unui corespondent de presă.

Din această lucrare în care apar, în fiecare rând aproape un râs vesel și nesilit, o observație adevărată, reală și fină, redăm pentru cititorii Magazinului istoric câteva fragmente, într-o formă adaptată. Pentru început – întâlnirea în Franța cu generalul Eisenhower, pe lângă comandamentul căruia fusese atașat Yarrow.

Privilegii rare

Generalul Eisenhower detesta publicitatea, aşa că noi, corespondenţii de război, aveam puţin de lucru. Se presupunea din pornire că transmitem toate informaţiile despre el, adică informăm toată lumea despre faptele şi gesturile lui. Tocmai ceea ce el vroia să evite. Îi displăcea orice reclamă făcută în jurul numelui său şi nu-i plăcea deloc să fie centrul de interes al unui articol sau informaţie. Când pleca în misiune, se întâmpla deseori „s-o şteargă englezeşte“ şi să ne părăsească. Ne lăsa fără să ştim ce să facem, încotro să o luăm. La întoarcere, îşi cerea scuze că ne-a uitat şi făgăduia că altădată n-o să se mai întâmple.

Dar, de fiecare dată, făcea la fel. De aceea aveam timp liber că, până la urmă, am descoperit cuadratura cercului, problemă pe care o studiază cu înverşunare noapte de noapte, cam trei milioane de oameni. Cel puţin aşa am auzit. Tovarăşii mei de inacţiune erau încântători: Jerril Müller, din partea radiodifuziunii americane, Robert Farr, din partea BBC-ului, Howard Corvan, campion de pocher, din partea presei americane. Eu completam în mod armonios grupul presei anglo-saxone. Corvan, originar din Shawnee (Oklahoma), nu-şi avea pereche în povestirea anecdotelor.

Când conştiinţa noastră profesională începea să ne mustre – asta se întâmpla cam o dată la cincisprezece zile – ne îndreptam spre cartierul generalului şi-l imploram să ne facă o mică declaraţie sau să-şi exprime părerea despre moda feminină din Anglia, într-un cuvânt, să ne dea câteva elemente ale unei informaţii oarecare. Pentru mine, întâlnirile acestea cu comandantul suprem al armatelor aliate din vestul Europei au fost privilegii rare de care m-am bucurat în cursul lungilor mei ani de carieră. Nu mai regretam că, altădată, îmi îngheţaseră picioarele multe ore, în glaciala iarnă canadiană, ca să reţin numele câtorva personalităţi prezente la înmormântarea unui celebru contrabandist de alcool, de vreme ce, într-o zi, meseria asta mă pusese în legătură, dacă nu personală cel puţin profesională, cu generalul Eisenhower.

N-am în mod special cultul eroilor. În general, mă lasă rece. Dar Eisenhower avea un fel de strălucire magnetică foarte puternică, o uluitoare sănătate fizică şi morală. După fiecare discuţie avută cu el, mă simţeam înviorat preţ de mai multe ore. Ne duceam să-l vedem, de cum aflam că are răgaz câteva clipe. Deşi el detesta motivul prezenţei noastre pe lângă el, manifesta o vie simpatie şi se arăta foarte simplu şi foarte amabil cu noi. Înţelegea că trebuie să ne justificăm şi noi prezenţa într-un fel sau altul, oricât de rară ar fi fost ea.

De obicei, îl găseam cu mânecile cămăşii suflecate, desfăcut la guler, purtând o pereche de papuci vechi confortabili. Fuma mult şi părea totdeauna acoperit de vălul gros de fum al ţigărilor.

– Ei? Ce mai vreţi? ne întreba cu un ton care încerca să fie sever, dar pe care sclipirile vesele din ochi îl dezminţeau.

Ştia tot atât de bine ca şi noi, poate chiar mai bine decât noi, ce voiam. Discuţia începea întotdeauna astfel:

– Cum merge războiul, domnule general?, întrebam noi într-un glas.

– Aştept să-mi spuneţi voi, răspundea el. Haideţi, luaţi-vă scaune şi aşezaţi-vă.

Îndeplinindu-se astfel preliminariile obişnuite, ne puteam aşterne pe treabă.

Generalul Eisenhower se născuse în Kansas, cel mai orgolios dintre statele americane. Dacă un străin, aflat în trecere prin Kansas, lasă să-i scape, de pildă, că după o lună fără ploi ţinutul îi pare puţin secetos, aude răspunzându-i-se cu răceală:

– Dacă ţinutul nu vă place, n-aveţi decât să vă întoarceţi de unde aţi venit.

Se şoptea că generalul Eisenhower fuge de publicitate pentru ca în Statele Unite să nu se interpreteze reclama făcută în jurul numelui său ca o manevră menită să-l ducă la Casa Albă. Nu ştiu ce-i adevărat în asta. Nu riscam să-l întreb aşa ceva, mi-era şi aşa destul de greu s-o scot la capăt, fără necazuri, cu treburile mele curente.

Clipe grele

Convorbirile cu acest comandant erau dintre cele mai agreabile. După ce fusesem multă vreme brutalizaţi şi trataţi cu asprime de sergenţi, locotenenţi şi alţii, simţeam oarecare plăcere să fim consideraţi de comandantul suprem fiinţe omeneşti normale, înzestrate chiar cu o anumită inteligenţă. El ne acorda tuturor, fără nici o deosebire, încrederea sa. Când mă gândesc că am cunoscut caporali care îţi cereau actele înainte de a-ţi arăta unde se găsesc toaletele!...

Generalul Eisenhower a fost foarte supărat şi foarte îngrijorat când presa engleză dezlănţuită a

interpretat numirea, în august 1944, a generalului american Bradley la comanda Grupului 12 armate ca o „punere în disponibilitate“ a generalului britanic Montgomery. A crezut că eu port răspunderea unuia dintre primele mesaje tendențioase și am trecut prin clipe grele până să-mi pot dovedi nevinovăția.

Ideea de a-l pune în disponibilitate pe generalul Montgomery era tot atât de departe de generalul Eisenhower ca și aceea de a face pace cu Germania. În clipa aceea, situația militară cerea în mod imperios o divizare a comandamentului, în timp ce primele faze ale invaziei fuseseră conduse de un comandament unic. În numirea generalului Montgomery la comanda Grupului 21 armate n-a existat nici o considerație de naționalitate, așa cum n-a existat nici una la numirea generalului Bradley în postul de comandant al Grupului 12 armate.

Această problemă nu s-a pus nici atunci când, peste câteva luni, în decembrie, s-a produs contraofensiva lui von Rundstedt în Ardeni (*Magazin istoric,* nr. 5/1972). Generalul Bradley pierzând contactul cu armatele 1 și 2, comanda lor a fost transferată generalului Montgomery, ca acesta să poată organiza contralovitura, care a avut rezultate atât de frumoase. Singurul lucru care conta era continuarea războiului și nu supremația unui general american asupra unuia englez sau viceversa.

O anumită parte a presei britanice a manifestat aceeași lipsă de măsură când și-a exprimat satisfacția că s-a apelat la Montgomery în timpul ofensivei din Ardeni ca și în tânguirile ei atunci când a vorbit de „punerea lui în disponibilitate“. Titluri mari, exagerând care mai de care: *Monty prevăzuse străpungerea* sau *O să vedem acum, a spus Monty* erau dintre cele mai calme și mai indulgente.

De asemenea, se mai atribuia o mare putere ocultă lui Montgomery. El restabilise situația într-o clipită, consolidase pozițiile într-o jumătate de zi. Se prea poate, cum pretindeau unele ziare, ca Monty să fi avut o putere ocultă care i-a permis să prevadă străpungerea din Ardeni, dar eu unul nu cred, căci singurul lucru ce-l putea face atunci un militar ca el era să-l prevină pe generalul Bradley: amândoi erau înhămați la aceeași treabă.

Darurile lui de cunoaștere a viitorului sunt de asemenea dezmințite și de faptul că, în momentul acela, unele trupe se aflau în mișcare, dar nu în direcția cea bună! După ce am petrecut zece săptămâni lângă generalul Eisenhower, sunt convins că puțini sunt aceia care ar fi dovedit atâta artă militară, tact și generoasă înțelegere, cum a făcut-o el.

Ați remarcat că nu-i spun „Ike“, cum fac atâția alți corespondenți, mai puțini familiarizați cu el. Pentru mine, el este un mare om și, numindu-l astfel, aș avea impresia că nu-l respect îndeajuns. ■

Adaptare de
Paul B. MARIAN

ISTORIC ARAB (973-1048)

(Monoverb: 4-6)

R R I

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția careului *Nicolae Iorga:* SOCOTELI – NIS – ATENEU – ONODA – VOLUM – SPIRIT – AMA – ARTICOLE – NACU – EE – UAI – TN – MARFA – CCC – I – RAPOARTE – U – IONA – NMO – ML – LUMINA – ARGAT – UPAS – SOTI – IU – PT – MAI – ANUAR – EAC – AUR – OLGA

Soluția jocului din p. 63 – VINE RADU PAISIE (V – IN – ER/A – DUPA – I – SI – E)

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

● Prin îngrijirea **Apărării Patriotice, peste 3 000 de copii orfani de război sunt trimiși în tabere la Sovata, Băile Felix, Herculane, Predeal etc.**

● A început **treieratul; se estimează că recolta lui 1946 va fi de 190 000 vagoane de grâu, 9 000 vagoane de secară, 34 000 vagoane de orz, 38 000 vagoane de ovăz. Prețul unui vagon de grâu – 7 milioane de lei.**

● În sala **de festivități a Școlii ortodoxe de fete din str. Principatele Unite nr. 69 are loc conferința pe țară a Federației Femeilor Democrate din România, a cărei președintă este Maria Rosetti.**

● Se stinge **din viață, la 16 iulie, prof. D. Bagdasar (n. 17 decembrie 1893), ministrul sănătății în guvernul dr. P. Groza.**

● Liberalul, **organul P.N.L.-Brătianu, despre Stalin: „La împlinirea a cinci ani de când armata și apărarea sovietică sunt conduse de mareșalul Stalin, în deplină cunoștință de cauză se poate afirma că a fost un mare modelator al sufletului soldatului rus, un neobosit organizator, un mare comandant. Generalissimul Stalin și armata roșie și-au înscris în istorie un drept la măreție".**

● Cu amărăciune **despre București scrie prof. N. Ghiulea în** Timpul: **„Astăzi, Bucureștii de altădată, nu de acum o sută de ani, ci de acum zece ani, îngrijit, curat, ordonat, a lăsat locul unui București neglijat, murdar, dezordonat, părăsit și disprețuit.**

Poate doar restaurantele lui luxoase scumpe din centru, care pot mulțumi cele mai alese gusturi, să mai ducă faima Bucureștilor în străinătate. Dar asta este prea puțin".

Miez de vară înfierbântat în capitala din urmă cu cinci decenii, și la propriu (termometru urcă spre 40 grade la umbră) și la figurat – politica încingând spiritele. „Concepții, judecăți și prejudecăți vechi se ciocnesc cu concepții, idei, judecăți și considerații noi", scrie B. Brănișteanu, în ziarul al cărui director este, *Adevărul,* din 5 iulie. Ne-a frapat să întâlnim aceeași definire a perioadei ca acum.

„Uimiți, continuă autorul, stăm și noi în fața spectacolului ce ne oferă în această perioadă de tranziție lupta ce se dă în arena politică".

În această arenă au loc spectaculoase transformări și schimbări de poziții: „Oameni care mai ieri demonstrau, de nu în teorie, dar în practică, absurditatea celor cari susțineau sinceritatea și moralitatea în politică, sunt astăzi exponenții cei mai aprigi ai acestei concepții. Cei care erau purtătorii ei par a se fi convins că rareori în politica practică pot domni fidelitatea și credința, că politica exclude din inimi sinceritatea, mărinimia, indulgența.

Și în ambele tabere găsești pilde care confirmă adevărul că în politică dușmănia și adversitatea dau repede rod față cu cel de altă părere".

Concluzia articolului. „Curățirea atmosferei politice este una din marile necesități ca să se poată întemeia democrația adevărată. Omul să nu se mai întoarcă în politică dintr-o parte în alta, cum face bolnavul care speră să-și găsească cu acest chip o poziție mai bună.

O viață politică onestă, curată, face ca luptele și polemicile politice să se dea pe idei, pe argumente, nu pe insinuări și bănuieli, până când buna credință nu este infirmată de faptul cert".

La 13 iulie 1946, regele semnează noua lege electorală, prezentată de Lucrețiu Pătrășcanu, ministrul de justiție.

Au drept de vot bărbații și femeile care au împlinit 21 de ani și pot fi aleși cei de peste 25 ani.

Sunt nedemni de a vota și candida: criminalii ordinari; vinovații de dezastrul țării și criminalii de război; miniștrii, subsecretarii de stat, secretarii generali, prefecții și primarii antonescieni sau din Ardealul de Nord; voluntarii împotriva Națiunilor Unite; candidații legionari și gogo-cuziști; conducătorii fasciști din Ardealul de Nord, epurații; conducătorii Centralei evreilor; membrii asociației româno-germane și maghiaro-germane.

Comisia electorală-centrală este prezidată de Oconel Cireș, primpreședinte al Înaltei Curți de Casație. Până la 15 august, comisia va

Reprezentanții celor patru mari la Conferința de pace de la Paris; de la stânga la dreapta: Molotov, Bidault, Byrnes, Bevin

întocmi „două tablouri de semne electorale: unul format din semne geometrice, iar altul din obiecte", scrie *Scânteia* din 27 iulie.

Adoptării de către Consiliul de Miniștri a proiectelor de Decret și Decret privind legea electorală, s-au opus reprezentanții P.N.Ț.-Maniu (E. Hațieganu) și P.N.L.-Brătianu (M. Romniceanu) în guvern. Șefii celor două partide din opoziție și-au exprimat la rândul lor protestul față de noua lege electorală.

Iuliu Maniu: „Proiectele astfel pregătite sunt absolut inacceptabile. Ele sunt proiecte reacționare, menite să facă posibile toate abuzurile electorale și sunt în directă contrazicere cu hotărârile de la Moscova". *(Dreptatea,* 13 iulie). C.I.C. Brătianu: „Guvernul a schimbat succesiv, din propria inițiativă, nu mai puțin de cinci ori întreaga structură a legii, introducând alternativ dispoziționi contradictorii și agravante și sfârșind prin a adopta o redactare menită să-i înlesnească frauda pe întreaga scară a operațiunilor electorale, de la întocmirea listelor și până la totalizarea și proclamarea voturilor" *(Liberalul,* 13 iulie).

Iulie din urmă cu cinci decenii este o lună a ... vizitelor. Membrii guvernului sau fruntași din conducerea partidului comunist se deplasează în țară, cu vădite intenții electorale, spre a face propagandă în favoarea Frontului Național-Democrat. Comentând o astfel de vizită a primului-ministru la Bacău, ziarul *Liberalul* din 12 iulie notează:

„Pentru ca spectacolul să prezinte o atracție mai mare, au fost folosiți și copiii de 10-15 ani, care cutreierau străzile orașului în camioane de-ale C.F.R.-ului debitând amuzantele lozinci comuniste. Tot la acest iarmaroc politic, au mai fost aduși circa 200 de polițiști, care să dea comediei un aspect popular, deoarece era prea puțin «popor», cu toate că P.C.R. rechiziționase cu o zi înainte toate autobuzele, camioanele și automobilele din oraș, spre a-i aduce forțat pe țărani.

La reușita spectacolului – continuă ziarul amintit – și-a dat concursul, ca de obicei, d. Petru Groza, care a delectat pe polițiști și pe curioși cu picanteriile oratoriei d-sale.

Premierul a adus o contribuție foarte importantă în domeniul istoriei naționale, căci a afirmat categoric că dumnealui nu este de origină dacică, după cum se bârfește, ci este de origină romanică (sic!) «părinții și strămoșii fiindu-i urmași de-ai lui Traian»".

Cu același prilej a vorbit și Chivu Stoica, făcând „istoricul și

Cronică măruntă

● În portul **Constanța a sosit vasul american de poștă civilă, „U.S.S. Cotton Mather", care aduce 1 128 lăzi și saci, cântărind 22 650 kg. Este primul vas american pentru transporturi care ancorează într-un port românesc după război.**

● Un juriu, **compus din George Enescu, Mihail Jora, Emanoil Ciomac, Mihail Andricu, Alfred Alessandrescu, desemnează candidații români pentru concursul Menuhin de la Geneva: Radu Aldulescu (violoncel), Mircea Negrescu și Ion Voicu (vioară), Ioana Nicola, Arta Florescu, Viorel Ban, Zenaida Pally (canto).**

● Se construiește **intens: 5 blocuri cu peste 10 etaje pe străzile Biserica Enei, Matei Voievod, Brezoianu, Calea Moșilor și bd. Brâncoveanu; alte 8 imobile de câte 9 etaje. Valoarea totală a construcțiilor imobiliare – 120 miliarde lei.**

● „E pentru **a treia oară – scrie** Semnalul – **când găsim în** Scânteia **consecutiv acest titlu:** În Uniunea Sovietică se ieftinește viața.

Am fost geloși citind o singură dată, de ce trebuie să citim de trei ori pe rând, ca suferința noastră să fie cu atât mai mare?"

● „Din când **în când – observă** Semnalul – **se joacă la radio câte o scenetă intitulată, ni se pare,** Radio în actualitate.

Eroii sunt totdeauna trei: Nae, care cam trage cu opoziția, Costică, guvernamental până în prăsele, și Smaranda, nevasta lui Nae, neutră, care până la urmă se dă cu Costică.

Nu știm cine e autorul acestei scenete, destul de nostimă, dar îi atragem atențiunea că luni [8 iulie] ne-a convins Nae, nu Costică!

IULIE 1946

A sosit... penicilina!

Cronică măruntă

Or, nu de aceea are FND-ul monopolul propagandei politice prin radio, ca să facă jocul partidelor istorice.

Să-l întărească pe Costică şi să-l roage pe dom Nae să combată mai slab, că începe să ne convingă".

● Acelaşi **ziar, sub titlul** Cum trăiesc intelectualii, **publică scrisoarea unui inginer din Ploieşti, cu 15 ani vechime în muncă şi care arată cum îşi repartizează cei 480 000 lei ai salariului său net: chirie – 100 000 lei; lumină, încălzit, impozite comunale – 65 000 lei; hrană (trei persoane) – 315 000; îmbrăcăminte... etc. „Suma disponibilă fiind zero – notează inginerul ploieştean – nu mai este necesar să discutăm mai departe, toate acestea fiind interzise puterii de cumpărare a unui salariat de categoria mea. Şi acum o singură întrebare: Ce poate face un inginer spre a putea trăi din salariul lui?"**

● Instrucţiuni **pentru eliberarea penicilinei: numai pe bază de ordonanţă medicală şi cu aprobarea prof. dr. Ştefan Nicolau. Fiolele goale de penicilină vor fi depuse în termen de 5 zile, de medicul curant, la medicul care a aprobat consumul, iar acesta le va trimite lunar Institutului farmaceutic din Bucureşti. Preţul de vânzare pentru public la farmacii este de 20 000 lei fiole de 100 000 unităţi.**

● Ziarul Finanţe şi industrie **consemnează faptul că, în ultimul timp, criza de numerar a atins proporţii care trebuie să dea de gândit autorităţilor.**

Lumea comercială a ajuns să plătească dobânzi de 20 la sută pe lună şi tot nu se găseşte numerarul absolut trebuincios.

descrierea puşcăriilor, ameninţând pe ţărani şi muncitori tot cu puşcăria, dacă nu vor vota fenedeul!"

Un eveniment urmărit cu deosebit interes de presa bucureşteană: deschiderea, la 29 iulie, la Paris, a Conferinţei de pace. Participă 32 de delegaţii din tot atâtea state.

Aceştia sunt primiţi la palatul Luxemburg de Georges Bidault, primul-ministru francez.

„În curtea palatului – notează corespondentul ziarului *Timpul* din 31 iulie – două şiruri de jandarmi au prezentat săbiile. D. Bidault a intrat cu o mică gardă de cinci membri ai gărzii republicane, cu coifuri aurite şi cu panaşe şi îmbrăcaţi ca soldaţi ai lui Napoleon.

Numeroşi pompieri se găseau în fundul curţii în punctele strategice, ca şi pe acoperişul clădirii".

Iată şi venirea celorlalţi şefi de delegaţii ai Marilor Aliaţi: „D. Molotov [U.R.S.S.] soseşte la ora 14.25, pentru ca după câteva minute să sosească şi d. Byrnes [S.U.A.] şi Attlee [Marea Britanie]. D. Molotov zâmbeşte şi urcă treptele uitându-se drept înainte. D. Byrnes zâmbeşte şi pare că face o glumă, căci râde cu unul din membrii delegaţiei americane. Attlee pare că schiţează un scurt salut în faţa mulţimii".

În salonul Victor Hugo al palatului, primul-ministru francez oferă o „recepţie privată" şefilor delegaţiilor, înainte de deschiderea propriu-zisă a conferinţei.

La ora 15.00, delegaţiile intră în sala de dezbateri. Cuvântul de deschidere este rostit de Georges Bidault: „Lunga suferinţă a lumii – spune el –, aşteptarea răbdătoare a popoarelor, neliniştea celor slabi, imensa speranţă a oamenilor cu sufletul simplu şi cu inima dreaptă se îndreaptă astăzi către noi, pentru a ne cere să îndepărtăm pentru totdeauna proorocirile rele ale profeţilor nenorocirii şi să adâncim înţelegerea mutuală în serviciul justiţiei, libertăţii, lumii scăpate de acest flagel numit război.

Am suferit toţi ducându-l, deci să-l desfiinţăm. A bătut ceasul pentru a izbuti".

Un grup de intelectuali şi ziarişti români pleacă la Paris spre a urmări lucrările Conferinţei de pace. Delegaţia este alcătuită din: Al. Rosetti, rectorul Universităţii Bucureşti, Victor Eftimiu, preşedintele Societăţii scriitorilor români, Gr. Preoteasa, directorul presei din Ministerul informaţiilor, George Spiru, Al. Philippide, Florica Şelmaru, Al. Buican ş.a.

(Despre discutarea în cadrul Conferinţei a problemelor privind Ro-

O parte din delegația economică română la Conferința de pace de la Paris (de la stânga la dreapta): specialiștii M. Vasiliu, ing. Silber, I. Christu, T. Cristureanu, generalul Gujdu

Să nu te arzi, mama!

mânia, vezi studiile publicate în revista noastră, nr. 1,2/1987, dar și documentele din nr. 1-6/1995).

Revista Fundațiilor Regale publică însemnările lui Al. Rosetti intitulate *Pomenirea lui Mihail Sebastian,* de la a cărui tragică dispariție s-a împlinit un an de zile.

„Moartea prea de timpurie a prietenului nostru apare tot atât de absurdă sufletului ca și cugetării noastre.

Dar, fără trișerie, cugetul nostru se împacă cu situația creată, cu condiția de a face abstracție de locul pe care Mihail Sebastian l-ar ocupa în spațiu.

Plecat cu adevărat în emisfera cealaltă, undeva departe, noi am proceda la fel ca și astăzi, conlucrând cu Sebastian ca și cum ar putea fi prezent printre noi și urmându-i sfaturile pe care intuiția noastră le-a reconstituit".

După ce notează că sunt în curs de apariție două volume din scrierile lui Sebastian, Al. Rosetti încheie: „Vom regăsi într-însele farmecul inimitabil al autorului, făcut din pudoare reținută și dintr-o sensibilitate acută.

În fața operei frânte pentru vecie, putem măsura însă adâncimea pierderii suferite.

A-l reciti constituie o rară bucurie. Noi credem că aceste cărți vor contribui și la redescoperirea lui Mihail Sebastian.

În felul acesta, o actualitate neîntreruptă îi este asigurată."

Să încheiem această cronică de iulie 1946 cu o evocare a... unui sfânt: prorocul Ilie, a cărui zi este în 20 iulie, patronul aviației și al meteorologilor. Este stăpânul trăsnetelor, invocat de Joachim Botez în *Fapta* din 21 iulie, să curețe pământul „de toți oamenii trăzniți nu de fulgerul ceresc, ci de scurtul circuit al conștiinței lor întunecate. Aceștia ar fi cei care împart dreptatea ca linia frântă a trăsnetului sau ca funia în sac; cei care răspândesc de pe catedră beznă în loc de lumină; cei care te caută mai mult la pungă decât la meteahna de care suferi; cei care zic că cu tunul poți să dobori și idei; cei care clădesc poduri ori blocuri de beton, dar care pe urmă crapă ca mămăliga prea răscoaptă; în sfârșit, cei ce scriu pe hârtie lucruri pe care nu le-ai pricepe chiar de ți-ai muia picioarele în baia Hudson de la capătul pământului. Poeții hermetici adică".

Multe ar fi avut de făcut Sfântul Ilie în 1946, dacă ar fi citit *Fapta*... ■

Rubrică de Ioan LĂCUSTĂ

Cronică măruntă

● La Balcaniada de tir și gimnastică desfășurată la Sofia, România se clasează pe locul trei. Sorin Cantili (tir) și Maria Pop (gimnastică) au câștigat titlurile de campioni balcanici.

● În curtea spitalului „Iubirea de oameni" (Caritas) se dezvelește un bust al doctorului Ghelerter, operă a sculptorului I. Jalea. Rostesc discursuri Șt. Voitec, ministrul instrucțiunii, Filderman, secretar general al Ministerului industriei de stat, dr. Răzmeriță, medic primar al Capitalei.

● Din articolul Revoluție și cărți de Al. Mironescu, în Fapta: „O revoluție se pregătește nu tehnic, în primul rând, ci spiritual: cu răbdare și vreme îndelungată.

Această pregătire au făcut-o totdeauna gânditorii și scriitorii – cărțile, altfel vorbind – și de aceea revoluțiile în înțelesul exact al cuvântului nu s-au produs decât acolo unde au trăit gânditori și scriitori revoluționari și unde cărțile lor au circulat.

Violențele unei revoluții nu fac altceva decât să mărture o situație parazitară, iluzorie, ca să iasă la iveală și să rămână ceea ce a devenit o stare morală de fapt.

Și această stare de fapt, care e o nouă structură sau o nouă mentalitate, e consecința unei lucrări spirituale revoluționare.

Pentru ca revoluția să intereseze istoria scrisă, ea trebuie neapărat să fie un eveniment din taina sufletească a oamenilor".

LIMBA MAMĂ ÎN BISERICI

PAUL MIHAIL

Prin regulamentul Sinodului rus de la 14 mai 1867 al seminariilor teologice, limba română este scoasă din programul Seminarului din Chișinău. Însă chiar în acel an, potrivit aprobării Sinodului, stăpânirea eparhială din Basarabia începe a tipări un organ periodic bisericesc sub denumirea de Kişinevschie eparhialnîie vedomosti **(Vedomostiile [ştirile] Eparhiei Chișinăului) cu text paralel în limbile rusă și română. Întâiul număr al revistei apare la 1 iulie 1867 și este salutat de unii cu mare bucurie. În partea oficială,**

dispozițiunile Sinodului și ale stăpânirii eparhiale se tipăreau în două limbi; în cea neoficială, găsim multe articole românești, fără să fie traduse. Toate articolele au un caracter istoric bisericesc și religios. Dintre ele citățm: Tâlcuirea Evangheliei lui Mateiu, Sfântul Ioan Zlatoust ca un propovednic, Sfântul Sofronii, patriarhul Ierusalimului **etc. Ici-colea găsim și câte o predică. Limba în care e scrisă revista este o limbă moldovenească fără neologisme, pe alocurea puțin stâlcită. La anul 1871, partea românească a revistei a fost suprimată.**

Bucoavne românești

În acest timp tipografia exarhicească, înfiinţată încă sub mitropolitul Gavriil şi destinată tipăririi cărţilor în limba română, continuă să tipărească şi alte publicaţii. Astfel, în 1867, apărură: *Învăţături catehisiceşti,* de protoiereu Scvorţov, traduse în limba română; în 1869 „Pentru bisericile, în care serviciul divin se face în româneşte şi parohienii sunt moldoveni", s-au tipărit diferite registre, precum şi *Acatistul Maicii Domnului;* în 1871 o *Culegere de articole cu conţinut duhovnicesc-dogmatic,* traduse de protoiereul Teodor Baltaga. Această tipografie nu corespundea cu spiritul centralist şi naţionalist al epocii de atunci din Rusia. Constatând că în anul 1882, în tipografie nu s-a tipărit nici o carte de cult în româneşte, arhiepiscopul Serghie a ajuns la concluzia că tipografia şi-a pierdut rostul ei pentru Basarabia şi a intervenit pe lângă Sinod, pentru a se aproba desfiinţarea ei. Sinodul rus, prin ucazul din 13 ianuarie 1883, a dispus: „Tipografia înfiinţată în 1814 în eparhia Chişinăului, cu scopul de a înzestra parohiile bisericeşti cu cărţi pentru slujbe dumnezeieşti în limba moldovenească şi slavonă, şi-a pierdut de acum însemnătatea ei, deoarece în bisericile acelei eparhii s-a introdus pretutindeni slujba divină în limba slavonă, iar tipografia şi-a îndreptat activitatea spre publicarea cărţilor şi foilor după comenzi particulare, Sf. Sinod hotărăşte: «să vi se dea P.S. voastre aprobare pentru a desfiinţa tipografia, iar averea ce-i aparţine a o întrebuinţa după chibzuinţa stăpânirii eparhiale»".

Tipografia a fost cumpărată de mănăstirea Noul Neamţ, dar n-a putut fi deschisă, din pricina piedicilor pe care i le puneau autorităţile superioare bisericeşti.

Astfel murea şi ultimul aşezământ bisericesc, care timp de 70 ani a servit cauzei naţionale nu numai în Basarabia, ci şi la moldovenii de peste Nistru şi de peste Prut.

Slujba dumnezeiască continuă a se face în limba slavonă şi cea română, mai ales în părţile din jud. Lăpuşna, Orhei, Bălţi şi Soroca. Sunt cunoscuţi predicatori în limba română, ca pr. Ioan Butuc din Chişinău, prof. Pavel Florov din Cornești, prot. Macarie Untul, prot. Iustin Ignatovici etc. Poporul nu înţelegea limba slavonă şi preoţii se foloseau la îndeplinirea slujbelor bisericeşti de cărţile vechi bisericeşti în limba română.

Pentru întâia dată s-a vorbit de necunoaşterea limbii ruse de că-

tre parohienii moldoveni la congresul preoţilor din 1894. Atunci a ieşit la iveală starea de plâns a parohienilor moldoveni din Basarabia, ca o piedică în mersul prefacerilor bisericeşti. Piedica consta în necunoaşterea de către moldoveni a limbii ruse, care era singura limbă admisă de predare în şcolile bisericeşti eparhiale şi zădărnicea toată activitatea culturală-bisericească din Basarabia. Congresul preoţilor din 1894 ia în dezbatere vestitul referat al protoiereului Alexandru Ianovschi, rector al Seminarului din Chişinău, în chestiunea aceasta. Autorul susţinea că: a) potrivit cu condiţiile locale din Basarabia, e nevoie pentru întâia treaptă a învăţământului să fie alcătuit un astfel de abecedar, în care cu litere ruseşti ar fi tipărite cuvinte şi propoziţiuni româneşti; b) e nevoie să se publice cărţi mai importante pentru popor sau cel puţin *Noul Testament* în limba rusă, cu textul paralel în româneşte.

Congresul adoptă în întregime referatul şi hotărăşte pe lângă altele: nevoia de a publica cărţi ruso-româneşti cu scopurile arătate, publicarea de articole în revista eparhială în limbile română şi rusă. E adevărat că nici referatul amintit, nici hotărârile luate de preoţime n-au avut un efect imediat, însă marele succes constă în faptul că problema şcolii pentru moldoveni s-a pus cu mai multă preciziune: limba română ca însăşi limbă de predare. Aceasta a dus la ideea cărţilor şcolare – bucoavne etc., tot în limba română.

Luminător din vechi hrisoave...

O înviorare în ramura de activitate pastorală în limba română se datoreşte [Societăţii] „Frăţimea Naşterii lui Hristos" din Chişinău. Înfiinţată la 1900, pentru dezvoltarea culturală religioasă morală a poporului, prin ucazul Sinodului, nr. 5 318 din 17 octombrie 1900, se dă învoirea ca „Frăţimea" prin mijloacele sale să tipărească broşuri, cărţi şi foi cu conţinut religios-moral în limba română, cu litere chirilice, cu text rusesc şi fără. Cenzorii acestor foi au fost numiţi: profesorul Seminarului, preot Const. Popovici, şi profesorul Şcolii spirituale, preot Mihail Ciachir. Activitatea „Frăţimii" se dezvoltă treptat. Se publică în sute de mii de exemplare foi cu conţinut variat în limba română.

În 1901, Consiliul „Frăţimii" obţinea aprobarea Sinodului pentru redactarea unui scurt *Molitvelnic slavo-român,* care s-a tipărit în 10 000 exemplare. *Foile „Frăţimii"* se răspândeau nu numai în Basarabia, ci şi departe, peste hotarele ei, în guberniile Podoliei, Hersonului şi chiar în Caucaz, unde locuiau moldovenii ieşiţi din Basarabia. Conţinutul lor corespundea cerinţelor populaţiei moldoveneşti, care arăta mare interes pentru ele. Prin ucazul sinodal, nr. 1 126 din 25 aprilie 1905, drepturile acestei „Frăţimi" au fost mărite, încuviinţându-se să tipărească în româneşte cărţi din Sf. Scriptură şi de ritual bisericesc, cu litere slavone, după modelul cărţilor de cult românești, editate în veacul al XIX-lea în Chişinău. Pentru a îndeplini această operă, era nevoie ca tipografia eparhială să ia fiinţă. În vederea aceasta, congresul preoţesc din 1905-1906 alege un comitet, compus din protoiereul Const.

Palatul mitropolitan din Chişinău; se afla pe locul unde acum este palatul Consiliului de Miniştri al Republicii Moldova; în p. 62: *una dintre ultimele fotografii ale părintelui Paul Mihail*

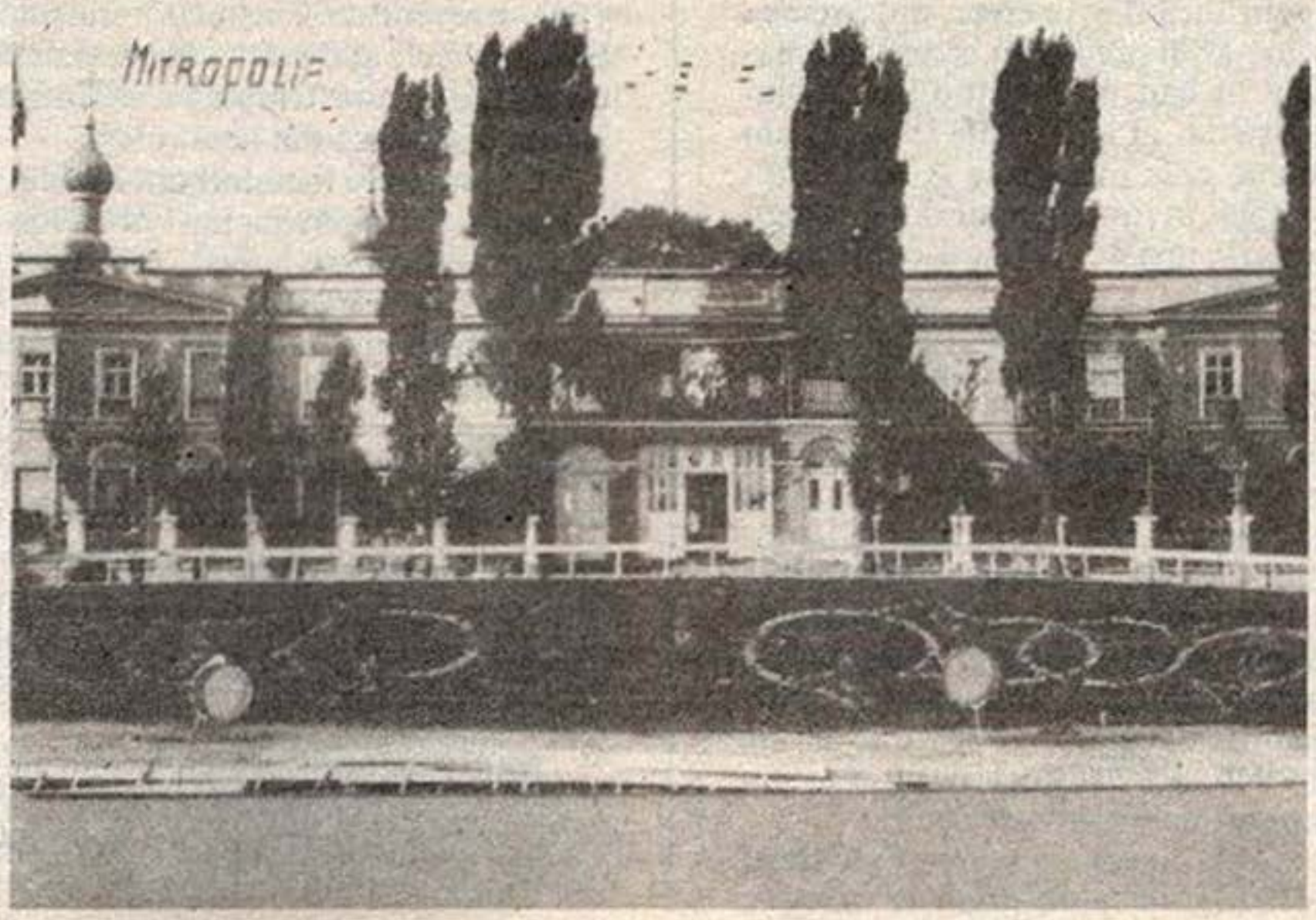

Popovici, ieromonahul Gurie [viitorul mitropolit], preotul Const. Partenie, pr. Alexandru Baltaga etc., însărcinându-l cu alcătuirea proiectului pentru tipografie şi cu lămurirea cheltuielilor trebuitoare.

La 26 octombrie 1906, după mai mult de 25 ani de amorţeală, vechea tipografie exarhicească a înviat. Reînfiinţarea tipografiei moldoveneşti a fost mult ajutată de intervenţia p.s. Vladimir, episcopul de atunci ca şi de mişcarea generală din acea vreme. Tot atunci a început a se pregăti şi traducerile în limba română a cărţilor de cult bisericesc. Pe lângă „Frăţime" s-a alcătuit o comisiune de traducători compusă din protoiereii Gheorghe Dânga, Mihail Plămădeală, Macarie Untul, ieromonahul Gurie etc. În 1907, se tipăreşte un *Ceaslov mare,* precum şi *Psaltirea,* editată în 5 000 exemplare. În 1908 se tipăreşte un *Trebnic mare* (1334 p.), apoi o *Evanghelie,* un *Acatist* etc.

Opera monumentală tipărită de „Frăţime" în tipografia eparhială de la 1906 până la 1916 este *Vieţile Sfinţilor,* apărută în 8 volume mari. Cu scopul să lumineze pe cei ce zac întru întunericul neştiinţei şi vorbesc româneşte, congresul preoţesc, prin „Frăţimea Naşterii lui Hristos", intervine cu raportul redactat de ieromonahul Gurie, pe lângă Sf. Sinod, de a le aproba scoaterea unei reviste cu caracter religios şi moral. Sinodul rusesc, cu nr. 15 541 din 20 decembrie 1907, aprobă tipărirea prin Sfatul „Frăţimii Naşterii lui Hristos" a revistei lunare *Luminătorul* în româneşte şi numeşte pe prot. Const. Popovici şi ieromonahul Gurie ca redactori ai revistei. Întâiul număr apare la 1 ianuarie 1908. Conţinutul revistei a fost bogat în articole cu caracter religios, schiţe din istoria bisericească, din vieţile sfinţilor, din trecutul Bisericii româneşti. Colaboratori a avut pe lângă cei doi harnici şi inimoşi redactori şi pe cei mai vrednici preoţi, ca ieromonahul Dionisie, pr. Alexie Mateevici, pr. Iustin Ignatovici, pr. Grigorie Constantinescu etc. Revista, scrisă într-o limbă frumoasă, arhaică, care amintea vechile cărţi şi hrisoave bisericeşti, şi în special prin unele articole care priveau istoria bisericească a românilor şi viaţa românilor, a avut cel mai mare rol în trezirea conştiinţei naţionale. Ea apare şi azi [1933].

În anul 1906 apare ziarul *Basarabia,* editat de gruparea studenţilor basarabeni de la Universitatea din Dorpat, gruparea domnului I. Pelivan şi dl. Stere. În nr. 50 din 1906 al acestui ziar preotul Onofrei cheamă clerul la

Slujind credința și istoria străbună

Autorul acetor pagini de istorie basarabeană a fost unul dintre cărturarii de seamă ai Moldovei de dincolo de Prut din anii interbelici: preotul dr. **PAUL MIHAIL** (29 iunie 1905-11 octombrie 1994).

L-am cunoscut încă din tinereţe, din vremea studenţiei. Am lucrat împreună în câteva campanii monografice în cadrul Institutului Social Român din Basarabia, în anii 1936-1939, şi am trăit, tot împreună, cele mai grele şi mai dureroase clipe din viaţă, în timpul celor două refugii din locurile naşterii noastre, în anii celui de-al doilea război mondial.

Istoricul Paul Mihail s-a născut într-un sat de răzeşi, Cornova, din judeţul Orhei, într-o familie de slujitori ai Bisericii şi ai Şcolii. Rămas orfan de tată la vârsta de 3 ani şi jumătate, a fost crescut la orfelinatul mănăstirii orheiene Hârjauca, unde a făcut şi şcoala primară. S-a înscris apoi la Seminarul teologic din Chişinău, pe care l-a absolvit în 1926. Patru ani mai târziu, şi-a susţinut teza de licenţă la Facultatea de teologie din acelaşi oraş, primind calificativul „Magna cum laudae". A urmat apoi şi cursurile Facultăţii de litere şi istorie din Iaşi, iar în 1945 şi-a dat doctoratul în teologie, obţinând acelaşi calificativ strălucit.

A fost hirotonisit diacon pe seama Catedralei din Chişinău (1933), iar apoi preot la biserica Soborul Vechi, din acelaşi oraş (1936). A fost profesor de istorie şi limba română la Şcoala de cântăreţi din localitate.

După ultimatumul sovietic din iunie 1940, s-a refugiat în Ţară, slujind ca preot în Iaşi. În august 1941 a revenit la Chişinău, reluându-şi slujba la Soborul Vechi şi fiind, totodată, şi director al Şcolii de cântăreţi din Chişinău. A înfiinţat Muzeul istoric bisericesc din acest oraş.

Ca mulţi alţi locuitori din Moldova dintre Prut şi Nistru, în primăvara lui 1944 a luat calea pribegiei, refugiindu-se la Iaşi. Aici timp de 33 ani, a slujit la biserica Banu.

Pe lângă pilduitoarea sa activitate pastorală şi didactică, părintele Paul a desfăşurat încă din anii studenţiei şi o rodnică trudă cărturărească, cercetând arhive, studiind şi descoperind multe documente vechi privind istoria românilor şi a Bisericii lor. Pe lângă bibliotecile, mănăstirile şi bisericile din ţară, a cercetat arhive din Bulgaria, Grecia, Turcia, Muntele Athos ş.a. A fost cel dintâi cercetător român al arhivei metocului Sfântului Mormânt de la Istanbul.

Rod al acestor strădanii sunt lucrări precum *Fapte trecute şi basarabeni uitaţi* (1938), *Stareţul Paisie Velicicovschi şi erezia de la Poiana Voronei din Moldova* (1938). În anul 1939 a primit pre-

luptă pentru românism: „În Transilvania preoțimea poporană a înscris o filă de aur în cartea strădaniilor norodului românesc. Preoții iubitori de neam au fost totdeauna în fruntea norodului, luptând împotriva asupritorilor ungureşti şi a celorlalte noroade. De pe urma preoțimii, românii din Transilvania au astăzi şcoli şi biserici pe limba mamă. Cine n-a auzit de Samuil Micu, de Petru Maior, de Şincai şi de lupta lor grea, dar strălucită pentru drepturile norodului nostru? Aceşti preoți, împreună cu mitropolitul Şaguna, pot fi supranumiți binefăcători ai neamului nostru". Autorul termină, chemându-i la luptă pe preoți, pentru introducerea limbii române în şcoală şi biserică: „Pentru aceasta luptați cu toate puterile voastre, ca poporul să dobândească şcoala sa moldovenească şi deci cereți din toată inima: noi vrem şcoli moldoveneşti şi limba mamă în biserici".

Menirea mănăstirilor

Sub presiunea noilor cerințe şi influențe după revoluția din 1905, s-a ridicat şi chestiunea privitoare la reforma învățământului seminarial, între altele, ca în noul regulament să se introducă limba română şi cântarea „moldovenească". N-au rămas străini de aceasta nici elevii seminariști; la 20 noiembrie 1905, ei înaintează direcțiunii Seminarului o petiție, în care, între alte puncte, cer: predarea obligatorie a limbii româneşti în clasele teologice (5 şi 6). Sinodul, prin ucazul cu nr. 12 066 din 31 octombrie 1906, introduce în programul clasei 5 şi 6 limba română ca ore suplimentare şi obiect facultativ, de asemenea, şi muzica bisericească moldovenească. Profesorii urmau să fie plătiți din fondurile epar i.

Aducându-şi elevii din diferite colțuri ale provinciei, din mijlocul locuitorilor băştinaşi şi întorcându-i pe toți aproape, după terminarea şcolii, în aceleaşi sate basarabene, seminarul – în felul acesta – cultiva în sufletele elevilor săi dragostea pentru pământul părinților, interesul pentru poporul băştinaş, susținea şi hrănea legătura între generații, păstra tradițiile româneşti prin comunitatea de limbă şi de obiceiuri. Acest rol atât de însemnat din punct de vedere național al Seminarului din Chişinău s-a văzut în faptul că atunci când a început mişcarea națională în Basarabia, cei dintâi şi mai de seamă animatori au fost elevii seminarului din Chişinău.

---

miul „Năsturel" al Academiei Române pentru cercetarea sa *Tipărituri românești în Basarabia, de la 1812 până la 1918.*

Timp de peste cinci decenii a fost prezent cu articole, studii şi cărți de documente atât în publicațiile bisericeşti, cât şi în reviste de istorie. Dintre volumele sale mai amintim *Cronica lui Ion Neculce, copiată de Ioasaf Luca, manuscrisul Mihail* (1980), în colaborare cu dr. Zamfira Mihail. În aceeaşi colaborare, a editat volumul *Acte în limba română, tipărite în Basarabia (1812-1830), precedate de Bibliografia tipăriturilor românești din Basarabia* (1993), lucrare premiată de Academia Română în 1995. În 1993, Editura „Ştiința" din Chişinău a scos culegerea *Mărturii de spiritualitate românească din Basarabia,* care reuneşte principalele studii şi articole publicate de Paul Mihail de-a lungul vieții.

A fost membru de onoare al Academiei Române şi membru al Academiei de Ştiințe din Republica Moldova.

Şi-a iubit şi şi-a slujit cu nestinsă râvnă pământul natal şi oamenii locurilor, atât de încercați de vitregia vremurilor. Ilustrative pentru sentimentele şi aspirațiile sale sunt şi aceste rânduri publicate la 29 ianuarie 1941 în ziarul *Moldova* din Iaşi, sub titlul *Au rămas în Basarabia:* „Urmele trecutului românesc de veacuri, aşezămintele creştine de sute de ani şi bogăția sufletului poporului şi a pământului au rămas acolo...

Au rămas cetățile de-a lungul Nistrului, Cetatea Albă, Tighina, Soroca şi Hotinul, ca să mărturisească Cerului că până acolo s-a întins stăpânirea moldovenească încă din veacurile de întemeiere...

Au rămas vechile aşezăminte ale credinței creştine, mănăstiri şi biserici. Au rămas catedrale şi peşteri în stâncile Nistrului ca să mărturisească vechimea creştinismului, au rămas crucile eroilor români luptători pentru eliberarea Basarabiei, au rămas cavouri şi inscripții în marmură cu caractere latine în cimitirul bisericii de la Râşcani...

A rămas limba, dulcea limbă românească, a cântecului, a vorbirii şi a rugăciunii săteanului. A rămas pământul plin de holde, de grădini, de pomi, de podgorii, de stupi şi păduri.

A rămas Dumnezeu...

Şi în ziua cea mare a neamului, tot ce a rămas va veni să se închine Învierei pe care o va face Domnul «ca să ne bucurăm şi să ne veselim întrînsa»".

Reproducem, din volumul apărut în 1993 la Chişinău, articolul părintelui dr. Paul Mihail *Rolul național al Bisericii ortodoxe din Basarabia,* publicat în 1933 în lucrarea *Ortodoxia și românismul în trecutul nostru,* Arad, 1933[1].

Preot prof. Sergiu ROŞCA

---

[1] Titlul, subtitlurile şi intervențiile explicative din paranteze drepte aparțin redacției.

Curentul religios-cultural românesc s-a dezvoltat mereu atât de către „Frăţimea Naşterii lui Hristos“, cât şi de către revista *Luminătorul.* În domeniul acesta cei mai de seamă muncitori au fost: arhimandritul Gurie, prof. Const. Popovici, prof. Iustin Ignatovici, pr. Mihail Plămădeală, toţi legaţi prin structura lor sufletească de limba şi obiceiurile etnice ale poporului băştinaş. Acest curent fiind o continuare firească a aspiraţiunilor naţionale-culturale din trecut, ale preoţimii basarabene, a ajuns în preajma războiului mondial puternic şi plin de viaţă, pregătind poporul băştinaş pentru intrarea lui în noua perioadă istorică, în viaţa lui firească.

Nu mai puţin au însemnătatea lor cărţile didactice ale arhimandritului Gurie Grosu pentru şcoli şi începători de citire. Astfel: a) *Cartea de învăţătură despre Legea lui Dumnezeu,* tipărită în 1908, în 308 pp., cuprinde: lămurirea rugăciunilor, istoria sfântă, catehismul în scurt; b) *Bucoavna moldovenească,* tipărită la 1908, în 80 pp. şi c) *Cartea de citire cu ştiinţe din gramatica românească,* apărută în acelaşi an. *Bucoavna* şi *Cartea de citire* sunt scrise într-o limbă românească corectă, însă ele n-au fost admise în şcolile primare.

Spiritul românesc a predominat în mănăstirile basarabene, care rămâneau nevătămate în năzuinţele şi vechile lor deprinderi. Călugării moldoveni, ieşiţi din sânul ţărănimii, intraţi în mănăstire nu se deosebeau de populaţie nici prin felul de trai, nici prin starea intelectuală. Mulţi din ei ajungeau preoţi fără să cunoască limba rusă sau cea

Visul lui Iacov, *icoană moldovenească de la începutul sec. XIX*

slavonă. Din această pricină slujba în aceste mănăstiri se făcea laolaltă în amândouă limbile: română şi rusă. De asemenea şi în mănăstirile de călugăriţe se citea şi se cânta mai mult românește, deoarece maicile şi surorile erau moldovence. De aceea, contactul mănăstirilor cu populaţia moldovenească era din ce în ce mai strâns. Prin acest contact al mănăstirilor cu populaţia se înfăptuia menirea lor istorică: introducerea în viaţa poporului băştinaş a înrâuririi bisericeşti-culturale ce pătrundea cu atât mai adânc în sufletul sătenilor moldoveni, cu cât se exerciţa în cele mai potrivite condiţiuni – în limba română, cu vechile melodii naţionale-bisericeşti.

Moldovenii-basarabeni cercetau locaşurile sfinte, ascultând cu pioasă luare aminte povaţa păstorilor şi frecventau cu multă râvnă slujbele dumnezeieşti. Aceste slujbe şi predici erau ţinute de preoţi în limba română, de pe mulţimea de cărţi româneşti ce se află la fiecare biserică.

Sunt zeci de preoţi, al căror renume de propovăduitor şi slujitor în limba română au trecut hotarele parohiei lor, şi la care venea lume de la depărtări de peste 50 km, ca să-i asculte.

Un preot ce se va forma la curentul *Luminătorul* şi care va intra în patrimoniul literaturii româneşti ca poet este Alexie Mateevici. Prin poeziile sale originale, cu conţinut religios şi social, cât mai ales prin avântul patriotic, de iubire faţă de neam al sublimei sale poezii *Limba noastră,* el va rămâne ca un monument al aspiraţiunilor clerului basarabean în păstrarea şi apărarea limbii şi naţionalităţii româneşti.

În concluzie: elementele pregătite în Seminarul teologic din Chişinău pentru slujba Sf. Altar, cât şi elementele pregătite în acelaşi Seminar, dar care au îmbrăţişat alte cariere sociale, precum şi tagma monahală, au fost, sub stăpânirea rusă în Basarabia, conservatorii limbii strămoşeşti în această provincie şi ei au constituit primul val de asalt în lupta de dezrobire a românilor dintre Prut şi Nistru.

Numele unor luptători naţionali ca: mitropolitul Gurie, episcopul Dionisie, I. Pelivan, P. Halippa, D. Bogos, S. Murafa, Al. Mateevici, C. Hodorogea, prot. D. Baltaga, I. Inculeţ, D. Ciugureanu etc., care au avut o educaţie clericală, nu se pot trece sub tăcere, când istoria vorbeşte de limba românească şi de înfăptuirea idealului naţional în stânga Prutului. ■

ROMANIA

2 lei

16 iunie 1938

Brățara de aur

PE MARGINEA UNUI EXAMEN

Pentru o administrație și poliție ouidentală

IN TOATE POSTURILE VACANTE

s'a dat precădere titraților

PRUNA MEXICANA

1938-1940 ÎN CULISELE ZIARULUI ROMÂNIA

IOAN LĂCUSTĂ

• Concurență între ziarele guvernului • Unul din întemeietorii Cuvântului **• Interdicția de a fi tradus și tipărit în străinătate • Judecătoria de ocol a contemporanilor • Asasinat intelectual**

Cititorii care urmăresc rubrica În București, acum 50 ani **își amintesc, desigur, că, în episoadele din anii 1988-1990, am folosit pentru cronica noastră și ziarul** România, **apărut la 2 iunie 1938, sub direcția lui Cezar Petrescu.**

Era o publicație oficioasă a guvernului.

Documente recent descoperite în fondurile Bibliotecii Naționale din București, Serviciul Colecții Speciale, ne introduc în „culisele" existenței acestei publicații din urmă cu aproape șase decenii.

Astfel, deși ziar al guvernului, aflăm că *România* era „sabotată" de chiar un membru al cabinetului: subsecretarul de stat al propagandei de pe lângă Ministerul de interne, Eugen Titeanu.

Într-o scrisoare nedatată (dar ulterioară datei de 14 iulie 1938, când G. Titeanu a fost numit în funcție), Cezar Petrescu se plângea ministrului de interne, Armand Călinescu, de șicanele pe care subsecretarul propagandei le făcea publicațiilor pe care le conducea, respectiv, *România* și *România satelor*. „După autentificarea contractului de locațiune – scria directorul celor două gazete – procedând la consolidarea organizației de desfacere și tiraj, am epurat administrația, înlăturând elementele improvizate sub presiunea necesităților imediate. Cum știți, ziarele au apărut fără cuvenitul răgaz al unei organizații definitive: fără local, fără tipografie, fără personal redacțional și administrativ selecționat pe îndelete. Mi s-a acordat un termen de apariție, căruia a trebuit să mă conformez cu orice preț.

Ieșind din acest provizorat și procedând la organizația de durată – continua Cezar Petrescu –, am început prin a înlocui administratorul de ocazie, un oarecare N. Blarenberg, printr-un director și profesor de școală comercială din Focșani, Borș, persoană care probabil vă e cunoscută, om cu garanții de cinste și moralitate, chiar dacă nu are completa pregătire în specialitatea administrației de ziar.

Prima consecință a acestei înlocuiri s-a manifestat printr-o serie de colportări, memorii și doleanțe ale fostului administrator, N. Blarenberg, care au găsit ecou la d. subsecretar de stat al propagandei, Eugen Titeanu, care tot timpul față de ambele ziare ale Ministerului de interne nu s-a comportat ca un membru al guvernului cu oficioasele puse în serviciul guvernului, ci ca un director proprietar de ziare față de ziarele concurente.

Ca fapt precis și notoriu, cu toată absurditatea situației, în loc de a ne sprijini, de a ne acorda precăderea informațiilor, de a ne da concurs pentru expansiunea foilor, nici un prilej nu a fost pierdut pentru a ne zădărnici și micșora acțiunea.

Cum știți, conducerea și răspunderea acestei foi n-am râvnit-o. Am fost solicitat să o primesc și am primit-o în cea mai desăvârșită dezinteresare, străduindu-mă să dau viață și autoritate celor două publicațiuni, ferindu-le de toate suspiciunile foilor

prea plat oficioase, față de care cititorul român păstrează prin tradiție rezervă. N-am cruțat nici un fel de sacrificiu, începând cu ale mele personale".

În continuare, își exprima surprinderea că Eugen Titeanu, „mai mult ca director al unor ziare «concurente», decât în rolul de subsecretar al presei și propagandei, cu moralitatea sa notorie și cu sistemele sale de intrigi și insinuări tot atât de notorii, în loc să ne acorde solicitudinea cuvenită, întreține o atmosferă de dubiu și de suspiciune, procedând la anchete, delegând ca experți administratorii ziarelor sale, dispunând cu autoritate de drepturi pe care nu i le acordă nici contractul, nici poziția și reputația sa, nici calitatea mea morală, care mi se pare că e cu totul alta și nu cred că se cuvine dată pe mâna unui șnapan".

Pe același ton de indignare, directorul celor două publicații încheia: „A da însă ascultare la plângerile unui funcționar dat afară și descalificat; a alege un specialist interesat de la un ziar care se consideră concurent; a tolera ca d. Titeanu să-și facă mendrele de asemenea ziare concurente, în loc de a fi tras la răspundere pentru dreptul cu totul ciudat cum înțelege să servească oficioasele regimului, mi se pare monstruos și inexplicat.

Vă rog mult, stimate domnule Armand Călinescu, a dispune o normalizare a situațiunei, fără de care toată truda, abnegația și dezinteresarea mea ajung la discreția unui farsor și bandit, în loc de a rămâne în serviciul cel mai dezinteresat și statornic al regimului și al d-voastră".

Ziarul *România* a fost desființat la 7 septembrie 1940, după abdicarea regelui Carol II. Cezar Petrescu – ca fost director – a fost pus în situația de a „da socoteală" pentru activitatea sa la acest ziar. După 14 septembrie 1940, când România a fost proclamată „stat național-legionar", cu generalul Ion Antonescu conducător, iar Horia Sima, șeful mișcării legionare, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, poliția legionară a anchetat gestiunea redacției *României,* acuzată – între altele – de a-și fi însușit, ilegal, mobilierul și bunurile ziarului *Cuvântul,* publicație de dreapta, interzisă în 1938. Acum, în 1940, *Cuvântul* se pregătea să reapară, ca organ al mișcării legionare.

Pentru a soluționa diferendul, Cezar Petrescu s-a adresat lui Horia Sima: „După cum se cunoaște – începea el –, în calitate de fost director-editor al ziarelor *România* și *România satelor* îmi rămâne a răspunde spiritual pentru culpa ce mi se va proba față de patrie și de națiune, pe care am crezut că le pot sluji, așa cât mai permiteau împrejurările, ca un vechi scriitor naționalist și tradiționalist. Îmi rămâne a răspunde de material, pentru condițiile financiare în care au apărut ambele ziare, pe baza unui contract legal de locațiune de servicii, desigur ignorat în amănunt de cei în drept în momentul desființării.

Dacă la cea dintâi răspundere aștept verdictul opiniei publice, mișcării legionare, confraților scriitori și ziariști, timpului, pentru cealaltă răspundere, mult mai limitată, dar precisă, ca tot ce e material, am cerut și obținut o verificare contractuală cu delegați experți-contabili, care în prezent procedează paralel la expertiza cheltuielilor și la lichidarea comercială a întreprinderii".

Aici apărea litigiul pe care Horia Sima era rugat să-l soluționeze: din ordinul Poliției Capitalei au fost reținuți în stare de arest „câțiva oameni din serviciul fostei administrații, sub învinuirea că au înstrăinat un inventar de mobilier aparținând ziarului *Cuvântul* ce va să apară ca organ al mișcării legionare".

Mobilierul însă a fost „cumpărat de noi în aprilie 1939, pe bază de facturi, achitate atunci". Litigiul era deci fals, „provocat din mărunte abuzuri materiale de administrație, care nu-mi aparțin, căci fondul de lichidare al gazetei ce am editat și condus nu este al meu, ci al unor obligații contractuale".

Își mărturisea, totodată, legăturile sale cu *Cuvântul:* „Am fost unul din întemeietorii *Cuvântului.* Am fost până în ultimul ceas prieten al lui Nae Ionescu. Am reprezentat în literatură, aci, acasă, și peste granițe, în toate volumele traduse, spiritul de la *Cuvântul.*

Ziarul *Cuvântul* – continua romancierul – fiind anunțat al miș-

Cezar Petrescu (x) *la Timișoara, la inaugurarea sediului ziarului* România de Vest; *fotografie inedită din colecțiile Bibliotecii Academiei Române;* în p 67: *prima pagină a unui număr al* României, *în care este publicată fotografia moștenitoarei tronului Marii Britanii, prințesa Elisabeta, împreună cu bunica sa*

cării legionare, mă adresez şefului mişcării legionare, cu rugămintea de a dispune clarificarea unor raporturi de violenţă întru nimic justificate. Zvonuri, învinuiri, ipoteze pot circula multe şi pot fi născocite multe. Cât ele mă loveau personal, am aşteptat lăsând timpului sarcina de a restabili adevărul".

Ruga deci ca administraţia *Cuvântului* „să nu mai procedeze în necunoştinţă de cauză, cu imixtiuni între verificare şi lichidare de contract comercial, unde toată răspunderea morală şi materială îmi rămâne mie, până la ultimul ban, plătit şi justificat.

Pe urmă – încheia prozatorul – când acestea vor fi definitiv lămurite şi încheiate, cu scriitorul Cezar Petrescu România legionară va face ceea ce va crede şi după cum va fi meritat, dacă îl va socoti într-adevăr vrednic să rămână în afară de lege, de scris, de antologii".

În fine, un alt document, păstrat în acelaşi fond Cezar Petrescu, exprimă amărăciunea prozatorului de a se vedea prigonit nu numai de legionari, dar şi de regimul antonescian. Printr-o dispoziţie a Ministerului propagandei se interzicea traducerea şi tipărirea unor cărţi ale sale în străinătate.

Pentru a-şi susţine cauza, Cezar Petrescu i-a scris lui Mihai Antonescu, vicepreşedintele Consiliului de Miniştri şi ministru de externe: „Adresându-mă în acelaşi timp intelectualului şi demnitarului – scria Cezar Petrescu – o fac în credinţa că nu risc a fi categorisit în numeroasa hoardă a celor care dau asalt factorilor de guvern cu avalanşe de petiţii şi doleanţe.

Rog a nu mă prenumăra printre aceştia. Pentru o chestiune strict personală, egoist interesată, n-aş fi făcut-o sub nici un cuvânt. Este însă mai puternică amărăciunea de scriitor şi de român, decât explicabila stânjenire pe care o simt înfăţişându-mă cu această miseră suplică.

Cazul e simplu. Aş spune: monstruos de simplu.

Cezar Petrescu (stânga) împreună cu Nichifor Crainic

Alăturata adresă a Editurii Cugetarea mă informează că în urma unui ordin al Ministerului nostru de propagandă, în Germania s-a interzis traducerea operelor mele.

În speţă, e vorba despre romanul *Calea Victoriei,* tradus până acum în limba italiană, în cea mai importantă colecţie de autori universali de sub conducerea lui Arturo Farinelli, de la Academia Italiană, şi tradus, de asemeni, în limba cehă de acum 8 ani. Iar odată cu aceasta, aceeaşi corespondenţă din Germania informează că, în urma aceleiaşi interdicţii ordonată din patria mea, volumul *Aurul negru,* tradus şi pus sub tipar de marea Editură Adolf Husser din Viena şi Leipzig, nu e îngăduit să mai apară.

Au intervenit germanii pentru a împiedica absurda măsură, iar oficialitatea românească n-a cedat.

Traducerile mi-au fost solicitate de editurile germane; nu eu le-am oferit. N-au costat nimic propaganda statului român. Nu erau nici o primă experienţă, un început îndoielnic, o aventură problematică. De peste zece ani, aceste traduceri din cărţile mele însemnau modesta mea contribuţie naţională la prestigiul cultural al României peste hotare, cu opere care au fost laureate de Academia Română cu premiile cele mai înalte şi au fost tipărite în limbile italiană, franceză, cehă, poloneză etc., chiar două alte mici volume germane, într-o bibliotecă de popularizare.

Pentru această efectivă propagandă nu cerusem şi n-am cerut niciodată nimic; nici o intervenţie, nici un sprijin material; nici o asistenţă oficială.

Dimpotrivă, editurile străine plăteau drepturi de autor, ca dovadă că volumele erau primele căutate şi citite.

Astfel, scriitor român – continuă Cezar Petrescu – îmi statornicisem încă din 1929 un modest loc în literatura universală, prin propriile puteri, cu singura recomandaţie valabilă: însăşi valoarea cărţilor. Unsprezece volume, traduse în şase limbi, menţionate în enciclopediile universale, în istoriile de literatură universală contemporană etc. etc. În momentul de faţă, două volume sub tipar în Germania, două în Italia.

Probabil însă că şi în Italia, datorită aceleiaşi generoase solicitudini a Ministerului nostru de propagandă, sunt scos afară din lege.

Ca scriitor român, proscris.

Nu izbutesc a mă lămuri de ce. Politică n-am făcut. Demnitar cu

vreo culpă şi vreo răspundere în trecutele guvernări n-am fost (2 luni secretar general în primul minister al artelor, acum cinci ani [septembrie-octombrie 1936]). Beneficiar nu puteam fi, căci n-am figurat în consilii de administraţie, comisii, delegaţii. Am condus un ziar oficios, pe bază de contract, care, departe de a fi însemnat o sursă de profituri, mi-a lăsat moştenire datorii şi un infern procesiv, ce se va stinge numai când îmi voi ceda venitul meu literar pe cinci ani înainte, singura mea sursă de existenţă. Mason n-am fost, nici filosemit, nici complice al camarilei, ci dimpotrivă în conflict acut cu camarila.

Douăzeci de ani, scrisul meu, străbătut de cel mai ferm dar neexagerat naţionalism şi tradiţionalism, a figurat în toate antologiile ca atare, în manualele şcolare, în mişcarea culturală şi literară a României dintre cele două războaie.

E penibil să-mi pledez acest drept la viaţă literară, ca un proces la judecătoria de ocol a contimpuranilor.

Dar cu durere constat că a devenit necesară o asemenea pledoarie, faţă de ciudata propagandă negativă de peste hotare a Ministerului nostru de propagandă.

Câtă vreme, în aceste din urmă şase luni, am suportat teroarea poliţiei legionare, cu percheziţii, sigilări, distrugeri de manuscrise, confiscări, cu născocite domicilii obligatorii şi cu o adevărată luptă de la zi la zi pentru a-mi apăra viaţa – acestea le-am trecut sub tăcere. N-am socotit util să plictisesc pe nimeni cu mizerii care, în definitiv, ameninţau numai un destin de persoană fizică şi de bunuri fizice.

Fiind însă vorba de un bun spiritual, de o contribuţie la patriotismul cultural care nu-mi aparţine, căci cartea unui scriitor mai puţin îi aparţine lui şi mai mult patriei şi epocii sale, am socotit o datorie să aduc la cunoştinţă această monstruozitate şi să apelez la intelectualul şi demnitarul mai sensibil apropiat de soarta cărţilor care exprimă o epocă şi un specific naţional.

Nu pentru mine, ci pentru cărţile scrise de mine cer, aşadar, o dreptate. Atât de puţin şi de simplu: o dreptate!

Nu m-am adresat domnului general Antonescu, ştiindu-l covârşit de griji cu obiective mai precise. Cunoscând rolul hotărâtor pe care îl are cuvântul dvs. în actele guvernului, cunoscând posibilitatea de a cuprinde mai variate şi mai subtile probleme m-am lăsat condus de sentimentul că nu greşesc apelând la un intelectual pentru a împiedica un asasinat intelectual.“ ■

URZICENI 400

„...Şi mărturie au fost mulţi oameni buni, anume uncheş Marco din Gubovii dă Jos şi Todoran ceauş de acolo şi uncheaşul Stan Obeală din Dobroţei şi fiul lui, Radul şi Gago, fiul Stanciului Strezoiul de acolo şi *Ştefan şi fraţii din Urziceni.*

Şi am scris eu, popa Vintilă din Mihăieşti, aprilie 23 zile văleat 7 104 [1596]...“

Iată sfârşitul documentului din 23 aprilie 1596 în care municipiul Urziceni din judeţul Ialomiţa şi-a aflat prima sa atestare documentară.

Împreună cu „mulţi oameni buni“, în după-amiaza zilei de vineri 19 aprilie 1996, în frumoasa sală de expoziţii a Casei de cultură a sindicatelor din Urziceni, am fost noi înşine „mărturie“ unui moment emoţionant. Prin strădania şi pasiunea unor oameni entuziaşti – cadre didactice şi intelectuali cu dragoste de urbea lor –, sprijiniţi de organele administraţiei locale, în frunte cu primarul ing. *Ioan Mitrică,* celor aproape 100 de invitaţi le-a fost prezentată *Monografia municipiului Urziceni.* Lansarea acestei lucrări de peste 300 pagini, datorată lui *Constantin Matei, Alexandru Buleandră, Sorin Geacu* şi *Ion Barbu,* a deschis suita de manifestări ce vor avea loc în acest an şi care vor evoca cele patru veacuri de istorie atestată documentar a municipiului Urziceni.

În calitate de reprezentant al Fundaţiei Culturale Magazin Istoric, am împărtăşit emoţia gazdelor noastre şi, pentru câteva ore măcar, m-am simţit un fiu al Urzicenilor. Semnificaţia deosebită a acestui moment din viaţa oraşului de pe malurile Ialomiţei a fost subliniată în mai toate luările de cuvânt. Au făcut-o domnul *Titi Ioniţă,* directorul Casei de cultură a sindicatelor, ing. *Ioan Mitrică,* primarul municipiului, dar şi profesorii *Al. Buleandră* şi *C. Matei,* cărora li s-au alăturat domnii *Gh. Matei,* directorul Muzeului judeţean Ialomiţa, *Răzvan Ciucă,* directorul Muzeului Agriculturii din România, ambele cu sediile în Slobozia, prof. univ. dr. Sterie Ciulache şi alţii.

Pereţii cochetei săli erau împodobiţi cu lucrări de pictură reunite într-o expoziţie cu titlu semnificativ – „Peisaj ialomiţean“ –, iar pe mesele şi în vitrinele dispuse de jur-împrejurul încăperii se aflau fotocopiile unor documente expuse sub genericul „Urziceni în documente de arhivă“ şi o selecţie de lucrări beletristice şi ştiinţifice de autori din localitate.

Municipiului Urziceni şi locuitorilor săi, un călduros LA MULŢI ANI!

Marian ŞTEFAN

DIN TORSUL ZILELOR

AL. DAVILA

Fiu al doctorului Carol Davila, unul dintre întemeietorii medicinii moderne românești, Alexandru Davila a intrat în istoria culturii noastre prin piesa sa de evocare istorică *Vlaicu Vodă* (1901-1902), creație de prim rang a patrimoniului dramaturgiei naționale.

A avut, de asemenea, o bogată activitate ca director de teatru, ca publicist sau ca diplomat.

Pe lângă operele sale dramatice, de la el ni s-a păstrat și o scriere cu caracter preponderent memorialistic, *Din torsul zilelor* – ca și necunoscută astăzi, apărută la vremea ei într-un tiraj mic, nereeditată – din care, în cele ce urmează, am selectat câteva pagini pentru lectorii revistei noastre.

Dar, mai întâi, câteva date biografice ale autorului. S-a născut la 12 februarie 1862. Mama sa, Ana Racoviță-Golescu, era descendentă, în linie paternă, din domnul Mihai Racoviță, care a domnit atât în Moldova (1703-1705, 1707-1709, 1715-1716) cât și în Muntenia (1730-1731, 1741-1744).

A urmat studiile primare la Golești, apoi în București, la institutul condus de V.A. Urechiă.

În 1879 și-a luat bacalaureatul la Paris. În capitala Franței i-a cunoscut și s-a împrietenit cu Take Ionescu, N. Xenopol, N. Filipescu, V. G. Morțun, pe care, peste ani, îi va evoca în amintirile sale.

În 1881 a intrat în lumea diplomatică, fiind atașat la Ministerul de externe, apoi la legațiile din Roma (1882) și Bruxelles (1884). După moartea tatălui său (1884) s-a reîntors în țară, ocupând diferite funcții publice (inspector de poliție, administrator al arondismentului Măcin ș.a.).

Vocația sa însă era teatrul. A înființat companii teatrale, a sprijinit actori, a fost director al Teatrului Național (1905-1908), a îmbogățit literatura dramatică originală etc.

Legat, prin tradițiile familiei, de Curtea regală, s-a aflat adeseori în preajma primilor suverani ai României, cărora, mai târziu, le-a consacrat calde pagini de evocare în amintita sa scriere memorialistică.

Viața sa a luat o turnură tragică în 1915 când, în urma unei tentative de asasinat, a rămas paralizat. Restul anilor și i-a petrecut țintuit pe un pat al sanatoriului „Regina Elisabeta". S-a stins din viață la 19 octombrie 1929 la Spitalul militar din București.

În același an vedea lumina tiparului lucrarea sa memorialistică *Din torsul zilelor,* alcătuită după cele dictate de autor de pe patul său de suferință. În ciuda bolii ce-i măcina zilele, evocările dictate sunt luminoase, senine, cu multe irizări de blândă ironie.

În centrul lor se fixează lumea de la Curtea regală a României, un univers bine cunoscut de autor și evocat în dimensiunile sale cotidiene, umane.

Am selectat o suită de astfel de evocări, ușor anecdotice, publicându-le acum, când s-au împlinit 130 ani de la venirea principelui Carol de Hohenzollern pe tronul României[1]. Le însoțim și de un portret al militantului socialist, trecut apoi la liberali, V. G. Morțun (1860-1919) conturat iarăși în dimensiuni mai puțin cunoscute ale personalității sale.

Pentru cursivitatea lecturii nu am mai marcat prin trei puncte întreruperile de text. Am păstrat particularitățile stilistice ale autorului, adoptând însă normele ortografice actuale. (I.L.)

---

[1] Vezi pentru împrejurările istorice ale evenimentului, *Magazin istoric,* nr. 9-12 / 1976, 3 / 1977, 5 / 1991, 8 / 1993.

• Edecari pe Dunăre • Trebuie să trăiască și pictorii • Harta Daciei la Düsseldorf • Regele plătește, dar nu vine la teatru

Elisabeta și Carol I (în picioare) în 1869, împreună cu mama și fratele viitoarei regine a României (fotografie inedită din colecțiile Bibliotecii Academiei Române)

Vasile Morțun

L-am cunoscut la Paris, pe la 1878. Era camarad de facultate cu N. Xenopol, frații San-Marin, Mișu Kalenderu, Take Ionescu, Radu Porumbaru, Ionaș Grădișteanu, C. Kaligari, N. Filipescu, C. Hiott, Mircea, Vintilă și Horia Rosetti etc. Pe atunci se prenumăra printre socialiști; dar adevărata lui pasiune era arta. Nu știa nici el (și nu a știut cât a trăit) ce îl fermeca mai mult: teatrul sau pictura?

Foarte inteligent, ca ministru al lucrărilor publice, el propusese regelui Carol un proiect al meu: construirea pe țărmul stâng al Dunării – adică pe malul românesc – a unui drum pe care să se poată trage la edec, în susul apei, șlepurile încărcate sau goale; aceste șlepuri, apoi, ar merge la vale, duse de curentul Dunării. Micul drum de edec ar urca de-a lungul tuturor râurilor aruncându-se în Dunăre. Când gurile acestor râuri ar fi prea departe una de alta, s-ar construi, cam pe la mijlocul intervalului și, prin urmare, perpendicular pe Dunăre, șosele bine împietrite cu piatră și savură, adusă de la Iacob-Deal, pe chiar șlepurile trase la edec. Prin mijlocul acesta, s-ar fi stabilit o comunicație ieftină și lesnicioasă între părțile țării dinspre munte și părțile dinspre șes.

– E splendid proiectul d-voastră, îngână regele Carol. Dar cine poate trăi – destul – pentru a-l vedea realizat?

– Nu eu, desigur, răspunse Morțun zâmbind; astmul nu permite una ca asta.

Vasile Morțun era, în adevăr, așa de astmatic, încât, uneori, abia putea vorbi. De altfel, nici nu prea avea darul cuvântului. Totuși, spunea lămurit ce voia să spună. Vorbind puțin, el lucra mult. Sunt și oameni pe cari vorba nu îi împiedică să lucreze; aceștia, însă, sunt rari. Morțun – ca și aceștia – găsea timp pentru toate: și pentru politică, și pentru teorii umanitare, și pentru admirarea tablourilor frumoase, și pentru teatru. El, întotdeauna, avea aerul unui om fără nici o treabă, cu toate că, întotdeauna, chibzuia câte ceva.

Cunoscându-ne de mult, ne pătrunseserăm unul pe altul.

Într-o seară, la teatru, unde eram director și unde el venea foarte des, el fu, în loja direcții, de față la o convorbire în care răspundeam alandala la întrebările unor reporteri indiscreți. Când aceștia plecară, Vasile Morțun, care mă ascultase, foarte interesat, mă întreabă:

– Pe cine vrei să prostești făcând pe prostul, Alecule?

Îi răspunsei, privindu-l lung:

– Pe cine nu mă cunoaște.

Într-o zi, veni la cabinetul meu directorial și îmi zise:

– Alecule, aflu că Aristița Romanescu are nevoie de parale; nu există în bugetul teatrului un capitol de unde să-i poți da vreo două-trei sute de lei?

– Ba da Vasile, răspunsei; dar Aristiței Romanescu nu se cuvine să-i dea Teatrul numai vreo două trei sute de lei, ci o mie, cel puțin.

Sunai imediat la casierie de unde, foarte curând, d. Andronescu îmi aduse mia de lei cerută și însoțită de chitanța justificativă.

– Să-i trimitem banii îndată, zisei.

– Să-i ducem chiar noi, replică Vasile Morțun; astfel voi putea și eu să-i ofer altă mie.

Iacă cum știa Vasile Morțun să facă un bine.

Asistam, o după-amiază, la Teatrul Modern, la o repetiție pe scenă. Deodată mă pomenii cu portarul dând buzna peste mine și șoptindu-mi, gâfâind: – „Domnu ministru Morțun întreabă dacă poate să asiste la repetiție".

Alergai la ușă și poftii sus pe Vasile.

Se repetă *Cidul*. (Salutări, temenele etc.) Vasile nu vorbi; pentru că îl supără astmul și că urcarea scărilor îi tăiase răsuflarea. Repetiția se reluă cu mai multă însuflețire, firește, din partea actorilor. La sfârșitul actului, Vasile felicită actorii (mulțumiri, temenele, etc.), pe Ștefan [Octavian] Iosif, care îi zise:

– Din toată traducerea mea, 78 de versuri au rămas necorectate de Conu Alecu și, totuși, eu singur figurez pe afiș. Așa a voit dumnealui.

– Iarăşi se încearcă să prostească lumea, mormăi Morţun şi trecu la d. Enescu, regizorul, pentru a-l felicita de punerea în scenă. Se încinse între dânşii o gravă discuţie; d. Enescu explică cum înţelegeam noi punerea în scenă a *Cidului*, cu decoruri multiple şi variate; iar Morţun susţinea tradiţia (un singur decor); la sfârşitul discuţiei însă el plecă capul şi îngână:

– Aveţi dreptate: aşa vrea progresul.

– Foarte frumos, exclamă d. Andronescu, scărpinându-se în barbă, dar o să avem deficit.

– Să vedem, replică Morţun.

Văzurăm, în adevăr: *Cidul* fu primit de public cu entuziasm; fu jucat în serie şi, nu numai nu dădu deficit, dar excedente, neprevăzute de nimeni:

– Aşa vrea progresul, conchise Morţun aflând rezultatul.

Încercări de soiul acesta, cu toată încrederea pe care o aveam în public, le făceam pe socoteala mea iar nu pe a societăţii dramatice. De aceea *Cidul* s-a jucat mai întâi de compania mea dramatică) la Teatrul Modern, iar nu la Teatrul Naţional, unde autorii clasici sunt, totuşi, la locul lor.

Vasile Morţun era, cum am zis, mare amator de pictură şi colecţionase multe tablouri proaste pe lângă câteva bune. Deoarece îl cam sâcâiam asupra acestui subiect, Morţun declară:

– Ştiu că toate astea sunt urâte. Dar autorii lor sunt convinşi că au talent. Şi, apoi, nimeni nu le cumpără elucubraţiile: nu trebuie şi ei să trăiască?

Mai zi ceva.

La Salonul tinerimei, Luchian expusese câteva mici tablouri de flori, fructe şi naturi moarte. Mititele şi modeste, deşi capodopere mari. Morţun încremenise în faţa unui neînsemnat Luchian, trecut pe catalog cu menţiunea: „Pahar de apă cu doi trandafiri (200 lei)“. Morţun se revoltă:

– Trebuie să fie o eroare.

El se duse la cine avea drept să controleze fapta. Aci i se afirmă că nu era nici o eroare.

– Ba da! ba da!, exclamă Morţun şi, dând 500 de lei, îngână:

– Să-mi trimiteţi tabloul acasă.

Aflând aceasta îl întrebai pentru ce făcuse aşa, Morţun îmi răspunse zâmbind:

– Trebuie să trăiască şi Luchian pe lângă cei cari nu au talent.

Mai zi ceva.

Harta Daciei

În 1866, după detronarea lui Alexandru Ioan I Cuza, se preconiza domnul străin. Se sondase străinătatea: se avea consimţământul lui Napoleon III; se dăduse la o parte candidatura ducelui de Flandra şi se preferase tânărul locotenent de cavalerie prusian, părtaş glorios la bătălia de la Sadova, Carol de Hohenzollern, rudă prin femei cu Napoleon III. Ion Brătianu plecă la Düsseldorf. Pentru a dovedi tuturor că se lucra în acord cu Franţa, Ion Brătianu luă cu sine pe Carol Davila, tatăl meu, francez de origină şi, cu câţiva ani mai înainte, ataşat special pe lângă rezidentul francez. Vodă Cuza îl însărcinase cu organizarea serviciului medical militar şi îi dăduse, în armata română, gradul cel mai mare, acela de colonel. Tatăl meu avea, deci, îndoita însuşire de francez şi de român. Iacă dar cuvântul pentru care Ion Brătianu luase pe tatăl meu cu sine.

Plecând la Düsseldorf, tata îşi băgase în geamantan harta Daciei Traiane, în format mare. Găzduit la castel, ca şi Brătianu, el pătrunsese, a doua zi, în biblioteca tânărului locotenent, îşi ţintui harta pe zid şi zise viitorului rege Carol, aducându-l în faţa ei:

– Iaca ţara peste care sunteţi chemat a domni.

Ar fi fost aşa dacă regele Carol nu s-ar fi înfeudat Puterilor Centrale. Dar nu putea să facă altfel; să fim drepţi: nu se poate cere unui om să-şi uite originea şi patria.

Omul are mai multă tragere de inimă pentru fiinţa căreia îi face o jertfă decât pentru aceea care îi face o jertfă. Nu explic, constat. Omul îşi iubeşte cu atât mai mult patria, cu cât e mai mare jertfa ce îşi propune să i-o facă. Următor acestui simţământ a fost şi soldatul român

Sinaia şi Peleşul (gravură de epocă)

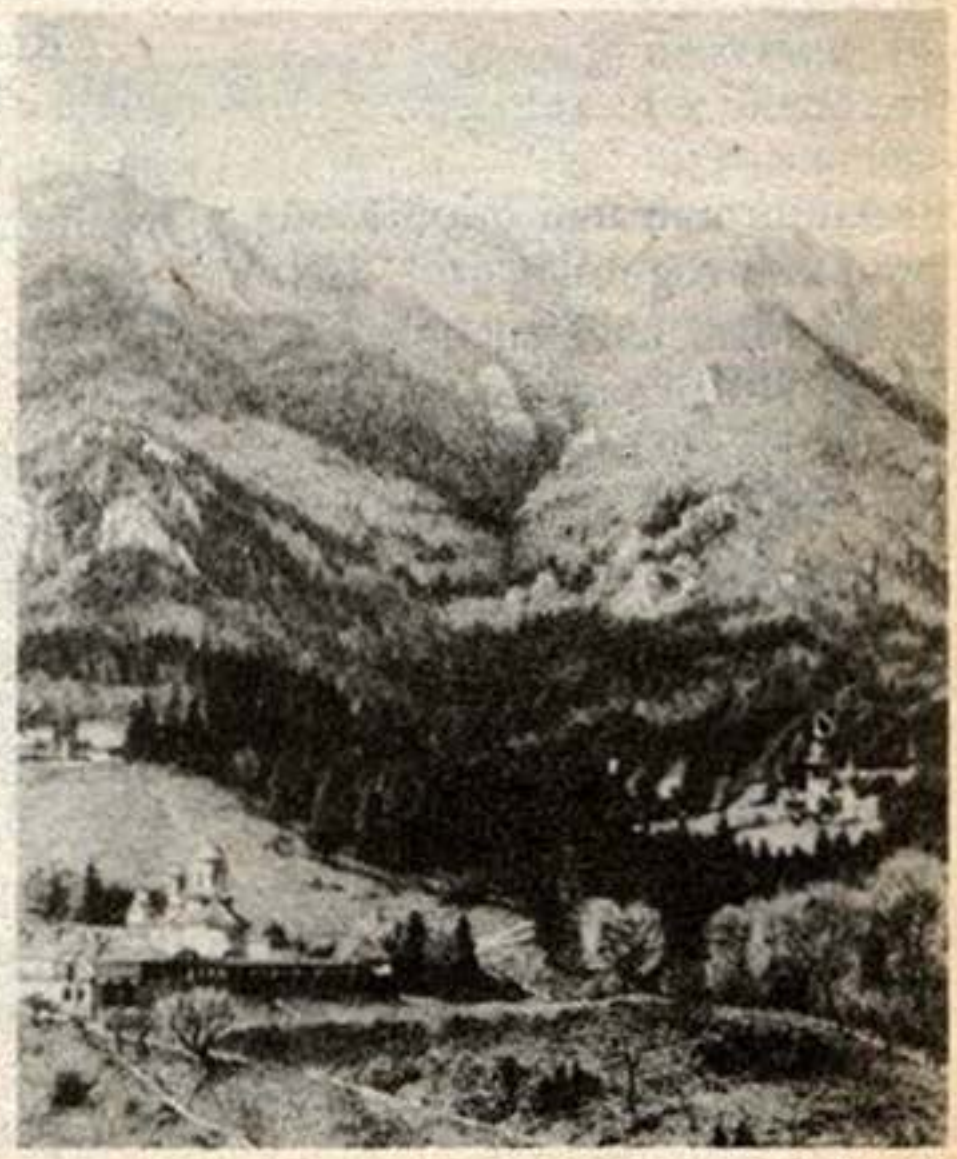

în războiul mondial. Nu explic, constat. Următor acestui simţământ a fost şi Carol de Hohenzollern, care îşi propusese să jertfească Prusiei, la Sadova, până şi viaţa.

Consiliul de Coroană, de la 1914, a lămurit multe.

Acum urmaşii lui Carol de Hohenzollern domnesc pe România Mare, mărginită cu graniţele arătate de tata la 1866, în harta Daciei.

Mijloc mnemonic

La castelul Peleş, însărcinându-mă odată regele Carol cu... nu mai ştiu ce, făcui un nod la lanţul de la ceasornic ca să nu uit. Regele zâmbi şi îmi zise:

– Foarte bine, Alexandre. Dar unde faceţi nodul ca să vă aduceţi aminte pentru ce aţi făcut un nod la lanţ?

Zâmbind mereu, el îmi întinse un mic carnet (Notes) cu creion şi îmi zise:

– Iată un mijloc mnemonic mai sigur.

M-am folosit toată viaţa de mijlocul mnemonic al regelui Carol.

Bogat

Am urmat, mai întotdeauna, poveţele regelui Carol. Când le-am urmat, am făcut bine. Când nu le-am urmat, tot bine am făcut. Dar neurmându-i povaţa de a mă îmbogăţi, nu am făcut bine. Se atribuie lui Anatole France următoarea glumă (boutade): „Talentul de a se îmbogăţi e supremul talent". Iată cum mi-a fost dată de rege zisa povaţă:

Tatăl meu, bolnav de insuficienţă aortică (boală care l-a şi răpus), venise să petreacă vara din 1884 la Sinaia, unde ocupa o chilie din mănăstirea veche. Regele Carol venea în toate dimineţile să-l vadă şi petrecea cu el (singuri împreună) lungi ore într-o convorbire tainică. Eu stăteam în afară, la uşă, ca să împiedic să-i turbure cineva.

Prin 1885, mă dusei la Sinaia pentru câteva zile. Regele Carol mă cheamă, la Castel Peleş şi, plimbându-ne prin pădure, îmi zise, între altele:

„Morţun găsea timp pentru toate..."

– Resortul cel mai puternic în viaţă e bogăţia. Ea face ca omul să fie independent în orice împrejurare. În politică, omul nu poate fi independent fără bogăţie. Tatăl d-voastră a înţeles aceasta: de aceea, fiind sărac, nu a făcut politică; bine a făcut. Însă a dispreţuit bogăţia; aci nu a făcut bine. El ar fi putut strânge o avere colosală; totuşi nu v-a lăsat decât o moştenire aproape nulă. Ştiu că mult puţinul cât îl aveţi, vă vine din zestrea mamei d-voastră. Era mică acea zestre. Împărţită între patru moştenitori e firimiţită de tot. Aş vrea să trăiţi în belşug, independent, bogat.

Nu am urmat acest sfat şi rău am făcut. Scuza mea, însă, e că, în împrejurările prin care am trecut, în activitatea mea literară şi teatrală, nu aveam timp să fac altfel. Ar fi trebuit să mă las de nevoile mele sufleteşti: aceasta îmi era peste putinţă.

Mai târziu, când fusei numit director general al teatrelor, regele îmi zise:

– Acesta este locul d-voastră. Acum vă veţi putea realiza vederile.

Îi răspunsei:

– Da, Sire. Dacă voi avea un şef, adică un ministru, cu aceleaşi vederi ca mine. Şi, înaintea mea, timp destul.

Ministru am avut, timp însă nu.

Iarăşi mai târziu (după ce întemeiasem compania mea dramatică) regele Carol, care, deşi adversar încercărilor mele, plătea 18 000 lei pe an o lojă a Curţii, foarte des ocupată de actuala regină Maria (pe atunci principesă moştenitoare), îmi zise:

– Văd că vă merge bine. Publicul vă simpatizează tentativa. Posedaţi un automobil. Dar puneţi ceva la o parte?

– Nu, Sire. Câştig cinstit ce cheltuiesc, şi cheltuiesc tot ce câştig. Ba chiar, întreprinderea mea îmi ştirbeşte patrimoniul.

Regele Carol rânji şi exclamă:

– „Mauvaise affaire" [Proastă afacere].

În adevăr, mult puţinul cât îmi rămăsese de la părinţi mi l-a mâncat compania mea dramatică. Dar nu mă plâng: mi-am realizat vederile şi am putut îndruma teatrul pe calea lui firească. Nu am strâns bani, dar mi-am făcut prieteni. Aceştia mi-au rămas credincioşi, cu toate că nu m-am îmbogăţit.

„Mi-am realizat vederile şi am putut îndruma teatrul..." ■

ILUMINATUL FRATE PREDICATOR ȘI FLORENȚA CEA DEZMĂȚATĂ

„Nu se mai jucau jocuri de noroc în public și nici prin case decât cu fereală; cârciumile, lăcaș de ispite și stricăciune pentru tinerii zvăpăiați, stăteau închise; sodomia, prigonită, pierise; femeile se lepădaseră mai toate de veșmintele necuviincioase și ațâțătoare; copiii fuseseră depărtați de răutăți și îndrumați pe calea cea dreaptă a bunei-cuviințe...".

Astfel prezintă Francesco Guicciardini (Magazin istoric, **nr. 5/1970), marele istoric florentin din secolul XV, imaginea orașului său în vremea lui fra Savonarola, în anii de sfârșit ai veacului XV. Numele călugărului predicator a devenit sinonim cu asceza dusă până la ultimele limite și cu fanatismul religios. În fapt, el n-a fost decât unul dintre episoadele unui proces de transformări pe plan mental – ce veneau pe fondul unor prefaceri economice și sociale – și care au culminat cu Reforma lui Luther, Zwingli, Calvin.**

În fapt, după cum arăta istoricul francez Jean Delumeau, în sinteza sa Civilizația Renașterii, **ce a cunoscut recent și o versiune în limba română, încă din secolul XIV viața religioasă a Occidentului a fost marcată de un fenomen cu profunde consecințe: afirmarea unei evlavii populare, a unui creștinism de masă, al cărui control Papalitatea l-a pierdut. Predicarea a căpătat o importanță excepțională, mai ales prin intermediul celor două ordine: franciscan și dominican. Savonarola, călugăr dominican, face parte dintr-o suită de predicatori, care au căpătat un ascendent asupra mulțimilor pe care le făceau, pe rând, să freamăte, să plângă și să nădăjduiască. Pentru că mai ales nădejdea și-o pierduseră oamenii acelei epoci. Europa și-a revenit cu greu după adevăratul cataclism demografic reprezentat de ciuma de la jumătatea secolului XIV** (Magazin istoric, **nr. 9/1993). Oamenii erau terorizați de un sentiment nou, al culpabilității personale. Fiecare se simțea vinovat de relele abătute asupra omenirii, ultimul flagel reprezentându-l „turcul". Toate urgiile suferite de Pământ nu puteau fi decât rezultatul mâniei lui Dumnezeu. Nici măcar moartea nu mai era o izbăvire. Exista pericolul să ajungi în fața Judecătorului Suprem fără să fi avut timp să primești absolvirea de păcate, care să-ți permită să scapi de infern.**

Pe fondul general de frică, florentinii au avut parte la sfârșitul secolului XV de una dintre cele mai agitate perioade din istoria lor. La 1494, regele Franței, Carol VIII, pătrundea în Italia, declanșând seria unor războaie ce aveau să afecteze și Florența. Iată deci fundalul istoric pe care s-a desfășurat povestea lui fra Savonarola. S-o urmărim, făcând apel la Francesco Guicciardini dar și la istorici din zilele noastre, între care menționăm în mod special, pe Claude Mossé, care i-a consacrat în cartea sa Les Histoires de l'Histoire **(Istoriile istoriei) un portret.**

Așa a luat sfârșit povestea lui Savonarola pe rugul ridicat în fața palatului Senioriei din Florența

Voi trimite potopul!

În zorii zilei de Sfântul Gheorghe (23 aprilie) a anului 1475, un călugăr singuratic, nepotul unui medic de la curtea ducală din Ferrara, a părăsit chilia de mănăstire unde se retrăsese după o dragoste neîmpărtăşită şi a pornit spre Florenţa. Era un om mic de stat, cu părul roşcat, bogat, pe care îl ascundea sub o glugă trasă pe frunte. Din ochii săi negri, puţin miopi, izbucnea o licărire ciudată de putere, cu care fermeca dar şi înspăimânta pe cei cărora le vorbea. Buzele erau subţiri, zâmbetul şiret. Gura lui rostea cuvinte cucernice, transformate încet-încet în săgeţi ascuţite contra contemporanilor săi, ale căror vicii ascunse le denunţa neîncetat. Cel mai tare se înfuria când auzea numele Medici, al familiei conducătoare a Florenţei. Lorenzo era pentru el nu Magnificul, ci cel Nelegiuit, căci făcea ca în Florenţa Platon să fie mai venerat decât Cristos, iar casele pline ale băncilor să fie mai importante decât religia.

Dar drumul către Florenţa avea să se dovedească mai lung decât îşi închipuise călugărul predicator. S-a oprit pe drum, la Bologna, cu gândul să rămână câteva zile. Avea să stea şapte ani. În 1482, din mănăstirea dominicană în care îşi găsise adăpost, a azvârlit primele blesteme, pe care mulţi le-au luat drept proorociri. El prevestea prăpădul ce avea să înghită Florenţa. Printre cei impresionaţi, s-a aflat şi Pico della Mirandola *(Magazin istoric,* nr. 10/1994), învăţatul umanist, care l-a adus la mănăstirea San Marco din Florenţa.

Sigur că asemenea propovăduiri – ne spune Guicciardini – nu erau pe placul lui Lorenzo Magnificul, dar nu putea să îl gonească. Îşi atrăsese deja nemulţumirea locuitorilor oraşului atunci când alungase un alt predicator, pe Bernardino da Feltre. Şi astfel, „fra Girolamo dobândise în ochii poporului renumele de om sfânt şi învăţat".

Predicile sale de duminică aduceau în egală măsură a teatru

Francesco Guicciardini, istoricul florentin, ne povesteşte despre dramaticele evenimente de acum 500 ani, în care au fost implicaţi...

şi a liturghie. Abia începea şi se oprea, ca şi cum aştepta inspiraţia divină; apoi, deodată, se prăbuşea pe pupitrul amvonului, suspinând:

– Nu mai pot, nu mai pot să vorbesc. Nu-mi rămâne decât să plâng, să izbucnesc în lacrimi...

Lumea alerga la amvon, îl sprijinea şi-l ajuta să revină la San Marco, în chilia unde dormea pe un maldăr de paie. Gloata se aduna apoi în stradă pentru a se ruga, şoptind:

– Şi dacă ne-a sosit un nou Mântuitor?

Nimic din ceea ce poate mişca sufletul omului de rând nu rămânea străin lui Savonarola. În predicile sale vorbea despre taina

...Carol VIII, regele Franţei...

nopţilor fără somn, alături de vecinul său, fratele Silvestru, lunatec, care-i povestea viziunile sale. Evocau, de asemenea, ameninţarea ispitei păcatului trupesc, pe care îl denunţa în faţa unor locuitori ai Florenţei, terorizaţi tocmai pentru că cunoşteau prea bine plăcerile lumeşti. Pictorii, aflaţi în prea mare număr în oraş, după el, au venit la chemarea diavolului.

Un episod interesant şi controversat s-a petrecut la moartea lui Lorenzo Magnificul. Relaţiile lui Savonarola cu acesta au fost stranii. Se spune că Lorenzo ar fi exclamat, la un moment dat, referindu-se la călugăr: „Iată un străin care vine în casa mea fără a binevoi să-mi facă măcar o vizită". Savonarola a respins ideea că, în calitatea sa de prior al mănăstirii create de familia Medici, trebuia să meargă să-i prezinte lui Lorenzo omagiile sale, dar a acceptat în schimb beneficiile şi protecţia lui. Pe patul de moarte, Lorenzo a primit totuşi vizita lui fra Savonarola. Probabil că nu o să ştim niciodată ce au discutat exact cei doi. Legenda apărută după moartea lor răspândea ideea unei confesiuni şi a unei absolviri negate. Savonarola i-ar fi pretins lui Lorenzo să redea libertatea poporului florentin, la care Magnificul şi-ar fi întors faţa într-o parte, refuzând să îi mai vorbească.

Chiar în seara morţii lui Lorenzo, la 8 aprilie 1492, a izbucnit o furtună la Florenţa. Un trăznet a lovit catedrala. Teribilă prevestire. La 23 iulie a venit rândul papei Inocenţiu VII să moară. I-a urmat pe tronul papal tot un membru al familiei Borgia, Alexandru VI *(Magazin istoric,* nr. 6/1995). Perioada sa a fost cea mai scandaloasă din istoria papalităţii. Proorocirile lui Savonarola nu puteau pica pe un teren mai bun.

– Biserica va fi strivită şi reînnoită, şi aceasta în curând.

Conştient de spaima pe care o stârnea, Savonarola a mers şi mai departe.

– Priviţi-mă, iată, dacă nimic nu se va schimba, voi trimite pe acest pământ potopul!

Încremenirii celor de faţă i-a urmat o înghesuială de necrezut.

Fără să mai aştepte sfârşitul liturghiei, gloata a fugit speriată. Oamenii se şi vedeau morţi. Nu poţi să nu recunoşti dibăcia oratorului de a manipula gloata. Proorocind în fiecare zi nenorociri tot mai mari, Savonarola devenea, într-o manieră tiranică, un fel de salvator al Florenţei. El a introdus elemente politice în discursul său, afirmând că Dumnezeu însuşi vroia ca Florenţa să treacă la o ocârmuire populară de felul celei veneţiene.

Proorocule, fă minunea!

În noiembrie 1492, oraşul a fost ocupat de armatele regelui francez Carol VIII. Savonarola a profitat de prilej şi şi-a instaurat controlul asupra Florenţei. Dar, deja, şi sfârşitul lui era aproape.

Populaţia Florenţei a început să se împartă în două: cei care continuau să îl susţină pe fra şi cei care îi stăteau împotrivă. O explicaţie ne-o oferă şi Guicciardini: „oamenii au năravul ca, după ce au susţinut o vreme un lucru, pe urmă să întoarcă foaia, chiar fără o pricină anume". Şi tot istoricul florentin remarca semnificaţia excomunicării aruncate de papa Alexandru VI asupra intransigentului predicator: „excomunicarea îi îndepărtase pe mulţi dintre partizanii călugărului şi i-i făcuse duşmani pe toţi cei care erau mai nehotărâţi sau se ţinuseră la o parte, căci li se părea că e mare păcat şi ocară pentru nişte dreptcredincioşi să nesocotească poruncile papei".

Într-adevăr, la 18 iunie 1497, papa aruncase anatema asupra lui fra Savonarola. Este drept, el nu s-a lăsat intimidat şi a continuat să predice la fel de înverşunat. Pe de altă parte, mulţi dintre locuitorii Florenţei s-au săturat de regimul impus de călugăr. Se bea numai apă şi vin de împărtăşanie, cârciumile închideau la ora şase seara, gătelile cu dantelă nu erau îngăduite, erau oprite jocurile de cărţi şi zaruri, copiii erau felicitaţi atunci când îşi pârau părinţii care au săvârşit greşeli faţă de Biserică, cărţile „imorale" ale filosofilor antici erau arse, iar cămătarii evrei au fost alungaţi din oraş.

... Lorenzo Magnificul, conducătorul Florenţei...

Şi astfel, bisericile încep să se golească, încet-încet, iar cârciumile să se umple, din nou. Piero Medici şi-a trimis şi el emisari în oraş, care încercau să dirijeze nemulţumirea latentă contra călugărului.

Simţind că-i fugea terenul de sub picioare, Savonarola a devenit şi mai violent. Numai că el nu mai era stăpânul jocului. Papa a amenintat cu excomunicarea pe toţi cei ce îi mai ascultau predicile. Membrii Consiliului au căpătat curaj şi rosteau vorbe de condamnare a călugărului. Procesul de manipulare a manipulantului presupune şi manevra de distrugere a acestuia plecând de la chiar cele declarate de el.

După cum povesteşte tot Guicciardini, tovarăşul cel mai apropiat al lui Savonarola, fra Domenico, afirmase cu vreo doi ani înainte că ei erau gata să intre şi în foc, *ieşind nevătămaţi,* pentru a dovedi adevărul spuselor lor. Cum pe vremea aceea Savonarola era suficient de puternic fără să fie nevoie să-şi pună în aplicare ordalia, a confirmat şi disponibilitatea pentru o astfel de probă.

...şi călugărul Savonarola

Acum, în 1498, un călugăr franciscan, fra Francesco, a spus din amvon că era dispus să intre în foc, împreună cu Savonarola, pentru a-i demonstra făţărnicia. „Lucrul a fost pe placul multor cetăţeni din ambele tabere, pentru că doreau să se isprăvească odată cu dezbinările şi să se pună capăt necontenitelor neînţelegeri" – ne spune Guicciardini. Fra Domenico s-a oferit să intre el în foc în locul lui Savonarola. Până la urmă, s-ar fi convenit ca în rugul de foc să intre un călugăr dominican desemnat de Savonarola şi unul franciscan ales de superiorii săi. Dar, chiar şi aşa, Savonarola era conştient că avea să piardă, pentru că adversarul său dorea doar să demonstreze că Savonarola (sau omul ales de el) nu reuşea să scape cu viaţă. Găselniţa lui Savonarola a fost să intre în foc cu crucifixul (sau cu o bucată de azimă, potrivit altor izvoare). Adversarii s-au opus. Discuţiile au durat până seara, când o ploaie violentă a împiedicat punerea în aplicare a ordaliei. Savonarola s-a grăbit să-şi proclame victoria, dar partizanii săi se simţeau umiliţi.

Într-una dintre acele răscoale spontane, care, apoi, nu mai ştie nimeni cum au pornit, florentinii au luat cu asalt mănăstirea San Marco şi i-au arestat pe fra Savonarola şi tovarăşii săi apropiaţi. În dimineaţa zilei de 23 mai 1498, în faţa palatului Senioriei, Savonarola a urcat treptele rugului. Mulţimea urla:

– Şi acum, proorocule, fă minunea!

Pentru o clipă, flăcările s-au dat la o parte. Lumea a îngheţat. Focul nu îl atingea pe călugăr. Dar nu a fost decât o toană a vântului. Savonarola a ars până s-a transformat în cenuşă; resturile sale au fost împrăştiate în Arno.

Astăzi, o placă pusă pe locul unde s-a înălţat rugul mai păstrează amintirea personajului. Şi paginile cronicilor vechi pe care însă tot mai puţini le răsfoiesc. ■

Adaptare de
Niculae KOSLINSKI

1917. „ATACĂ“ WASHINGTONUL JOFFRE

Conlucrarea dintre americani, pe de o parte, şi englezi şi francezi pe de alta, după intrarea S.U.A. în primul război mondial, la 6 aprilie 1917, de partea Antantei, prezintă încă aspecte insuficient cunoscute, afirmă revista franceză *Armées d'aujourd'hui*. Unul dintre ele: misiunea extraordinară desfăşurată la Washington între 15 aprilie şi 15 mai 1917, pe lângă preşedintele Wilson, de către mareşalul francez Joseph Joffre (1852-1931). Scopul ei: negocierea formelor şi condiţiilor angajării americane pe pământul Franţei. Discuţiile purtate de Joffre cu oficialităţile americane au permis potenţialului economic şi militar al Statelor Unite să intre în acţiune. Pentru a da o şi mai mare greutate misiunii, s-a hotărât ca ea să fie pusă sub autoritatea lui René Viviani, fost preşedinte al Consiliului de Miniştri (iunie 1914 - octombrie 1915), la momentul dat, ministru de justiţie (octombrie 1915 - septembrie 1917).

Strategia germană pentru 1917 viza distrugerea armatelor franceze şi britanice, dat fiind şi riscul neglijabil al intervenţiei americanilor în Europa. Kaiserul socotea că aceştia sunt încă preocupaţi de situaţia creată la frontiera lor cu Mexicul. În perioada martie 1916 - februarie 1917, trupele americane interveniseră în războiul civil din această ţară. În conjunctura dată, începând de la 1 februarie 1917, Kaiserul a decretat războiul submarin: orice navă care naviga în apropierea coastelor Franţei, Angliei şi Italiei urma a fi torpilată, măsură ce a afectat profund guvernul şi opinia publică americană. Cinci săptămâni mai târziu, Statele Unite declarau război Germaniei, după trei ani de neutralitate, iar la o săptămână distanţă de la acest eveniment începea misiunea extraordinară a lui Joffre şi Viviani la Washington.

Cei doi erau conştienţi de forţa proaspătului aliat de dincolo de Atlantic. El urma să pună la dispoziţia Franţei materii prime, carburant, muncitori, o parte din producţia lui agricolă şi industrială, din flota comercială etc. Dar francezii mai ştiau şi că americanilor le lipsea ceva foarte important: o armată pe măsura unei ţări atât de puternice. În aprilie 1917, când Statele Unite au declarat război Germaniei, armata lor era ridicol de slabă: 127 588 oameni – trupe regulate şi 181 620 – garda naţională, adică un efectiv total de 309 208 oameni la... 120 milioane locuitori! Din punct de vedere militar, Statele Unite se aflau la acelaşi nivel cu... Danemarca, Olanda şi Chile. Dacă vreo 11 000 soldaţi din armata regulată aveau o oarecare experienţă, obţinută în expediţia punitivă mexicană din anul precedent, garda naţională era lipsită şi de această experienţă. Un congresman afirma că, poate, jumătate din aceste trupe nu trăseseră niciodată un foc de armă. În momentul sosirii lui Joffre, Statele Unite nu aveau nici măcar o divizie gata să se îmbarce imediat pentru Franţa.

Cu bine cunoscutul lor dinamism însă, americanii vor pregăti în numai 18 luni, 800 000 soldaţi în prima linie, pe lângă cei două milioane prezenţi în Franţa.

Joffre era un orator mediocru. De aceea, conducea delegaţia Viviani, cel care avea să pronunţe şi discursurile impuse de vizită. Dar mareşalul avea experienţa raporturilor interaliate. Ştia că trebuie să respecte amorul propriu american, că trebuie să accepte crearea unor mari unităţi americane, cu cadrele lor de conducere şi cu drapelul lor. Nota remisă în acest sens de Joffre secretarului de stat pentru război Baker a făcut cea mai bună impresie asupra preşedintelui Thomas Woodrow Wilson.

Nu în aceeaşi manieră au procedat lordul Balfour şi generalul Bridges, sosiţi în America, la 22 aprilie, în cadrul misiunii militare engleze. Pretextând lipsa barierei lingvistice, ei s-au declarat partizanii formării unor mici contingente americane, integrate marilor unităţi ale armatei britanice. Ceea ce a rănit mândria naţională americană.

Joffre, în schimb, o personalitate zdrobitoare, un om provenit dintr-un mediu modest, promovat exclusiv pe meritele sale militare, a trezit încă de la începutul misiunii lui entuziasmul poporului american. La insistenţa senatorilor de a adresa măcar un cuvânt mulţimii („just

(Continuare în p. 87)

TEMPLUL SHAOLIN

ȘI ARTELE MARȚIALE CHINEZE

ANNA EVA BUDURA

Pentru cei care vor să se convingă de veridicitatea afirmației că Fluviul Galben este leagănul civilizației chineze, o vizită în provincia Henan este edificatoare. Străbătută de acest măreț fluviu, îngreunat de loesul adus de pe marele platou, provincia este practic un muzeu în aer liber. Așa cum mi-au relatat gazdele ospitaliere, cu o mândrie grijuliu ascunsă, aici orice proiect de construcție poate fi oricând oprit din cauza unor descoperiri arheologice de importanță națională.

O civilizație născută ca prin minune din acest lut galben, aparent lipsit de fertilitate. Doar aparent, deoarece vestigiile îngropate în sol, durate deasupra acestuia, incrustate în stâncile dure, oferă tot atâtea dovezi ale fertilității și creativității poporului așezat aici de milenii.

Unde altundeva și-ar fi putut găsi loc de cizelare, perfecționare, sintetizare și teoretizare un sport popular născut din necesitatea stringentă de autoapărare și de manifestare a personalității dacă nu aici, în această provincie, la sud de Fluviul Galben? Aici, în județul Dengfend, îmbrățișat ocrotitor de Munții Shaoshi, în pădurea de la poalele piscului Wuru, se află Templul Shaolin, ctitorit în anul 495 de împăratul Xiaowen al dinastiei Wei de Nord (386-534), pentru a oferi adăpost și loc de rugăciune unui venerat călugăr indian, Bada, propovăduitor al sutrelor Hinayanei (Micul Vehicol).

Cum a devenit însă acest lăcaș duhovnicesc locul de naștere și apoi centrul de diseminare al unei școli de artă marțială, devenită celebră în lumea întreagă? Iată o întrebare la care vom căuta răspunsul în istoria acestui așezământ monahal.

Meditație cu fața la perete

În anul 527 a poposit aici, după lungi peregrinări, un alt călugăr indian, Bodhi-Dharma. Încântat de frumusețea peisajului și de primirea călduroasă, el a hotărât să se stabilească în această mănăstire. Bodhi-Dharma, frământat de gândul perfecționării eului său pentru a atinge iluminarea, starea de Buda (Buddhahood), s-a retras în peștera Dharma de sub piscul Wuru. Timp de nouă ani a stat în această grotă cu fața la perete, meditând, perioadă după care a părăsit-o satisfăcut de nivelul atins.

Acesta este momentul ce marchează nașterea sectei chan (zen) a budismului, considerată o sinteză a curentelor filosofice chineze tradiționale și a tendințelor reformatoare ale budismului în cadrul Mahayanei (Vehicolul Mare), care își va dovedi în secolele următoare puterea sa de seducție în China, Japonia și celelalte state din sud-estul Asiei.

Bodhi-Dharma este venerat ca părinte fondator al acestei secte, iar Templul Shaolin drept sanctuarul de frunte unde s-a zămislit doctrina sa fundamentală. Noul curent, eliberat de scolasticismul propagat de sutrele budiste tradiționale, propovăduia că autoperfecțiunea poate fi atinsă prin meditație, „cu fața la perete" până la momentul în care persoana ajunge la înțelegerea ego-ului său iluminat de starea sa de Buda.

Meditația, concentrarea asupra perfecționării eului, asupra cunoașterii și chiar controlării funcțiilor vitale, cu precădere a energiei vitale *(qi)*, constituie latura fundamentală a curentului chan(zen) încorporată cu timpul în artele marțiale *(wushu)* chineze, latură care îi conferă o aureolă supraomenească, de-a dreptul mistică.

Dar cum de este compatibilă meditația „cu fața la perete" cu practicarea artelor marțiale ce implică mișcări bruște, brutale și chiar agresive? Cum și de ce s-a realizat îmbinarea celor două pentru a da naștere unei școli de lupte marțiale?

Se presupune că, după lungi ore de meditație, călugării simțeau nevoia relaxării mușchilor, eliminării amorțelii, prin intermediul unor mișcări de extensie, fandări, elongații etc. În același timp ei trebuiau să fie pregătiți pentru a se apăra de fiarele pădurilor, unde se postau pentru

În p. 79: *fațada Templului Shaolin și câțiva dintre călugării discipoli*

Pustnici-combatanți făcând demonstrația abilității lor (pp. 80–81)

a medita, dar şi pentru a respinge desele atacuri asupra mănăstirii, organizate de armatele ce se confruntau pe pământul Chinei în acele vremuri tulburi. Este lesne de înţeles că aceşti monahi, ce proveneau din toate straturile sociale ale ţării, erau bine antrenaţi în tehnica tradiţională a luptelor corp la corp, cu mâinile goale sau cu ciomagul, sabia, sulița şi alte arme.

Se cunoaşte că în China această tehnică atinsese de timpuriu performanţe remarcabile. Însemnările istorice confirmă, de pildă, desfăşurarea unei competiţii a 3 000 de spadasini încă în secolul IV î.e.n., fapt ce poate dovedi preocuparea pentru însuşirea şi perfecţionarea mânuirii armelor. Cronicile subliniază faptul că victoria împăratului întemeietor al dinastiei Han de Vest (206 î.e.n. - 25 e.n.), Liu Bang (206 - 194 î.e.n.) s-a datorat şi superiorităţii sale şi a generalilor săi în tehnica de luptă şi forţa fizică, dobândite în urma unui antrenament asiduu.

Datorită sprijinului său, artele marţiale au cunoscut o dezvoltare impetuoasă. Surse documentare atestă existenţa primelor seturi de exerciţii pentru lupta cu un adversar imaginar şi pentru confruntări cu sabia şi alte arme de luptă, precum şi varietatea de stiluri de lupte practicate în diferitele zone şi regiuni ale ţării.

Faptul că aceşti pustnici devotaţi credinţei budiste şi practicanţi ai meditaţiei din Templul Shaolin erau şi luptători vajnici, ce se distingeau printr-o tehnică înaltă şi o pregătire fizică şi psihică remarcabilă, a fost dovedit în anul 620, când 13 călugări înarmaţi cu ciomege l-au salvat pe viitorul împărat Li Shimin (627-650), contribuind în acest fel la consolidarea dinastiei Tang (618-907). Meritele lor au fost generos răsplătite de monarh, iar acţiunea lor constituie unul dintre multele acte de eroism cu care se mândreşte acest templu. După această dată stilul de lupte practicat aici a devenit celebru.

Cercetările istorice confirmă că, la început, călugării practicau „cele 18 mişcări ale arhaţilor“[1] pentru relaxarea muşchilor, după lungi perioade de meditaţie, cât şi pentru întărirea condiţiei lor fizice, la care s-a adăugat ulterior tehnica de mânuire a ciomagului, pentru a răspunde necesităţii de apărare. Cu trecerea anilor, numărul exerciţiilor a crescut şi gradul lor de complexitate s-a mărit. În timpul celor cinci dinastii şi zece regate (907-960), starețul templului a invitat pe cei mai eminenţi reprezentanţi a 18 şcoli de lupte din întreaga ţară.

[1] Cei 18 arhaţi (Luohan) erau primii 18 discipoli ai lui Sakyamuni. Numărul 18, multiplul numărului 9, este considerat în China cifră maximă, aducătoare de noroc şi prosperitate. I se conferă, de asemenea, putere simbolică în dialog cu aştrii şi macrocosmosul.

Timp de trei ani călugării templului şi oaspeţii lor au studiat fiecare mişcare a celor 19 stiluri reprezentate, reţinând elementele ce se dovedeau eficiente şi eliminându-le pe cele nesemnificative, pentru a elabora în final *Cartea luptelor în stilul Shaolin*. În acest fel s-au pus bazele ştiinţifice ale unuia dintre cele patru stiluri majore de pugilism practicate în cele 100 de şcoli din valea Fluviului Galben şi cele 80 din valea Fluviului Yangzi: pugilismul mare (changquan), care îşi avea originea în Templul Shaolin, pugilismul absolutului (taijiquan)[2], pugilismul în stilul sudic (nanquan) şi pugilismul imitativ (xiangxingquan).

Pe baza acestei sinteze, în perioada dinastiilor Jin (1115-1234) şi Yuan (1206-1368), cu concursul altor doi călugări-pugilişti, Bain Yufeng şi Li Shou, „cele 18 mişcări ale arhaţilor“ au sporit la 72 şi, în urma studierii comportamentului tigrului, leopardului, şarpelui, dragonului şi al cocoşului, au fost concepute „cele cinci stiluri de lupte“.

Generalul Yu Dayu contra piraţilor

În timpul dinastiei Ming (1369-1644), luptele tradiţionale au cunoscut un mare avânt. Folosirea armelor şi arta mânuirii lor de către călugării Templului Shaolin au atins apogeul. Starețul Hong Zhuan a sintetizat şi teoretizat realizările obţinute până atunci în cartea intitulată

[2] *Taiji* înseamnă absolutul – principiul suprem al filosofiei chineze. Este reprezentat printr-un cerc, care închide simbolurile elementelor *yin* şi *yang* (cele două elemente componente opuse în natură: *yin*, elementul feminin şi negativ, *yang*, elementul masculin şi pozitiv). *Quan* înseamnă pumn.

Metodele Menglu pentru perfecționarea folosirii suliței. La rândul său, Cheng Zongqiu, un călugăr combatant, după zece ani de practicare a tehnicii de luptă cu ciomagul, a scris cartea *Prezentare sumară a tehnicii de luptă cu ciomagul.*

Mai mult chiar, în timpul acestei dinastii, în programul de pregătire a soldaților, au fost cuprinse și elemente ale tehnicii de luptă din acest templu. La mijlocul sec. XVI, în luptele duse împotriva piraților, care devastau în valuri succesive coastele de est ale Chinei, s-a remarcat, prin eficiența acțiunilor sale, generalul Yu Dayu, care făcuse un stagiu de pregătire în acest faimos lăcaș monastic și obținuse și sprijin concret, prin participarea călugărilor-luptători.

În veacurile ce au urmat, Templul Shaolin a rămas un sanctuar al credinței, al autoperfecționării, al călirii voinței și al păstrării unei arte unice a Chinei. Azi vizitatorii care au privilegiul să fie primiți aici, în acest loc istoric, rămân profund impresionați de seriozitatea cu care cei dedicați acestui sport complex se pregătesc și se antrenează, de performanțele lor ieșite din comun.

Antrenamentele, desfășurate în baze secrete din adâncul pădurilor înconjurătoare, încep odată cu ivirea zorilor și se termină la răsăritul lunii. Practicanții sunt selectați după norme foarte stricte, ținându-se seama de dotarea fizică și psihică a fiecărui candidat, apoi, pe parcurs, de capacitatea lor de a face față rigorilor antrenamentelor extenuante, precum și solicitărilor psihice. În aceste baze de antrenament călugării consideră fiecare moment – chiar când execută activități cotidiene, ca, de pildă, măturatul curții, luarea mesei, turnarea ceaiului, pregătirea bucatelor, odihna, somnul – ca mijloc de a pune în mișcare un anumit grup de mușchi. Urmărirea activității lor este fascinantă.

Însușirea tehnicii meditației face parte din pregătirea obligatorie de bază a fiecărui rezident al templului. În momentul de față se aplică întocmai tehnica cristalizată de-a lungul secolelor în acest domeniu, arta de controlare și dirijare a energiei vitale *(qi)*. Se practică tehnica interioară *(neigong)*, prin care se reglează expirația și inspirația, se conduce *qi*-ul spre organele vitale interne și se elimină toxinele, asigurând o bună stare a sănătății organismului, dar și tehnica externă sau tehnica dură, ce presupune dirijarea energiei vitale într-o anumită parte a corpului său în punctele de acupunctură, conferindu-i o putere de rezistență supraomenească și performanțe incredibile.

De pildă, sfredelirea cărămizii cu degetul, opunerea rezistenței unei sulițe îndreptate împotriva gâtului, sprijinirea în două degete, concomitent cu spargerea unei coloane cu o lovitură a piciorului etc. Martorii acestor demonstrații ale tehnicii dure au impresia că se află în fața unor prestidigitatori. Oamenii de știință, în schimb, urmăresc cu atenție aceste manifestări care par a pune în valoare și în acțiune puteri potențiale latente, încă necunoscute, ale corpului uman și le consideră un subiect de cercetare de mare interes, cu implicații în viitor.

Călugării din Templul Shaolin practică cu sârguință toate tehnicile de luptă *(wugong)* create în acest lăcaș de-a lungul secolelor, considerate azi un tezaur al artelor marțiale chineze. Dintre tehnicile pugilistice profesate aici reține atenția: pugilismul arhaților *(luohanquan)*, pugilismul în lanț *(lianhuanquan)*, pugilismul florilor de prun *(meihuaquan)*, pugilismul călugărului budist invincibil *(jingangquan)*, pugilismul de intenție și pugilismul imitativ al mișcării și comportamentului animalelor. Monahii sunt versați și într-o gamă foarte largă de arme, precum și în lupte cu unul sau mai mulți parteneri, cu sau fără arme.

După grele antrenamente, un pustnic-combatant trebuie să corespundă următoarelor exigențe, atunci când face demonstrația abilității sale: să fie viguros, combativ, elastic, versat în folosirea unui apreciabil număr de tehnici, pe care să le execute cu simplitate, precizie și concentrare interioară. Poetic exprimat de un autor chinez, acesta în poziție de culcat seamănă cu un arc, în poziție șezut cu un clopot, în poziție drepți cu un cui bătut în pământ, când se mișcă seamănă cu dragonul, este suplu ca pisica, fioros precum tigrul, iute precum tunetul și mobil ca trăsnetul.

Este evident că cei care se retrag în bazele secrete de antrenament din jurul Templului Shaolin își propun sarcini foarte grele, dar faptele lor vor rămâne scrise într-un capitol important al cărții de istorie a civilizației chineze. ■

1792-1795

PĂZEA! VINE GEORGES COUTHON!

– Păzea!... Păzea!...

Strigătul este acoperit pentru o clipă de hărmălaie, apoi se aude din nou, cu și mai multă tărie:

– Păzea!... Păzea!...

Se aude scârțâit de roți, lumea se dă la o parte, se îmbulzește, cei mai slabi de înger se lipesc de perete. Teama pune stăpânire într-o clipită pe culoarele Convenției Naționale (1792-1795). Prin mulțimea de deputați și de gură-cască, o șoaptă își face drum cu iuțeală, trecând din gură în gură: „El e!... Couthon!... Vine!“.

Și iată că se ivește un omuleț instalat într-un jilț cu roți, tapisat cu catifea galbenă. Neobișnuita „mașinărie“ înaintează într-un vacarm de scârțâieli și pârâituri, în timp ce omulețul învârtește, continuu și repede, cele două manivele care, printr-un sistem de roți dințate de lemn, îi asigură avansarea.

Cu greu ne-am putea azi închipui cât de mari erau groaza și uimirea pe care le trezea sosirea acestui bizar „vehicul“ la ședințele Convenției. Trebuie să fi fost – cum remarca istoricul Lenôtre (1855-1935) – „o priveliște cutremurătoare: o frântură de om, opintindu-se să înainteze, cu ambele mâini în permanentă rotație, cu pieptul aplecat înainte, cu picioarele inerte, învelite cu o pătură, năduşind, strigând «Păzea!», hurducat de jilțul lui cu roți, care străbătea mulțimea ce se trăgea în lături, oamenii fiind uimiți de contrastul între înfățișarea bicisnică a schilodului și teroarea pe care o trezea numele lui, mai temut, poate, decât cel al lui Robespierre...“

Mai temut decât cel al lui Robespierre! De fapt, Couthon este unul dintre acei „iluștri necunoscuți“, ale căror nume sunt pe toate buzele, dar a căror biografie rămâne, în mod ciudat, neștiută, se afirmă în revista Historia, din care am adaptat acest articol.

Lider al „Prietenilor Constituției“

Georges-Jacques Couthon s-a născut la 22 decembrie 1755, ca fiu al lui Joseph Couthon, notar, şi al Mariei Lafond, fiică a unui negustor din Clermont-Ferrand. Crescut mai întâi de un om al bisericii – părintele Bonnefont –, Couthon păşeşte la început pe drumul urmat de tatăl său: studii de drept la Clermont-Ferrand. Se pare că, devenit avocat, își clădește curând o faimă destul de bună şi o clientelă frumoasă.

Pe vremea aceea, omul nu inspiră încă groază nimănui. Plin de solicitudine, este o prezență plăcută şi, în pofida handicapului fizic, își câştigă simpatia interlocutorilor. La 16 ianuarie 1787, dată la care se căsătoreşte cu Marie Brunel, fiică a unui magistrat din Orcet, el suferă deja de boala necruțătoare ce avea să-l lase curând lipsit de putința de a-şi folosi picioarele.

Foarte ambițios, caută permanent să iasă din umbră, să se afirme. Şi iată că prilejul nu întârzie prea mult: la 24 ianuarie 1789 se publică actul de convocare a Stărilor generale, mai precis regulamentul după care avea să se opereze convocarea şi care prevede că breslele liber-profesioniştilor – în special aceea a avocaților – urmează să-şi desemneze reprezentanți pentru adunările preliminare ale stării a treia. Couthon face parte dintre cei care redactează caietul de doleanțe al breslei. Dar, nemulțumit de o promovare atât de modestă, depune toată stăruința pentru a fi desemnat deputat de Orcet, localitatea sa de origine.

Proiectul îi este însă zădărnicit de magistratul aflat în fruntea respectivei jurisdicții, domnul de Langeac, care se opune în temeiul argumentului că reprezentanții comunelor trebuie aleşi din rândurile celor ce domiciliază efectiv în respectivele comune, ceea ce nu este cazul lui Couthon, care locuia atunci nu la Orcet, ci la Clermont-Ferrand. Couthon protestează vehement împotriva hotărârii respective, ceea ce aduce după sine excluderea lui din corpul electoral.

Ambițios cum este, Couthon nu se împacă cu acest eşec. Din vara lui 1789 devine deținătorul unei funcții administrative la nivelul municipalității şi desfăşoară, în această calitate, o activitate neobosită. Mai târziu, în martie 1790, aflându-se tot la Clermont-Ferrand, înființează, împreună cu Bancal des Issarts,

Societatea „Prietenii Constituţiei“, al cărei lider devine. Noua organizaţie nu este altceva decât numele oficial al clubului iacobinilor, gruparea revoluţionară cea mai radicală.

De la început, Couthon se dovedeşte foarte activ în fruntea ei, ţine legătura cu filiale din alte departamente, cere mai multă îndrăzneală din partea Adunării, protestează atunci când fuga regelui la Varennes determină amânarea alegerilor de deputaţi. Popularitate ce se materializează în alegerea lui în Adunarea Legislativă, în calitate de cel de-al optulea deputat al departamentului Puy-de-Dôme.

Bobârnacul nu este simţit

Acest succes obţinut la sfârşitul lui 1791 îi sporeşte setea de putere. De la bun început, colegii săi din Adunare îl remarcă pentru intransigenţa pe care o afişează. De pildă, când regele prezidează şedinţa de deschidere, Couthon propune ca deputaţii să rămână aşezaţi în prezenţa suveranului şi ca „regelui francezilor“ să nu-i fie acordat decât un modest fotoliu, în calitatea lui de prim „funcţionar“ al statului. El refuză să recunoască „o Maiestate într-un individ“. Deputaţii însă nu-i adoptă propunerile.

Bobârnacul primit nu-i temperează câtuşi de puţin zelul. Câteva săptămâni mai târziu, după ce Constituţia a fost adoptată, Couthon revine la atac. „Nu se cade să promiteţi nimic regelui. El trebuie să dobândească totul prin purtarea lui, datoria lui elementară fiind de a apăra Constituţia, pe care a jurat să o menţină“.

Couthon nu va părăsi această atitudine. Pe măsură ce trec lunile, ura lui faţă de monarhie creşte fără încetare. De fiecare dată când ia cuvântul, îi acuză pe miniştri de complot împotriva statului şi revoluţiei, iar pe rege – de uneltiri urzite de conivenţă cu forţele ostile din afară. Merge până la a-i refuza lui Ludovic XVI dreptul de a alege un preceptor pentru fiul său. Viitorul suveran – dacă va apuca vreodată să domnească, fapt de care toată lumea se îndoieşte tot mai mult – va trebui crescut şi educat în spiritul principiilor revoluţiei. Preoţilor care nu au depus jurământul, Couthon le va pune în vedere să-şi lămurească situaţia în faţa legii, ameninţându-i cu măsuri dintre cele mai energice. Se va manifesta, de asemenea, ca unul dintre partizanii

Popularitatea lui Georges Couthon a fost asigurată şi de jilţul său cu roţi (p. 83), *tapisat cu catifea galbenă*

cei mai înflăcăraţi ai războiului contra Austriei.

În iulie 1792, Couthon pleacă, pentru o cură de ape minerale, la Saint-Amand. Întorcându-se la Paris, după răzmeriţa din 10 august 1792, care a dus la eliminarea monarhiei, el îşi exprimă satisfacţia: „Suntem destul de liniştiţi, acum, la Paris – scrie el. Domnul Bourbon bea, mănâncă şi doarme fără griji; nevastă-sa îşi roade zăbala şi face din când în când câte-o criză de furie. E cam supărător faptul că mai vorbim de această familie. Să nădăjduim însă că, prin grija Convenţiei Naţionale, vom fi scutiţi şi de acest necaz“.

Şi, pentru a contribui la alungarea „necazului“ amintit, Couthon depune tot efortul. Reales deputat în Convenţie, el nu mai are decât un scop: eliminarea lui Ludovic XVI. „Convenţia Naţională urmează să se ocupe săptămâna viitoare de procesul celui din urmă Ludovic şi al agitatorilor din tabăra lui, scrie pe data de 3 noiembrie 1792. Interesul obştesc cere în mod imperios să fim scăpaţi şi de el, şi de ei“.

Procesul îi va oferi lui Couthon prilejul de a contribui la nimicirea omului faţă de care, acum, nutreşte mai mult decât ură: dispreţ. La 26 decembrie, atunci când se încearcă să se obţină de la deputaţi o atitudine mai clementă, iată-l pe Couthon luând cuvântul spre a cere rigoare maximă.

– Aţi citit lista crimelor de care este învinuit Ludovic Capet. I-aţi ascultat şi pe cei care i-au luat apărarea. Nu mai aveţi decât o singură datorie de îndeplinit: aceea de a vă pronunţa. Unii vorbesc de respectarea formelor judiciare, fără să-şi dea seama că nu aveţi a respecta forme de nici un fel, căci sunteţi reprezentanţii poporului. Formele judiciare sunt calea de urmat spre a limpezi fapte asupra cărora mai pluteşte îndoiala. Or, în cazul de faţă, nu aveţi decât a vă pronunţa asupra unor fapte cât se poate de clare!...

La 18 ianuarie 1793, Couthon apare şi mai neînduplecat, cerând executarea fostului rege.

– Aceasta este binefacerea pe care suntem chemaţi să o aducem umanităţii: de a arăta că nu trebuie să ne fie teamă să sfâşiem masca şi prestigiul regalităţii şi de a învăţa poporul cum trebuie trataţi tiranii. Nu mă număr printre aceia care se tem de despoţii de peste hotare. Lovitura care va face să cadă capul lui Ludovic XVI va răsuna până în preajma tronurilor lor, cărora le va zdruncina temeliile!...

Couthon votează pentru execuție, împotriva amânării sau suspendării acesteia și împotriva posibilității condamnatului de a face apel la popor. Când, la 19 ianuarie, Buzot propune suspendarea execuției, el declară cu violență:

– I-aș zbura creierii acestui Buzot!...

Comitetul salvării publice a salvat-Franța de război civil și de invazia străină

Război lașilor

În desfășurarea procesului, Couthon se raliază facțiunii celei mai extreme a adunării: cea a montagnarzilor. Mai mult, spre a-și manifesta cu ostentație demarcarea de girondini, mult prea șovăielnici, după părerea lui, se străduiește să capete bunăvoința lui Robespierre și a lui Saint-Just.

Susținător al unei noi orânduieli, republican inflexibil, Couthon acționează neobosit spre a-i elimina pe șovăielnici și a obține radicalizarea regimului. Căci revoluția este amenințată din toate părțile, dinafară și din interior: războiul este în toi, contrarevoluția ia tot mai multă amploare, provincia Vendeea este zguduită de un adevărat război civil, izbucnit în urma mobilizării generale decretate de Convenție, pentru apărarea „patriei în pericol". Armatele Republicii se află, peste tot, în dificultate. La nord, granițele sunt amenințate. Învins la Neerwinden, generalul Dumouriez trece la dușman.

În aceste împrejurări, Couthon se simte chemat să joace un rol hotărâtor. El rostește, neobosit, de la tribuna Adunării, cuvântări înflăcărate, pline de violență, în care pledează pentru „rechiziționarea forțată", pentru arestarea suspecților, aprobă instaurarea unui „tribunal revoluționar", îi denunță pe cei lipsiți de vigilență, pe girondinii care par să nu înțeleagă gravitatea pericolelor ce amenință Republica. De fiecare dată, intervențiile lui impresionează asistența. Unii sunt înfiorați, contrariați sau intrigați de mărunțelul paralitic; mulți îl consideră cam prea exaltat. Sunt însă și mulți – mai ales dintre montagnarzi – care recunosc în el un om înzestrat politic. De altfel, curând, adversarii lui Couthon fie vor trece de partea lui, fie vor muri.

La 6 aprilie 1793 se creează Comitetul salvării publice, cel mai important organ al dictaturii iacobine, în frunte cu Danton. Învestit cu puteri aproape absolute, comitetul va guverna nestânjenit. Astfel, treptat girondinii sunt înlăturați de la putere. Mai mult, montagnarzii îi învinuiesc fără încetare, afirmând că lipsei lor de fermitate i se datorește faptul că granițele sunt amenințate, trădarea lui Dumouriez, persistența răzmeriței contrarevoluționare din Vendeea și penuria de alimente. Danton declară, la 1 aprilie, război „lașilor". La 3 aprilie, Robespierre cere punerea sub acuzare a complicilor lui Dumouriez.

Când ghilotina revoluției începe să taie capete, Couthon mărturisește cu seninătate:

– N-am făcut niciodată nimănui nici un rău, nici măcar unui pui de găină, dar aș asista la descăpățânarea acestor oameni fără a întoarce privirea.

Ciudată remarcă! De fapt, Couthon – ca și Robespierre, al cărui „al doilea suflet" era, după cum se exprimă Michelet – prezenta un straniu amestec de cruzime rece și de sensibilitate exagerată. „Toate mijloacele sângeroase mă îngrozesc și mă dezgustă", nota el într-o scrisoare către Societatea „Prietenii Constituției" din Clermont-Ferrand. Și totuși, chiar în perioada în care face această mărturisire, influența sa asupra „Incoruptibilului", a lui Saint-Just și a întregului Comitet al salvării publice este preponderentă și toate acuzările lui au drept consecință trimiterea suspectului la eșafod.

Ședință a Clubului iacobinilor, unde Couthon, însoțit de prietenul său Robespierre, era deseori prezent

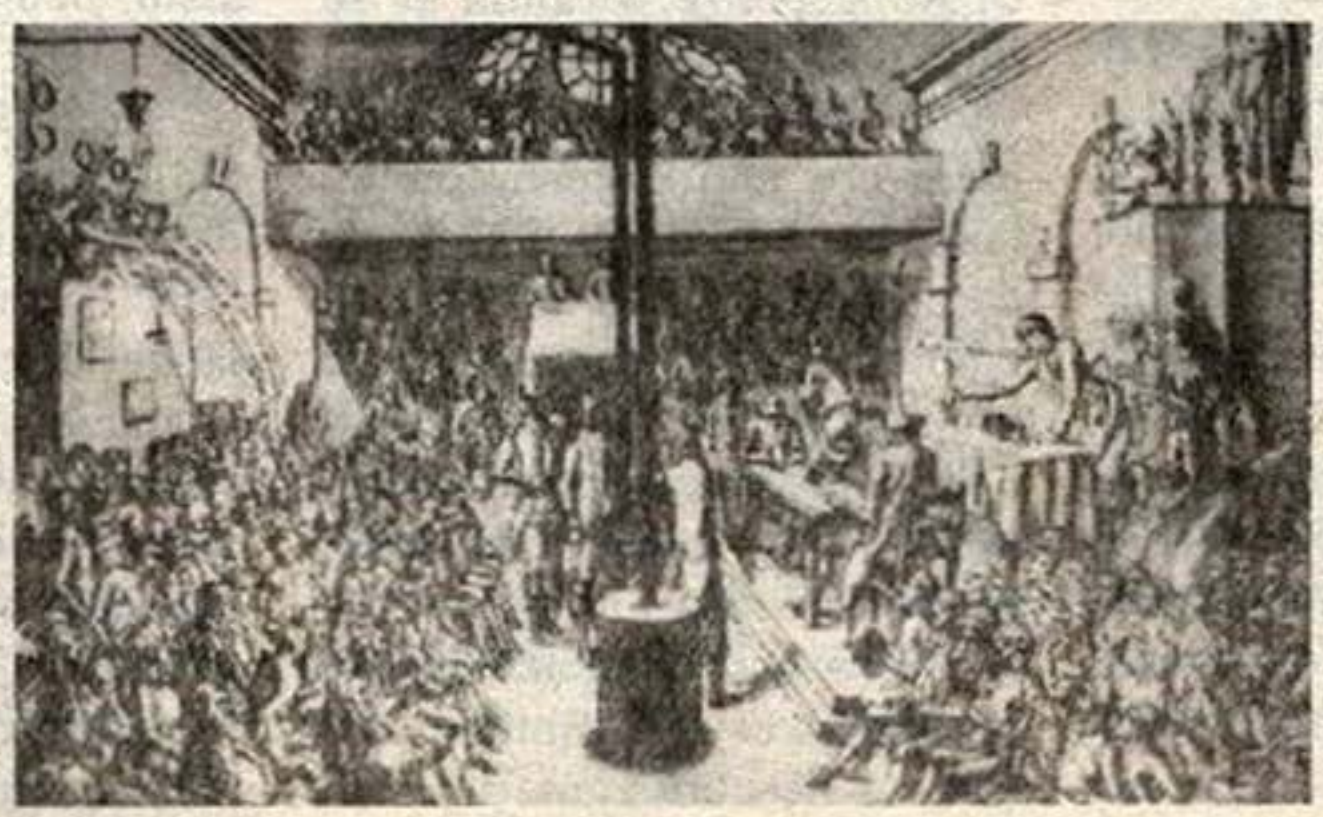

Omul potrivit

La 10 iulie 1793, la realegerea Comitetului, Couthon este menţinut în funcţie. Până în momentul respectiv, el a îndeplinit deja, cu succes, câteva misiuni pe teren, pentru a restabili ordinea sau pentru o mai bună organizare administrativă şi judiciară. De fiecare dată, s-a achitat cu destoinicie şi competenţă de misiunile încredinţate, aşa că este considerat omul potrivit, pentru împrejurări dificile.

La 21 august 1793, prin decret, Couthon este învestit să reglementeze chestiunea lyoneză. Lyonul, aflat în mâinile girondinilor, din lipsă de trupe, nu putuse fi cucerit. La începutul lui octombrie, Couthon se află sub fortificaţiile oraşului, iar câteva zile mai târziu, asediaţii, ajunşi la capătul resurselor, trimit o delegaţie care să negocieze cu el. Couthon refuză să trateze, şi cere o capitulare fără condiţii, ceea ce şi are loc a doua zi.

Represiunea începe neîntârziat. Dar Couthon, contrar faimei pe care a dobândit-o, nu se dovedeşte prea sângeros. Cere numai „pedepsirea vinovaţilor" şi nu dezlănţuie un măcel, cum era de aşteptat. Inevitabil însă, câteva capete cad cu acest prilej. Destul de puţine, vreo treizeci numai. Couthon este nevoit să procedeze aşa, în caz contrar Comitetul salvării publice l-ar fi pus sub acuzare pentru „moderantism".

S-ar putea însă ca, tocmai această atitudine, mult prea îngăduitoare, după părearea unora, să fi determinat rechemarea lui la Paris, la începutul lui noiembrie, sub pretextul că este de mai mare folos în Capitală. Acolo, după ce primeşte felicitările Convenţiei, se aruncă din nou în vâltoarea luptei politice. În vreme ce Convenţia rămâne oficial „centrul guvernării", puterea este practic concentrată în totalitate în mâna Comitetului salvării publice şi a Comitetului siguranţei generale.

La 22 prairial (10 iunie 1794), Couthon este inspiratorul legii prin care se conferă Comitetului salvării publice şi Tribunalului revoluţionar puteri aproape nelimitate întru judecarea „duşmanilor republicii", lege care, suprimând interogatoriul prealabil şi luând în considerare argumentul „probei morale", va permite, de pildă, trimiterea la eşafod a unui parizian care avusese nefericita idee să i se adreseze propriului lui câine cu „cetăţene". Couthon va fi acela ce va întreţine la Robespierre ura împotriva preoţilor şi a oricărei religii, el va fi cel care va dispune deposedarea bisericilor din Puy-de-Dôme de bunurile lor. Eforturile foarte lăudabile depuse de Couthon în vederea înzestrării muzeului de istorie naturală sau a creării unui depozit de hărţi geografice şi hidrografice la Paris apar ca o compensaţie palidă la iniţiativele lui izvorâte din crâncenă voinţă de reprimare şi distrugere.

Evident, el însuşi fusese prins în agrenajul înfiorătorului mecanism revoluţionar şi, la fel ca Robespierre, va intui că se impunea oprirea sângerosului vârtej, ieşirea din regimul de teroare. Dar cum? Puterea comitetelor era pe cât de fragilă, pe atât de absolută, aflată la discreţia raportului de forţe între diferitele grupări, la discreţia complotu-rilor. Robespierre are duşmani câtă frunză şi iarbă şi este nevoit să procedeze la noi şi noi epurări. Dar, deşi căruţele aduceau la locul execuţiei capitale cam şaizeci de condamnaţi pe zi, părea că epurările nu aveau să se termine vreodată, iar Franţa începuse să fie sătulă de vărsări de sânge.

A doua zi, 10 thermidor

În vara lui 1794, pe când armatele franceze obţinuseră victorii hotărâtoare împotriva duşmanilor dinafară, Parisul trăieşte mai mult decât oricând sub obsesia „briciului naţional". Regimul de teroare, care nu mai are nici o justificare, devine, pentru toată lumea, de neîndurat. Robespierre domneşte prin intermediul Comitetului salvării publice. Cei mai mulţi membri ai Convenţiei nu mai văd în el decât un „tiran" orgolios, ale cărui excese au pervertit revoluţia. La 8 thermidor anul II (26 iulie 1794), Robespierre îşi face apariţia la Convenţie. Între timp, cu toţii şi-au jurat să scape de el. Couthon este de faţă când ia cuvântul „Incoruptibilul". Bourdon, deputat din departamentul Oise, cere o examinare amănunţită a cuvântării lui Robespierre. Couthon – dimpotrivă – tipărirea ei imediată.

Seara, Robespierre se duce la clubul iacobinilor, la partizanii lui, care îl îmbărbătează. A doua zi, 9 thermidor, vine din nou la lucrările Convenţiei. În ziua aceea, agitaţia ajunge la paroxism. Deputaţii sosesc în număr mare, este înghesuială. Sudoarea şiroieşte pe toţi. E caniculă. Saint-Just ia primul cuvântul, dar este curând întrerupt de Tallien. Urmează la tribună Billaud-Varenne şi Vadier; amândoi îl acuză pe Robespierre. Cel vizat se apără fără prea multă energie, apoi, în sfârşit, cere şi el cuvântul. Nu i se dă. Couthon se află acolo, la locul lui, în sală. În cuvântul lui, Fréron îl numeşte „tigru".

În cele din urmă, o voce se face auzită din fundul sălii.

– Cer votarea unui decret de punere sub acuzare a lui Robespierre!

E glasul unui anume Louchet, singurul care are curajul să formuleze sus şi tare ceea ce de aproape trei ore aşteaptă cei prezenţi. Se instalează o atmosferă de stupoare, amestecată cu teamă. Într-o tăcere desăvârşită, încep să se ridice mâini, tot mai multe mâini care aprobă decretul. Couthon şi Saint-Just sunt şi ei arestaţi. Augustin, fratele lui Robespierre, şi Lebas cer, cu bărbăţie, să le împartă soarta. Cei cinci arestaţi sunt conduşi la locul de detenţie. Couthon este încarcerat la închisoarea Bourbe. Peste câteva ceasuri însă este pus în libertate: între timp, comuna Paris, favorabilă lui Robespierre, îi eliberează pe ceilalţi patru, care îl aşteaptă în clădirea Primăriei. Pentru moment, Couthon se crede la adăpost. Sprijinit de comună şi de secţiuni, Robespierre va controla, fără îndoială, în scurtă vreme, din nou situaţia.

Speranţă deşartă. Noaptea târziu, se aude gălăgie pe scară, uşa se dă în lături şi oameni înarmaţi pătrund în încăpere. Se trage un foc de armă. Robespierre cade. În panica creată, fratele lui Robespierre sare pe fereastră şi, în cădere, îşi zdrobeşte coapsa. Lebas se sinucide. Iar Couthon? Izbuteşte să se urnească din jilţul său şi se târăşte, cu greu, pe podea, ascunzându-se sub o masă. În zadar, însă! Este găsit, înşfăcat şi aruncat pe scări în jos, ca un balot de rufe murdare. Probabil că, de acolo, s-a rostogolit, deoarece, în dimineaţa următoare, este descoperit zăcând în curtea din dos, lovit la cap.

În ziua următoare, 10 thermidor, pe la orele patru după-amiaza, Couthon, Robespierre, Saint-Just şi încă vreo douăzeci de condamnaţi urcă pe eşafod. Desfigurat, cu capul bandajat, Couthon trebuie dus pe sus şi predat călăului. Este legat şi, cum trupul lui de paralitic era greu de aşezat în poziţia cerută de tehnica de execuţie, călăii trebăluiesc un sfert de oră în jurul lui, operând „ajustările" necesare.

În sfârşit, mecanismul ucigaş este declanşat. Couthon, „tigrul Convenţiei", se vede mântuit pentru totdeauna de suferinţe. ■

Adaptare de
Nicolae BÂRNA

1917.
JOFFRE „ATACĂ" WASHINGTONUL

(Urmare din p. 78)

a word!"), mareşalul a strigat: „I don't speak English" şi apoi „Vivent les Etats-Unis!", agitându-şi chipiul. Succesul misiunii franceze a fost cert. Joffre a plăcut americanilor, atât responsabililor politici, cât şi opiniei publice. La 14 mai 1917, la Washington s-a semnat un acord trasând liniile mari ale cooperării franco-americane în război. Misiunea mareşalului era încheiată.

La scurt timp, pe 13 iunie 1917, Parisul avea să-l primească – într-un entuziasm delirant – pe generalul american John Joseph Pershing, care petrecuse înainte cinci zile în Anglia. Statele Unite se angajau ferm alături de Aliaţi. De data aceasta, misiunea americană, în replică la cea franceză, a îmbrăcat forme de fraternitate tradiţională. Un simbol al ei rămân cuvintele „La Fayette, nous voilà!" („La Fayette, iată-ne!"), rostite de colonelul Stanton – ce făcea parte din misiune – şi devenite ulterior celebre. Pershing, în vârstă de 57 ani, absolvent al West Pointului (promoţia 1886), luptase în Filipine (1898) şi comandase expediţia punitivă din Mexic. Numit la comanda corpului expediţionar american trimis pe frontul francez, el îşi alesese în echipă aşi ai câmpurilor de luptă. Se aflau, printre ei, celebrul aviator Eddie Rickenbacker, cel ce va avea la activ 26 aparate doborâte, şi George S. Patton jr., care îl însoţise şi în Mexic, viitorul general de blindate, ce avea să strălucească în al doilea război mondial.

Parisul a făcut o primire triumfală americanilor, sosiţi cu trenul la ora 17.20. Erau prezenţi în întâmpinare, alături de Viviani şi Joffre, ministrul de război, Paul Painlevé, şeful statului major, Ferdinand Foch, ambasadorul S.U.A. în Franţa, William S. Sharp, şi numeroase alte personalităţi oficiale. Pershing nu avea decât 191 oameni cu el, dar ei simbolizau speranţa. Speranţa în cele două milioane de soldaţi americani ce vor lupta pe frontul francez în pădurea Belleau (iunie-iulie) şi la Saint-Mihiel (septembrie), victorii decisive în izbânda finală din noiembrie 1918. ■

F. D.

Ce au mai descoperit arheologii?

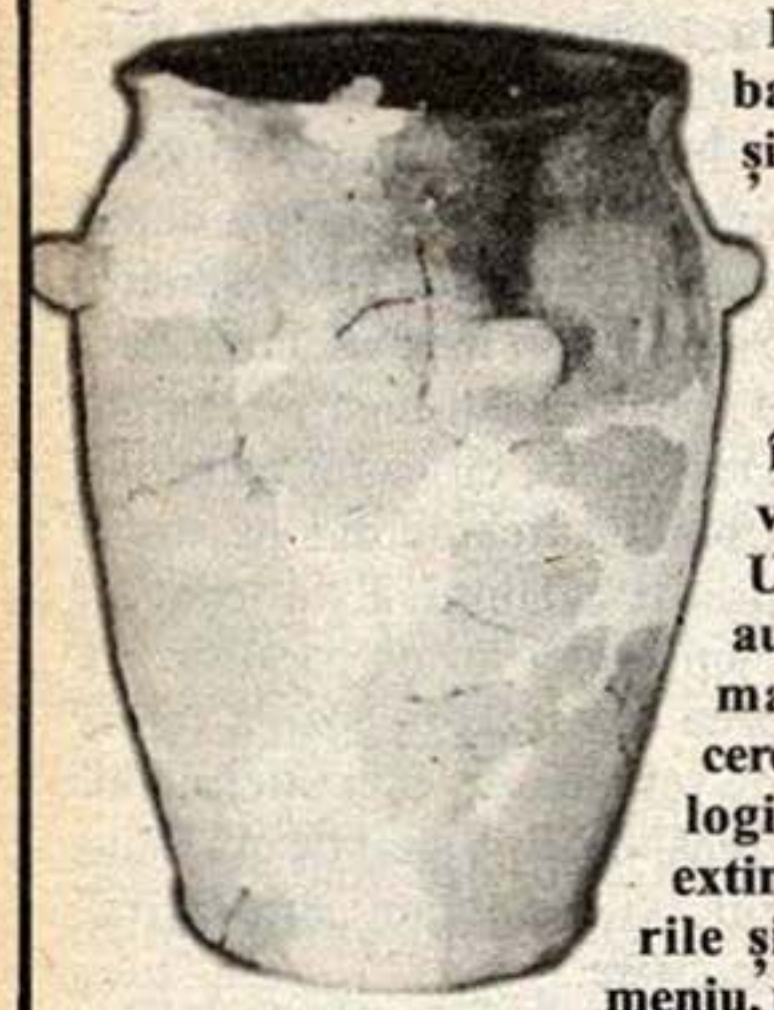

Este o întrebare justificată și căreia ne-am propus să-i găsim, din când în când, un răspuns și în paginile revistei noastre. Ultimii ani nu au fost dintre cei mai favorabili cercetărilor arheologice, tranziția extinzându-și rigorile și în acest domeniu, prin precaritatea fondurilor alocate. Și totuși...

Și totuși, arheologii au fost prezenți pe diverse șantiere din țară în toată această perioadă. Pentru a da o imagine cât mai completă asupra muncii lor, ne-am adresat unor instituții de profil, cu rugămintea de a ne comunica rezultatele săpăturilor efectuate în ultimii patru-cinci ani. Primul răspuns ne-a sosit din partea Muzeului Național de Istorie a României.

DIN PALEOLITIC PÂNĂ ÎN PLIN EV MEDIU

GEORGE TROHANI

Căutând a urma un fir cronologic, în funcţie de mărturiile predominante scoase la iveală, să vedem la ce rezultate au ajuns arheologii noştri muzeografi în ultimii 3-4 ani.

La **MALU ROŞU-GIURGIU** s-a reluat cercetarea unei importante aşezări paleolitice cu peste 10 ateliere de prelucrare a silexului. Descoperirile aparţin culturii de tip aurignacian (40 000-10 000 a.Ch.). Prin cele peste 60 000 piese identificate, se poate spune că respectiva aşezare este una dintre cele mai mari din Câmpia Dunării.

Alte straturi de locuire importante cercetate aici aparţin epocii geto-dacilor şi populaţiei româneşti din sec. IX-X.

O importanţă deosebită a fost acordată epocii neolitice. Dovada o constituie săpăturile ce se efectuează în trei aşezări de tip *tell* (= movilă). Prima aşezare de acest fel se află la **VITĂNEŞTI** (jud. Teleorman), unde *tell*-ul de dimensiuni mijlocii (40-50 m diametru şi o înălţime de 5-6 m) conţine urme de locuire dintr-o fază târzie (B 1) a culturii Gumelniţa.

Un important *sit* arheologic cercetat de colectivul secţiei de studii interdisciplinare a muzeului nostru este *tell*-ul de la **HÂRŞOVA** (jud. Constanţa). Aici, în afara colaborării cu Muzeul de Istorie Naţională şi Arheologie din Constanţa, se desfăşoară o cooperare fructuoasă cu Ministerul culturii din Franţa. S-au identificat mai multe locuinţe aparţinând fazei A 2 a culturii Gumelniţa, precum şi un complex de tip Cernavoda. Pentru prima oară în ţara noastră, pe baza colaborării româno-franceze, se fac aprofundate observaţii arheologice, palinologice, micromorfologice, antracologice, carpologice şi petrografice care permit o studiere şi o cunoaştere mai detaliată a ocupaţiilor, a modului de viaţă, a mediului înconjurător şi structurarea unor informaţii etnobotanice.

Tot cercetări pluridisciplinare se desfăşoară şi pe **POPINA BORDUŞANI** (jud. Ialomiţa), situată în Balta Borcei, la circa 2 km nord de comuna Borduşani. La origine, aici a fost un grind peste care s-a ridicat un *tell* neolitic, cu locuiri aparţinând culturilor Boian şi Gumelniţa, precum şi o necropolă de tip Cernavoda. Până în prezent s-au cercetat mai multe locuinţe aparţinând fazei

A 2 a culturii Gumelnița. Pe lângă urmele incendiate ale pereților unor locuințe, *pentru prima oară în arheologia românească* s-au putut identifica urmele unor pereți din lut nears. N-ar fi exclus ca edificiile respective să fi fost prevăzute cu un etaj.

Mai aproape de suprafața solului, tot aici, a fost identificată o intensă locuire getică din sec. II a. Ch.-I p.Ch. Cele 11 locuințe de suprafață sunt aranjate după un plan bine definit, asigurându-se o „tramă stradală". Casele, de dimensiuni relativ mari (6,50-7,50 m) aveau pereții dintr-o *împletitură* de pari și nuiele, peste care s-a aplicat o lutuială. În interior, deasupra unor podele din lut galben bătătorit, în apropierea laturilor de nord și sud erau amenajate câte o vatră. Unele dintre acestea par să fi avut o destinație de cult.

Perioadei romane (sec. II-IV) îi sunt consacrate în special cercetările de la **OSTROV,** anticul *Durostorum* (jud. Constanța). Aici, pe malul drept al Dunării, au fost dezvelite 11 cuptoare de mari dimensiuni ce au servit la arderea ceramicii. Într-unul din ele s-a păstrat chiar o șarjă de vase: ulcioare amforoidale, ulcioare, căni etc. Numărul mare al cuptoarelor ne indică existența unui important atelier ceramic ce satisfăcea necesitățile populației dintr-o zonă întinsă a regiunii Dunării inferioare.

Perioada romano-bizantină (sec. IV-X) este studiată prin identificarea unui edificiu cu caracter public situat pe panta vestică a promontoriului pe care se înalță cetatea de la *Hârșova,* anticul *Carsium*. Construcția are o formă dreptunghiulară (16,50 × 14,00 m) și este compartimentată prin ziduri interioare de piatră și cărămidă.

În privința epocii bizantine (sec. X-XIII) semnalăm cercetările efectuate de muzeul nostru, în colaborare cu Muzeul Național de Istorie și Arheologie din Constanța și Institutul de Arheologie „V. Pârvan" din București, în așezarea fortificată de tip urban de la **NUFĂRU** (jud. Tulcea) și în cetatea de la **CAPIDAVA** (jud. Constanța).

Pentru Evul Mediu amintim săpăturile ce le efectuăm de peste 20 de ani la **PIUA PETRII** (com. Giurgeni, jud. Ialomița), fostul Oraș de Floci, unde s-au descoperit 4 biserici datând din sec. XVI-XVIII, 5 cimitire cu peste 800 morminte, case cu temelii din piatră, dar și colibe cu bordeie, ateliere meșteșugărești etc.

În colaborare cu alte instituții se cercetează o mare locuință din sec. XVI-XVII la **POLATA-TÂRGU JIU** și „Biserica Albă" de la **TÂRGȘORUL VECHI** (jud. Prahova).

De dată mai recentă sunt săpăturile de mare amploare, cu caracter de salvare, de la **VADU ANEI-BRĂNEȘTI,** pe traseul viitoarei autostrăzi București-Fetești. Aici au fost identificate complexe din neolitic, epoca bronzului și prima epocă a fierului, o întinsă așezare getică din sec. II-I a.Ch. compusă din 12 locuințe, un atelier meșteșugăresc, 21 gropi, dintre care unele rituale (cu câini îngropați în ele) și mai ales un important tezaur monetar format din 149 tetradrahme tasiene din argint depus într-o cană din lut ars. Alte vestigii datează din sec. III, VII (4 locuințe), IX-X (7 locuințe), precum și un sat cu cimitirul aferent (446 morminte) din sec. XVI-XVII.

Toate aceste cercetări au dus la îmbogățirea patrimoniului muzeului nostru și au constituit subiectul mai multor expoziții sau comunicări științifice. ■

În p. 88: *ceramică getică descoperită la Popina Borduşani (jud. Ialomiţa)*

Aspect de pe șantierul de la Malu Roșu-Giurgiu

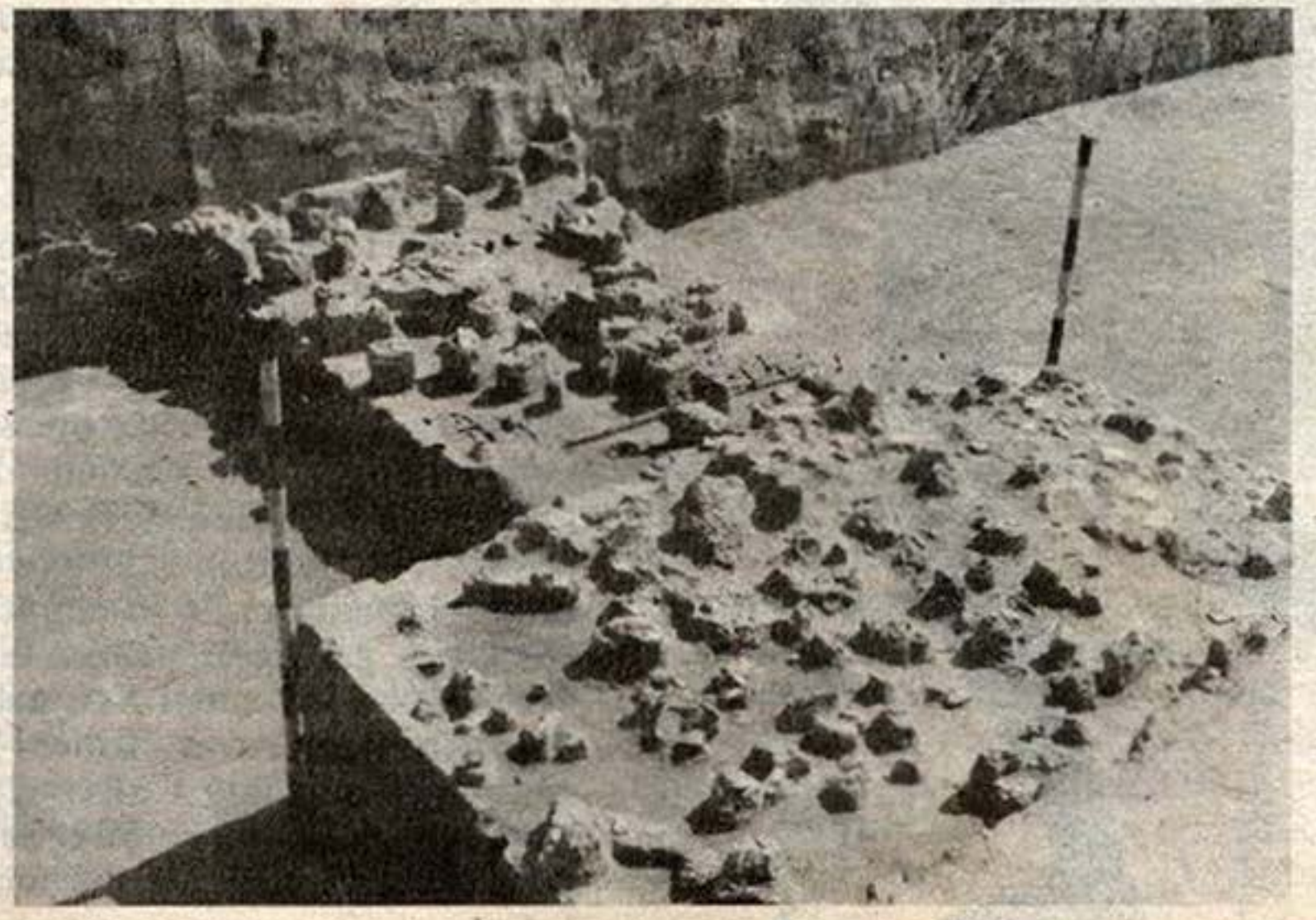

Compostelle

O MIE DE ANI DE PELERINAJ

Toate marile religii au cunoscut obiceiul ca oamenii să meargă, individual sau în mari grupuri, în locuri de cult venerate. În Grecia antică și Orientul elenistic, principalele centre de pelerinaj erau oracolele, ca expresie a voinței zeilor, interpretată de preoți și preotese, care „dădeau consultații" într-un loc anume. Foarte curând, evreii au luat obiceiul de a merge la Ierusalim, pentru marile lor sărbători, iar odată cu apariția Islamului, Mecca a devenit principalul centru religios al musulmanilor.

În Evul Mediu cele mai cunoscute rute ale pelerinajului rămân, în mod indubitabil, cele spre Saint-Jacques de Compostelle, considerate mai târziu, în 1987, primele itinerare culturale europene, cu rol esențial în evoluția mentalităților și a schimburilor.

De aproape 12 secole, succesul sanctuarului de la Saint-Jacques de Compostelle în Spania (provincia Galicia), nu se dezminte. Regele Franței Ludovic VII în 1154, președintele Giscard d'Estaing, în 1978, papa Ioan Paul II,

Detaliu dintr-o frescă de Ghirlandaio (sec. XV), reprezentând o familie de pelerini

de două ori, în 1982 și 1989, peste 10 000 de pelerini în 1995, supunându-se unor condiții severe, „au primit compostella", cum se spune, ca un certificat de bună conduită religioasă.

Catolici practicanți, simpli sportivi sau ecologiști, mari iubitori de efort (cel puțin 100 km trebuiau efectuați pe jos, călare sau cu bicicleta) acești oameni luau în picioare drumul medieval, în căutarea unui ideal secular sau a unei forme de purificare. Pentru că, în mod cert, nu s-a mers și nu se merge la Compostelle numai pentru a venera presupusele relicve ale lui Jacques „cel Mare" prietenul lui Christos. Cu atât mai mult cu cât nici o autoritate religioasă de prim plan nu s-ar angaja să susțină astăzi că acolo, într-un sicriu de argint, plasat sub strana bazilicii, se află corpul sfântului Jacques. În ciuda faptului că, la 1 noiembrie 1884, papa Leon XIII a declarat autentice relicvele.

Ceea ce, în ultimă instanță, nici nu are importanță. Pentru că oamenii nu așteaptă, în cele două-trei zile cât zăbovesc la sanctuar, apariții sau misacele. Pelerinajul permite doar trăirea unei duble experiențe, cea în care societățile noastre sunt în mare „secetă": în primul rând, solidaritatea, apoi sărăcia asumată voluntar. Mulți văd în mersul pe jos sau pe bicicletă spre locul sfânt o formă de penitență salvatoare, o sfântă ispășire a modernității înșelătoare.

Cât de temeinică este influența înstăpânită peste timp de celebritatea acestei rute se poate deduce din apariția, luna trecută la Paris, în Editura Fayard, a unui excelent ghid european al drumurilor care duc la Compostelle. Guide européen des chemins de Compostelle, **semnat de Jean Bourdarias și Michel Wasielewski (560 pagini), evidențiază ceea ce acei mândri locuitori de la capătul pământului european, galicienii, proclamau încă de acum zece secole. În veacul XII, pelerinii aveau la dispoziție lucrarea** Liber Sancti Jacobi, **redactată de papa Calixt II: cinci volume destinate „a-i ajuta pe cei ce se așternla drum pentru a-și găsi liniștea, bucuria și seninătatea,**

forța, viața lungă, gloria și sănătatea". Astăzi, grație Ghidului **celor doi autori francezi, călători din cele patru colțuri ale lumii creștine au deschise toate căile spre Saint-Jacques de Compostelle.**

Povestirile jacqueților

Turismul „per pedes" – în vogă în Franța de câțiva ani – a permis redescoperirea unor drumuri tradiționale, străbătute generații de-a rândul în Evul Mediu și epoca modernă, între care cel mai cunoscut rămâne cel spre Saint-Jacques de Compostelle.

Este îndeobște acceptat că mormântul apostolului Jacques „cel Mare", martirizat la Ierusalim puțin timp după Christos, a fost descoperit în provincia Galicia din Spania, la începutul veacului IX. În jurul relicvelor sale s-a dezvoltat apoi un febril pelerinaj, mai întâi local, apoi, începând din sec. XI, internațional, apogeul acestor călătorii înregistrându-se în veacurile XII și XIII. Compostelle era, alături de Roma, unul dintre locurile sfinte ale Europei. O primă biserică, construită acolo în 899, a cedat locul, la începutul sec. XII, unei superbe bazilici romane, ale cărei elemente persistă încă, încastrate în biserica barocă și neo-clasică actuală.

Prima descriere a drumurilor spre Saint-Jacques coboară în veacul XII. Ea figurează în lucrarea *Guide du pélerin de Saint-Jacques* ultima parte din *Livre de Saint-Jacques*, o compoziție vastă, scrisă între anii 1130 și 1150, integral în onoarea apostolului. Volumul mai cuprindea un ansamblu de piese liturgice, o carte a miracolelor, istoria mutării moaștelor sfântului, istoria legendară a lui Carol cel Mare și a lui Roland, atribuită episcopului Turpin.

Existau mai multe trasee spre locul sfânt, ele purtând numele fie al locului de plecare, fie al unei așezări principale pe care o străbăteau. *Via Podiensis* (itinerarul ce pornea de la Notre-Dame du Puy), *via Lemovicensis*, care traversa Limoges-ul, *via Turonensis*, care începea de la Tours, sunt numai trei dintre ele. După Pirinei acestea se uneau la Puente la-Reina, pentru a deveni o singură rută, denumită „drumul francez" *(camino frances)*.

Corpul Sfântului Jacques, decapitat la Ierusalim, este transportat – spune legenda – de către discipolii săi (și ei în costume de pelerini) în Spania

Itinerarele s-au tăiat progresiv, în cursul sec. XI, atunci când pelerinajul a cunoscut o mare înflorire, după restaurarea bazilicii, distrusă de musulmani în anul 997. Ele au fost fixate după criterii deopotrivă geografice (sau de accesibilitate) și religioase. Traversarea unor cursuri de apă pe un pod sau printr-un vad, trecerea unui lanț muntos printr-un defileu, evitarea unor regiuni ostile sau a unor vămi prea scumpe, grija de a găsi un loc de înnoptat au fost elemente ce au impus un anumit drum. Din punct de vedere religios, s-au preferat traseele care permiteau vizitarea și altor sanctuare renumite, așa încât, în drumul spre destinație, se ramificau un fel de pelerinaje secundare.

De pildă, pe *via Turonensis* exista sanctuarul Sf. Caterina de la Fierbois, escală obligatorie a pelerinilor. La Burgos, pe același itinerar, călătorii se opreau pentru a venera un ciudat crucifix, executat dintr-un material suplu, nici piatră, nici lemn, căruia i se atribuiau adevărate miracole. Pe alte rute, secundare, puteau fi vizitate alte sanctuare vecine: Notre-Dame de Rocamadour, de la Quercy, o biserică din Oviedo etc.

În mod ciudat, nu se cunosc descrieri ale rutelor spre Saint-Jacques redactate în cele două secole care au urmat. În schimb, la sfârșitul Evului Mediu, noile povestiri ale jacqueților (astfel erau numiți pelerinii spre Compostelle) înscriseseră drumurile existente într-o perspectivă europeană. Astfel, prin 1495, călugărul Hermann Kunig von Vach își relata pelerinajul pornit din Germania. El ne descria două drumuri, unul dus, altul întors. Primul, inferior *(Niederstrasse)*, pleca de la Köln, traversa Aix-la-Chapelle, Bruxelles, Amiens, Paris și se întâlnea cu via Turonensis la Chartres. Al doilea, su-

perior *(Oberstrasse)*, începea în mica localitate elvețiană Einsiedeln, trecea prin Berna, Geneva, Valencia și se întâlnea cu *via Tolosana*, deci cu ruta ce străbătea Toulouse, la Saint-Gilles. *Via Tolosana* aduna pelerinii originari din Italia. De la Roma începea drumul italian spre Compostelle, ce mergea prin Visa și Avignon. *Via Francigena* traversa Torino, Briançon și Gap, înainte de a intra în Avignon.

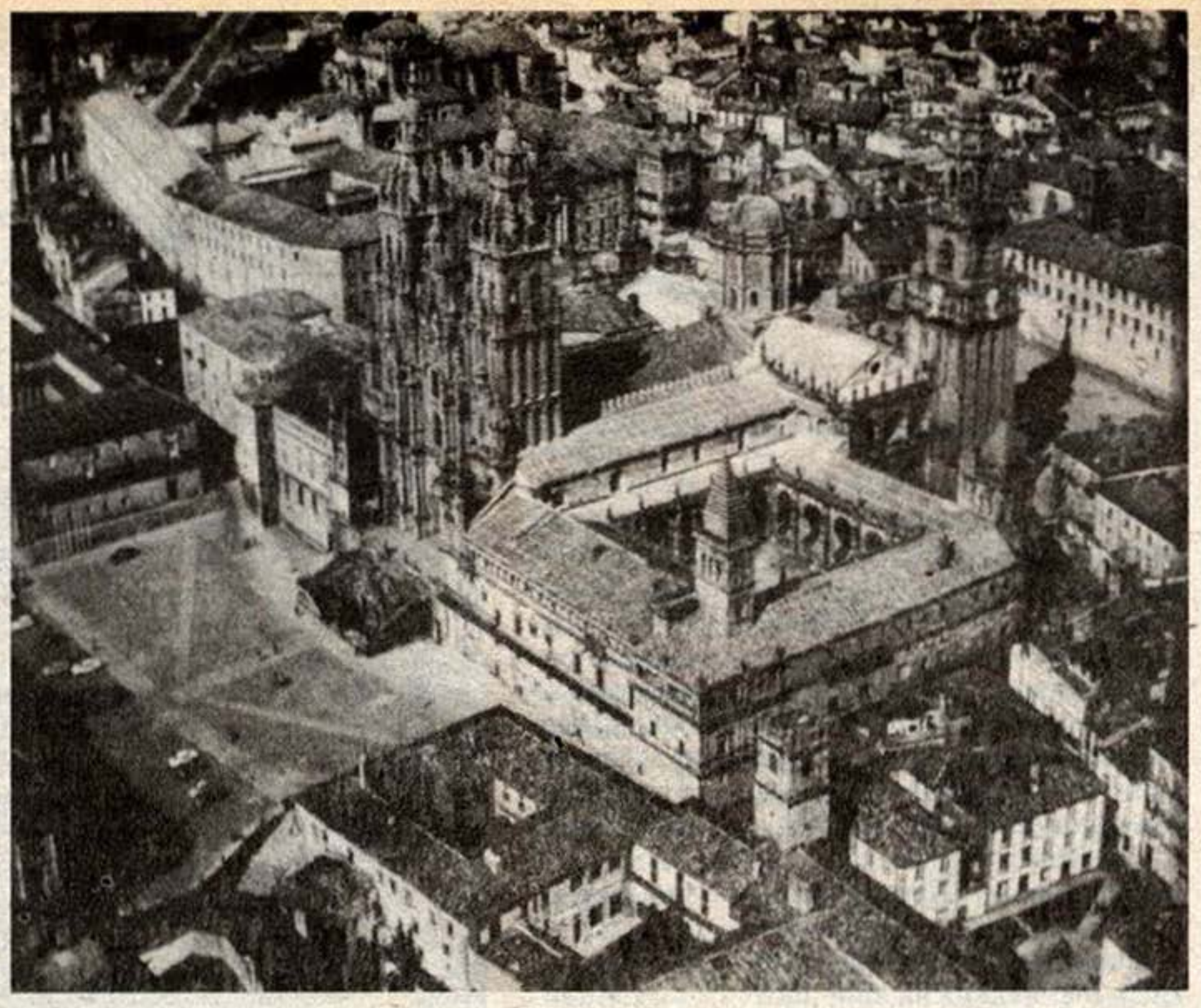

Ansamblul monumental admirat până astăzi de pelerini a fost înălțat între veacurile XVI și XVIII

După cum se vede, drumul spre Compostelle constituia un traseu lung pentru oamenii Evului Mediu și ai secolelor următoare. Etapele și modul de circulație sunt foarte bine descrise de povestirile pelerinilor. Între ei, seniorul ceh Leo de Rozmital (în 1465), negustorul Jean de Tournai, din Valenciennes (în 1488), nobilul german Arnold von Harff, din Köln (în 1498-1499), sau preotul italian Domenico Laffi, plecat din Bologna în 1670.

Toți acești autori sunt preocupați în mod expres să transmită lectorilor lor informații utile: resursele țărilor traversate, primirea la care se pot aștepta, elemente din care se poate încropi un studiu geografic și etnografic al regiunilor vizitate. În amintitul *Guide du pélerin*... de pildă, Poitou, Gasconia și Navarra sunt prezentate ca regiuni bogate, cu hrană din abundență. Locuitorii sunt însă foarte sever priviți: gasconii, de pildă, sunt ospitalieri, dar comozi, destrăbălați și beți, iar locuitorii Castiliei răi și plini de vicii.

„Frumoasă domnișoară, vino"...

Săgețile cele mai ascuțite sunt îndreptate în *Guide* asupra bascilor și navarrezilor: leneși, perfizi, cruzi, certăreți, primitivi și sălbatici, vorbind o limbă incomprehensibilă. De altfel, problema limbii se punea în tot sejurul în Spania. În secolul XVIII, de pildă, Guillaume Manier a adăugat povestirii lui un lexic de câteva sute de cuvinte. Alți autori se mulțumesc să anexeze câteva expresii utile, unele șocante. Arnold von Harff, de pildă, dădea traducerea în limba bască a propoziției: „Frumoasă domnișoară, vino să te culci cu mine..."

Durata călătoriei era variabilă: depindea de punctul de plecare, de mijloacele de transport folosite, de lungimea etapelor. Uneori povestirile menționau recordurile de viteză. În 1056, un grup de pelerini din Liège s-a reîntors de la Compostelle după numai 36 de zile. În 1095, arhiepiscopul de Lyon a străbătut traseul în 28 de zile. În 1153, unui episcop din Cambrai, i-au trebuit două luni și jumătate pentru a ajunge la Compostelle. Mai rapizi erau pelerinii care optau pentru drumul pe mare. Ei debarcau la Corona, aproape de Compostelle. Alții, ca Jean de Tournai, au străbătut distanța pornind de la Valenciennes în mai bine de un an.

Personajele importante veneau călare la Compostelle. Altele foloseau măgarii sau alte animale. Cel puțin pe anumite etape ale drumurilor. *Guide du pélerin* semnalează că între

Estella şi Burgos se mergea pe cai, deşi autorii mai pioşi încercau să-i convingă pe pelerini că pelerinajul căpăta o mare valoare penitenţială dacă se făcea cu piciorul. În orice caz, cel puţin pe ultimul segment al traseului, începând de la colina de pe care se zărea pentru prima oară sanctuarul, se recomanda să se meargă pe jos. Unii pelerini mai zeloşi se preocupau serios de încălţările lor, Hermann Kunig, de pildă, nota că la poalele Pirineilor se fabricau cuie cu care şi-a garnisit pantofii înainte să se angajeze la urcarea muntelui.

Amenajarea traseului spre Compostelle era considerată o lucrare pioasă prin excelenţă. În Spania, oraşul San-Domingo-de-la-Calzada păstrează amintirea călugărului Dominic, mort în 1109, care şi-a dedicat întreaga viaţă construcţiei de poduri şi îmbunătăţirii itinerarului *(calzada)*, în sprijinul pelerinilor. În Navarra, Puente-la-Reina îşi trage numele de la podul care traversează râul Arga, pod construit în veacul XI, la iniţiativa unei regine.

Cursurile de apă reprezentau în general obstacole serioase şi preocupante. În absenţa podurilor trebuiau traversate prin vad sau pe bac. Exista pentru pelerin şi primejdia de a se rătăci. În absenţa hărţilor, trebuiau să apeleze la ghiduri sau la informaţiile furnizate de populaţia locală. Existau totuşi semnalări rudimentare: mici piramide de piatră. Jean de Tournai relatează în 1489 cât de utile i-au fost aceste piramide pe o zăpadă mare.

Le guide subliniază dificultăţile întâmpinate de călători pentru a găsi un loc de înnoptat. Mulţi se mâniau foc pentru că nu erau găzduiţi de localnici. Mai târziu, numeroase case primitoare au permis pelerinilor să se odihnească şi să-şi recapete forţele.

Foarte numeroase erau spitalele şi băile, construite pe traseu la iniţiativa episcopilor şi călugărilor. Spitalul din Abrac, situat la 1 360 m altitudine pe *via Podensis* şi construit de Adalard, viconte de Flandra, data de la sfârşitul sec. XI. 12 preoţi, 12 fraţi călugări, 12 doamne şi 12 cavaleri trebuiau să se consacre serviciilor pelerinilor. Un manuscris denumit *Preciosa,* din 1200, menţiona căldura sobelor, băile, rezervele de hrană, îngrijirile medicale, asistenţa acordată muribunzilor şi rugăciunile pentru ei.

Pericolul briganzilor

Desigur că pelerinii care dispuneau de fonduri puteau poposi la hanuri. Leo de Rozmital, Arnold von Harff şi Jean de Tournai bombănesc pe seama primirii proaste, murdăriei şi hranei precare din hanurile spaniole. Pelerinii menţionau şi insecuritatea drumurilor. Raymond II, conte de Rouergue, unul dintre primii jacqueţi, a fost asasinat în anul 961 pe drumul spre Compostelle. *Guide du pélerin* îi denunţă pe briganzii care îi prădau pe călători. Autorităţile politice din regiunile traversate elaboraseră pedepse aspre pentru cei care atacau un jacquet. Astfel, în 1226, regele Castiliei, Alfonso IX, amintea vasalilor săi ce posedau pământuri pe drumul spre Compostelle că le este interzisă molestarea pelerinilor. Autorităţile religioase îi protejau şi ele pe pelerini: un Conciliu din 1123 prevedea excomunicarea pentru cel ce jefuia un pelerin.

Drumurile spre Saint-Jacques reprezentau o lecţie de istorie pentru jacqueţi. Ei vizitau locuri legate de mari evenimente, de expediţiile lui Carol cel Mare, mormântul lui Roland etc. La Ronceveaux exista o cruce pentru a comemora trecerea armatelor france, obiceiul, la mijlocul veacului XII, fiind ca fiecare pelerin, după ce îşi flecta genunchiul şi se ruga, să depună acolo propria cruce.

Unii specialişti atribuie traseelor spre Compostelle o mare influenţă în domeniul artistic. Toate bisericile situate pe această rută seamănă frapant una cu cealaltă. Sunt biserici de mari dimensiuni, cu superbe capele.

S-ar putea vorbi despre rolul unificator jucat de pelerinajul la Compostelle într-o Europă „cimentată" atunci de religia creştină, proces care a incitat recent Consiliul Europei să facă din drumurile spre Compostelle primul itinerar cultural european. Reţeaua de drumuri spre Saint-Jacques a creat o solidă infrastructură de circulaţie, de găzduire, locuri de rugăciune şi de schimburi, dezvoltând în acelaşi timp cultul sfântului Jacques. ■

Adaptare de
Florentina DOLGHIN

ÎN EGIPTUL ANTIC

(Monoverb: 3 – 6)

N – O

Gheorghe BRAŞOVEANU

CĂPITANI ȘI DREGĂTORI DIN VREMEA LUI ȘTEFAN-VODĂ

PORTAR AL SUCEVEI, L-A ÎNTÂMPINAT PE ȘTEFAN CA DOMN (1457)		MĂSURA LUI CUZA / OBSERVAREA EVACUĂRII EFECTIVELOR		PÂRCĂLABUL ...ARBORE EROUL LUI ȘTEFAN / PISC (ELVEȚIA)				
								AUTORUL TABLOULUI: „APRODUL PURICE" (THEODOR)
MITROPOLIT AL SUCEVEI L-A PRIMIT PE ȘTEFAN CA DOMN / COMIS MOLDOVEAN						POȘIRCĂ / CENTRUL TERITORIAL DE APROVIZIONARE / VEAC „GREU"!		
			ȘTEFAN A DECIS ...BĂTĂLIEI DE LA VALEA ALBĂ / MAMA LUI ȘTEFAN				FIUL LUI ȘTEFAN ȘI DOMN AL MOLDOVEI (1527–1538 ȘI 1541–1546; PETRU)	
POEME DE LAUDĂ / ...SCHEIA – LUPTA CU HRONODA / DETAȘAMENT ÎNAINTAT (Adj)		ȘTEFAN A FOST MARELE... AL CREȘTINĂTĂII / CEL AL VENEȚIEI = LUAT DE M. CORVIN			CEA A LUI ȘTEFAN CEL MARE A INTRAT ÎN ISTORIE			
				SOȚUL LUI OLENA FIICA LUI ȘTEFAN CEL MARE / UDREA GANE				
					COSTA-RICA (AUTO) / TIPUL FĂRĂ CAP ȘI PICIOARE!			RENUMIT SOL AL LUI ȘTEFAN, TRIMIS LA VENEȚIA (ION)
	... ÎNVINȘI DE ȘTEFĂN (monarhi) / PÂRCĂLAB LA CHILIA (1465)					ENE TĂUTU / ÎNVINS DE ȘTEFAN LA CODRII COSMINULUI (ION) –1497		
LOGOFĂTUL... TRIMIS ÎN SOLIE LA REGELE POLONIEI – 1497 –		ȘEF TURC ÎNVINS LA VASLUI ...-BEG (1475) / A (SE) MUTA DIN LOC		GUVERNATOR OTOMAN / FIGURAT: SUCEAVA A FOST ...MOLDOVEI (pl)				
			AU CONSTITUIT BAZA „OASTEI MARI" (sg.) / ADAM!				ÎN ACEASTĂ LUNĂ S-A DAT BĂTĂLIA DE LA RĂZOIENI (1476). (Abr.)	
					SĂMÂNȚĂ... DE ZĂBAVĂ / ...O VICTORIE CA CEA DE LA VASLUI (Adj.)			
							„...MIRCEA MARE VOIEVOD ȘI DOMN"	
LA VASLUI, S-A IMPUS... MILITARĂ A LUI ȘTEFAN / ÎN ARMURĂ			... DE MANGOP SOȚIA LUI ȘTEFAN CEL MARE / BLUZE RUSTICE					
		VOIEVOD DE MARAMUREȘ, CUSCRUL LUI ȘTEFAN CEL MARE						

Dicționar: TGOM, LIUR, AEVC, OȘU

Virgil BÂRSĂNESCU

DIALOG CU CITITORII

DIN FRANȚA ȘI CANADA

Primim noi semne ale faptului că Magazin istoric **are statornici prieteni și atenți cititori în localități și țări aflate la mare distanță (geografică) de România.**

Astfel, din La Varenne, Franța, **d-na ANCA RICCI ȘTEFLEA ne scrie pe marginea articolului** Din datorie față de țară **(nr. 10/1995).**

La rândul său, dl. SILVIU NEMȚEANU, din Montréal, Canada, **ne trimite completări pe marginea precizărilor publicate de noi, în același număr din octombrie 1995, în legătură cu comandantul Armatei a IV-a în campania din Vest.**

Mulțumim fidelilor noștri cititori de la atât de mari distanțe.

CTITORIE PETRU CERCEL

Colaboratorul nostru, dl. GEORGE GEORGESCU, din com. Șuici, jud. Argeș, **ne scrie despre o ctitorie a voievodului Petru Cercel (1583-1585) din Curtea de Argeș: biserica cu hramûl „Intrarea în Biserică a Maicii Domnului".**

Monumentul a fost „prefăcut" (rezidit) de „județul" (judecătorul) Ioniță Taftur, în 1819. Între anii 1884 și 1888, construcției i s-au mai înălțat zidurile, i s-a adăugat amvonul și a fost învelită cu tablă. În 1916, biserica a fost închisă.

A fost restaurată în 1994, prin grija preotului paroh Ștefan D. Georgescu, pardosindu-se în interior, tencuindui-se exteriorul și introducându-se gaze și lumină electrică. A fost resfințită la 30 octombrie de un sobor de preoți în frunte cu P.S. Calinic, episcopul Argeșului.

În imagine: ctitoria lui Petru Cercel, într-o fotografie din albumul Monumente istorice ale României. Tipuri din județele Argeș și Muscel, de **Jean Nicolescu, București, 1893.**

FAMILIA MENDELSSOHN

Statornicul nostru colaborator, dl. ALFRED SPIEGLER, din Bucureşti, **ne scrie pe marginea articolului** Theodor Mommsen în actualitate, **de dl. Constantin Antip, publicat în nr. 6/1995 al revistei.** În articol este amintit și pictorul Wilhelm Hensel (1794-1861), despre care vă trimit câteva date biografice. A fost cumnat cu compozitorul Felix Mendelssohn Bartholdy (1809-1847), căsătorit fiind cu sora acestuia, Fanny Mendelssohn (1805-1847), considerată multă vreme o compozitoare mult mai talentată decât ilustrul ei frate.

Fiul soților Hensel, Sebastian, studiase istoria. El este autorul unei lucrări fundamentale: **Die Familie Mendelssohn, 1729-1847. Nach Briefen und Tagebüchern** (Familia Mendelssohn, 1729-1847. După scrisori și jurnale), 3 volume, Berlin, 1879. În 1908 lucrarea ajunsese la ediția a 15-a. A fost reeditată la München în 1959.

AM GREȘIT

Domnul Victor David, din Fălticeni, ne semnalează o inadvertență la articolul Celălalt Lenin, **apărut în nr. 5/1996. Evident, în 1927 Lenin nu mai trăia și, deci, nu avea cum să conducă respectiva ședință a Biroului politic. Anul corect este 1921. Îi mulțumim cititorului nostru pentru atenția cu care ne urmărește și ne cerem scuze pentru această scăpare.**

IMPORTANT!

Începând cu data de 1 iulie 1996, adresa redacției **Magazin istoric** este: **strada Valter Mărăcineanu, nr. 1-3** (intrarea lângă Cișmigiu vizavi de magazinul „Adam"). Accesul în redacție se mai poate face și prin **strada Dr. Marcovici, nr. 2, etaj III, camerele 281, 285 și 287.** Apelurile telefonice se primesc la 615.09.91.

CONTENTS (Romanian History) **I. Lupaş** The Permanence of Romanian Common Law • **E. Hazard** The Cold War started in Romania (III) • **Al. Duţu, Fl. Dobre** The Tragedy of Generals: Rear-Admiral Horia Măcellariu • **P. Otu** Gh. Brătianu and I. Mihalache – were they Volunteers or not in 1941? • **A. Căpuşan** George Caranfil at the Paris Peace Conference • **C. Păunescu, M. Ştefan** Unknown Pages from the History of National Bank (XII) • **E. Denize** Vlad Ţepeş: Aggressor or Victim of the Ottoman Empire? • **P. Cernovodeanu** Romanians and Russians: Politics and Kinship (V) • Historians at the Romanian Academy (II) • In Bucharest, 50 Years Ago • **P. Mihail, S. Roşca** The Romanian Language in the Churches from Bessarabia (XIXth Century) • **I. Lăcustă** 1938-1940. Cezar Petrescu and the **România** Newspaper • **G. Trohani** Archaeological Discoveries • **Al. Davila** Recollections from the Royal Court

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **I. Lupaş** La pérennité de la coutume roumaine • **E. Hazard** La guerre froide a commencé en Roumanie (III) • **Al. Duţu, Fl. Dobre** Le drame des généraux: le contreamiral Horia Măcellariu • **P. Otu** Gh. Brătianu et I. Mihalache ont-ils été volontaires en 1941? • **A. Căpuşan** George Caranfil à la Conférence de paix de Paris • **C. Păunescu, M. Ştefan** Pages inconnues de l'histoire de la Banque Nationale (XII) • **E. Denize** Vlad Ţepeş: agresseur ou victime de l'Empire Ottoman? • **P. Cernovodeanu** Roumains et Russes: Politique et parentés (V) • Clio sous la coupole de l'Académie Roumaine (II) • A Bucarest, il y a 50 ans • **P. Mihail, S. Roşca** La langue roumaine dans les églises de Bessarabie (XIX e siècle) • **I. Lăcustă** 1938-1940. Cezar Petrescu et la gazette **România** • **G. Trohani** Nouvelles découvertes archéologiques • **Al. Davila** Souvenirs de la Cour royale

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **И. Лупаш** Устойчивость румынской законности • **Е. Хазард** Холодная война началась в Румынии (III) • **Ал. Дуцу, Фл. Добре** Драма генералов: контр-адмирал Хория Мэчеллариу • **П. Оту** Г. Брэтиану и И. Михалаке — добровольцы или нет в 1941 г.? • **А. Кэпушан** Джеордже Каранфил на Мирной Конференции в Париже • **К. Пэунеску, М. Штефан** Неизвестные страницы истории Национального Банка (XII) • **Е. Денизе** Влад Цепеш: агрессор или жертва Оттоманской Империи? • **П. Черноводяну** Румыны и русские: политика и родства (V) • Историки Румынской Академии (II) • В Бухаресте, 50 лет назад • **П. Михаил, С. Рошка** Румынский язык в церквях Бессарабии (XIX в.) • **И. Лэкустэ** 1938-1940. Чезар Петреску и газета **Ромыния** • **Г. Трохани** Новые открытия археологии • **Ал. Давила** Воспоминания из королевского дворца

INHALT (Rumänische Geschichte) **I. Lupaş** Die Standhaftigkeit des rumänischen Brauches • **E. Hazard** Der kalte Krieg hat in Rumänien begonnen (III) • **Al. Duţu, Fl. Dobre** Drama der Generäle: Konteradmiral Horia Măcellariu • **P. Otu** Waren tatsächlich Gh. Brătianu und I. Mihalache Freiwillige im Jahre 1941? • **A. Căpuşan** George Caranfil auf der Pariser Friedenskonferenz • **C. Păunescu, M. Ştefan** Aus der unbekannte Geschichte der National Bank (XII) • **E. Denize** Vlad Ţepeş – Angreifer oder Opfer des Osmanischen Kaiserreiches? • **P. Cernovodeanu** Rumänen und Russen: Politik und Verwandtschaften (V) • Clio in der rumänischen Akademie (II) • In Bukarest, vor 50 Jahren • **P. Mihail, S. Roşca** Die rumänische Sprache in Bessarabiens Kirchen (XIX. Jh) • **I. Lăcustă** 1938-1940. Cezar Petrescu und die Zeitung **România** • **G. Trohani** Neue arhäologische Entdeckungen • **Al. Davila** Erinnerungen aus dem Königlichen Hof

SUMARIO (Historia rumana) **I. Lupaş** La permanencia de las costumbres rumanos • **E. Hazard** La guerra fría ha empezado en Rumanía (III) • **Al. Duţu, Fl. Dobre** El drama de los generales: contraalmirante Horia Măcellariu • **P. Otu** Gh. Brătianu y I. Mihalache, ¿ voluntarios o no en 1941? • **A. Căpuşan** George Caranfil en la Conferencia de paz de Paris • **C. Păunescu, M. Ştefan** Páginas desconocidas de la historia del Banca Nacional (XII) • **E. Denize** Vlad Ţepeş, ¿ agresor o víctima del Imperio Otomano? • **P. Cernovodeanu** Rumanos y rusos: politica y parentamientos (V) • Clio bajo la cúpola de la Academia Rumana (II) • En Bucarest, hace 50 años • **P. Mihail, S. Roşca** La lengua rumana en las iglesias de Besarabia (s. XIX) • **I. Lăcustă** 1938-1940. Cezar Petrescu y el diario **România** • **G. Trohani** Nuevos descubrimientos arqueológicas • **Al. Davila** Recuerdos de la Corte

magazin istoric

Apare lunar, se găseşte de vânzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali de la oraşe şi de la sate; difuzare redacţie, Constantin Muşat, telefon: 615.09.91.

ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57
FAX 0040-1-222.64.07 sau 222.64.39
telex: 11995 – Piaţa Presei Libere, nr. 1,
Sector 1, Bucureşti, România
Abonamentul pe un an – 75 dolari U.S.A.

Tiparul executat la R.A.I. – Imprimeria „Coresi" – Bucureşti

Comandă de stat
ISSN 0541-88IX **Lei 1 200**

96

magazin istoric